ROMANUL SECOLULUI XX

VALENTIN RASPUTIN

trăiește și ia aminte

UNIVERS

Prozator de subtilă observație psihologică și remarcabilă forță de investigare a celor mai diverse ipostaze ale comportamentului uman, Valentin Rasputin (n. 1937), debutează în literatură la începutul anilor '60 cu scurte povestiri lirice și reportaje, purtînd amprenta unui pronunțat colorit etnografic siberian, de nuanță exotică.

Se afirmă ascendent — ca personalitate viguros conturată și inconfundabilă — prin romanele: **Bani pentru Maria** (1966), **Sorocul cel de pe urmă** (1970, apărut și în versiune românească), **Trăiește și ia aminte** (1974), **Despărțirea de Matiora** (1976).

Relevant pentru proza rasputiniană este dramatismul ei conflictual, sugerînd un bogat registru de semnificații, în manieră parabolică. Operă complexă, de mare pondere în proza rusă contemporană, romanul **Trăiește și ia aminte** — încununat cu Premiul Lenin pe 1976 — pune în dezbatere **un caz** și o **situație-limită** privind condiția existențială a omului modern, cu toate implicațiile în plan social și general-uman. Mesajul creației lui Rasputin — o pasionantă pledoarie pentru om, pentru integritatea lui spirituală, în consens cu valorile etice perene — îl situează pe acest scriitor-analist, de singulară structură, într-un filon de vie și arzătoare modernitate.

Lei 10,50

VALENTIN RASPUTIN

Trăieşte şi ia aminte

În româneşte de NICOLAE GANE
Prefaţă de TATIANA NICOLESCU

roman

Editura UNIVERS
Bucureşti 1979

PREFAŢĂ

LA UN DECENIU DE ACTIVITATE LITERARĂ Valentin Rasputin este astăzi unul din fruntaşii prozei sovietice. În spiritul unei binecunoscute tradiţii a literaturii ruse clasice şi în unison cu unele căutări ale prozei moderne, opera sa se înscrie sub semnul artei laconice ca expresie, dar dense în idei, sentimente, trăiri... Patru romane de dimensiuni restrânse – *Bani pentru Maria* (1966), *Sorocul cel de pe urmă* (1970), *Trăieşte şi ia aminte* (1974), *Despărţirea de Matiora* (1976) şi puţine schiţe, iată un bilanţ aparent destul de modest, care dovedeşte o dată mai mult că un scriitor se impune prin autenticitatea şi vigoarea talentului şi nu prin numărul de pagini publicate.

Numele lui Rasputin este în mod curent asociat celui al lui Feodor Abramov, Viktor Astafiev, Vasili Belov, Evgheni Nosov, Viktor Lihonosov etc., încadrându-se alături de ei în aceeaşi grupare de scriitori „ţărani” (sau „nordici” sau „rurali”, cum li se mai spune). Epitetele grăiesc limpede despre sfera de preocupări ca şi despre situarea geografică, despre caracterul „centrifug” al grupării în raport cu capitala, despre aşezarea „teritorială” mai curând periferică, provincială (unii scriitori din acest grup locuiesc în Siberia, cum este cazul lui Rasputin, de pildă, alţii ca Astafiev şi Belov la Vologda, Abramov la Leningrad etc.).

Fenomenul în sine al „scriitorilor ţărani” este neîndoielnic interesant. În primul rând, pentru că este vorba de un grup, de o unitate constituită ca „şcoală”, ceea ce reprezintă în contextul literaturii sovietice un moment insolit. În al doilea rând, este neaşteptată preocuparea tematică – exclusiv, subliniat „rurală”. De unde într-o societate cu industrie dezvoltată, modernă, într-o epocă de revoluţie tehnico-ştiinţifică, acest interes accentuat, programatic chiar,

pentru sat, pentru viaţa omului de la ţară? Şi cum se face că această literatură „ţărănească” află audienţă la contemporanii noştri, emoţionează, are căutare mai multă chiar decât unele opere „ultra” actuale, glorificând avântul tehnic? S-au iscat discuţii aprinse care au încercat să aducă lămuriri, clarificări, să dea explicaţii, în cele din urmă, în faţa incontestabilelor succese la public ale scriitorilor „ţărani”, chiar adversarii cei mai aprigi au cedat, recunoscând prezenţa activă a grupării, de reală prestanţă artistică, în fond dreptul ei la viaţă în contextul literaturii sovietice din zilele noastre.

Oricum însă, întrebările puse cer lămuriri. Şi poate că cel mai bine au făcut-o scriitorii „rurali” ei înşişi, şi în primul rând Feodor Abramov, care-şi asumă într-un fel rolul de „şef” al grupului şi care în câteva rânduri de la tribune de largă audienţă publică a schiţat ceea ce am putea numi programul grupării. Căutând izvoare şi antecedent, am putea invoca legătura cu o veche tradiţie; atracţia spre naţional, concretizată în planul rural şi patriarhal, a definit din totdeauna cultura şi literatura rusă, de la Radişcev la Tolstoi şi Bunin. Şi nu numai literatura, dar deopotrivă şi gândirea rusă – filozofică, economică, sociologică – a simţit tentaţia apelării la rural, la tradiţii patriarhale ca temelie pentru pledoaria în favoarea naţionalului, a autenticului „rusesc”. Înfruntarea polemică principală a sec. XIX, dacă ne amintim, s-a situat tocmai pe linia contrapunerii viziunii patriarhale, „slavofile”, nu lipsite de iz conservator, ideilor progresiste, înnoitoare, democrate, cu orientare spre făgaşul revoluţionar. Instaurarea socialismului a pus însă în faţa satului vechi alternativa transformării sale radicale sau a dispariţiei inevitabile. Literatura sovietică din anii 1920–1940 prin scrierile lui Leonid Leonov, A. Malîşkin, A. Neverov etc. a rostit un verdict de moarte lumii de altădată. Şi iată că astăzi Feodor Abramov şi Valentin Rasputin, Viktor Astafiev şi Vasili Belov ne readuc într-un univers de credinţe şi datini, de obiceiuri vechi, de tradiţii moştenite din moşi-strămoşi, îşi aleg drept eroi ţărani bătrâni şi mai ales ţărănci bătrâne, ne îndeamnă să ascultăm graiul lor

unic ca muzicalitate şi poezie a expresiei, să pătrundem sensul vorbelor ce le rostesc, pline de miez şi de înţelepciune.

Nu e vorba de o reconstituire arheologică sau de vreo idilizare retrogradă. Apusul inevitabil – şi astăzi mai mult ca oricând evident – al satului vechi îndeamnă pe scriitori la meditaţia profundă asupra rolului pe care el l-a jucat de-a lungul veacurilor în făurirea culturii naţionale ruse şi în această lumină la scrutarea perspectivei de dispariţie a unor comori de gândire şi expresie de mare bogăţie şi profunzime, de neasemuit farmec şi frumuseţe. Criteriul etic conjugat cu cel estetic definesc valoarea şi semnificaţia experienţei spirituale acumulate de veacuri de universul rural. Considerând „satul ca fiind acea vatră părintească unde s-a format şi modelat caracterul naţional al poporului rus”, Feodor Abramov sublinia recent cât este de important pentru contemporanii noştri „să-şi însuşească bagajul spiritual acumulat de generaţiile anterioare”, toată bogăţia de învăţăminte şi norme morale, toată moştenirea artistică, poetică ce le vor înnobila fără doar şi poate sufletul şi mintea.

Explorarea universului rural întreprinsă de aceşti scriitori este multiplană şi variată (apelarea la natură, cercetarea condiţiilor şi coordonatelor economice etc.), înclinând cu preponderenţă spre zugrăvirea omului care trăieşte şi munceşte la ţară, spre cercetarea lumii spirituale, a resurselor spirituale ale acestuia, cu alte cuvinte spre relevarea a ceea ce constituie esenţa specificului naţional al oricărei culturi, spre ceea ce defineşte esenţa fiinţei naţionale a unui popor de sorginte rurală. Tocmai prin acest fel de a aborda şi de a privi lumea rurală scrierile lui Valentin Rasputin, Feodor Abramov, Vasili Belov etc. se deosebesc de literatura „narodnică” de la sfârşitul veacului trecut mai curând documentar-reportericească, şi tocmai în acest plan se defineşte adevărata originalitate a scriitorilor sovietici amintiţi, atât ca dezbatere de idei, cât şi ca autenticitate de expresie artistică.

Conform unei tradiţii preluate din folclor şi întărite de

literatura cultă (între alţii de Nekrasov, A. Blok etc.) păstrătoarea tezaurului de spiritualitate, de norme şi principii etice venind din depărtarea veacurilor şi transmiţând din generaţie în generaţie mesajul unei profunde omenii şi înţelepciuni este femeia. De aci locul central ocupat de personajele feminine şi îndeosebi de cele bătrâne în operele scriitorilor amintiţi. Ajunse la o vârstă impunătoare, aceste ţărănci ca Vasilissa Melentievna (din nuvela *Caii de lemn* de Feodor Abramov) sau Anna (*Sorocul cel de pe urmă* de V. Rasputin) apar ca adevărate figuri simbolice, ca un fel de întrupare a tezaurului de spiritualitate, a acelui „izvor de apă vie” (după expresia Vasilissei Melentievna) fără de care nu poate dăinui niciun popor, nu poate trăi niciun individ. Valentin Rasputin îndeosebi manifestă un viu interes pentru asemenea personaje. Fiecare din romanele sale narează un caz din existenţa unei femei, sau un destin feminin (al Mariei din *Bani pentru Maria*, al Annei din *Sorocul cel de pe urmă*, al Nastionei din *Trăieşte şi ia aminte*, al Dariei, Katerinei din *Despărţirea de Matiora*) şi fiecare din aceste cazuri sau destine este profund grăitor, de mare semnificaţie, parabolic, am putea spune. Situaţiile existenţiale prezentate şi analizate de autor au un caracter „limită”, sunt situaţii extreme. „Sorocul cel de pe urmă”, hotarul ultim al existenţei umane este frecvent prezent, ca parametru esenţial – întocmai ca şi la Tolstoi – al destinului eroilor în proza lui Rasputin. (Anna este în pragul morţii, Nastiona se sinucide, pieirea insulei Matiora, cerută de construcţia unei hidrocentrale, vine ca o sugerare simbolică pentru sfârşitul apropiat al Dariei, Katerinei etc.) De aci fiorul tragic ce străbate proza lui Rasputin, amprenta ei profund tragică, ce cunoaşte o manifestare culminantă, supremă în romanul *Trăieşte şi ia aminte*.

Judecând după titlul cu formula lui imperativ-exortativă scrierea ar făgădui o dezbatere cu concluzii didacticist-moralizatoare. Titlul nu acoperă însă decât parţial mesajul romanului, care ne aduce aminte de inexorabilele şi zguduitoarele adâncimi ale tragediilor antice. Implacabilul destin este înlocuit aici prin impasul total, definitiv. Pentru

dezertorul Andrei Guskov nu există altă soluţie, altă perspectivă decât dispariţia, întocmai ca şi în tragedia antică vinovăţia sa majoră, păcatul său îl pun în situaţia de înstrăinare totală faţă de colectivul nemijlocit din care face parte, faţă de neamul său, faţă de consăteni, de familie, de rude, de prieteni, care nu-l vor mai accepta, în mijlocul cărora nu se mai poate întoarce. După cum aceeaşi vină tragică o poartă Andrei Guskov faţă de toţi oamenii ce au luat parte la război, fie că au căzut pe câmpul de luptă, fie că i-au supravieţuit, deci faţă de o ţară întreagă, faţă de un popor întreg, chiar faţă de atâtea popoare.

Ca şi în tragediile antice, împrejurările devin atotdominante, totul pare a se coaliza împotriva lui Andrei Guskov. Eroului i-ar trebui o uriaşă forţă morală pentru a le birui, dar Guskov nu dispune de resursele spirituale necesare, nici de curajul de a accepta calvarul căinţei. Această perspectivă i se pare terifiantă şi el o exclude cu desăvârşire, căutând o soluţie de supravieţuire. Dar aceasta nu poate fi decât a izolării totale de obşte, a însingurării definitive. Refugiul în adâncul pădurii siberiene e doar un paleativ. De astă dată natura nu mai este prietenă omului; dimpotrivă, devine adversara lui, în virtutea păcatului pe care el l-a săvârşit şi care atrage după sine şi încălcări ale legilor nescrise ale firii (uciderea căprioarei, a viţelului). Ideea tolstoiană, dragă scriitorilor „ţărani” şi aceluiaşi Rasputin în alte scrieri ale sale (*Despărţirea de Matiora* în primul rând) a comunicării şi contopirii omului cu natura, capătă un revers dramatic, acel al excomunicării omului păcătos, care încalcă şi legile sociale, şi pe cele ale naturii. Scena cutremurătoare în care Andrei începe să urle ca lupii pentru a scăpa de prigoana fiarei capătă o profundă semnificaţie simbolică. Lui Guskov nu-i mai rămâne decât drumul lupilor. Oamenii nu-l vor mai accepta nicicând. Istoria lui Andrei Guskov, asemănătoare în acest punct cu cea a lui Grigori Melehov (de reţinut comparaţia din final a eroului lui Şolohov cu un lup sur), confirmă o dată mai mult adevărul după care individul îşi poate făuri destinul şi fericirea numai în unison cu

interesele şi aspiraţiile colectivităţii din care face parte. Şi nu împotriva acesteia.

Caracterul parabolic al întâmplării narate susţine şi intenţia moralizatoare. Un caz ca cel al lui Andrei Guskov nu poate şi nu trebuie uitat. Luată în sine, circumscrisă la propria ei sferă, întâmplarea ar avea o valoare educativă, exemplificatoare. Scriitorul a mers mai departe – pe o linie dostoievskiană – implicând-o într-o dezbatere profundă de ordin moral şi filozofic asupra vinei, a păcatului, a „crimei şi pedepsei”. Prin aceasta, un caz local – ca amplasare temporală şi teritorială – capătă semnificaţie generalizatoare, sugestivă pentru condiţia omului modern. Destinul lui Andrei Guskov se concretizează în toată amploarea şi profunzimea sa tragică datorită înlănţuirii sale cu destinul Nastionei pe care o supune aceleiaşi condamnări morale. În virtutea unor reguli obşteşti statornicite, femeia se face şi ea vinovată ca şi soţul ei. Poate că unii cititori s-au aşteptat ca eroina să-şi dea seama de impasul unde va ajunge şi să săvârşească actul civic, într-un fel firesc, să-şi denunţe soţul dezertor. Rasputin a refuzat această soluţie uşoară şi nu a reeditat istoria Liubovei Iarovaia. Complicând destinul eroinei sale, el a desfăşurat o interesantă pledoarie psihologică pentru apărarea vinovatului fără vină, sau poate mai curând a vinovatului din dragoste, a celui care păcătuieşte faţă de mulţi, pentru că nu vrea să părăsească, să trădeze pe unul, pe omul pe care îl iubeşte. Situaţia Nastionei este şi ea profund tragică, de impas evident ca şi cea a lui Andrei. Rasputin şi-a înzestrat eroina cu toate acele calităţi pe care el le preţuieşte la femeia rusă: devotament, spirit de sacrificiu, dăruire sufletească, iubire mergând până la uitare de sine. În virtutea lor, Nastiona nu poate să-l lase pe Andrei în părăsire, fără ajutor, fără un reazim. Dar, în condiţiile tragice date, integritatea sufletească a eroinei se întoarce împotriva ei. Şi devine cauza tragicului ei sfârşit. Nastiona nu reuşeşte să-l convingă pe Andrei ca altădată Sonia Marmeladova pe Raskolnikov să urmeze drumul căinţei. La aceasta se mai adaugă deosebirea de situaţie.

Dacă Sonia se situează moralmente în afara crimei săvârşite de Raskolnikov, Nastiona devine prin nedenunţare complicea lui Andrei şi mai apoi victima lui. De aci zbaterea dureroasă a eroinei între dragostea pe care nu o poate trăda, o anume înţelegere a devotamentului, şi sentimentul culpabilităţii, ca rezultat al participării sale la păcat, pe care romancierul o urmăreşte într-o traiectorie sinuoasă şi profund veridică, de o mare acuitate a observaţiei psihologice. Calvarul Nastionei izvorât dintr-un suprem sacrificiu omenesc, şi în numele unei profunde înţelegeri a afecţiunii, întemeiate evident pe o logică subiectivă şi infirmată de legile dreptăţii obşteşti, solicită compasiunea cititorilor şi prin această participare accentuează şi mai puternic vina lui Andrei şi sălbăticirea sa.

Din momentul în care eroina îşi dă seama de păcatul său, ea acceptă cu resemnare, cu un fel de fatalism venind dintr-o concepţie populară străveche, ideea pedepsei, a ispăşirii crimei.

Dubla moarte, a eroinei şi a copilului încă nenăscut, amplifică la dimensiuni dostoievskiene crima lui Guskov, venind ca un semn al destinului implacabil, al justiţiei ce-şi rosteşte verdictul necruţător şi tragic. Titlul cărţii răsună ca un memento înfricoşător, sublimând laconic precum altădată în corul antic comentariul de milă şi de jale, îndemnându-ne să nu uităm că mai grea decât moartea fizică este moartea sufletului, plecarea de viu din viaţă, din rândurile semenilor.

Caz particular aducând a parabolă, întâmplare excepţională îndemnând la meditaţie de amplă cuprindere existenţială şi filozofică, poveste ţesută din iubire şi durere sugerând gânduri de elevaţie morală, romanul lui Valentin Rasputin se înscrie prin creaţiile literaturii sovietice contemporane de autentic talent şi memorabil mesaj dramatic.

TATIANA NICOLESCU

1

IARNA LEATULUI 44–45, DIN ULTIMUL AN de război, se arătase în ţinuturile acestea destul de blândă, deşi gerurile Bobotezei, precum e data, se înverşunară, totuşi, să-şi înteţească năpada săltând gradele până peste patruzeci. Plesnind şi scorojindu-se într-o săptămână, poleiul scânteietor se desprinse de pe scoarţa copacilor şi pădurea amorţi cu desăvârşire; zăpada scârţâia sub paşi fărâmiţându-se. Dimineaţa aerul tare şi rece tăia răsuflarea. Apoi gerul se mai potoli, slăbind strânsoarea, se muie o dată şi încă o dată, încât, pe locurile deschise, zăpada se umezi curând, se îngreună şi se aşează în strat învârtoşat.

În răstimpul cât ţinură aceste geruri, din baia de aburi a gospodarului Guskov, zidită în fundul grădinii de jos, lângă mal, aproape de apa Angarei, dispăru o secure. Bătrânul Miheici ţinea mult la această unealtă pentru că era de fabricaţie veche şi lesnicioasă la mânuit. De obicei, când trebuia ferit un lucru de ochi străini, îl doseau într-o tainiţă din spatele cuptorului, săpată sub scândura podelei. Chiar în ajun bătrânul tocase cu acea secure nişte tulpini de tutun şi ţinea minte foarte bine că o vârâse în ascunzătoare. A doua zi însă n-a mai găsit-o acolo. Căută zadarnic peste tot – parcă o înghiţise pământul. În schimb, mai descoperi, scotocind prin baie, că nu era singura lui pagubă. Cineva cotrobăise mai cu de-amănuntul, căci luase de pe raftul din tindă jumătate din rezerva lui de foi de tutun, iar din colţul de după uşă perechea de schiuri vechi cu care umbla el la vânătoare. De abia atunci şi-a dat seama bătrânul Guskov că hoţul venea de departe şi că securea e pierdută de tot, pentru că nimeni dintre consătenii lui nu s-ar fi lăcomit să fure nişte schiuri.

Nastiona află de pagubă seara, când se întoarse de la

lucru. Miheici, cu toată bodogăneala de peste zi, nu contenea să se frământe: unde mai găseşti acum, în plin război, o asemenea secure? Nu găseşti defel, darmite una aidoma: era ca o jucărie – uşoară, spornică la lucru, cu ascuţişul ca de brici. Nastiona asculta mormăitul socrului şi se gândea obosită că nu făcea să se frământe omul pentru atâta lucru, când de patru ani de zile toate le mergeau de-a-ndoaselea. Şi abia în aşternut, înainte de a aţipi, când trupul lăsat întins în voie începe să se liniştească, inima Nastionei tresări deodată la un gând: cum să-i vină în cap unui străin să se uite sub scândura din podea? Acest gând, iscat năzarnic, făcu să-i sară inima din loc; simţea că se înăbuşă. Somnu-i pieri brusc, şi Nastiona rămase mult timp cu ochii larg deschişi în întuneric, fără a face o mişcare, de teamă ca nu cumva să dea în vileag cumplita-i bănuială, pe care ba o alunga din sufletul ei tulburat, ba o relua cu mintea înfrigurată, căutând să apropie şi să înnoade capetele subţiri ale firului ei crâmpeiat.

Noaptea întreagă se perpeli între somn şi veghe, iar la revărsatul zorilor hotărî să treacă pe la baie, cu ochii ei să vadă ce-i şi cum. N-o mai luă pe lângă staul, spre care ducea o cărăruie bătătorită în zăpadă, ci coborî direct spre râu pe o trecere comună şi apoi coti la dreapta, de unde se zărea pe coama unui dâmb, dincolo de îngrăditură, acoperişul băii. Se opri un pic jos la poalele dâmbului, după care porni să urce cu băgare de seamă treptele îngheţate, sări peste gard, ca să nu se audă scârţâitul vraniţei, zăbovi un timp în faţa intrării, temându-se să intre buzna şi abia după aceea trase încetişor spre dânsa uşiţa scundă. Cum uşa era înţepenită, a trebuit s-o smucească cu putere. Nu, nu era nimeni, vra să zică, şi nici n-avea cum să fie. În baie era întuneric. Singura ferestruică ce dădea spre apus către râul Angara de-abia începuse a cerne înlăuntru o lumină slabă, leşietică. Nastiona se aşează pe banca de lângă ferestruică şi adulmecă încordată, cum fac sălbăticiunile, aerul din baie, cercând să descopere niscai izuri noi, neobişnuite, cândva bine cunoscute, dar nu desluşi decât mirosul înţepător-amărui de abureală stătută. „Năzăreală

neroadă, ce altceva să fie”, îşi zise ea în gând şi se ridică, întrebându-se nedumerită de ce a venit şi ce nădăjduia să găsească aici.

Ziua toată Nastiona a cărat la paie de pe arie în curtea colhozului şi de fiecare dată, coborând la vale, se zgâia ca într-o vrajă ce-i fura ochii spre baia lor de pe dâmbul cel înalt. Degeaba se înciuda căutând să nu mai privească într-acolo, căci mereu şi mereu se pomenea cu ochii aţintiţi spre pătrăţelul stingher şi întunecos al băii. Paiele trebuia să le scoată de sub zăpadă cu furca, de-abia izbutind să smulgă şi să arunce în sanie câte un smoculeţ, încât şi cele trei transporturi numai au fost de ajuns ca să-i sleiască puterile, deşi, voinică şi răbdătoare cum era, făcea de obicei faţă la orice muncă, oricât de grea. Erau, desigur, şi urmările nesomnului din noaptea trecută. Seara, doar cât apucă să îmbuce ceva, se prăbuşi în pat moartă de oboseală. Fie că avusese un vis peste noapte pe care îl şi uitase în somnu-i adânc, fie că un gând anume străfulgerase acum în mintea-i limpezită, fapt e că, trezindu-se, ea ştiu prea bine ce are de făcut de aci încolo. Alese pâinea cea mai mare, o înveli într-un prosop curat, o duse pe ascuns şi o lăsă pe raftul din tinda băii. Se aşeză şi rămase un timp pe gânduri, chibzuind dacă mai e teafără la minte; părăsi apoi baia, trăgând încetişor uşa după ea, doar cât să nu rămână deschisă, şi porni acasă cu un suspin de tăinuită rugă.

În următoarele două dimineţi, Nastiona controlă dacă lucrurile din baie mai erau la locul lor – nimeni nu se atinsese de pâinea lăsată de ea. O luă şi puse alta proaspătă, pe acelaşi loc văzut de la prima ochire. Nu mai spera în nimic, dar o nelinişte neostoită o îndemna să caute urmarea poveştii cu securea. Care străin putea să-şi închipuie că sub o anumită scândură se află o mică ascunzătoare? Uite-o, scândura aceea, stă acolo bine potrivită alături de celelalte, fără să se mişte sau să tresalte, chiar dacă ţopăi deasupra ei. Să fi urmărit cineva cum se umblă la ea? Pâinea, pâinea va dovedi cine a fost; e greu să rezişti la ispita pâinii.

Peste alte două zile pâinea din baie dispăru. Nemaigăsind-o la locul unde o pusese, Nastiona se îngrozi. Puterile o părăsiră pe dată. Se lăsă gemând pe laviţă şi clătinând din cap: nu, nu se poate. Aşa ceva e cu neputinţă! O fi trecut pe aici careva din ai casei, soacra ori socrul, a văzut şi a dus-o în casă. Asta era. Numai aşa se explică. Şi deodată Nastiona se lăsă în genunchi. Pe podea erau risipite firimituri. Nu, nici soacra, nici socrul, ci altcineva. În cenuşa veche din vatră mai găsi înfundat un muc de ţigară.

Din clipa aceea Nastiona părea că trăieşte într-o înfrigurare continuă, cufundată în ea însăşi, dar cu privirea neliniştită trădând aceeaşi întrebare: şi acum, ce avea să se mai întâmple oare? Se îngrijea de treburile gospodăriei, îşi făcea muncile la colhoz rămânând printre oameni neschimbată, aşa cum o ştiau toţi de ani de zile, şi totuşi mereu la pândă, aruncând mereu în jur priviri temătoare, tresărind la cel mai mic zgomot neobişnuit. Aşteptarea aceasta la nesfârşit, când de fapt nici nu ştia prea bine ce anume aşteaptă, deveni în cele din urmă de nesuportat, şi Nastiona hotărî să pregătească sâmbătă o baie de abur pentru toţi. Mama soacră o sfătui să renunţe la baie pe o aşa vreme geroasă, dar Nastiona stărui: ea singură va căra apă, singură o va încălzi, lor nu le rămâne decât să se îmbăieze.

De fapt, pregătirile nu i-ar fi luat cine ştie cât timp, dar ea nu se grăbi deloc, tărăgănând parcă voit lucrul, altminteri lesnicios şi prea obişnuit pentru ea. Despică pe îndelete peste braţul de lemne de molid, cam tot atâtea lemne de mesteacăn, care ard mai încet; aprinse focul în cuptor mai târziu decât o făcea de obicei. Era o zi rece – gerul abia începuse a se ogoi – dar calmă şi senină. Urcând cu căldările pline dinspre Angara, se uita de fiecare dată cum iese fumul din coş – un fum negru, pe care îl scoate lemnul de mesteacăn – şi cum se înalţă în panaş drept, neclintit de nicio adiere de vânt, încât putea fi văzut din depărtare. Turnase-n cazan mai multă apă, umplându-l până la buză, frecase şi spălase bine poliţa şi podeaua, apoi închise răsuflătoarea din horn şi abia pe înserat plecă să-i

cheme pe bătrâni, amintindu-le să aducă şi petrol pentru lampă.

Umbla ca în vis. Se mişca aproape orbecăind, fără a simţi oboseala sau încordarea de pe urma alergăturii de peste zi, dar făcea totul întocmai cum îşi propusese. Aşteptă venirea bătrânilor, adună rufăria primenită, iar la întrebarea Simionovnei cine o va ajuta, la îmbăiat, minţi că face baie cu Nadka. Obişnuia, dealtfel, să cheme cu ea la baie pe careva dintre vecine. Dar astăzi urma să se descurce de una singură. La căderea deplină a nopţii, cu întunecimea-i de nepătruns, se strecură în baie, acoperi gemuleţul cu o cârpă şi se dezbrăcă în grabă, voind să se spele cât se poate de repede, întrucât ceasul cel sorocit de ea urma, se vede treaba, să sosească ceva mai târziu.

După ce se îmbăie, se întoarse acasă. Se pieptănă la lumina lămpii în faţa oglinzii şi spuse bătrânilor că se duce să tăifăsuiască puţin la Nadka, cu care, chipurile, făcuse baie. Şi, într-adevăr, trecu pe la Nadka, dar nu zăbovi la ea mult, să se ştie doar că a fost pe-acolo, căci se grăbea să se întoarcă mai iute din nou la baie. Tiptil, hoţeşte, se furişă până la uşă cu teama-n sân de a fi întârziat şi trase cu urechea, să se încredinţeze că nu e nimeni înlăuntru, după care intră cu multă băgare de seamă. Baia încă nu se răcise. Ca să nu asude, se aşeză lângă uşă. Chiar dacă ar apărea cineva, ea tot ar fi avut timp să se ridice şi să se dea la o parte. Deocamdată însă nu-i rămânea decât să aştepte.

Dinspre sat răzbeau până aici ecourile stingerii: slabe voci răzleţe ale unor întârziaţi şi lătratul surd şi lenevos al câinilor neostoiţi. Apoi totul se linişti. Din când în când răsuna pe Angara trosnetul fugarnic al gheţii crăpate. Răsuflând molcom se răcea baia. Nastiona şedea în întuneric, cu greu izbutind să ghicească locul ferestruicii şi, în starea de amorţeală în care se afla, se simţea o biată lighioană, un fel de duh al casei, care presimte primejdia. Ce ar putea să caute aicea în puterea nopţii un om? Încerca să se gândească la ceva, să-şi aducă aminte de unele lucruri şi nu izbutea: ceea ce era atât de simplu printre

oameni, aici se dovedea a-i fi cu neputinţă.

Mai târziu, simţind că suflă de la uşă, se mută pe bancă.

Şi totuşi se lăsase pesemne furată de somn, de vreme ce nu auzise apropiindu-se nişte paşi. Căci uşa se deschise brusc şi o matahală atingând-o cu ceva foşnitor pătrunse în baie. Nastiona sări în picioare.

— Dumnezeule! Cine eşti, cine? strigă ea cu inima îngheţată de frică.

Matahala cu chip de om se opri un pic nemişcată în uşă, apoi se repezi spre dânsa:

— Taci, Nastiona! Eu sunt. Taci!

În sat se stârni deodată şi tot aşa de repede se potoli lătrat de câini.

2

SATUL ATAMANOVKA, AŞEZAT PE MALUL drept al râului Angara, număra în total treizeci de gospodării – de fapt, nu era decât un cătun. În pofida numelui său răsunător, un nume de faimă haiducească[1] era o aşezare singuratică, care în izolarea ei începuse treptat să decadă încă înainte de război: cinci case, şi încă nu dintre cele mai sărăcăcioase, ci case durate temeinic, destul de arătoase, fuseseră demult părăsite de stăpânii lor şi stăteau pustii cu ferestrele oarbe, astupată pe dinafară cu scânduri bătute în cuie. Că satele se depopulau în timpul războiului era lesne de înţeles, cauza era una şi aceeaşi pentru toate. Dar din Atamanovka oamenii începuseră să plece cu mult înainte, mai ales cei tineri, care nu apucaseră încă să-şi încropească o gospodărie proprie. Aceştia erau

[1] *Atamanovka* – sediul sau centrul unei oşti căzăceşti condusă de un „ataman”; bază de operaţii sau cuib de ceată haiducească sub şefia unui „ataman”.

atraşi de aşezări mai mari, cu o viaţă mai zgomotoasă şi cu mai largi deschideri spre viitor. Or, Atamanovka nu le oferea niciun fel de perspective. Fusese cândva clădită într-un loc mărginaş: satul cel mai apropiat Karda – centrul administrativ de care ţinea – se afla la o distanţă de peste douăzeci de verste.

E adevărat, satul Rîbnaia de pe malul celălalt era mai aproape, dar cei de acolo ţineau legătură cu vecinii lor de mai la vale; în acele părţi se aflau şi sovietul sătesc, şi magazinele, şi autorităţile raionale unde îşi întocmeau toate treburile. Pe la Atamanovka rar se abătea careva traversând râul cu barca. Pe lângă Atamanovka, sub ochii locuitorilor ei, lunecau vapoare, transportând tot felul de noutăţi, dar cele mai multe treceau ocolind-o, aşa cum era cocoţată sus pe malul abrupt al marelui râu: singuratică, cenuşie. Până şi vestea izbucnirii războiului ajunsese aici abia a doua zi.

Trebuie spus, totuşi, că destinul acestei localităţi n-a fost dintotdeauna atât de şters. Numele de Atamanovka îl preluase de la un alt nume – şi mai răsunător, şi mai spăimos, – anume – Razboinikovo[2]. Pe vremuri, ţăranii localnici nu se dădeau în lături de la o îndeletnicire ascunsă şi mănoasă: „vămuirea” căutătorilor de aur ce veneau din zonele aurifere situate de-a lungul malurilor Lenei. Poziţia satului în această privinţă era deosebit de prielnică: lanţul muntos se întinde până la râul Angara, încât nu există altă cale de a ieşi la artera principală decât trecând prin sat. Tâlharii se postau la pândă în locul cel mai îngust, între munte şi malul apei, şi-i jefuiau pe căutătorii de aur ce se întorceau acasă. Reputaţia aceasta pe seama satului se încetăţenise temeinic. De la versiunea ei orală, faima de sat al tâlharilor pătrunsese până şi în scriptele oficiale sub denumirea „Razboinikovo”. Înainte încă de instaurarea puterii sovietice, careva din administraţia volostei a găsit că numele acesta sună cam necuviincios şi, în consecinţă, a fost înlocuit prin altul – „Atamanovka”, încât sensul iniţial părea că se păstrează în miezul lui originar, dar în acelaşi

[2] Derivat de la *razboinik* – tâlhar (în l. rusă).

timp dispărea acea nuanţă supărătoare pentru urechi. E de menţionat totuşi că localnicii, nu se ştie de ce, n-au adoptat această schimbare. Până şi în zilele noastre, după atâţia ani, bătrânii din Karda, din Rîbnaia, precum şi din alte sate, ca şi cum s-ar fi înţeles, susţin cu toţii morţiş:

— Tot satul tâlhărea pe vremuri; acum s-au găsit să dea vina pe un ataman oarecare. Degeaba, nu se prinde.

Nastiona nimeri la Atamanovka smulsă de soartă de prin părţile de sus ale Angarei. În anul de foamete cumplită una mie nouă sute treizeci şi trei, după ce-şi înmormântă mama în satul ei de baştină, nu departe de Irkutsk, Nastiona, la vârsta de şaisprezece ani, luă de mână pe surioara sa Katia, de opt anişori, şi, ca să scape de o moarte sigură, porni, cu o bocceluţă în spinare, de-a lungul apei, în jos, la vale, unde auzise că oamenii o duceau mai puţin greu. Tatăl ei fusese ucis încă în primul an de colectivizare printr-o întâmplare nefericită. Spuneau oamenii că cel ce a tras nimerise în el din greşeală, căci ţintise de fapt în altcineva. Şi astfel, fetiţele rămaseră orfane, singure pe lume. Toată vara Nastiona şi Katka au pribegit din sat în sat, hrănindu-se cu ce căpătau pentru diferite munci prin curţile oamenilor, sau cu ce li se dădea de pomană, de milă pentru surioara ei cea mică şi tare drăgălaşă. Fără Katka, Nastiona ar fi pierit desigur. Căci ajunsese într-un asemenea hal, încât semăna cu o umbră: deşirată, numai piele şi oase, braţele, picioarele şi capul atârnându-i neputincios, fără vlagă, cu o expresie încremenită de suferinţă în ochi şi pe obraz. Numai existenţa micuţei Katka, pentru care ţinea loc de mamă, o făcea să se mişte, să ceară de lucru, să cerşească un codru de pâine.

Spre toamnă surorile ajunseră cu greu în satul Riutino, unde locuia, după cum ţinea minte Nastiona, o mătuşă din partea tatălui. Mătuşa bodogăni cât bodogăni, dar în cele din urmă le primi totuşi. Revenindu-şi puţin, Nastiona s-a dus să lucreze la colhoz, Katka a fost primită la şcoală. Între timp, se mai îmbunătăţi situaţia şi în privinţa hranei: prinseră a-şi arăta rodul grădinile proprii, se copseseră grânele. Foamea dacă ai cu ce s-o oblojeşti, nu e greu s-o

lecuieşti; către iarnă Nastiona începu cu încetul să se întremeze. Iar în anul următor recolta se dovedi atât de bogată, încât ar fi fost o ruşine să nu mănânce omul pe săturatele. Treptat, de pe faţa Nastionei dispărură ridurile timpurii, trupul i se mai împlini, obrajii se rumeniră, privirea deveni mai sigură. Sperietoarea de anul trecut se transformase într-o mândruţă taman bună de măritat. Acolo, la Riutino, după vreo doi ani a dat ochii cu Andrei Guskov, un flăcău străin de sat, dar harnic şi dezgheţat, care transporta cu plutele în butoaie-cisterne combustibil lichid de la un depozit aflat pe undeva prin apropiere. S-au înţeles repede, întrucât şi Nastiona se săturase să slugărească la mătuşa ei şi să-şi frângă oasele pentru familia acesteia. Predând S.M.T.-ului butoaiele, Andrei, fără nicio zăbavă, s-a întors cu vaporul înapoi şi a luat-o pe Nastiona la el acasă, în satul Atamanovka.

Nastiona se avântă în căsnicie ca într-o vâltoare – fără să stea prea mult pe gânduri: tot trebuia să se mărite odată şi-odată; aproape toate fetele se mărită – ce s-o mai lungească aşa? Ce anume o aştepta în noua ei familie şi într-un sat străin nu-şi închipuia prea bine. În realitate, s-a dovedit că din lucrătoare a ajuns tot lucrătoare, numai că ograda era alta şi gospodăria mai cuprinsă, dar şi rânduiala mai închingată. Familia soţului ţinea două vaci, oi, porci, păsări şi stăteau într-o casă mare numai trei persoane. Nastiona urma să fie a patra. Şi tot greul acestei gospodării căzu pe umerii ei. Semionovna, soacra ei, îşi aştepta demult o noră ca să-i uşureze munca, şi, îndată după venirea acesteia, o năpădiră boleşniţele; i se umflară picioarele, se mişca încet, legănându-se greoi de pe un picior pe celălalt ca o raţă. Stăpână peste tot rămânea însă tot ea: o viaţă întreagă învârtise roata aceasta şi acum, când o preluară alte mâini, i se părea că mâinile acestea sunt neîndemânatice, ba şi leneşe – numai pentru că nu erau ale ei. La fire se dovedea a fi pidosnică rău; ba bodogănea întruna, nerăbdând niciun cuvânt de neascultare sau dezvinovăţire, ba se bosumfla de ciudă şi nu scotea nicio vorbă. Trebuia să aibă omul răbdarea de

cremene a Nastionăi, ca să nu se ia la harţă cu bătrâna. Nastiona rămânea de obicei tăcută, lăsând-o să bodogănească, şi nu se încontra cu ea. Deprinsese acest fel de a se apăra încă din vara aceea chinuită, când bătuse împreună cu Katka pe la porţile oamenilor din satele angariene şi când oricine, dacă nu-i era lene, putea nitam-nisam s-o beştelească pentru te miri ce. Bineînţeles, dacă ar fi fost şi ea de prin partea locului, chiar din Atamanovka, şi dacă ar fi avut aici neamuri, care la nevoie ar fi sărit în apărarea ei şi n-ar fi îngăduit să fie nedreptăţită, atunci, fireşte, şi purtarea faţă de ea a celor din casă ar fi fost alta. Dar aşa – ce era ea? – o nenorocită de orfană, pripăşită nu se ştie de unde, fără nicio zestre, numai cu o rochiţă de stambă pe dânsa, încât şi straiele cu care să poată apărea în faţa lumii trebui să şi le încropească aici. Tocmai asta nu i-a convenit mamei-soacre. Din asta se trăgea pornirea Semionovnei împotriva nurorii sale, încât răbufnea ori de câte ori o apucau hachiţele.

Dealtfel, cu trecerea anilor, Semionovna se obişnuise cu Nastiona şi bombănea din ce în ce mai rar, recunoscând că a avut parte, totuşi, de o noră şi supusă, şi harnică. Nastiona izbutea să-şi facă munca şi la colhoz şi aproape de una singură purta pe umerii săi toată povara treburilor de acasă. Bărbaţii aveau numai grija aprovizionării cu lemne sau căpiţării fânului. Şi, bineînţeles, dacă s-ar fi întâmplat să se prăbuşească acoperişul casei, ei l-ar fi reclădit, dar ca să aducă, să zicem, apă de la râu, ori să cureţe acareturile – nici vorbă de aşa ceva: era o treabă nepotrivită pentru un bărbat, ba chiar şi nedemnă. Semionovna, în cârjele ei, se deplasa greu şi numai în jurul casei, peste tot robotea Nastiona, fără ea toată treaba ar fi stat pe loc, şi faptul acesta o făcea pe bătrână să fie mai îngăduitoare. Un singur lucru nu putea să-i ierte însă – Nastiona n-a căzut niciodată grea, ca să-i dăruiască nepoţei. Nu-i făcuse din asta nicio vină şi nici nu-şi mărturisise păsul; ca femeie, ştia prea bine că pentru orice muiere nevenirea unui copil este lucrul cel mai dureros, dar în adâncul inimii acest nenoroc o râcâia întruna, dat fiind că şi din căsnicia ei nu-l avea în

viaţă decât pe Andrei, deoarece primii doi copii născuţi – două fetiţe – nu supravieţuiseră.

Lipsa de copii, mai ales, o făcea pe Nastiona să rabde totul. De mică auzise că o femeie stearpă, fără copii, nu mai e femeie decât pe jumătate. Nici n-ar fi bănuit că ar avea acest cusur şi s-a măritat cu inima uşoară, ştiind dinainte soarta hărăzită femeii, bucurându-se de această schimbare, cea mai mare în viaţa ei, şi de abia mai târziu, cum se întâmplă de obicei, regretă că se cam pripise cu măritişul, în loc să se mai bucure câţiva ani de libertatea şi binele fetiei. Andrei se purta cu ea frumos, îi spunea „sufleţelul meu”. La început, nici nu-şi puneau problema copiilor, pur şi simplu trăiau unul lângă altul şi atât. Venirea unui copil ar fi putut chiar să le tulbure fericirea. Mai târziu însă, pe nesimţite, de undeva din străfundul inimii, şi numai pentru că s-a ivit primejdia încălcării unei rânduieli adânc înrădăcinate în alcătuirea căsniciei, s-a iscat un fel de nelinişte; ceea ce ocoliseră la început cu teamă şi fereală, acum se învedera ca ceva dorit, mult aşteptat: va veni sau nu va veni? Treceau lunile una după alta, fără să aducă vreo schimbare şi atunci aşteptarea se transformă în nerăbdare, după aceea în teamă. Apoi, într-un singur an, purtarea lui Andrei faţă de dânsa se schimbă cu totul: a devenit arţăgos, brutal, înjurând-o fără niciun motiv; ba de la o vreme dădea chiar să sară la ea cu pumnii. Nastiona tăcea şi răbda: e în firea muierii ruse să-şi tocmească o singură data viaţa şi apoi să rabde tot ce i-a fost hărăzit în ea. Dealtfel, întreaga vină pentru ceea ce i se întâmplă, după socotinţa Nastionei, o purta ea însăşi. Şi numai o dată, când Andrei, învinuind-o, i-a spus nişte vorbe de-a dreptul de neîngăduit, ea s-a oţărât plină de necaz şi de amărăciune, spunând că încă nu se ştie din cauza cui se-ntâmplă aşa, poate că el e de vină, deoarece cu alţi bărbaţi ea n-a avut de-a face. Drept urmare, a trebuit să îndure o bătaie soră cu moartea.

Ce-i drept, în ultimul an dinainte de război au dus-o mai lesnicios, începând parcă din nou a se obişnui să stea împreună. Acum ştiau prea bine la ce se pot aştepta unul

de la celălalt, urmând rânduiala bătrânească: odată însoţiţi, trebuie să se ţină până la capăt împreună. Ca şi înainte, Andrei n-o prea răsfăţa cu cine ştie ce semne de gingăşie, dar nici n-o bruftuluia. Se mulţumea Nastiona şi cu atâta: erau încă tineri, cu timpul nepotrivirile se vor netezi de la sine. Şi dacă nu ar fi izbucnit războiul, poate că tocmai aşa s-ar fi întâmplat. Dar a venit războiul şi a zădărnicit totul, spulberându-i aşteptările, odată cu atâtea alte speranţe şi nu numai ca ale ei.

Andrei a fost mobilizat chiar din primele zile. Nastiona a bocit cât a bocit şi s-a ostoit. Nu era singura ea lovită de această nenorocire; atâtea alte neveste cu copii lângă poală şi în braţe se pomeniră într-o situaţie mult mai grea. Pentru prima oară în anii căsniciei, faptul de a nu fi adus pe lume niciun copil o făcea să-şi revină în fire şi să-şi recapete încrederea în ceea ce putea să-i aducă viitorul. Degeaba îşi căinase soarta care abia acum se dovedea că a fost înţeleaptă; căci întrevăzuse cu mult înainte ce năpastă avea să se abată asupra oamenilor şi potrivise viaţa ei în aşa fel încât ea să poată birui greul de una singură. Mai încolo, în vremuri mai bune, or să vină şi copiii, nu-i încă târziu. Numai de s-ar întoarce Andrei. Cu gândul acesta trăise ea tot timpul războiului. Cu speranţa asta se ţinu în anii aceia cumpliţi.

Vreme îndelungată, luptând pe front, Andrei răzbi cu bine prin focul bătăliilor, dar în vara lui 44 i se pierdu urma, nu mai dădu celor de acasă niciun semn de viaţă. Abia peste două luni primiră o scrisoare din Novosibirsk. Internat într-un spital, el vestea că e rănit şi că după ce se însănătoşeşte va fi lăsat pentru câteva zile acasă. Făgăduinţa aceasta o făcu pe Nastiona să nu mai plece la Novosibirsk, deşi primul ei gând a fost să pornească imediat la drum, ca să-şi vadă acolo bărbatul. Dacă e vorba însă că tot capătă o permisie, mai bine să se întâlnească acasă – aşa îşi făcură ei socoteală. Dar speranţa lui Andrei nu se adeveri. Toamna târziu, el a scris în câteva rânduri tare necăjit că socoteala lor a dat greş, deoarece de la spital este trimis înapoi, direct pe front.

Şi iar i se pierdu urma.

În ajunul crăciunului au apărut la Atamanovka preşedintele sovietului sătesc din Karda – Konovalov, şi pistruiatul miliţian sectorist – Burdak, poreclit de gurile rele Bardak. De la şleahul Angarei, ei cotiră drept spre casa gospodarului Guskov. Nastiona lipsea de acasă.

— Ce veşti aveţi de la fecior? întrebă Burdak pe Miheici, cu voce severă ca la interogatoriu.

I-au arătat ultimele scrisori de la Andrei. Burdak le citi, dădu să le citească şi lui Konovalov, după care le vârî în buzunar.

— Altceva nu v-a mai scris?

— Nu, răspunse Miheici şi, venindu-şi în fire din zăpăceală, întrebă. Dar ce-i cu el? Unde se află?

— Păi, tocmai asta vrem să ştim şi noi – unde se află? S-a rătăcit pe undeva Andrei Guskov al vostru. Dacă vă scrie ceva – ne daţi de ştire. S-a înţeles?

— Am înţeles.

De fapt, Miheici nu înţelesese nimic; nici el, nici Semionovna, nici Nastiona.

Iar în timpul gerurilor de bobotează, din ascunzătoarea de sub podeaua băii lor, dispăru securea.

3

— **T**ACI, NASTIONA! EU SUNT. TACI!

Braţe vânjoase, aspre, o apucară de umeri, ţintuind-o pe bancă. De durere şi de frică Nastiona gemu. Glasul omului era răguşit, ruginit parcă, dar felul lui de a-i vorbi rămăsese neschimbat şi Nastiona îl recunoscu.

— Tu eşti, Andrei? Dumnezeule! De unde ai apărut?!

— De acolo. Taci. Ai spus cuiva că sunt aici?

— La nimeni. Nici eu n-am ştiut.

În întuneric nu-i desluşea chipul; doar că în faţa ei stătea o matahală neagră, miţoasă, profilându-se vag în slabele răsfrângeri de lumină ce veneau din colţurile ferestruicii acoperite. Respira şuierat şi greu, ca după un urcuş în mare fugă. Nastiona simţi că şi ea se înăbuşe, atât de neaşteptat – oricât de intens i-ar fi şoptit glasul inimii – s-a produs această întâlnire şi într-atât de furişă, înfricoşătoare s-a dovedit ea chiar din primele clipe, chiar de la primele vorbe rostite.

În sfârşit, el îşi retrase mâinile şi făcu un pas înapoi. Cu o voce tot nesigură încă şi spartă întrebă:

— M-au căutat?

— Dăunăzi a venit miliţianul împreună cu Konovalov din Karda. Au vorbit cu tata.

— Tata şi mama bănuiesc ceva?

— Nu. Tata crede că un străin i-a luat securea.

— Tu ai ghicit, vra să zică?

Ea nu apucă să răspundă.

— Pâinea tu ai adus-o?

— Eu.

După o scurtă tăcere, el reluă:

— Uite că ne revedem, Nastiona. Ne revedem, zic – repetă el repezit, ca şi cum ar fi aşteptat, în zadar, ce va spune ea. Nici nu-mi vine a crede că mă aflu alături de nevasta mea dragă. N-ar fi trebuit să dau ochi cu tine şi nici cu nimeni altul aici, dar aşa singur n-aş putea s-o scot la capăt şi să ies teafăr din iarnă. M-ai ispitit cu pâinea pe care mi-ai lăsat-o. Şi iarăşi i-a strâns umerii până la durere. Înţelegi cel puţin cum şi de ce am apărut eu aici? Înţelegi sau nu?

— Înţeleg.

— Şi ce zici?

— Nu ştiu ce să zic. Nastiona clătină din cap, pierită. Nu ştiu, Andrei, nu mă întreba.

— Nu mă întreba... – Respiraţia i se înteţi iarăşi înecându-i glasul. Uite ce vreau să-ţi spun, Nastiona, din capul locului. Niciun câine măcar nu trebuie să afle că eu sunt aici. Dacă scapi o vorbă, te omor. Te omor – nu mai am ce

pierde. Să-ţi intre în cap asta. Te găsesc oriunde te-ai duce. Am o mână oţelită acum. Nu va da greş.

— Dumnezeule mare! Ce tot vorbeşti?!

— Nu vreau să te sperii, dar ţine minte ce ţi-am spus, nu mai repet. De aici n-am încotro să mă duc deocamdată. Va trebui să mă aciuiesc într-un loc ascuns dincolo de Angara, ca să fiu în preajma ta. De aceea m-am şi tras încoace. Nu la părinţi – la tine. Şi nimeni – nici tata, nici mama – nu trebuie s-o ştie. Oricine ar întreba – n-am fost pe aici şi nici nu sunt. Am dispărut, şi gata. Iar dacă nu vrei să-ţi mânjeşti mâinile cu treaba asta – spune-o fără ocol.

— De ce mă chinuieşti?! gemu ea. Îmi vorbeşti aşa, de parcă nu ţi-aş fi nevastă. Cu ce ţi-am greşit?!

Nastiona aproape că nu-şi mai dădea seama ce se-ntâmplă cu ea. Tot ce spunea acum, ce vedea şi auzea, se petrecea într-o adâncă şi surdă toropeală, când amuţesc şi amorţesc toate simţămintele şi când omul parcă nu-şi mai trăieşte propria viaţă, ci doar fiinţează într-un fel de simulacru diform al acesteia, alipit oarecum din afară, în asemenea cazuri, frica, durerea, mirarea survin ulterior. Până atunci, până ce omul îşi vine în fire, rămâne în el de veghe, ca un serviciu de pază, doar un mecanism sec, lucid, rezistent, aproape insensibil. Nastiona răspundea, dar memoria ei sleită, detaşată, retrasă în tainiţe lăuntrice, n-o ajuta să înţeleagă cum poate ea să se mulţumească a rosti numai aceste cuvinte întâmplătoare, serbede, care nu spun nimic. Şi aceasta, după o despărţire de trei ani şi jumătate – când orice zi ameninţa să fie ultima şi mai cu seamă după ceea ce s-a abătut acum asupra lor, retezând curgerea firească a acestui răstimp de despărţire?! Nu înţelegea de ce stă acum nemişcată, când ar fi trebuit, desigur, să facă ceva – măcar să-şi îmbrăţişeze soţul, spunându-i cuvinte calde de bun venit, exprimându-şi bucuria pentru această întâlnire pe care o visa aproape noapte de noapte. Ar fi trebuit... Dar ea continua să rămână neclintită pe loc, ca într-un vis, când te vezi de la distanţă, oarecum lăturalnic, şi nu eşti în stare să schiţezi un singur gest măcar, ci aştepţi neputincios ceea ce va urma. Chiar şi întâlnirea

aceasta – în mare taină la baie, pe furiş, noaptea târziu, fără pic de lumină, încât nici nu-şi desluşeau chipurile, ci doar ca nişte orbi, încordaţi şi temători, căutau să se recunoască după şoapte poticnite, pline de fereală şi de amărăciune – însăşi întâlnirea aceasta părea cu totul neverosimilă, nevolnică, o năzăreală bolnăvicioasă în somn zbuciumat ce urma să se destrame odată cu prima mijire a zorilor.

Cu mâna lui grea, nehotărâtă, Andrei o mângâie pe cap. Prima atingere drăgăstoasă din partea lui. Nastiona tresări şi se ghemui neştiind nici acum ce să facă, ce să spună. El îşi retrase mâna.

— Şi voi aici cum aţi dus-o?

— Te aşteptam mereu, să te întorci.

— Uite că m-am întors. Şi ce întoarcere. S-a întors eroul de la război, bucură-te, nevastă, ai cu ce să te făleşti, pofteşte musafiri.

Dar la ce bun toate astea. Mai avea oare rost să continuie o asemenea discuţie? Atâtea belele se abătură peste ei; o sumedenie de lucruri grave, încâlcite, tulburi, se învălmăşiră în faţa lor dintr-o dată, încât numai gândul de a încerca să le lămurească şi să le descurce îi umplea pe amândoi de groază. Rămaseră în tăcere vreme îndelungată, până când Nastiona, aducându-şi aminte, îi propuse:

— Poate vrei să te îmbăiezi?

— Că bine zici, ar fi grozav, se învoi el pe loc, grăbit parcă şi bucuros. M-am dumerit eu că pentru mine ai făcut focul la baie. Pentru mine, nu-i aşa?

— Pentru tine.

— Nici nu mai ţin minte de când nu m-am îmbăiat.

El se apropie de cazan şi încercă apa.

— S-o fi răcit, te pomeneşti? întrebă ea într-o doară.

— Merge.

Nastiona îl auzi cum pipăie în locul cunoscut cuierul de lemn de lângă uşă, atârnându-şi scurta, cum îşi scoate pe prag pâslarii şi îşi leapădă rufăria. Silueta lui colţuroasă abia desluşită se apropie de ea.

— Să ştii, Nastiona, că singur n-o să pot să mă spăl cum

trebuie. Scoală-te şi vino să mă freci pe spate.

Şi o răsturnă pe podea. Barba lui ţepoasă care-i atingea obrazul mirosea parcă a cojoc de oaie şi o făcea să-şi întoarcă mereu faţa într-o parte. Totul se petrecu atât de repede, încât Nastiona nici nu apucă să-şi dea seama cum s-a pomenit, zăpăcită şi cu părul răvăşit, iarăşi pe laviţa de sub ferestruica astupată, iar pe cealaltă se clătea fornăind încetişor acest om aproape necunoscut, care-i devenise iarăşi soţ. Şi nimic, nici urmă de bucurie sau amărăciune n-a simţit ea, ci doar o uşoară mirare şi o vagă, inexplicabilă ruşine.

Andrei isprăvi îmbăiatul şi începu să se îmbrace.

— Trebuie să-ţi aduc un schimb de rufe, zise Nastiona, silindu-se mereu să nu pară o străină şi să spună măcar câte ceva.

— Dă-le încolo de rufe. Îţi spun eu îndată ce anume o să-mi trebuiască în primul rând. Mâine odihneşte-te, trage un somn bun. Iar poimâine adu-mi aici puşca, să mă apăr de fiare. E în bună stare?

— Aşa cum ai lăsat-o.

— Asta negreşit. Apoi – chibrituri, sare; un vas, acolo, pentru gătit. Ştii tu cam ce mi-ar prinde bine. Ceva praf de puşcă de la tata şi ce mai trebuie pentru cartuşe, dar vezi nu cumva să bage de seamă.

— Şi ce-i spun când o vedea că lipseşte puşca?

— Nu ştiu. Spune-i ce crezi, te descurci tu. N-are să te omoare pentru asta. Şi încă o dată – să-ţi intre bine în cap: nimeni, dar absolut nimeni nu trebuie nici măcar să bănuiască ceva despre mine. Nu s-a întors şi pace. Numai tu ştii. Va trebui deocamdată să-mi aduci şi câte ceva de-ale gurii. Nu mult. Dacă-mi aduci puşca, îmi fac eu rost de carne, dar pâine n-am de unde să capăt. Iar poimâine tot aşa să vii mai pe înnoptat. Ziua să nu porneşti, ca să nu prindă careva de veste. Acum, când umbli, să fii mereu cu ochii în patru.

Vorbea calm, reţinut; la căldură vocea lui se mai muiase şi totuşi trăda o oarecare nerăbdare, o nelinişte încordată, străină firii sale de odinioară.

— Am mai stat la căldurică, m-am îmbăiat, ba mi-a surâs norocul să am parte şi de puţin răsfăţ din partea soţioarei mele. E timpul să plec.

— Unde te duci? întrebă Nastiona.

Andrei tuşi înghiţind un nod.

— La frăţâne-meu bun, lupul cel sur... Unde... Unde s-o nimeri. Aşadar, nu uita, poimâine.

— N-am să uit.

— Aşteaptă-mă aici, ca să ne înţelegem ce facem de-acu încolo. Ei, am plecat. Tu mai zăboveşte pe aici puţin, nu porni chiar îndată.

Îşi îmbrăcă scurta în tăcere.

— Te bucuri măcar cât de cât că m-am întors teafăr? întrebă el brusc din prag.

— Mă bucur.

— N-ai uitat, vra să zică, cine sunt pentru tine?

— Nu.

— Cine?

— Omul meu.

— Aşa: omul tău – întări el grav şi plecă.

Trezindu-se parcă din vis, ea se pomeni punându-şi întrebarea: e adevărat? Chiar omul ei a fost? Nu cumva a stat aici cu diavolul? Ce poţi şti într-un asemenea întuneric. Se zice că ei pot să se prefacă atât de bine, încât nici ziua-n amiaza mare nu-l deosebeşti de cel adevărat. Cum nu se pricepea să facă bine semnul crucii, schiţă cu mâna la-ntâmplare mişcarea presupusă şi rosti în şoaptă nişte cuvinte de rugăciune rămase în memorie încă din copilărie. Şi se surprinse ispitită de un gând viclean: şi n-ar fi fost mai bine, oare, ca musafirul acesta noptatic să fi fost cu adevărat necuratul în piele şi oase?

4

ANDREI GUSKOV ÎŞI DĂDEA PREA BINE seama: soarta îl împinsese într-un impas fără ieşire. Mergând înainte, ar mai avea ceva drum de parcurs, foarte scurt, probabil, până ce se va izbi de un zid; iar ca să se răzgândească şi să facă drum întors – nu se mai poate. Nici vorbă. Nu i-ar folosi la nimic. Şi faptul că pentru el nu există o cale de întoarcere îl scutea de frământări inutile. Nu-i rămânea acum decât să trăiască, lăsându-se în voia întâmplării: fie ce o fi.

În aceste câteva zile, de când abia se pripăşise şi rătăcea în preajma locurilor natale, îl năpădiră mai ales amintirile plecării lui pe front, cu trei ani şi jumătate în urmă. Tot ce s-a petrecut în decursul celor două săptămâni, de la prima ştire despre izbucnirea războiului şi până la sosirea lui la Irkutsk, unde se forma divizia, i se înfăţişa atât de viu şi precis, încât prospeţimea acestor amintiri – de parcă totul s-ar fi întâmplat acum de curând, ca ieri – îi răscolea sufletul. Se păstraseră în memorie până şi stările sufleteşti prin care trecuse şi care acum păreau că se repetă: aceeaşi buimăceală şi incapacitate de a-şi da seama ce va fi mai departe, aceeaşi nesiguranţă în privinţa celor ce se-ntâmplă cu el, aceeaşi teamă sumbră şi obsesivă, dătătoare de fiori reci. Totul, până la unele sentimente şi dispoziţii trecătoare, era la fel, cu o singură imensă deosebire: toate aceste trăiri păreau că se desfăşoară acum de-a-ndoaselea, într-o imagine răsturnată, inversă celei de atunci, şi noile împrejurări o confirmau. Iată-l pe locul de unde a pornit începând campania, dar nu pe malul drept, ci pe cel stâng al Angarei. Pe atunci era vară, acum e iarnă în toi. Atunci pleca la război, acum se întoarce. A plecat împreună cu mulţi alţii, s-a întors înapoi singur, pe cărăruia lui proprie. Jucându-i un renghi uluitor, soarta îl readuse pe locul vechi, dar ca şi atunci, de foarte aproape, îl pândea moartea, care de data aceasta, pentru mai multă siguranţă, se postase în spatele lui, ca el să nu-i mai scape. Şi, în general, viaţa pe care o ducea el acum se dovedea cu totul pidosnică, apucând un curs aiurit, pe care este imposibil să-ţi dai seama încotro mergi, unde te va duce pasul următor.

După o asemenea viaţă, s-ar părea, nu rămâne loc pentru niciun fel de amintiri.

Cei şapte bărbaţi chemaţi la prima mobilizare, printre care şi Guskov, plecau din sat în cinci căruţe: însoţitorii erau cam tot atâţia la număr. Andrei însă îşi luă rămas bun de la ai săi acasă: n-avea niciun rost să lungească bocetele şi lacrimile şi să-şi amărască degeaba sufletul. Când nevoia te sileşte să curmi ceva, e bine s-o faci dintr-o dată. Îşi îmbrăţişă mama, tatăl şi pe Nastiona la poartă, sări în căruţă, apucă hăţurile şi îndemnă calul, iar depărtându-se de casă, se stăpâni să nu se mai uite înapoi; abia după ce trecu de ocolul de vite şi Atamanovka nu se mai văzu, trase de hăţuri şi opri calul, ca să-i aştepte pe ceilalţi şi să meargă în convoi.

La Karda se îmbarcară pe vaporul ce-i aştepta şi coborâră pe Angara până la centrul raional; iar a doua zi acelaşi vapor, făcând calea-întoarsă, transporta spre Irkutsk întregul lot de mobilizaţi, ce se adunaseră aici din tot raionul. La revărsatul zorilor, vaporul ajunse în dreptul satului Atamanovka. Pândind această clipă, localnicii se apucară a striga care mai de care, fără să-şi dea seama ce anume şi, mai cu seamă, pentru ce strigă; numai Andrei privea tăcut, cu un fel de pică, gata parcă, aşa din senin, să-şi ţină vinovat satul din pricina că e nevoit să-l părăsească, şi nu războiul. Oricum, cei ce stârniră larma, şi-au atins ţelul: pe mal alergară în fugă mare o mulţime de consăteni din Atamanovka, strigând şi ei, în semn de răspuns, cât îi ţinea gura; se vedeau fluturând basmale, şepci; cum însă vaporul plutea cam departe de mal, nu era chip să desluşeşti nici feţele şi nici vorbele lor. Lui Andrei i se păru că o vede, printre ceilalţi, pe Nastiona; nu era sigur de asta şi, totuşi, se înciudă: la ce toată hărmălaia asta? Ne-am luat rămas bun, am schimbat vorbele ce erau de spus – şi gata, războiul e război. N-avea cum să ştie că si-lueta pe care o zărise socotind că e Nastiona, era chiar Nastiona; poate că s-ar fi simţit mai uşurat la suflet, căci supărarea lui venea tocmai din faptul că nu era încredinţat de acest lucru. Îl râcâia o pornire de neînţeles împotriva a

tot ce lasă în urmă, de care era smuls şi pentru care trebuia să lupte: din această pornire izvorâse acea făgăduială pe care şi-o făcuse atunci, pe care a ţinut-o bine minte în toţi anii aceştia şi care acum, de voie-de nevoie, o împlinise. Nu de dragul acestui legământ se-ntorsese el, nu, fireşte; dar şi făgăduiala aceasta, împlinită chiar de la început, acum nu părea lipsită de tâlc. Dimpotrivă, în ea se cuibărise parcă o forţă atrăgătoare şi netăgăduită, care se prindea să-l ajute pe Guskov întru împlinirea ursitei sale.

Vaporul a mers opintit împotriva curentului trei zile şi trei nopţi. Toţi, adunaţi de-a valma, se întreceau într-o pălăvrăgeală zgomotoasă, cuprinşi de o veselie amarnică: ştiau doar că-s ultimele lor zile libere, scutite de primejdii. Andrei se ţinea deoparte; nu era iubitor de votcă. Ore întregi stătea pe punte cu ochii aţintiţi în depărtare. Vara era în toi; soarele, făcându-şi crugul, strălucea în cer senin; Angara îşi rostogolea apele în zvon necontenit; lunecau la vale, perindându-se, maluri, sate, ostroave cunoscute, lunecau dispărând în urmă. Numai la gândul că toate astea le vede pentru ultima oară, Guskov simţea cum i se strânge inima. Era mai bine, poate, să fi coborât jos în sală lângă ceilalţi consăteni ai săi – că doar nu era el singurul amărât dintre ei; ori să tragă un somn zdravăn, vârându-şi sacul sub cap; să nu mai ştie de nimic, pierdut într-o uitare totală, până îl va trezi ordinul de sculare. Nu se urnea însă din loc, ci, cu sufletul sfâşiat de amărăciune şi dor, se măcina şi îşi plângea de milă, rămânând mereu cu ochii larg deschişi, ros de gânduri şi de cumplită suferinţă. Şi cu cât privea mai mult, cu atât mai limpede şi învederat observa: cum apele Angarei curgeau cu o linişte nepăsătoare faţă de el; cum lunecau netulburate, fără a-l lua în seamă, malurile pe care şi-a petrecut toţi anii vieţii – lunecau spre o altă viaţă, spre alţi oameni, spre ceea ce va veni în locul lui. Se simţi umilit: chiar aşa de repede să se şteargă totul? Nici n-apucase bine să plece, să se rupă de ai săi, ca totul să fie dat uitării, să fie înmormântat tot ceea ce reprezenta el şi ce năzuia să devină: cum s-ar spune, tu du-te şi mori, pentru noi eşti un om sfârşit. Să fie el într-adevăr un om sfârşit? Respingând

cu îndârjire răutăcioasă acest gând viclean, Andrei răspică înverşunat o făgăduinţă:

— Pe dracu: scap eu cu viaţă. Vă cam grăbiţi să mă băgaţi în mormânt. O să vedeţi – scap negreşit. Pe voi nu vă paşte nicio primejdie – o să vedeţi.

Pe front îşi cam pierduse speranţa să scape cu viaţă. Chiar în primele lupte a fost rănit, din fericire destul de uşor, glontele îi străpunsese muşchiul piciorului stâng şi după o lună, şchiopătând uşor, el se întoarse la unitate. Gândul la supravieţuire părea în acea vreme cu totul absurd şi nu era el singurul om care îl împinsese atât de departe, în străfundurile fiinţei sale, încât rareori i se întâmpla să se întrebe dacă îl mai nutreşte sau nu: ca să-l ferească, să nu-l scoată la lumină în bătaia gloanţelor. Atâţia morţi văzuse în jurul său, încât şi a lui părea absolut inevitabilă. Dacă nu azi, cu siguranţă mâine, dacă nu mâine cu siguranţă poimâine, când îi vine rândul. Aici, în război, viaţa paşnică, cine avea parte de ea, i se arăta veşnică şi părea ciudat să şi-o închipuie ţinând ani întregi, zeci de ani, ca la copaci sau la pietre; timpul căpăta aici alte dimensiuni.

După prima rănire, Andrei Guskov a avut multă vreme norocul să rămână teafăr. Dar într-o zi, în timpul unui bombardament, n-a reuşit să se ferească şi suflul unei explozii l-a asurzit de tot. Preţ de o săptămână n-a putut să perceapă niciun sunet, apoi, cu încetul, şi-a recăpătat din nou auzul. De la această contuzie i-a rămas o amintire hazlie şi nu tocmai plăcută: la spital, în perioada surzeniei, îl apucase o poftă nesăţioasă de mâncare. Dorinţa de a mânca îl chinuia necontenit. În căutare de ale gurii, se pomenea mereu în tot felul de situaţii caraghioase. Lipsit de capacitatea de a se auzi pe sine însuşi, îşi închipuia că nici ceilalţi nu-l aud şi, fără să-şi dea seama – în expediţiile lui furişe la bucătărie – zgomotele pe care le făcea îl trădau imediat. Iar când încerca să obţină porţii suplimentare, i se putea răspunde orice, el se holba fără să înţeleagă, spre hazul celorlalţi.

În cei trei ani, Guskov a luat parte la lupte, pe rând, şi

într-un batalion de schiori, şi într-o companie de recunoaşteri, şi într-o baterie de artilerie grea; trecu prin toate încercările: şi atacuri de blindate, şi raiduri nocturne pe schiuri, şi expediţii îndelungi, îndârjite şi istovitoare pentru capturarea vreunei „limbi”. El nu reuşea şi nici n-ar fi putut să se obişnuiască cu războiul, îi invidia pe aceia care porneau la luptă calm şi simplu, de parcă ar fi mers la muncă; dar, neavând încotro, căuta pe cât se pricepea, să se adapteze. Nu se băga înaintea celorlalţi, dar nici nu se ascundea în spatele altora, căci fârtaţii tăi, ostaşii, bagă de seamă numaidecât şi ţi-o şi spun pe şleau. În „recunoaşteri”, când grupul în acţiune de cinci-şase oameni se aruncă în tranşeea duşmanului, nici vorbă nu poate fi despre asemenea şiretlicuri – aici ştiut este: ori îl răpui tu pe duşman, ori te răpune el pe tine; cea mai mică zăbavă ori şovăială înseamnă pieirea ta şi a celorlalţi. Printre cercetaşi Guskov era socotit un tovarăş de nădejde; îl luau cu ei în acţiuni, ca pereche sigură, cei mai curajoşi băieţi. Lupta ca toţi ceilalţi – nici mai bine şi nici mai rău. Ostaşii îl preţuiau pentru forţa lui; îndesat la trup, spătos, vânjos, el sălta pe umăr pe prizonierul buimăcit şi-l purta în cârcă până în tranşeele unităţii sale. În batalionul de schiori Guskov a luptat în faţa Moscovei; apoi, în primăvară, fusese repartizat ca cercetaş în regiunea Smolenskului, iar la artilerie – a fost trimis pe frontul de la Stalingrad, după contuzie. Acolo, la bateria de artilerie grea, când trecură la contraofensivă, îi veni ceva mai uşor.

Spre iarna anului patruzeci şi trei începu să se întrevadă cu limpezime sfârşitul războiului. Şi, cu cât lucrurile se precipitau, apropiindu-se de acest sfârşit, cu atât creştea speranţa de a scăpa cu viaţă. Nu mai era acea speranţă sfioasă, ascunsă, ci una făţişă şi zbuciumată. Suportase şi îndurase atâtea, încât se considera îndreptăţit să creadă că soarta i-a hărăzit un locşor printre supravieţuitori, şi moartea trebuia să-l ocolească, de vreme ce el a putut până acum să scape de ghearele ei. Şi aici, în plin război, mereu îl ducea gândul la un anumit termen de încercare, pentru el salvator: ai scăpat cu viaţă – ţi-e dat să trăieşti.

Uneori, în clipele molcome de răgaz, speranţa aceasta se transforma într-o fericită convingere că nimic rău nu i se mai poate întâmpla; că, la fel ca în clipa de faţă, încetinel şi fără grabă, fără să-şi risipească forţele, va apuca şi el ultima zi, când va fi anunţată victoria şi vor fi trimişi cu toţii acasă. Dar momentele acestea luminoase, însorite, treceau şi, pe nesimţite, i se strecura în suflet teama: mii şi mii de oameni piereau sub ochii lui şi vor mai pieri astfel, îşi dădea prea bine seama, până la ceasul cel din urmă. Pe ce să se bizuie? Şi, pradă fricii, neîntrezărind, în ce-l priveşte, o baftă tot atât de mare şi de aci încolo, Guskov începu să caute prudent ocazia să se aleagă cu o rană, mai uşoară, desigur, nu atât de grea, încât să-l lase schilod – ca în felul acesta să mai câştige timp.

Dar în vara lui patruzeci şi patru, când drept în faţa bateriei lor cu învelitorile puse şi gata să-şi schimbe locul răsăriră tancurile nemţeşti, Guskov a fost rănit destul de grav. Mult timp a zăcut fără cunoştinţă, iar când şi-a revenit şi i s-a spus că se va face bine şi va trăi, se linişti: gata, pentru el războiul se terminase. De aci încolo să mai lupte şi alţii. El şi-a dat obolul. Partea lui de încercări a suportat-o din plin. Vindecarea va dura, iar când se va pune pe picioare, îi vor da drumul acasă. Gata – rău sau bine, dar a rămas teafăr.

Aproape trei luni a zăcut Andrei Guskov la spitalul din Novosibirsk. Toracele, din care i-au scos în două operaţii schije, se vindeca anevoie. De acasă a primit de două ori colete. Nastiona i-a scris că ar vrea să vină să-l vadă, dar el hotărî că n-are rost să cheltuiască bani cu drumul. Curând o să vină el acasă. Soldaţii din acelaşi salon, vecini cu paturile, îi întăreau această convingere; răniţii ştiau dinainte care dintre ei, la ieşirea din spital, urmează să plece acasă definitiv, care în permisie şi care va fi retrimis pe front. „Vreo zece zile capeţi – pronosticară ei lui Guskov – pe puţin.” Aşteptaţi-mă. Aşteptaţi-mă, Nastiona. Nici nu-şi putea închipui cum de a putut s-o bruftuluiască de atâtea ori pentru nişte fleacuri: nicăieri în lume nu exista pentru el o femeie mai bună decât Nastiona. Las-că se întoarce acum

acasă şi vor duce o altă viaţă – nici nu bănuie nimeni ce viaţă or să ducă ei de aci încolo. După război se va aşeza o altă lume şi o altă pace pentru toţi; pentru toţi, dar mai ales pentru ei. Până la război au trăit ca nişte nerozi, fără preţuire, fără dragoste reciprocă – cum de a fost cu putinţă aşa ceva?!

În noiembrie a sosit momentul ieşirii din spital. Când i s-a înmânat însă buletinul respectiv, a rămas trăsnit: îl trimiteau la unitate. Nu acasă, ci înapoi la unitate. Era atât de sigur că va pleca acasă, încât mult timp n-a fost în stare să înţeleagă ce se-ntâmplă. Crezând că s-a produs o greşeală, a alergat pe la medici demonstrând şi indignându-se. N-a vrut nimeni să-l asculte. Eşti apt de luptă – şi gata. Ia-o din loc, Andrei Guskov, ajunge din urmă şi prezintă-te la bateria ta, războiul nu s-a terminat.

Războiul continua.

Se temea de front, dar, dincolo de această teamă, se făceau simţite obida şi mânia împotriva a tot ce îl readucea pe front, fără a-l lăsa să treacă pe-acasă. Se pregătise cu toate fibrele fiinţei sale, până la ultima celulă şi până la ultima zvâcnire de cuget, pentru întâlnirea cu ai săi – tată, mamă, soţie; cu gândul acesta trăise, se însănătoşise, respirase, numai asta ştia el. Nu se poate să faci din goana mare o întoarcere bruscă îndărăt – te frângi. Nu poţi sări peste propria ta fiinţă. Cum să te întorci din nou sub şuierul gloanţelor, sub coasa morţii, când eşti de-acum în Siberia, pe meleagurile tale de baştină, aproape de casa părintească? E drept să fie aşa? nu-i o nedreptate? O singură zi, una singură i-ar trebui să treacă pe acasă, să-şi potolească dorul – şi apoi e gata iarăşi să meargă oriunde.

Şi pe nevastă-sa a oprit-o să vină – de prost ce a fost! Dacă ar fi ştiut mai din timp, ar fi chemat-o; dacă ar fi revăzut-o, i-ar fi venit mult mai uşor să plece. Îl şi petrecea, iar când eşti condus la un drum lung – te simţi parcă mai sigur. Există ceva în destinul omului, ceva ce stăruie doar în privirea ochilor; ochii care observă şi reţin în memorie plecările – dacă au la cine să se întoarcă sau nu. Şi uite că totul, ca un făcut, se întoarce a pagubă. Dacă şi de aici

încolo o să-i meargă tot aşa, nu mai există întoarcere pentru el. Va fi omorât în cea dintâi luptă.

Administraţia spitalului îi apărea acum ca o voinţă crudă de pe alte tărâmuri, pe care nicio forţă omenească n-ar fi în stare s-o schimbe, aşa cum n-ar fi cu putinţă, bunăoară, să pui stavilă grindinei, ori să opreşti furtuna dezlănţuită. Unul, cel mai mare dintre zei, a hotărât să fie aşa cum i-a tunat în cap şi toţi ceilalţi trebuiră să se învoiască. Dar eu sunt om, un om viu, de ce n-au ţinut deloc seamă de mine? E drept că nimeni nu-i făgăduise nimic, el singur şi-a făurit această convingere, amăgindu-se pe sine însuşi. Totuşi, pe alţii i-au lăsat să treacă pe acasă, cunoaşte cazuri, ştia că se acordă permisii – cum să nu fi nutrit şi el o asemenea speranţă?!

Şi cum adică să plece de aici aşa, direct pe front? Păi satul lui e colea, aproape de tot. Ce ar fi să dea naibii totul şi să treacă pe acasă; să-şi ia singur ceea ce i s-a răpit pe nedrept. Au mai făcut-o şi alţii, auzise el. Şi le-a mers, n-au păţit nimic. Dar dacă i se înfundă tocmai lui? Şi de ce, mă rog? Că doar nu-i de fier: mai bine de trei ani ţine acest război – cât poate să îndure un om?

La gară a lăsat să treacă o garnitură, şi încă una... Gândurile i se încâlceau, se pierdeau; nu ştia ce să facă. Şi faptul că nu era în stare să se hotărască, pierzând vremea degeaba, îl înfuria şi mai mult. Stând la rând în faţa ghişeului unde se eliberau bonuri de hrană, intră în vorbă cu un tanchist mărunţel, vioi şi vesel, în cârje, cu piciorul drept îndoit, gros bandajat. Tanchistul avea drum spre răsărit, la Cita.

— Iar tu, încotro? îl întrebă el pe Guskov. În neştire acesta răspunse:

— La Irkutsk.

— Avem acelaşi drum, se bucură tanchistul. Astfel, chiar în ultima clipă, ajutându-şi noul tovarăş să urce în vagon, Guskov sări şi el după dânsul în trenul care mergea spre răsărit. Fie ce o fi. Dacă pun mâna pe el, va spune că a avut treabă la Krasnoiarsk, apoi – la Irkutsk, să-şi vadă părinţii, nu pierde decât două-trei zile, nu-i chiar aşa de mare abatere, se descurcă el. Uneori, gândindu-se la această

trăsnaie a sa, Guskov ar fi vrut chiar să fie prins şi întors din drum. Dar în asemenea cazuri îţi merge: nu l-a oprit nimeni. Trenurile erau ca de obicei ticsite de călători, în imensa lor majoritate – militari. O speţă de oameni dârji şi băţoşi, cu care nu-i aşa de simplu să ai de-a face.

Văzând că i-au trebuit mai mult de trei zile ca să ajungă numai la Irkutsk, Guskov intră la mare grijă. Dacă îşi continuă drumul – mai pierde o zi. Ba poate nu-i ajung nici două – e vreme de iarnă. Să se întoarcă de la jumătatea drumului – atunci de ce a mai pornit tărăşenia asta toată cu asemenea risc, chin şi îndârjire? Cui şi ce a vrut să demonstreze cu asta? Pe de altă parte, mai poate el acum să se întoarcă la unitate cu atâta întârziere? Îşi aduse aminte de execuţia demonstrativă la care i-a fost dat să asiste în primăvara anului patruzeci şi doi, când tocmai fusese repartizat la secţia de recunoaşteri. Pe o poiană mare ca un câmp au aliniat tot regimentul şi au adus sub escortă doi inşi. Unul, pentru automutilare, cu mâna bandajată, susţinută de o faşă atârnată după gât – ţăran în vârstă de vreo patruzeci de ani, iar al doilea – tânăr de tot, un flăcăiaş. Acesta a vrut cică şi el să tragă o fugă până acasă în sat, la vreo cincizeci de verste distanţă. Numai cincizeci de verste. Pe când el, Guskov, tocmai de unde a şters-o, de la ce depărtare! Nu, n-au să-l ierte; nici măcar de trimiterea la un batalion disciplinar nu poate fi vorba. Nu-i un flăcăiaş, trebuia să-şi dea seama ce face.

Îşi mai aduse aminte cu ce ură şi cât dispreţ se uitau ostaşii la cel automutilat. De flăcăiaş le-a fost milă; de celălalt – nu. „Lichea” – ziceau ei. „Măi, ce lichea! A vrut să-i ducă de nas pe toţi.”

Dar el, Guskov, cu ce e mai breaz decât ceilalţi? De ce ei trebuie să lupte, iar el să se plimbe încolo-încoace cu trenul. Aşa vor judeca ei, de asta s-a făcut el vinovat. La război omul n-are voie să dispună cum vrea de persoana sa, iar el a dispus; şi pentru aşa ceva nimeni n-o să-l mângâie pe cap.

La Irkutsk, rătăcind descumpănit prin gară, s-a ciocnit din nebăgare de seamă de o muieruşcă ochioasă şi înfigăreaţă,

care se învoi să-i dea adăpost peste noapte şi l-a dus la ea acasă într-o suburbie destul de depărtată de oraş. Ghicind, fără să fi aflat ceva de la el, că soldăţelul acesta e fără căpătâi, şi nu-şi găseşte rostul, îl pasă a doua zi unei femei nu tocmai tinere, pe nume Tania, care era mută, dar curăţică şi plinuţă. A stat la Tania, nemişcat şi plin de spaimă, toată ziua aceea, mereu cu gândul să se ridice şi s-o ia din loc încotrova, într-o direcţie oarecare; a stat aşa şi ziua următoare, apoi a rămas de tot, zicându-şi că e mai bine să aştepte aici până când îi vor pierde urma definitiv şi cei de acasă, şi cei de pe front.

Muta avea la marginea suburbiei o căsuţă. Lucra ca femeie de serviciu la spital; se ducea acolo de două ori pe zi – dis-de-dimineaţă şi seara – şi aducea la întoarcere felii de pâine înfăşurate într-o cârpuliţă şi caşă ori supă într-un borcănaş. Era bine cel puţin că nu trebuia să-i explice nimic şi, în general, nu era nevoit să vorbească deloc: nici că se puteau potrivi lucrurile mai bine, ba chiar surprinzător de bine, în situaţia lui, prin faptul că nimerise la o gazdă bună, grijulie, căreia Dumnezeu i-a refuzat darul vorbirii. El, unul, n-avea ce să-şi spună nici sieşi. Uneori, într-o uitare de sine, nici nu înţelegea cum şi de ce s-a pomenit aici, ce caută el aici, ca să înceapă apoi să-şi amintească fiecare pas pe drumul spre gară şi fiecare oră trăită în tren cu atâta limpezime, încât simţea cum i se sfâşie inima. Încă nu era în stare să-şi revină în fire complet de pe urma celor întâmplate; ba rămânea nemişcat îndelung, cu faţa imobilă şi privirea aţintită în gol, ba sărea din loc şi pornea să se preumble prin cameră, încercând să-şi potolească durerea copleşitoare din suflet. Căsuţa se cutremura de apăsarea grea a paşilor săi, dar el continua să se zbuciume astfel, neizbutind să-şi afle liniştea. I se făcu deodată silă de cele făcute, se înverşună aprig împotriva lui însuşi, dându-şi seama prea bine că în situaţia în care s-a pus va avea de îndurat multe necazuri.

Şi sentimentul acesta, mai bine zis, starea aceasta sufletească, atitudinea lui faţă de el însuşi îl stăpâni multă vreme.

Tania era o femeie de rară blândeţe, inimoasă şi grijulie. Muţenia nu-i stâlcise firea: n-o făcuse să sufere, să se înrăiască şi să fugă de oameni. Cât a stat la ea, n-a văzut-o niciodată posomorâtă sau nemulţumită. Fără să pară veselă, faţa ei era senină, plină de bunătate, gata oricând pentru un zâmbet blând. Părea că muţenia nu-i fusese dată ca o pedeapsă, ci ca să-i uşureze existenţa. Dintru început, Guskov avu senzaţia stăruitoare că ea ştie totul despre dânsul. Ştie şi-l compătimeşte. Îl muncea întruna gândul că s-a pomenit la Tania nu din propria lui voinţă, ci adus aici de o mână nevăzută, călăuzitoare, poruncitoare. Şi pentru ce anume? Ca să-l ajute ori să-l ducă la pierzare, încetul cu-ncetul, pe nesimţite?

Întorcându-se de la lucru, Tania scotea pacheţelele şi borcănaşele ei şi, aşezându-se în faţa lui, se uita curioasă şi cu plăcere cum mănâncă. După ce se sătura, el îi mulţumea bătând-o uşurel pe umăr, ca pe un bărbat. Fericită şi tulburată de acest gest cam grosolan de atenţie, îi prindea mâna şi o lipea apăsat de obrazul ei, apoi se apuca să-i arate ceva pe degete, dar el nu înţelegea. Înfierbântându-se, femeia îşi manevra degetele tot mai repede, mai grăbită. El însă clătina din cap şi-şi întorcea privirea în altă parte. Atunci, ca să-l împace, renunţa la încercarea de a-l face s-o înţeleagă şi, cu o expresie de vinovăţie, întindea spre el mâinile.

Cu timpul, Tania izbuti totuşi să-l înveţe să înţeleagă o seamă din semnele ei. I le repeta, explicând prin gesturi, cu aceeaşi dragoste şi răbdare cu care sunt învăţaţi să vorbească copiii. Pentru el însă acest alfabet muţesc era profund neplăcut şi căuta să-l evite pe cât se putea. Nu avea de gând să zăbovească prea mult aici. Noaptea, când Tania se lipea de el, Guskov avea impresia că aude aievea şoapta ei pierdută şi aţâţătoare – aceleaşi cuvinte pe care le scapă în asemenea cazuri orice femeie. Rămânea nemişcat, atent şi pânditor şi, cu toate că era convins că se înşală, nu reuşea totuşi să scape de acel resentiment surd, care îl făcea să bănuie că Tania, de fapt, nu este ceea ce vrea să pară.

Dar şi el însuşi, şi el era acum nu se ştie cine. Sufletul îi era răvăşit. Totul în fiinţa lui lăuntrică era răvăşit şi parcă atârna în gol. Pornise pentru un timp scurt şi se împotmolise de-a binelea; era cu gândul la Nastiona şi se pomeni la Tania. Cât despre toate celelalte împrejurări de-a dreptul înfricoşătoare, nici nu se încumeta să cugete la ele. E o vorbă din bătrâni: ce-şi face omul cu mâna lui, nici dracul nu desface. Şi-apoi, alta cu tâlc: Geaba-ncerci a te căi, orişicât te-ai strădui, că de când lumea şi pământul, păcătoşenia greu se lasă lecuită, chiar şi dacă-i pocăită.

Trecu o lună şi rămânerea acolo, pe loc, deveni pentru el de nesuportat. Chiar dacă l-ar fi aşteptat moartea în faţă, el trebuia să plece numaidecât... Seara târziu, când Tania robotea încă la spital, el fugi de la ea. Drum înapoi, de aci încolo, n-avea. Un singur drum i se arăta – acasă.

Părăsind Irkutskul, a trebuit să fie mereu cu ochii în patru. Hotărâse cu străşnicie să nu apară la lumina zilei prin sate: nici nu ştii cine poate să-ţi iasă în cale! Se ascundea prin văgăuni, adăposturi şi bordeie iernatice, sub stoguri de fân; stând la pândă, iscodea cu teamă ivirea oricărei fiinţe omeneşti; înjura cu glas sugrumat şi îşi blestema zilele tremurând de frig. Iar noaptea, când viaţa se potolea, pornea grăbit la drum cu pasul întins. Din fericire, zilele erau scurte şi neguroase.

În sfârşit, într-un miez de noapte din săptămâna bobotezei, a ajuns la Atamanovka. Se opri la marginea ei de sus şi, cu o privire obosită de fulguirea zăpezii, cuprinse acoperişurile albe ale caselor înşirate la dreapta şi la stânga sa. Nu-l tulbură niciun sentiment la întâlnirea aceasta cu satul natal – nu era în stare să-l simtă. Zăbovind un timp, coborî spre malul Angarei, o luă la vale pe marginea râului îngheţat şi, ascuns dinspre sat de malul înalt, ajunse în dreptul băii lor; aburcă malul, intră în baie apucând doar să tragă cu greu uşa după el şi se prăbuşi cât era de lung pe podea. Zăcu astfel, cu faţa în sus, îndelung, nemişcat ca un buştean.

Spre ziuă, abia târându-şi picioarele, porni să treacă râul pe gheaţă spre celălalt mal. Pe umăr purta schiurile, sub

centură avea atârnată securea.

Andrei Guskov şi-a găsit refugiu pe plaiurile din Andreevskoe, într-un vechi adăpost iernatic, pe malul unui pârăiaş. A încins focul în sobiţa de mult timp neîncălzită, şi-a fiert în gamelă ceai şi, pentru prima oară în atâtea zile de viaţă de câine hăituit, şi-a încălzit mădularele. După o jumătate de oră se pomeni că-l scutură frigurile – fie că trupul lipsit îndelung de căldură acumulase dintr-o dată prea multă, fie din cauza încordării nervoase excesive în aşteptarea continuă a clipei acesteia când, în sfârşit, putea să-şi destindă muşchii şi nervii, să nu-şi ascută mereu auzul şi văzul, să-şi lase trupul să se odihnească în voie.

Chiar înainte de a pleca din Irkutsk, gândindu-se unde ar fi mai bine să se aciuieze în apropiere de Atamanovka, alesese tocmai acest adăpost. Era aşezat cât se poate de nimerit pentru el: într-un fund de vâlcea adâncă, cotită după un deal, încât fumul de la horn nu se vedea de departe şi se putea face foc tot timpul; la doi paşi curgea un pârâu cu apă limpede de munte, al cărui făgaş putea sluji la vremea îngheţului ca drum de acces pe care nu rămâneau urme.

Ce era să facă în situaţia lui: trebuia să se gândească în primul rând la acest lucru. Avea şi avantajul că locul, aflându-se dincolo de Angara, era rareori călcat de picior de om chiar şi înainte vreme, iar acum, cu atât mai puţin l-ar fi putut împinge nevoia pe cineva să umble prin pustietatea asta. Până şi podarul de mai jos de ostrov n-avea de lucru: vapoarele treceau pe braţul drept, care era mai larg.

Ogoarele şi terenurile împădurite ale oamenilor din Atamanovka se întindeau încă din vechime pe celălalt mal, în continuarea vetrei satului; oamenii aveau pământ berechet chiar acolo în imediata apropiere. Tot în partea aceea, spre râul Lena, aveau destule locuri bune şi pentru pescuit, şi pentru vânătoare, pentru nuci şi poame pădureţe, încât rar se-ntâmpla să traverseze Angara. Doar cât să ajungă pe insula din dreptul satului, unde coseau fânul şi culegeau totodată şi poame. De aci i se trage din

bătrâni şi numele insulei – „Pokosnîi”[3].

Încă înainte de războiul ruso-japonez a venit la Atamanovka, din „Rusia”, strămutatul Andrei Sivîi cu cei doi feciori ai săi. A văzut locurile, a chibzuit cât a chibzuit şi, spre mirarea ţăranilor localnici, şi-a ales loc pentru gospodărie dincolo de Angara. Casa şi-a făcut-o ca toţi oamenii – în sat, dar pământul de plugărit şi l-a desţelenit pe malul opus. Ce-i drept, n-a avut prea multă bătaie de cap cu defrişatul: se găseau destule poieni şi luminişuri bune de arat. Şi-a clădit acolo două adăposturi: unul lângă pârâu, mai aproape de ogoare; al doilea mai sus, la vreo doi kilometri de primul, sub coama unui deal în pantă dulce. Şi astfel şi-a tocmit o gospodărie, şi încă ce gospodărie!

De atunci partea asta de peste Angara a fost denumită Andreevskoe, după numele lui Andrei Sivîi.

Între timp, gospodarul Sivîi muri la începutul colectivizării. Unul din feciorii săi nu s-a mai întors din războiul cu germanii, al doilea, în anul treizeci, a fost deschiaburit şi strămutat împreună cu întreaga-i familie. Aşa se face că Andrei Sivîi n-a prins rădăcini trainice pe locul nou.

Ogoarele lui, cum era şi de aşteptat, colhozul le-a lăsat în părăginire. Nu renta să trimiţi acolo, peste apa Angarei, la dracu în praznic, oameni, maşini şi inventar în fiecare primăvară, vară şi toamnă doar pentru câteva hectare de pământ. Să mai instalezi şi un pod plutitor numai pentru asta? Merita oare?

Şi iată-l acum pe Andrei Guskov binecuvântând iniţiativa strămutatului Andrei Sivîi, datorită căruia avea un refugiu sigur şi convenabil.

Dacă şederea lui aici se prelungeşte, adăpostul de jos e bun numai până-n vară, când va trebui să se mute în cel de sus sau în alt loc, în cazul când s-ar ivi prin preajmă vreun pescar ori cine ştie ce alt suflet mânat de neastâmpăr.

Şi hotărî să se ducă chiar a doua zi la adăpostul din deal, să vadă în ce stare se află. Schiuri avea. Va urca pe albia pârâului până în dreptul adăpostului, îl va depăşi făcând un ocol şi va ajunge acolo din partea opusă. Trebuie să te

[3] Fâneaţă.

descurci cumva dacă vrei să trăieşti. Să-ţi faci cât de cât o mică socoteală: ce ai, cu ce începi noua ta viaţă. Ar avea nevoie de o puşcă. N-are încotro, trebuie să ia legătura cu Nastiona. Cu nimeni altul. De unul singur – piere sigur. Gândindu-se anevoie la toate astea şi scăpând întrucâtva de fiorii ce-l scuturau, Andrei mai vârî lemne în sobiţă, se trânti sleit pe prici şi dormi astfel fără să se trezească până a doua zi dimineaţă.

5

SEARA, CA NICIODATĂ ATÂT DE TIMPURIU, s-au făcut subscripţiile la împrumutul din acel an. Nastiona a cerut să fie trecută cu două mii. Un singur om din tot satul, contabilul Innokenti Ivanovici se întinsese până la o asemenea sumă. Dar el, o ştia toată lumea, era plin de bani. Îi stâlciseră şi numele în acest sens: Innokenti Karmanovici[4]. Cum, din ce venituri spera Nastiona să se achite, nici ea nu ştia să-şi explice. Bătrânul Miheici nu se simţea bine în ziua aceea sau numai pretextă că e bolnav, oricum, la adunare s-a dus Nastiona; despre ce era vorba, ce probleme urmau să se discute, nu se anunţase în prealabil. Şi poftim ce a ieşit. Împuternicitul o lăudă, consătenii se minunară, cât despre Nastiona – se sperie singură apoi de cutezanţa ei; dar, vorba ceea, a luat-o gura pe dinainte. Nu mai putea da înapoi. Un glas înţelegător lăuntric însă avu darul s-o liniştească: a procedat bine. Dacă a lăsat să-i scape asemenea vorbă, înseamnă că ceva-ceva a îmboldit-o s-o rostească, doar nu i-a venit aşa, nitam-nisam, din senin. Poate că prin aceste obligaţii de stat a vrut să răscumpere datoria bărbatului ei. Deşi chiar la el anume ea nu se gândise în acel moment; s-o fi gândit

[4] Derivat de la *karman* – buzunar (în l. rusă).

poate altcineva pentru dânsa.

Când s-a întors acasă şi a pomenit despre împrumut, Miheici a întrebat-o imediat:

— Şi cu cât te-ai înscris?

— Cu două mii.

El săltă capul de la reparaţia la care lucra pe laviţă, nevenindu-i să-şi creadă urechilor.

— Ce vorbeşti, fată, îţi arde de şagă?

— Nicio şagă...

— Ce, ai căpiat? Sau poate că ai pe undeva ascunse aste două miare?

— Aş!

— Atunci, unde ţi-a fost capul? Cum faci rost de atâta bănet? Vrei cumva să ne scoţi pe mine sau pe dânsa – arătă el din cap spre cuptor, unde zăcea Semionovna – la mezat? Păi, pe noi nu dă nimeni nicio para chioară, nu ne ia nici pe degeaba.

— Au spus că-i pentru ultima dată. Pentru victorie.

— Pentru victorie.

De după cuptor se auzi mişcându-se Semionovna, care întrebă scoţând capul:

— Ţe, ţe ziţe ea?

— Păi zice că am ajuns prea bogaţi. Că am adunat atâţia bani, că nici n-avem unde să-i ţinem.

Nastiona trecu în jumătatea ei de încăpere, despărţită cu o perdea de stambă, unde dormea înainte cu Andrei şi unde se afla şi acum patul ei. Ştia că Miheici va fierbe de necaz câtva timp şi se va potoli; dar soacră-sa, când va pricepe despre ce este vorba, se va aprinde pentru multă vreme. După cum îi ştie năravul, o s-o ţină în cârâială şi o lună întreagă, dacă nu şi mai mult. La naiba! Achită ea cumva suma, găseşte ea mai pe urmă o cale să facă rost de banii ăştia. În schimb, prin această subscripţie, şi-a câştigat dreptul de a merge mâine la Karda şi cele două mii se dovedeau pentru ea de mare folos; altminteri, fireşte, n-ar fi reuşit nimic.

Socoteala ei se dovedi bună. După şedinţa adunării, văzând că Nestor, preşedintele colhozului, e mulţumit de

rezultatul subscripţiei – cifra propusă nu numai că n-a scăzut, dar a fost şi depăşită – Nastiona cu un zâmbet sărbătoresc pe faţă, se dădu pe lângă dânsul:

— Nestor Ilici – îl şi măguli astfel, ca să-l ia cu binişorul – cine îl duce mâine pe tovarăşul împuternicit?

Nestor o privi cu ochii mijiţi şiret şi strigă:

— Tovarăşe împuternicit, auzi, tovarăşe împuternicit! Fruntaşa noastră de azi se arată doritoare să facă mâine o plimbare cu dumneata până la Karda. Ce zici, te învoieşti?

Împuternicitul, un ţărăntoc boţit, uzat, cu smocuri de păr în cap, se apropie şi gânguri scrutând ochii Nastionei:

— Care bărbat nu s-ar învoi? Nici n-aş fi visat aşa însoţitor.

Nestor îl bătu prieteneşte pe umăr:

— Vezi, să-i dai drumul pe urmă să se întoarcă înapoi. Şi făcu Nastionei cu ochiul. Să nu zăboveşti prea mult, că şi aşa nu prea avem aici mână de lucru.

Aşadar, mâine va pleca la Karda. Trebuia să-i comunice vestea aceasta lui Miheici, dar o va face abia mâine dimineaţă; pentru azi îi ajunge şi hapul cu cele două mii. Doamne, ce viaţă o aşteaptă de aci încolo?! Ce se va întâmpla cu ei? Ce?!

...Potrivit înţelegerii de la prima întâlnire, în noaptea aceea Nastiona i-a dus lui Andrei puşca. A găsit şi cartuşe, dar de încărcătură Miheici nu avea mai nimic; ceea ce sclipuise putea să ajungă doar pentru două-trei cartuşe. Era prea puţin. Andrei îi atrăsese atenţia anume în privinţa încărcăturii: ca să încerce să adune însă de prin sat era periculos. Ar putea ajunge imediat la urechea socrului şi s-ar isca mare tărăboi. Satul e mic, se află tot: care de la cine a împrumutat sare ori un codru de pâine – află toată lumea. Şi-apoi, Nastiona luase doar în ascuns puşca atârnată pe un perete al hambarului şi acoperită cu nişte haine vechi. Dacă se descoperă lipsa, cine ştie ce se mai întâmplă. Nici nu-i venea să se gândească la asta.

De data asta, la baie, Andrei i se înfăţişă cu totul altfel. N-o mai speria, nu tresărea la orice sunet de afară, ci şedea tăcut, pierdut, distrus: nu era în stare să scoată o vorbă

măcar. De mila lui, aşa cum arăta acum, Nastiona se stăpâni cu greu să nu izbucnească în hohote de plâns. La plecare, el îi mărturisi taina sa.

— Când prinzi un răgaz, dă fuga până la mine, la Andreievskoe, la adăpostul de jos, acolo m-am aciuiat. Şi apoi, cu voce tremurată, se rugă: Vino, Nastiona. Te voi aştepta. Dar să nu te simtă nici câinii.

De hatârul împuternicitului, i s-a dat calul cel mai bun, Karika, pe care-l ţinea Nestor pentru deplasările sale ca preşedinte al colhozului. Nastiona îl înhămă la sania cu coş de nuiele, folosită în asemenea împrejurări, mai adăugă un braţ de fân şi trase în faţa izbei lui Nestor, unde înnoptase împuternicitul. Văzând că aceştia tocmai se aşezau la ceai, Nastiona hotărî, în răstimp, să se repeadă cu calul până acasă după cele trebuitoare ei, ca să nu mai fie nevoie, odată pornită la drum, să se abată şi pe acolo.

În dimineaţa aceea, Miheici se arătase bucuros parcă de faptul că Nastiona urma să facă acest drum. Li se terminase gazul de lampă şi a fost nevoit de vreo două ori până acum să aducă pe furiş, într-o sticlă, din grajdul lui, iar o dată chiar şi Nastiona a trebuit să alerge cu lampa în mână, ca să se împrumute de la Nadka. Erau pe isprăvite şi chibriturile, şi sarea. Tot trăgeau nădejdea să capete şi ceva săpun, dar slabă nădejde, săpun nu se mai distribuise demult, aşa că spălau cu leşie. La Atamanovka, începând din anul douăzeci, când partizanul Gavrila Afanasievici a înecat-o într-un ochi în gheaţa râului pe prăvăliaşa Sima, care ţinea o dugheană, n-aveai unde să cumperi un cui măcar şi, pentru orice fleac, trebuia să baţi drumul până la Karda.

Dar ceea ce s-a potrivit de minune cu socotelile ascunse ale Nastionei a fost chiar rugămintea lui Miheici:

— Şi vezi, fată dragă, pe la prăvălia vânătorilor, de n-au cumva praf de puşcă şi alice. N-am mai tras eu de multişor, dar nu strică să avem ceva de rezervă. Mai ştii, la primăvară, s-ar putea să nimerească în grădină vreo căprioară...

Scoase din cămară un bidon de tablă pentru petrol şi

aruncă la picioarele Nastionei cojocul său de blană de câine.

— Te întorci acasă tot azi, să te aşteptăm ori nu?

— Ştiu eu cum oi dovedi cu târguielile...

— Bine, bine. Nu isprăveşti azi, vii mâine. Şi nu-l răbdă inima să n-o dojenească. Cum de nu ţi-a trecut prin cap ieri s-o ştergi undeva de dimineaţă. Nu mi-ai fi atârnat de gât aceste două miare. Ce, e glumă? Taci, ai? Mai bine tăceai din gură ieri, sau îţi scurtai limba, ca să mai fi putut sta azi de vorbă. În sfârşit, dă-i drumul, domnul să te aibă în paza lui. Şi nu uita să treci pe la sfat; poate au ceva veşti despre Andrei. Treci şi pe la poştă. O fi zăcând pe acolo vreo scrisoare sau hârtie oficială.

De pe cuptor, Semionovna bombăni pentru a nu ştiu câta oară:

— În ruptul capului n-aş fi plecat şingură cu un străin. Unde ş-a mai pomenit aşa ţeva. Şi încă în vremurile aştea. O, Doamne! Şunt gata şă şe arunţe de gâtul primului venit. O parte din litere în rostirea ei se pierdeau. Şe ştie doar că n-o şă alerje el pe joş tot drumul în urma şaniei. Se aşajă alături de dânşa.

— Ia mai las-o cu născocirile tale, muiere, o potolea Miheici. Stai acolo după sobă şi vezi-ţi de boleşniţele tale; nu mai trăncăni ce nu se cade. Ţi-ai găsit pentru cine să-ţi fie teamă – pentru Nastiona!

Ce suflet simţit şi bun avea socrul ei, Miheici. De nu era el, Nastiona ar fi dus-o tare greu în aceşti ani. Semionovna ar fi gata s-o ţină legată de o funie: de la munca câmpului şi de la treburile gospodăriei n-ar lăsa-o nici la un pas să se depărteze. Şi după cine, mă rog, să ţi se scurgă ochii aici, când în tot satul nu-i decât un singur bărbat şi acela e epileptic – Nestor, pe care din cauza beteşugului nici la război nu l-au luat şi pe care îl păzeşte cu ochii în patru şi-l ţine cu şase braţe propria lui muiere. De multe ori singur Miheici o îndemna pe Nastiona să iasă din casă, zicându-i: du-te, fato, du-te la şezătoare cu femeile, mai stai de vorbă, mai râzi cu ele, eşti tânără, ce să tot stai cu noi, bătrânii, să ţi se acrească sufletul.

Om de omenie socrul ei. Se pare însă că şi cu el se va strica buna înţelegere foarte curând. Bagă el de seamă într-o zi că lipseşte puşca, apoi că mai lipseşte una, alta – ce să răspundă ea? N-are ce. Nu poţi da vina pe hoţi: se iscă zarvă, îşi dau cu presupusul, încep să scormonească, să cumpănească şi dintr-una într-alta îi trece cuiva prin cap să se întrebe: de ce, adică, se fură numai la alde Guskov? Nu cumva umblă pe de lături cineva de-al casei şi foloseşte bunul lui, ştiind locul unde se află? Andrei i-a interzis să-i spună bătrânului ceva despre el, n-a lăsat-o nici măcar să-i dea cumva a înţelege pe ocolite, mai pe departe. Poftim de te descurcă. Mai deunăzi Semionovna a şi dat de lipsa unei pâini pe care Nastiona o dusese lui Andrei la a doua întâlnire. A trebuit să ticluiască pe loc minciuna, că i-a dat-o Nadkăi cu împrumut. Dar ce va face mai departe?

De aceea avea acum nevoie să meargă neapărat la Karda. Luase cu ea într-o legăturică o jachetă de lână tricotată şi, pentru cazul că jacheta n-ar avea căutare, un şal gri frumos şi scump de Orenburg, pe care i-l dăruise Andrei încă în primul an de căsnicie. Se ducea la târg, ca să ia în schimb făină. Cartofi, cam o căldare, i-a dus lui Andrei, dar făină s-a temut să ia din ladă, că nu mai rămăsese la fund decât pentru vreo două cuptoare. Îi va fi mai uşor dacă îi duce şi făină: îşi face turtişoare pentru gustare. Schimbul acestor lucruri îl va face, chipurile, pentru Marusia cea evacuată: Karda e sat mare, şi o treabă ca asta, nu se află cu una, cu două. Dealtfel, mica ei minciună putea trece uşor drept adevăr, pentru că jacheta o căpătase chiar de la Marusia, făcând un schimb asemănător iarna trecută. Toată Karda ştie că, de când a venit ca evacuată de război, Marusia şi-a ţinut copiii numai schimbând lucruri de îmbrăcăminte pe hrană.

Plecară destul de târziu, când soarele fără strălucire, ca o tipsie de argint, se înălţase pe cerul senin. Gerul, după viscolirile bobotezii, se mai potolise; aerul dimineţii era rece, dar se simţea că îşi pierde din tărie şi că peste zi vremea se va muia şi mai mult. Karka o luase din loc la trap vioi şi o ţinea aşa întruna. Sania luneca pe drum bătătorit

ca pe gheaţă cu scârţâit vesel sub tălpi. Deasupra ogoarelor acoperite de zăpadă stăruiau aburii sinilii. În văzduh, în zarea depărtată, se înălţau părelnice dungi albicioase. Pe crengile desfrunzite ale mestecenilor şedeau ciori tăcute şi, aidoma găinilor, îşi resfirau aripile, curăţindu-le. Totul împrejur, simţind căldura, respira lacom, în voie. Până la venirea primăverii mai erau încă multe zile, dar sosirea ei se simţea şi se anunţa de pe acum.

Nastiona aruncă haina peste picioarele împuternicitului şi se ridică în genunchi, cu faţa înainte, în capul săniei. De la potcoavele calului sărea zăpadă împroşcându-i obrajii. Mijind ochii, ea nu-şi ferea faţa. Această cursă în viteza calului, cu unde reci despicate mângâindu-i obrazul, această zi cu iz de primăvară strecurată prea de timpuriu, parcă anume pentru ea, stârni în Nastiona un neastâmpăr aprig, o dorinţă nerăbdătoare de a săvârşi ceva în pofida tuturor, chiar şi împotriva ei însăşi. Ajunge cât a stat ca o curcă în coteţ. E timpul să-şi ia avânt. Nu-ţi fie teamă, Nastiona, dă-i drumul! Bucuria ta de acum trebuie să fie o bucurie deosebită, tristeţea ta trebuie să rămână departe de toţi. Nu-ţi fie teamă: mână, aleargă, nu te mai uita înapoi.

Împuternicitul avea chef de vorbă – ea răspundea în silă. Sunt şi asemenea bărbaţi pe lume: s-ar părea că toate-s bune şi la locul lor, dar dacă stai şi te uiţi mai bine, îţi dai seama că-i bărbat doar cu numele. Uite-l şi pe ăsta – e bun numai ca să înscrie muierile la obligaţii. Vorba lui e un fel de scâncet cu sughiţuri, iar faţa – parcă năclăită: oricât şi-o fi spălat-o la viaţa lui, totul se cunoaşte pe ea, ca pe o rufă izinită, gata-gata să se ciuruiască.

Lăsară ogoarele în urmă; traversară pârâul şi de ambele părţi ale drumului se înălţa acum pădurea de brazi seculari. Aici domnea liniştea şi tăcerea adâncă: nicio adiere de vânt, niciun sunet sau glas de pădure, doar tropotul surd al copitelor calului. Şi numai când şi când câte o creangă îngreuiată lăsa, fumegând, să cadă un vraf de caiere de zăpadă, ori sus de tot tresăreau uşurel vârfurile ascuţite ale arborilor cu ramurile întinse deasupra drumului – la atâta se

reducea viaţa în aceste locuri.

Pe neaşteptate, împuternicitul prinse curaj. Cum stătuse liniştit tot timpul, se repezi deodată, o cuprinse pe Nastiona pe la spate şi o trase peste el grohăind. Nastiona izbuti repede să-i scape – nici n-ar fi crezut că o va face cu atâta dibăcie – şi îl îmbrânci din sanie în zăpadă. Calul, speriat, se smuci din loc şi o luă la goană. Nastiona nu-l struni: las' să mai ostenească niţel tovarăşul împuternicit, să-şi mai înfierbânte sângele trudindu-şi picioarele. A stat ea singură trei ani şi jumătate, ca o scândură, dar la unul ca ăsta nici că ar fi jinduit. Acum ea are bărbat şi nu-i un prăpădit ca ăsta. Are cine s-o aline.

Împuternicitul a ajuns-o din urmă gâfâind, fără să fi înţeles însă tâlcul opririi ei şi, socotind că e vorba de o joacă, dădu iar s-o îmbrăţişeze. A trebuit atunci să-l pună la locul lui aşa cum merita. El clipi des din ochi şi se astâmpără. Iar peste o jumătate de oră, ca şi cum nimic nu s-ar fi întâmplat, începu să-şi laude nevasta şi copiii. Liniştindu-se, Nastiona zori calul.

Ajunseră la Karda încă la lumina zilei. Magazinul, spre norocul ei, era deschis. Şi tot spre norocul ei găsi să cumpere şi sare, şi gaz, şi cele necesare pentru cartuşe – lucrul cel mai important, care-i va sluji drept acoperire în faţa lui Miheici. Avea, deci, posibilitatea de a justifica reîntoarcerea acasă abia a doua zi. În prima zi, adică, n-a găsit petrol, urma să fie adus cu un transport aflat deja pe drum. A trebuit să aştepte sosirea transportului. Ce se putea spune la asemenea motivare? Săpun, bineînţeles, n-a găsit, dar chibrituri şi sare a cumpărat. Zărind niscai lumânări, a cumpărat cinci bucăţi – de unde, din ce biserică au fost aduse aici, e greu de spus. De când se ştie n-a văzut ca magazinele săteşti să vândă lumânări, dar aici, parcă pe ea o aşteptau – neavând nicio căutare, zăceau triste, vechi, înnegrite, strâmbe. Trei o să ducă acasă, celelalte două o să le păstreze pentru Andrei – să aibă la nevoie cu ce să-şi lumineze bârlogul, să şi-l mai înveselească din când în când.

Nu degeaba se spune că dacă ţi-a reuşit de la început un

lucru, apăi îţi merge în plin la toate, până la capăt. Seara a izbutit fără prea multă bătaie de cap să schimbe jacheta pe o jumătate de pud de făină; şalul nici n-a fost nevoie să-l arate. De bucurie că totul a mers ca pe roate, îi căşunase să pornească la drum înapoi chiar în noaptea aceea, dar, slavă Domnului, se răzgândi la timp; deşi somnul ei n-a mai fost somn. Auzea prin perete cum Karka ronţăie fânul, cum se scutura de frig şi tropăie din picioare. S-a tot chinuit aşa o bucată de vreme şi la un moment dat s-a sculat încetişor, l-a înhămat pe Karka şi, fără a o mai trezi pe gazdă, o cunoştinţă mai veche al cărei soţ era mobilizat, aruncă în sanie fân atât cât să-i ajungă calului pentru o zi şi plecă. Niciun câine nu latră în urma lor, niciun sunet nu se desprinse din satul cufundat în somn adânc.

După ce trecu şi de ultima izbă, Nastiona trase de hăţuri ca să cârmească la dreapta spre Angara. Calul se opri nedumerit: drumul acasă ducea drept înainte. Furioasă, Nastiona îl plesni o dată cu hăţurile. Nerăbdarea din ajun puse iar stăpânire pe ea, făcând-o să tremure ca de friguri: îi venea să sară din sanie şi să alerge înaintea calului. Mai repede, mai repede! Trebuia să traverseze fluviul. Ştia că e primejdios să mâi calul pe gheaţă – putea nimeri într-o crăpătură, să-şi rupă piciorul – şi totuşi l-a mânat. Se grăbea să treacă de Rîbnaia cât mai era întuneric, ca să nu fie văzută. Inima-i zvâcnea să-i spargă pieptul. Lăsându-se în voia ei, Nastiona se răsucea, se sălta pe blana aşternută deasupra fânului, învârtea deasupra capului hăţurile şi striga cuvinte nedesluşite, de nepotolită înverşunare. Mai repede, mai repede. Să meargă mai repede totul – ce există în prezent şi ce va veni în viitor!

Şi abia după ce Rîbnaia rămase mult în urmă, ea mai domoli fuga calului şi lăsă să atârne liber hăţurile. Nu mai avea mult de mers. Toată înfierbântarea i se slei dintr-o dată, sufletul i se prăvăli în gol. Undeva în piept simţi o amărealâ, de parcă ar fi înghiţit fum. Din ce pricină – Nastiona n-ar fi ştiut să spună.

După cum începu uşor să pălească noaptea, înţelese că în curând se va lumina de ziuă.

Înaintând astfel cu sania, se gândea: iată, aşadar, Nastiona, că ai învăţat să minţi, ai învăţat şi să furi. Şi doar nu e decât începutul – ce te aşteaptă, Nastiona, de aci încolo? Nu se simţea cu nimic vinovată, nu recunoştea aşa ceva; ar fi vrut să arunce doar o privire înainte, măcar cu coada ochiului să zărească cum se vor termina toate astea.

Se făcuse ziuă când opri calul; îl apucă de frâu şi porni pe o vâlcioară cu firul apei îngheţat ce se deschidea pornind de la mal şi urca în pantă lină între două dealuri.

6

— **B**INE TE-AM GĂSIT, BUCUROS DE OASPEŢI? zise Nastiona cu un zâmbet nehotărât.

Îl luase prin surprindere. Nu auzise cum trăsese ea sania aproape, cum legase calul cu hăţurile, lăsându-l lângă pârâu, şi cum se apropiase încetişor de adăpost. El dormea cu scurta trasă peste cap. Şi doar când Nastiona întredeschise încet uşa, el sări de pe prici, ca aruncat de suflul unei bombe, încât abia reuşi să se ţină pe picioare. Şi acum, cu părul vâlvoi, stătea năucit în faţa Nastionei, nefiind în stare încă să-şi creadă ochilor că este ea cu adevărat şi încercând un simţământ supărător de necaz şi dezgust că s-a arătat atât de speriat în faţa ei.

Astfel, în sfârşit, reuşi să-l vadă Nastiona cum arată la lumina zilei: acelaşi trup îndesat, uşor înclinat spre dreapta şi aceeaşi faţă de tip asiatic, lată şi turtită, cu nasul cârn, iar acum şi cu o barbă neagră în smocuri. Ochii adânciţi în orbite priveau ascuţit, sfidător; pe gât se agita fără astâmpăr, într-un du-te-vino ca de suveică, nodul prea ieşit al beregatei. Slab, tras la faţă, împuţinat oarecum, dar nu frânt – se vedea că puterea şi tăria nu-l părăsiseră; odată atins, ar tâşni din el forţa reţinută, zvâcnind în zvon de arc

destins la orice lovitură. El – atât de cunoscut, apropiat şi drag ei şi totuşi atât de străin şi de neînţeles acum, deosebit de acela căruia ştia ce să-i spună şi cum să-l întrebe, pe care îl petrecuse cu trei ani şi jumătate în urmă.

— Ce să fac, zise ea cu un zâmbet vinovat, rupând tăcerea apăsătoare. Am venit să văd cum te descurci pe aici. Nu m-a văzut nimeni, să ştii. Vin direct din Karda, bănuiam că te găsesc dormind încă. Ţi-am adus câte ceva, să ai pentru vreo zi mai neagră.

— Toate zilele mele sunt acum negre, prinse şi el glas, în sfârşit.

Avea pe dânsul pantaloni vătuiţi şi ciorapi de lână. Abia acum văzu Nastiona pe unul din obrajii lui o pată întunecoasă – urme de degerătură. Treptat el îşi veni în fire: vârî picioarele în pâslari şi se apucă să încingă focul în sobiţă. Nastiona dădu să iasă, dar el o opri:

— Ce vrei să faci?

— Păi, să aduc ce am în sanie, e un ger cumplit afară.

— Aşteaptă, mergem împreună.

Au lăsat în sanie numai bidonul cu petrol, tot restul au adus la căldură. Au tras apoi sania în sus de-a lungul pârâului până după cotitură, l-au deshămat pe Karka şi l-au legat de sania plină cu fân. Făceau totul în tăcere, ca nişte străini, schimbând doar vorbele strict necesare; cum ar fi: „dă-mi”, „pune mâna”. Nastiona tot nu se dumirea încă ce şi cum să facă, cum să-l ia, ce cuvinte să-i spună ea să şi-l apropie, iar el fie că nu izbutea încă să-şi învingă zăpăceala şi de aceea se înciuda, fie că nu se încumeta să reînnoade dintr-o dată legăturile care îi uneau altcândva, dar care nu se ştie dacă în anii din urmă s-au mai păstrat aceleaşi.

Între timp adăpostul se încălzi şi Nastiona a trebuit să se dezbrace. Se aşeză pe priciul acoperit cu rămurele tinere de brad şi aproape imediat sări în picioare – trebuia să întreprindă ceva, ceva care să-i aducă linişte şi ei, şi lui, un lucru mărunt, o nimica toată, dar care să aştearnă între ei acea punte ce-i lega odinioară. Se duse la uşă unde zăceau grămadă lucrurile luate din sanie, scoase de sub blană săculeţul cu făină şi se lăudă:

— Poftim, am făcut rost la Karada de puţină făină pentru tine. Îţi faci turtişoare.

El dădu din cap.

— D-apoi cum vine asta? se necăji Nastiona. De ce te porţi aşa cu mine? Nu scoţi nicio vorbă. Alerg la tine în goana mare în miez de noapte, crezând că ai să te bucuri, iar tu... după cum văd, e mai bine să plec de aici, chiar acum!

— Nu te las!

După glasul hotărât şi siguranţa făţiş răutăcioasă cu care răspunsese, Nastiona înţelese: n-o lasă să plece, n-o lasă în ruptul capului. Se apropie de el şi, cu mâna întinsă înainte, nesigură, pipăitoare ca la orbi, îi atinse capul.

El îşi întoarse spre dânsa faţa lovită brusc de paloare:

— Îţi închipui cumva că nu sunt bucuros de venirea ta? Sunt bucuros, Nastiona, şi încă ce bucuros! Numai că bucuria mea, o vezi şi tu cum e; are nevoie să ştie: e dorită sau nu, trebuie să se arate sau nu?

Nastiona îşi lipi capul de pieptul lui.

— Dumnezeule! Cum poţi vorbi astfel? Doar nu-ţi sunt o străină. Patru ani am trăit împreună, e puţin lucru?

El o mai ţinu puţin de mâini şi, fără a răspunde, îi dădu drumul. Dar ea înţelese că îndurerarea ei a învins, că el cedează – uite, şi capul, nemairezistând, şi-l apleacă pe umărul ei – semn sigur, numai de ea ştiut, că s-a rupt gheaţa. Era semnul după care îşi dădea seama altădată în ce ape se scaldă el: când ţine capul înclinat, poţi să-i spui ce vrei, să râzi, să glumeşti – iartă totul, şi te urmează, se ia şi el după tine la joacă, ba îl vezi şi cum se aprinde mai tare ca tine şi atunci cu greu se potoleşte. Vra să zică, a mai rămas, totuşi, în el ceva din Andrei de altădată. Îl privi în ochi cu un zâmbet reţinut, sfios, care părea că cere încurajare şi reciprocitate:

— De fapt, abia astăzi te văd cum arăţi cu adevărat. Eşti nostim cu barba asta.

— În ce fel nostim?

— Păi, cum să-ţi spun... izbucni ea în râs, pe care însă îl stăpâni şi îl sugrumă pe loc. Parcă ai fi un strigoi pădurean.

La baie mi se năzărea tot timpul că nu eşti tu, ci un duh al pădurii. Şi mă gândeam: m-am păstrat atâta vreme pentru omul meu, ca să mă încurc acum cu necuratul.

— Ei, şi cum a fost cu necuratul?

— Nimic de zis. Dar cu omul meu e mai bine.

— Hoţomano. N-ai jignit pe niciunul. Ia să-mi aduci data viitoare briciul, să dau jos flocăraia asta de pe obraz.

— Pentru ce?

— Ca să nu mai semăn cu un strigoi. A spus-o şi pe loc s-a răzgândit. Ba nu, n-o rad. Să rămână aşa. Ca să nu semăn cu mine însumi. Mai bine să fiu luat drept strigoi.

— Aracan de mine! Am uitat să-mi hrănesc bărbatul se agită Nastiona. Am venit aici la trăncăneală. În zăpăceala clipei, uitase că nu schimbaseră între timp decât aceste câteva vorbe. Proasta de mine! Ce-nseamnă când muierea n-are frică de bătaie.

El o privi scrutător şi pufni înveselit.

— Şi zici că nu te-a mai scărmănat nimeni?

— Ei şi... ce-i cu asta?

— Te pomeneşti că-ţi arde de aşa ceva?

— Aş! Să zicem atunci altfel, că n-a fost cine să mă povăţuiască. Bine, aşază-te, pregătesc îndată.

— Ar trebui să punem de ceai, îşi aduse aminte el.

— Pune, ce aştepţi; stai ca o buturugă. Te pomeneşti că n-ai apă în casă?

O încânta să se simtă gospodină, fie chiar şi un timp cât de scurt, şi să-l comande, cum rar se întâmpla înainte. Îl puse să încingă foc mai mare în sobiţă, să aducă apă de la pârâu; dezlegă apoi sub privirea lui bocceluţa, dând la iveală o pâine mare de secară şi o bucată zdravănă de slănină. Slănina o pusese deoparte Semionovna încă din toamnă, tot pentru el, când îl aşteptau să vină în permisie. Cu permisia s-au înşelat – el n-a mai venit; dar în puterea unei superstiţii vechi cele pregătite pentru acea întâlnire rămâneau neatinse: odată puse la bătaie – s-a zis şi cu întâlnirea, zadarnică va fi aşteptarea. Acum o lună Nastiona dăduse întâmplător peste ea, înfăşurată într-o cârpă şi vârâtă într-un colţ al poliţei din magazie; ieri, înainte de a

pleca, tăiase cam jumătate din bucată şi o luase cu ea. Pentru cine se pregăteşte – la acela nimereşte. Tot aşa, pe undeva se află la loc ferit şi o damigeana prăfuită de trăscău, care aşteaptă şi ea să păşească Andrei peste pragul părintesc şi să-i vină sorocul mult amânat, când vor fi ridicate paharele pline în sănătatea lui.

Odată, încă înainte de război, a văzut Nastiona la cinema (dealtfel, numai de trei ori i s-a întâmplat să vadă minunăţia asta), cum o femeie orăşancă, nemaiştiind în ce fel să-i intre în voie bărbatului său, pe care-l iubea la nebunie, s-a apucat să-l hrănească din mână, ca pe un copil. Aducându-şi acum aminte de asta, Nastiona se apucă dintr-o trăsnaie, ca niciodată până atunci, să-i ducă la gură felioare de slănină, dar Andrei se împotrivi. Ruşinată oarecum pentru gestul ei, simţi în acelaşi timp şi o mulţumire neaşteptată, care o înveseli pe loc, ca şi cum ar fi trecut prin aceasta peste opreliştea ruşinii mărunte şi acum putea merge mai departe. Ceaiul însă a trebuit să-l bea din acelaşi vas – din căpăcelul bidonului ostăşesc, trecându-l din mână în mână; şi faptul că Nastiona lua acest căpăcel din mâna lui Andrei, după care i-l dădea iarăşi, nu se ştie de ce, o tulbura nespus.

Dealtfel, aici totul o tulbura, dar o şi speria în acelaşi timp: şi adăpostul acesta dărăpănat şi părăsit demult, cu blăni groase de lemn aşternute la nimereală în loc de podea, cu o scândură curbată în tavan, cu pereţii înnegriţi din bârne cioplite şi legate grosolan; şi, dincolo de fereastră, zăpada coborâtă de sus în val imens, strălucind la soare, neatinsă de nicio urmă; şi Andrei cel de alături, recunoscut acum de ea la lumina zilei, dar care prin aceasta tot nu-i devenise mai de înţeles; precum şi ea însăşi, nu se ştie cum şi de ce nimerită în acest colţ îndepărtat şi pustiu. Desprinsă uneori pentru o clipă şi dusă cu gândul, revenindu-şi ca de fiecare dată, ea părea uimită că-l vede în faţă şi avea nevoie de o sforţare deloc uşoară, ca să-şi aducă aminte cum se face că el se află aici. Abia după aceea toate se aşezau la locul lor, aşa cum erau în realitate, deşi stăteau nesigur, şubrede, încât situaţia

aceasta se cerea mereu susţinută, ca să nu se destrame iarăşi şi să nu dispară undeva – într-atât totul i se părea neadevărat, rod al închipuirii sau al unui vis.

Ca şi cum s-ar fi jucat de-a v-aţi ascunselea cu ea însăşi, Nastiona ba era convinsă că toate astea, cu timpul, se vor termina cu bine – n-avea decât să aştepte răbdătoare; ba i se înfăţişau petrecându-se într-o prăpastie ameţitoare, încât i se tăia răsuflarea de frică. Dar nu-şi trăda frica şi se prefăcea veselă. Nu se ştie ce va fi mâine; ziua de azi însă îi aparţine; de-a lungul atâtor ani ziua aceasta se va dovedi a fi pentru ea unica zi de odihnă adevărată, în care îşi vor afla răgaz liber de a se descătuşa în voie atâtea doruri tăinuite în străfundurile fiinţei sale.

A îmbucat foarte puţin din cele aduse, ca să-i lase cât mai mult lui Andrei. Moleşită de căldură, se întinse şi căscă:

— Ai noştri mă ştiu la Karda, când colo, eu am ajuns aici, la tine. De-ar şti ei.

Andrei nu-i răspunse.

Ea aşternu pe prici blana, lepădă din picioare pâslarii şi se lungi cu braţele larg răsfirate. Andrei o învălui într-o căutătură piezişă; ca să-l zădărască, ea închise ochii şi tăcu prefăcându-se că doarme. Dar în clipa când el, ridicându-se de la masă, se apropie, ea sări brusc în genunchi, se aplecă puţin înainte şi turui voioasă ca fetişcanele:

— Piei din ochii mei, nu te apropia; cine sunt nu vei afla.

— Cum? Cum ai spus?

— Piei din ochii mei, nu te apropia; cine sunt nu vei afla.

— Ian te uită!...

Atras în joacă, el se luă după dânsa, dar o scăpă din mâini; se stârni o adevărată hârjoană, ca altădată, demult de tot, în primul an al căsniciei lor. Năzbâtioşi mai erau – făceau o hărmălaie nemaipomenită. Nastiona era voinicuţă şi nu se lăsa uşor învinsă; se-ntâmpla să-l treacă prin şapte sudori până să ceară cruţare. Acum însă, nu se ştie de ce, nu-i venea să-i încerce puterile şi lăsă să-i cadă braţele fără împotrivire. El înţelese în felul său această resemnare şi se grăbi, se pripi ca un băieţandru. Ca să-l mai domolească, grijulie – să nu se simtă el jignit – ea îl reţinu:

— Mai încet, Andrei, nu zori, nu-i nevoie. De atâta timp dragostea mea se ţine fără hrană, a trăit ca o mârţoagă înfometată. Să n-o vatămi, n-o biciui.

El se supuse şi, ca niciodată înainte, pentru prima oară de când îl cunoştea, se purtă cu ea grijuliu şi drăgăstos, potrivindu-se vrerilor ei şi ghicindu-i micile dorinţe.

Prinsă de toropeală, Nastiona încercă un sentiment stânjenitor, dar hazliu, că nu cu bărbatul ei legitim s-a aflat împreună, ci cu unul străin, asupra căruia n-avea niciun drept. Curând însă acest sentiment dispăru. Aţipise la un moment dat, când într-o frântură de clipă i se păru că atunci chiar, printr-o minune, reuşi să se vadă în timp cu mult mai depărtat de ziua prezentă: era acolo ceva diferit decât aici, dar şi acolo, în imaginea aceea fugară, ea nu era singură, deşi ochii, nu se ştie cum, nu reţinuseră chipul celuilalt şi ea nu ştia dacă era Andrei sau altcineva. Era Andrei, fireşte; la nimeni altul ea nu se gândise vreodată.

Simţi dorinţa de a-i spune ceva cald, din toată inima, dar, negăsind cu ce să înceapă, întrebă:

— Arată-mi, unde ai fost rănit...

El îşi descheie cămaşa şi arătă pe piept nişte cicatrice roşietice, Nastiona mângâie uşurel locul cu degetele.

— Sărmanul... au vrut să te omoare... S-a vindecat, nu te mai doare?

— Acum mi-e mai bine; numai când se schimbă timpul, înainte de a începe să vremuiască simt un fel de strânsoare dureroasă. Altcum – doar o stânjeneală uşoară. Nu m-am obişnuit încă.

Nu mai mult decât cu un ceas în urmă ea nu izbutise să înţeleagă cum şi pentru ce a ajuns aici, iar acum totul i se înfăţişa ca şi cum n-ar cunoaşte altceva, că dintotdeauna stătuse între aceşti pereţi. Orice aducere-aminte dintr-o altă viaţă se arăta înceţoşată, undeva în trecut, în chip de frânturi fără şir ale unor visuri risipite. Aerul în adăpost avea iz amărui. O linişte densă, nepământească legăna, ferea de orice griji şi necazuri, îmbia la o existenţă liberă în singurătate. Trupul potolit se întinsese în voie, zăcea tăcut, într-o uitare de sine, neamintind de prezenţa sa prin nicio

dorinţă.

— Nu te superi dacă adorm? întrebă ea cu vocea slabă, fericită.

— Dormi, dormi.

El se ridică puţin sprijinit pe un cot, ca s-o vadă; somnul o şi cuprinsese – dormea dusă. Faţa ei rotundă, înroşită uşor de gerurile şi vânturile aspre de iarnă, se destinsese luminată prin somn de un surâs nestânjenit. În anii aceştia, chipul i se cam înăsprise, trăsăturile pierduseră mult din gingăşia lor de odinioară şi deveniseră mai severe; dispăruseră de tot – iar dispariţia aceasta începuse încă de pe vremea când el era acasă – nerăbdarea şi mirarea feciorelnică, ce stăruiau veşnic pe chipul ei: vai, ce interesant! şi mai departe? Curând însă povestea se isprăvi, toate misterele fură dezlegate, iar dacă mai apărea uneori şi ceva ce ar mai fi stârnit mirare venea oarecum s-o ajungă din urmă, din trecut, ceva ce în grabă îi scăpase pe drum.

Nastiona îşi odihnea mâinile pe locul unde i se descheiase bluza şi ele se mişcau ritmic pe piept odată cu răsuflarea, tresărindu-i uşor câte un deget. Andrei observă că şi mâinile i se înăspriseră şi se îngreunaseră, de muncă, fireşte. Din respiraţia ei profundă şi egală se degaja o mireasmă caldă şi plăcută de prospeţime trupească.

El se apropie, se lipi de ea, o îmbrăţişă uşurel şi ascultă cum îi bate inima. Cu fiecare pulsaţie, bătăile ei clare şi atât de apropiate îi umpleau sufletul de o nelinişte tulbure, dureroasă. Neliniştea aceasta creştea şi creştea şi, întrucât el nu ştia de unde provine şi ce prevesteşte, devenea tot mai apăsătoare. Nu mai putea sta culcat. Se ridică în capul oaselor şi coborî încetişor de pe prici. Pe furiş, întorcând doar capul, se uită la Nastiona cum doarme. „Dormi, dormi”, se surprinse el şoptind, deşi cel mai mult ar fi dorit ca ea să se trezească; căci să fie alături de ea şi să n-o audă vorbind, să piardă tot ce ar fi putut ea să spună şi să facă – devenea acum un chin pentru el; îşi simţi pieptul pustiu şi rece, tânjind după mişcare şi căldură.

Ieşi la aer şi clipi des din ochi – atât de neaşteptată,

strălucitoare şi violentă era lumina de afară. Părea că tot soarele, ce tocmai se înălţase deasupra muntelui, se rostogolea acum spre dânsul. Zăpada asuda, sclipea, iar umbrele aburite răsfrângeau licăriri sinilii. Adierile uşoare ale vremii în încălzire purtau iz de primăvară, într-un colţ din acoperişul adăpostului se formau ţurţuri; pe locurile mai ridicate ale poieniţelor cu mai puţină zăpadă porniră a miji ici-colo ghioceii.

Aerul tare de afară părea că-i îneacă răsuflarea. Se duse să adape calul, apoi coborî spre Angara, să vadă dacă nu s-au ivit nişte semne ce ar da de bănuit. Dar neliniştea tot nu-l slăbea. Avea sentimentul că tocmai acum, exact în aceste minute, pierde prosteşte ceva important, absolut necesar lui, ceva ce mai pe urmă n-ar mai putea regăsi.

Se întoarse în adăpost. Nastiona dormea încă. Nefiind în stare să-şi afle locul, se lungi iarăşi alături de ea şi-şi lipi faţa de pieptul ei. Simţind că se sufocă, se depărta uşor; prin somn, Nastiona îi dibui cu mâna capul şi îl mângâie. Atingerea aceasta îi făcu bine. Închise ochii, simţind pe umăr mâna ei salvatoare; îşi închipui apoi că se prăvale, rotindu-se încet într-un gol nemărginit şi moale – ceea ce îl ajuta de obicei să adoarmă – şi aţipi.

Se trezi amândoi în acelaşi timp. Nastiona deschise ochii, îl privi, şi el, tresărind făcu ochi mari. Întâlni zâmbetul ei.

Fâşia albicioasă de soare ce pătrundea prin geamul împâclit alunecase mai către uşă: ziua mergea spre scădere.

— Am dormit atât de bine, zise Nastiona. Nici nu mai ţin minte să fi avut un somn atât de dulce şi încă ziua-n amiaza mare. Numai fiindcă sunt alături de tine. Mă uit şi nu-mi vine a crede că eşti tu. În somn însă, ca să vezi, am crezut şi m-am topit până la ultima picătură. Eram cu totul sigură şi liniştită.

După somn păreau că se reîntâlnesc abia acum şi se priveau cu mirare şi plini de aşteptare. Nastiona dădu să se scoale, dar el o reţinu şi ea râse fericită.

Amânau mereu discuţia necesară, cu toate că îşi dădeau

seama prea bine că este inevitabilă.

7

— **D**ACĂ MĂ ÎNTORCEAM ACOLO, ACOLO RĂmâneam mai mult ca sigur. Atâta timp am rezistat; şi am luptat, nu glumă; nu m-am fofilat, n-am umblat cu şoalda, şi uite că m-a apucat aşa deodată. M-a prins, m-a învârtejit – fără a mă lăsa să mă dumiresc. Mai ştii, o fi având şi asta un rost oarecare. Cu rost, fără rost – am făcut-o; nimic nu se mai poate îndrepta, oricât aş vrea – e prea târziu.

Stătea întins, cu ochii închişi – mai uşor îi venea să vorbească; şi vorbea cu acea înverşunare clocotitoare, răbufnitoare, care se iscă atunci când n-ai împotriva cui s-o îndrepţi.

— Dar cum de ai îndrăznit s-o faci? lăsă Nastiona să-i scape. Doar nu-i o treabă de glumă. Cum de ai putut face un asemenea pas?

— Nu ştiu, răspunse el într-un târziu şi Nastiona simţi că nu se preface, că spune drept, nu se ascunde. Mi-a fost peste putere să mă stăpânesc. Mi se tăia răsuflarea la gândul că sunt aşa de aproape şi nu pot da ochii cu voi. De acolo, de pe front, fireşte, n-aş fi fugit. Dar aşa, mi se părea că-i foarte aproape. Când colo... am mers, am mers, mult mai repede aş fi ajuns pe front. Nici prin gând nu-mi trecea să nu mă întorc. Pe urmă abia mi-am dat seama ce mă aşteaptă acolo. Moarte sigură. Mai bine să mor aici. Ce să mai vorbim acum! Porcul îşi găseşte oricând o groapă cu noroi.

— Când se termină războiul, poate că te iartă, încercă Nastiona o încurajare sfioasă.

— Nu, aşa ceva nu se iartă. Pentru aşa ceva, dacă ar fi cu putinţă, după ce te-au executat o dată, te-ar mai ridica din

nou să te mai împuşte o dată şi încă o dată – de trei ori. Ca să ia aminte toţi ceilalţi. Soarta mea e lămurită şi n-are niciun rost să nutrim vreo nădejde în privinţa asta. Mergeam încoace şi mă gândeam: vin, o văd pe Nastiona, îi cer iertare pentru că i-am stricat viaţa, pentru că i-am făcut zile fripte fără nicio pricină şi m-am grozăvit, când puteam trăi omeneşte. Şi într-adevăr, ce ne lipsea? Tineri, sănătoşi, potriviţi cât se poate de bine, parcă eram făcuţi unul pentru celălalt. N-aveam decât să trăim şi să fim fericiţi. Eu – nu, trebuia să fac musai pe nebunul, să-mi dovedesc autoritatea de soţ. Ce dobitoc! Îmi dădeam seama foarte bine că e o prostie, doar nu sunt un neghiob, măcar atâta lucru sunt în stare să înţeleg şi eu, dar nu mai puteam să mă opresc. Tot mi se părea că am timp destul înainte şi pentru un trai în bună înţelegere, şi pentru dragoste; că, de! lung e veleatul. Şi uite cu ce m-am ales. Pe drum îmi făcusem în gând şi socoteala toată: vin, mă înfăţişez Nastionei, îmi descarc sufletul plin de căinţă, ca să nu rămân în amintirea ei drept o fiară; îi văd cumva dintr-un ascunziş pe tata, pe mama şi apoi mă afund cu capul într-un nămete. Jivinele pădurii îşi vor face datoria să nu lase din mine nicio urmă. Dar ca să am răgaz să stau cu tine, uite aşa, ca acum, nici nu-mi făcusem vreo speranţă, n-aş fi cutezat. Şi acum mă întreb nedumerit: pentru ce oare mi-a fost dat, totuşi, să am parte de acest noroc nesperat? Chiar şi numai pentru asta, pentru acest crâmpei de fericire, de ar fi să mai trăiesc pe apucate, şi tot ar trebui să te port în braţe.

— Ei, lasă, lasă, nu... încercă să-l potolească Nastiona, dar el o întrerupse:

— Dă-mi voie. Am început, lasă-mă să termin. S-ar putea să nu mai avem alt prilej. Acum eu n-am la ce să tăinuiesc toate astea, ce gândesc – dau totul la iveală. Aşa să ştii. Am ajuns aici şi mi-am zis: numai pentru un timp cât mai scurt – până capăt iertarea – şi îmi iau rămas bun. Dar acum văd că mă trage inima s-o mai lungesc până-n vară. Să văd cum va fi această ultimă vară a mea. E o dorinţă atât de arzătoare – să mori, nu alta. Unde mai pui că şi tu m-ai învăluit astăzi cu atâta căldură, încât ar trebui să mă gudur

la picioarele tale de bucurie. El se înecă, înghiţi un nod ce i se puse în gât şi tăcu un timp. Nu-ţi cer prea mult, Nastiona, şi aşa ai făcut destul pentru mine. Mai rabdă şi aceste câteva luni, nu te trăda; apoi vine sorocul şi voi dispare. Dar mai rabdă. Ai avut de îndurat atâtea din partea mea, mai rabdă-mi-o şi pe asta.

Nastiona se gândi că ar fi cazul să se supere, să sară în sus, dar nu se ştie de ce nu-i venea deloc să se mişte; cuvintele lui, niciunul din ele nu se desprindeau din simţirea unei poveri apăsătoare imense, şi de aceea îl lăsă să-şi spună păsul mai departe. El zăbovi puţin în aşteptare şi continuă:

— În văzul lumii nu mai putem fi împreună. Nicio singură zi măcar. Când o să vrei, când ţi-o fi milă de mine, vino. Iar eu am să înalţ rugăciuni ca să vii. N-am voie să apar în faţa oamenilor; chiar şi în ceasul morţii, când va bate; nu-mi este îngăduit să mă arăt. În această privinţă, întâmple-se orice, dar ceea ce mi-am pus în gând să fac încă de la început, o să caut cu orice preţ să duc la capăt. Nu vreau ca pe urmă tu, tata şi mama să fiţi arătaţi cu degetul; ca lumea să dea cu presupusul cum am stat ascuns; să-mi adulmece urmele. Andrei se ridică în capul oaselor pe prici; faţa i se ascuţise şi pălise. Dar tu, auzi, Nastiona, tu să nu spui nimănui, niciodată: nici acum, nici după aceea, niciodată să nu mă trădezi că am fost pe aici. Nimănui. Altmintrelea, şi mort fiind, voi şti să-ţi smulg limba.

— Ce tot vorbeşti, Andrei? Ce-i cu tine?! se sperie Nastiona şi se ridică la rându-i pe prici. Acum şedeau alături, unul lângă altul, atingându-se cu coatele şi ea îi auzea răsuflarea grea, înfundată.

— Nu vreau să te sperii. Tocmai pe tine, Nastiona?! Pentru mine, tu eşti ca o lumină într-o fereastră. Dar ţine minte bine, totdeauna să ţii minte, fie că sunt viu, fie că sunt mort, ce anume mă încălzeşte şi ce mă îngheaţă. Mai pe urmă, când toate acestea se vor termina, îţi vei reface viaţa. Trebuie s-o refaci, ai timp destul. S-ar putea să ai parte cândva de atâta bine, încât să vrei, pentru fericirea ta, să te eliberezi cu desăvârşire, să spui totul, tot ce

tăinuieşti în suflet. De asta însă nu te atinge. Eşti singura care ştii adevărul despre mine, ceilalţi gândească ce vor. N-ai de ce să-i ajuţi în această privinţă.

— Dar cu ce ţi-am greşit, Andrei, că-mi vorbeşti în felul ăsta? gemu Nastiona. Se zăpăcise de tot şi nu ştia ce să spună. Această întrebare, foarte agitată, pur femeiască, menită să exprime mai mult rugă decât supărare, îi scăpă cu totul pe negândite şi sună implorător, dar Andrei păru chiar bucuros s-o audă, ca, la adăpostul reproşului plin de blândeţe pe care-l conţinea, să se liniştească întru totul.

— N-ai greşit cu nimic. Nu te necăji, nu trebuie. Sunt sigur că ai să înţelegi bine tâlcul spuselor mele. În alte împrejurări, nu ţi-aş fi spus poate asemenea vorbe, dar acum era nevoie. Acum nici eu nu mai ştiu ce fac, pentru ce fac. Parcă n-aş fi eu însumi, ci altcineva, strein, s-a vârât în pielea mea şi mă mână. Eu aş merge la dreapta, dar el nu – mă trage la stânga! Nu-i nimic, puţin a mai rămas.

— Mă-nspăimânt când te aud vorbind aşa...

— Să nu-ţi fie frică. Nu pe tine te sperii, ci pe mine însumi. Deşi, în ce mă priveşte, n-ar avea niciun rost: mai cumplit decât este, n-are cum să mai fie. Alături de tine m-au răzbit slăbiciunile. În schimb, am spus tot ce trebuia spus; te-am prevenit de ceea ce ar putea să se întâmple. Cu asta mi s-a luat o piatră de pe inimă. Acum vorbeşte tu.

— Ce să-ţi spun...

— Ce mai face mama, umblă?

— De un an încoace aproape că nu se mai dă jos de pe cuptor. Doar când are ceva de gătit pentru dânsa. Şi aluatul pentru pâine îl face singură, nu mă lasă pe mine. Se vede că am să rămân nepricepută la copt pâine.

— Tata tot la grajduri lucrează?

— Tot. Dacă nu era el, demult piereau toţi caii. Singur el mai are grijă de ei. L-au cam lăsat puterile de când nu l-ai mai văzut. Geme la orice sforţare. Oboseşte repede. Am mai făcut şi eu alaltăieri o trăsnaie, de l-am năucit aproape.

— Cum aşa?

— Se făceau înscrieri la împrumut. În prostia mea am strigat: două mii. Dar cum şi de unde, nu m-am gândit. El

nu s-a aşteptat la una ca asta, dar m-a lăudat.

Nastiona chicoti şi îl privi cu ochi vinovaţi.

— Deocamdată ai grijă de bătrâni, nu-i părăsi, zise el dus pe gânduri, cu chipul întunecat. Mama, pasămite, nu mai ţine mult. Trebuie cumva feriţi, îngrijiţi.

— Şi ce o să fie mai departe, Andrei? rosti Nastiona sfios, speriindu-se singură de această întrebare. Ei tot te aşteaptă, nădăjduiesc să primească o veste de la tine, să ştie unde te afli. Se termină războiul – ce vor crede? Toată speranţa lor e în tine.

— Speranţă, speranţă... Andrei sări în picioare şi începu să umble prin încăpere. N-au nicio speranţă. Asta-i tot. N-au. Chiar acum am vorbit despre asta. Cât priveşte întrebarea: unde mă aflu eu? – am să-ţi spun una şi bună. La noi în spital zăcea un căpitan. L-au doftoricit cât l-au doftoricit, apoi i-au înmânat actele – tot aşa, să se întoarcă la unitate. A doua zi, actele lui au fost găsite într-o cutie de scrisori, vârâte de cineva. Cât despre căpitan – ia-l de unde nu-i. Ce i s-o fi întâmplat? Nici domnul Dumnezeu nu ştie unde-o fi şi ce-i cu el. Ori că s-a lăcomit la bani careva, ori la raţia lui de hrană, ori că a vrut să pună mâna pe uniforma lui şi pentru asta l-a răpus, sau, poate, chiar el a dat bir cu fugiţii. Fapt e că i s-a pierdut urma. Cui să ceri socoteală? Şi crezi că-i singurul caz? Mii de oameni nu pot fi găsiţi. Care o fi în aer, care – în pământ, care rătăceşte prin lumea largă, care se ascunde, care nu mai ştie cine e şi ce-i cu el – totul s-a învălmăşit, s-a făcut talmeş-balmeş; n-ai cum să prinzi un fir. La fel e şi cu mine: sunt, nu sunt? Cum vrei – aşa o iei. Bătrânii mei nu prea au zile multe de aşteptat. Ne vom întâlni acolo şi vom sta de vorbă. Poate că acolo nu există războaie. Iar aici, şi cel neputincios, şi cel puternic n-au decât o singură speranţă: fiecare să se bizuie pe el însuşi, pe nimeni altul.

Nastiona nu cuteza să-l contrazică, iar el, după o scurtă tăcere, reluă mai calm:

— Cine ar putea spune cum e mai bine: să ştii precis că fiul tău, ori bărbatul tău zace ucis, sau să nu ştii nimic? O soţie, fireşte, trebuie să ştie, ca să-şi tocmească viaţa mai

departe. Aici totul e limpede şi uşor de înţeles: nu ţi-a fost dat să supravieţuieşti, las-o pe ea să-şi trăiască viaţa. N-o împiedica. Dar pentru o mamă? Câte din aceste mame nu se vor învoi să se împace cu asemenea neştiinţă, să trăiască cu ochii legaţi! Chiar dacă primeşte o înştiinţare oficială – tot nu-i vine să creadă. Chiar dacă i se spune şi locul unde e îngropat; un tovarăş de unitate, care l-a îngropat, de-i scrie – nu-i de ajuns ca ea să creadă cu adevărat. Atunci, de ce şi pentru bătrânii mei să nu licărească o asemenea flăcăruie, fie ea cât de slabă şi zadarnică. De vreme ce eu nu pot să le ofer nimic altceva. El se răsuci spre Nastiona şi zise răspicat: să lăsăm, ajunge despre asta. Dă-te jos să bem ceai. Curând va trebui să pleci. Pleci sau poate mai rămâi?

— Cum aş putea să rămân?

— Mai vii?

— Acum cunosc bine drumul.

— Dacă nu te va îndemna inima – nu veni. Să n-o faci împotriva vrerii tale. Eu rezist. Ziua de azi îmi va ţine de urât mult timp de aci încolo.

Nastiona îşi aduse aminte:

— Vai de mine, păi eu ţi-am adus ceva muniţii. Cât pe-aci să le car înapoi. Sări sprintenă de pe prici şi scoase dintre lucrurile îngrămădite într-un colţ două săculeţe de pânză – cu pulbere şi cu alice. Jumătate îţi opreşti ţie, iar restul să fie pentru tata, a cerut să-i fac rost.

— Mi-ajunge şi jumătate numai, se agită el fericit deasupra săculeţelor. Aşa mai zic şi eu. Acum nu mi-e frică nici de dracu. Straşnic dar. M-ai miluit cu de toate. Eşti grozavă, Nastiona, minunata mea nevestică! O cuprinse în braţe săltând-o în sus. Ea ţipă fericită, zbătându-se să scape, dar el o lăsă jos uşurel şi, cu un sentiment de dureroasă milă faţă de sine, îşi vărsă imensa amărăciune: cu aşa nevastă s-ar cuveni ca omul să trăiască în văzul lumii şi nu să se ascundă prin bârloguri.

— Fir-ai să fii! îl dojeni ea tulburată. Aproape să-mi sară inima din loc – aşa m-am speriat. M-am dezobişnuit să fiu astfel înhăţată.

— Vino mai des, te fac eu să te deprinzi iar.

— Păi, aş veni eu zilnic, dacă ar fi după vrerea mea.

— Şi ce te împiedică?

Era timpul să pună capăt acestei întâlniri lungi de o zi întreagă şi totuşi alcătuită din frânturi. Se însera; dinspre unghere se făcu simţit mai tare izul de putreziciune. Mai aproape şi mai primejdios atârna deasupra capului scândura curbată din tavan. Şubrezit, alunecos şi nesigur deveni totul împrejur. Vorba lor lâncezea.

Băură în grabă ceaiul. Andrei o sili să îmbuce ceva şi ea mâncă fără poftă o felioară de slănină pe pâine. Era gata îmbrăcată, când el îi întinse în tăcere un obiect rotund şi strălucitor, cu punctuleţe luminoase ca nişte ochişori. Nastiona se minună surprinsă, lăsând să-i scape cu glasul scăzut:

— Tii! Ce-i minunăţia asta?

— Ia-l, Nastiona. E un ceas. L-am scos chiar eu de pe mâna unui ofiţer german. Unul viu, nu mort. Nu mai am ce face cu el, iar ţie îţi va fi de folos. Dacă ai să vrei să-l vinzi, nu te lăsa păcălită: e un ceas foarte bun, elveţian. Cu mai puţin de două mii să nu-l dai; de fapt, preţul lui e mult mai mare.

— Dumnezeule, parcă ţi-e frică să-l iei în mână.

— Ia-l. Altceva n-am ce să-ţi dau.

Andrei o conduse până la drumul de peste Angara, o îmbrăţişă în sanie, o ţinu astfel nemişcat câteva clipe, apoi îl îndemnă pe Karka cu biciul şi sări în zăpadă. Mult timp după aceea, cât se mai vedea depărtându-se pata cea neagră a saniei în mişcare, stătu el stană de piatră, cu faţa încremenită şi cu gândul întrerupt: aşa, vra să zică...

Drumul de întoarcere acasă a fost de astă dată un drum de lacrimi amare pentru Nastiona, într-atât îşi simţi ea sufletul îndurerat, năpădit de o greutate apăsătoare; dar de unde venea această apăsare nu-şi putea da seama deocamdată. Nicio durere anume nu răzbise desluşit, ca să poată şti ce are ea de făcut pentru a-i pune capăt. Totul în el părea răvăşit, învăluit de o nelinişte scormonitoare.

Amestecaţi într-un pahar de ceai în cantităţi egale zahăr şi sare şi daţi-l de duşcă – la fel veţi simţi înlăuntru răceală şi apăsare: pentru tot ce-i dulce există acolo anumiţi pori, pentru ce-i sărat – alţii. Picul de dulce absorbit este tăiat imediat de unul sărat şi prin tot corpul se strecoară o nesfârşită amărealã, pătrunzând până la oase.

De atâţia ani era Nastiona legată de acest sat, de casă, de munca ei, îşi cunoştea locul şi rostul, avea grijă de felul cum trebuie să se poarte, pentru că şi prin existenţa ei se întărea ceva, se închega într-un tot întreg. Şi deodată legăturile slăbiră, nu se desprinseră de tot, dar slăbiră. Fă, pe cât îţi îngăduie libertatea şi puterile, ce vrei, pleacă încotro ştii. Dar ce să faci? Unde să pleci? Se obişnuise cu viaţa de aici, se acomodase; chiar dacă se hotăra să plece – tot nu ajungea prea departe. Şi încotro s-o apuce?! Cum să nu te zăpăceşti? E limpede, ce mai: n-ai cum să lepezi hamul în care te-ai băgat, trebuie să tragi înainte şi să aştepţi ce va urma. De soartă n-ai cum să fugi. De aci încolo, chiar dacă baţi pasul, trebuie s-o faci pe acelaşi cerc, dar cumva pe de lături. Să tragi cu ochiul la traiul celorlalţi, dar tu să trăieşti în felul tău ascuns. Să fii cu ochii în patru şi să vorbeşti cu gura pe jumătate. Să lucrezi îndoit mai mult şi să dormi îndoit mai puţin. Să ştii să te descurci în orice împrejurare, să fii şiret, să minţi, ba să prevezi dinainte şi cum se va sfârşi.

Şi asta pentru că omul tău, până una-alta, a scăpat teafăr.

Omul trebuie să fie cu păcat, altfel nu e om. Chiar şi cu un asemenea păcat? Nu va suporta Andrei povara acestei vinovăţii; e limpede că nu va suporta. Nici cu timpul nu scapă de ea, oricâte zile ar avea. E peste puterile lui. Cum adică? Să se lepede acum de dânsul? Să-l dea naibii? Dar poate că şi ea e vinovată de faptul că el e aici – fără vreo vină, dar vinovată. Din cauza cui a trecut el peste orice oprelişti ca să vină acasă, nu din cauza ei în primul rând? Nu de teamă că n-are s-o mai vadă niciodată, că nu va mai apuca să schimbe cu ea ultimele lor cuvinte? Părinţilor săi, tatălui şi mamei, nici nu s-a înfăţişat; pe ea a căutat-o şi i-a

mărturisit totul. Poate că şi moartea şi-a amânat-o numai ca s-o vadă pe ea. Ar mai putea oare să se lepede de el acum? Asta ar însemna să fii cu totul lipsit de inimă. Să ai în loc de inimă o cumpănă care să cântărească ce ţi-e de folos şi ce nu-ţi este. Chiar de unul străin, fie el de trei ori ticălos, nu te lepezi cu una, cu două, darminte de omul tău drag. Iar pe ei, dacă nu Dumnezeu, viaţa însăşi i-a unit să se ţină unul de celălalt, orice s-ar întâmpla, orice năpastă i-ar lovi.

Cei vii se află acolo, el e aici. Învaţă-mă, Doamne, ce să fac!

O zăpăceală grea şi tulbure bântuia sufletul Nastionei, dar în acelaşi timp el părea că devine mai liber şi mai încăpător, ca o casă golită de lucruri. Acum se putea hotărî mai uşor într-un fel sau altul. Iar spaţiul rămas liber, cu toate colţurile ieşite la iveală, în care fiece gând se răsfrângea într-un ecou puternic, întrebător, o înfiora, o ispitea şi o atrăgea totodată.

8

ZIUA ANDREI GUSKOV AVEA GRIJĂ SĂ NU rămână în adăpost. Ştia prea bine că nimeni n-ar avea ce căuta prin această pustietate. Şi totuşi, era decis să fie cât se poate de prudent. Îşi înghesuia sub prici bruma de avut, aduna într-o grămăjoară ramurile de brad aşternute pe culcuş, ştergea după el orice urmă, îşi atârna peste umăr puşca şi pornea pe schiuri în susul pârâului îngheţat. Locurile din dreapta, mai apropiate de Rîbnaia, de obicei le evita şi o lua spre stânga, unde pe o distanţă de peste treizeci de verste nu exista niciun colţişor locuit.

În pădure n-avea cum să alerge prea iute – zăpada nu ţinea bine; dar prin poieni şi luminişuri schiurile lunecau pe

pojghiţa groasă şi întărită ca pe gheaţă. Aici el se avânta în voie, bucurându-se din plin de mişcarea nestânjenită în viteză, cu salturi înaripate deasupra pământului, care-i dădeau iluzia unei plăcute şi vesele amăgiri: înainte, înainte spre larg şi libertate, spre acele depărtări, unde n-ai de ce să te temi şi să te ascunzi, unde tot ce are un chip propriu trăieşte în văzul tuturor pe măsura acestui chip.

Taigaua dormita în zăpada groasă, îndesată de propria-i povară, presărată cu ace de cetini, înflorată de caiere căzute din ramuri. Nu se trezise încă, stătea copleşită de-o tulbure îngândurare, dar pinii prinseră a-şi îndrepta în sus ramurile aplecate; se muiase, răspunzând privirii, goliciunea mestecenilor şi răzbea de dedesubtul coajei mirosul strepezitor de smoală. Puternic bătătoare la ochi în timpul iernii, ca şi cum n-ar exista decât ele, culorile albă şi neagră – când şi bradul, şi plopul par la fel de negri – îşi dădură în vileag, într-o singură săptămână numai de timp frumos, înfăţişarea lor firească, separându-se, şi orice noduleţ sau crăpătură se vedeau cu toată limpezimea. Rafalele de vânt nu mai stârneau învolburări fumegânde nici sus, nici jos – zăpada se aşezase temeinic pe pământ, acolo unde avea să şi dispară. I se va mai adăuga din cer şi alta, desigur, şi nu o dată sau de două ori, dar asta mai mult ca să nu se retragă fără a se mai grozăvi puţin, căci şi cea proaspăt căzută se va lipi la fel de temeinic de stratul mai vechi. Pe coastele buştenilor dezveliţi se şi prelingeau picuşuri de zăpadă topită.

Pe panta versantului păduros, Guskov făcea în suiş un marş destul de lung până la curmătura următoare şi de acolo îşi dădea drumul la vale până la Angara. Râul cotea aici la dreapta şi malul nisipos crescut an de an prin aluviuni se transformase într-o luncă întinsă. Era un mai fertil, cu rod bogat de poame, iarbă, ciuperci. Se spune că pe vremuri se afla aici o aşezare tătărască, dar încă demult, nu se ştie de ce, tătarii se ridicară de pe locul îndrăgit pe malul râului străin, dădură foc caselor şi plecară. Cât de adevărată este povestea asta – nu se ştie, dar faptul că în vechime a trudit aici mâna omenească îl adeveresc tăierile

şi defrişările din păduri, ogoarele şi fâneţele rămase.

Ajuns pe mal, el pornea mai departe lunecând uşor pe zăpada întărită, în sus, pe cursul Angarei.

Şi aici trebuia să fie cu ochii în patru, dar cu mai puţină teamă: era teritoriul nimănui. Un raion se termina, altul nu începea încă. Oamenii din rarele localităţi aparţinând unor centre administrative învecinate nu prea se cunoşteau între ei. O împuşcătură auzită din direcţii diferite era pusă pe seama unor localităţi diferite: cei din Verhovka puteau să creadă că trag cei din Nizovka, iar cei din Nizovka – dimpotrivă, că trag cei din Verhovka. Aici, numai în aceste locuri îşi impusese Guskov să vâneze.

Două zile a stat el la pândă pe mal şi de două ori a văzut cum caprele traversau Angara prin ostrovul Kamennîi. La a treia ieşire trecu pe ostrov, tocmindu-şi un ascunziş pe o limbă de nisip în pantă lină. Pe-aici se strecurau caprele spre celălalt mal, iar din locul de pândă era larg deschisă vederea înspre ambele maluri: cel stâng mai apropiat, cel din dreapta mai depărtat. Loc potrivit pentru ţiitori, dar prea expus bătăii vântului din jos, care se făcea aici simţit destul de tare. Pentru a nu sta tot timpul în bătaia acestui vânt aspru, Guskov hotărî să se retragă în dosul stâncilor grămădite în mijlocul insulei ca o imensă movilă mormântală şi, pe neaşteptate, dădu, în prelungirea unui intrând printre pietroaie, peste o spintecătură îngustă, care, după ce cotea lateral, ducea într-o adâncitură mare ca o peşteră, în care se vedeau urmele unui vechi locşor de foc. Cercetând mai bine cu privirea această hrubă, Guskov clătină surprins din cap şi izbucni într-un râs mulţumit: nici nu visase la un asemenea noroc. Neştiind încă pentru ce şi cum îi va folosi neaşteptata descoperire, era convins de pe acum că bârlogul îi va fi de mare trebuinţă.

Aprinse un foc ca să se mai încălzească. Iar după ce se mai dezmorţi, luă hotărârea ca în caz de nereuşită să nu se mai întoarcă azi în adăpost, ci să rămână peste noapte aici. De ce să facă degeaba drumul dus-întors, care era destul de lung! De vreme ce are un loc ferit de refugiu şi aici, pe insulă, şi încă ce loc! Noaptea îi va fi cam frig, e adevărat,

dar cu foc bine întreţinut nu-i chiar de speriat. Cineva, cine ştie când, îşi aflase aici o ascunzătoare pe timp de vreme rea sau poate de urgia oamenilor. Mai de crezut era că se ascundea de oameni: ce nevoie l-ar fi mânat, ce naiba ar fi putut căuta aici? Uite câtă cenuşă s-a îngrămădit, înnegrită şi împietrită – n-a fost un popas de o noapte sau două. Omul a zăbovit aici îndelung. Şi demult, tare demult. Pasă-mite, mult a ţinut în ce-l priveşte acea vreme rea – vreme de restrişte pentru el.

Şi cum se face că el, Andrei, băştinaş fiind, n-a pus piciorul niciodată pe acest ostrov? E atât de aproape de satul lui şi uite i-a scăpat. De câte ori n-a trecut cu barca prin preajmă, căscând ochii la stânci, dar nu s-a gândit niciodată să coboare şi să-l cunoască mai de aproape. la acolo, o insulă golaşă, neîmbietoare, cu maluri povârnite, numai stânci şi pietre şi ceva arboret de foioase. Tot aşa li se arată, de bună seamă, şi celorlalţi.

Andrei rămase pe insulă peste noapte, încercând un fel de plăcere răutăcioasă la gândul că stă culcat în linişte într-o peşteră ascunsă chiar în adâncul, în inima stâncii unde nimeni nu poate da de el. A aprins de cu seară nişte uscături, şi-a încălzit locul de culcuş şi a dormit pe cald, fără obişnuita-i fereală, fără acea încordare necontenită, care acum nu-l părăsea nici în somn.

În dimineaţa aceea, ieşi pe limba de nisip cu destulă zăbavă: până şi-a fiert ceaiul pe care îl bău din gamelă, frigându-şi buzele, până se hotărî în cele din urmă să se ridice şi să răzbească afară, la frig... Între timp, vântul de jos se domolise, în schimb dinspre miazănoapte se pornea pe nesimţite să tragă la vale un vânt rece şi aspru, căruia prin partea locului i se zice „hius”. Era o dimineaţă cam mohorâtă, chioampă, îndemnând parcă la fereală şi omul, şi sălbăticiunile. Părea îndoielnic ca, pe o vreme ca asta, caprele să pornească la un drum atât de lung cum era trecerea peste râu spre terenurile de dincolo, mult depărtate. Guskov se şi vedea nevoit s-o ia încetişor de-a lungul lanţului muntos, înapoi spre adăpost; s-ar putea să aibă norocul să-i iasă în cale, pe undeva pe-acolo, măcar o

veveriţă.

Chibzuind astfel, cu socotinţă, ce anume avea de făcut, întoarse privirea spre malul stâng, încotro urma s-o apuce, şi zări deodată cum, de pe ponorul de acolo, îndoind picioarele dinainte, se rostogolesc spre mal trei capre. Iată-le, iată-le, drăguţele. Se retrase după tufiş şi luă de pe umăr puşca. În salturi grele, smucite, înfundând picioarele în zăpada întărită, caprele traversau braţul mânând drept spre dânsul. Oare ce le făcea să se abată încoace? Poate dorinţa de a se ascunde măcar pentru un moment între copacii de aici, să-şi astâmpere puţin frica înainte de a ieşi din nou în spaţiul acela primejdios, descoperit din toate părţile?

Se apropiau ţinându-se una după alta. La urechea lui Guskov începu să ajungă sunetul gâfâit al răsuflării lor, asemănător cu icneala de splină. Până la capul nisipos al insulei le mai rămăsese cam o sută de metri, nu mai mult, când ceva le făcu să ciulească urechile, şi cea din faţă, care tăia urmă, întoarse pe loc şi o luă la vale. Andrei trase după ele din ambele ţevi şi căpriţa codaşă se frânse, zvâcni printr-un salt aprig sus în aer, dar nu înainte, ci cumva într-o parte şi se prăbuşi.

Guskov se repezi în fuga mare; când ajunse acolo, căprioara încă trăia. Horcăind şi zbătându-se, frământa cu picioarele zgârcite zăpada, trăgând-o sub burtă: avea ochii însângeraţi, capu-i sălta şi recădea. Guskov nu-i dădu lovitura cea de pe urmă, cum se obişnuieşte, ci rămase neclintit, cu privirea aţintită, căutând să nu-i scape nicio mişcare: cum se chinuie un animal pe moarte, cum se sting şi iar revin chircirile ca nişte coarde smucite, cum se zbuciumă în zăpadă capul. Iar înaintea momentului de ultimă suflare îl săltă puţin şi privi drept în ochii animalului; răspunzându-i parcă, aceştia se lărgiră şi el văzu în adâncul plutitor al celor două pupile dilatate două mutrişoare drăceşti, zbârlite şi sinistre, ce semănau cu el. Aşteptă şi ultima mişcare finală, ca să reţină în memorie cum se va reflecta ea în ochi, dar aceasta îi scăpă. I se păru doar că în acel moment văzul căprioarei era îndreptat spre lăuntrul ei.

Uneori pleca şi zăbovea la adăpostul de sus. Era mai bine tocmit şi mai încăpător decât cel de jos. Legat din bârne de molid şi aşezat pe culmea dealului, părea durat pe vecie. Ogoarele din jurul lui se sălbăticiseră demult, năpădite de tot felul de tufe şi ierburi; dar în faţă, după o rarişte subţire de plopi aliniaţi, se întindea roată o poiană luminoasă, veselă. Într-o zi, rămas pe gânduri, Guskov se pomeni simţind dorinţa să fie înmormântat aici pe hotarul dintre rariştea de plopi şi poiană. Loc uscat, îmbietor, copacii vor lăsa să cadă peste mormântul lui frunze, florile vor atrage păsări cântătoare, iar adăpostul va ţine la depărtare fiarele.

În adăpost nu exista sobiţă. Cineva, cine ştie când, o luase de aici, fără să-i fie lesne s-o care până la apă. Dealtfel, era mai bine aşa: s-ar fi lăsat ispitit să facă foc, iar locul fiind înalt, fumul putea fi văzut din Atamanovka. Când se va încălzi vremea şi el se va muta aici, n-o să mai fie nevoie de sobă. Deocamdată nu venea decât pentru o zi şi, cum simţea frigul, se încălzea mişcându-se. Se nimerea să fie şi zile atât de călduroase, încât scurta devenea de prisos.

Curând vor răsuna glasurile firii peste tot, vor porni şi apele, iar el nu are nici cizme, nici flanelă.

Andrei băgă de seamă că aici o cam ia razna; se simte cu totul altfel decât în vale. Acolo era mai calm, mai potolit, mai aşezat, nu-şi ieşea din piele, vieţuia şi cugeta, tocmindu-şi traiul în răboaje obişnuite: ce va face, încotro va merge mâine, cum să-şi facă rost de una-alta, cu ce să-şi potolească foamea. Nu încerca să-şi scruteze viitorul prea depărtat şi căuta să nu-şi amintească lucruri din trecutul rămas în urmă, ţinând minte doar ceea ce îşi avea un început în prezentul de aici. Şi această viaţă trunchiată, de acum, mărginită doar la cerinţele cele mai simple de vieţuire, îl mulţumea. Pe când aici sus el se deşuruba, se lăbărţa, îl răzbeau slăbiciunile; se descumpănea, îl cercau gânduri netrebuincioase, pe care n-avea cum să le închege şi nici să scape de ele – oricât le-ar prefira; îl mai ispitea şi glasul întârziat al căinţei neroade, pusă sub obroc şi ferecată sub zece lacăte.

Ce rost mai are să gândeşti, să chibzuieşti, să-ţi frământi creierul degeaba? E aproape cotul, dar nu-l poţi muşca.

Amintindu-şi într-o zi de zicala aceasta, îşi prinse cotul cu cealaltă mână, încercând în toate felurile să şi-l muşte – poate reuşeşte? dar neizbutind să-l ajungă, cu toate că îşi răsucea gâtul până la durere, izbucni în râs satisfăcut: e adevărat, aşa este. Înseamnă că au încercat şi alţii s-o facă, dar n-a fost chip nicicum, vra să zică.

Aici, el se înverşuna împotriva sa însuşi, simţea cum se teme şi se dispreţuieşte deopotrivă, nemaiştiind cum să se mustre cât mai usturător, ce să mai facă pentru ca să-i fie şi mai dureros. Şi tot aşa, torturându-şi sufletul, ajungea până la ameninţări: aşteaptă numai, vine el curând timpul, va bate ceasul! Ca să se întoarcă apoi iar la gândul înfricoşător că într-adevăr va veni şi timpul, va bate, şi ceasul! O să bată şi încă cum o să bată! Nici n-apuci să prinzi de veste, nici să te dumireşti.

Care era însă cauza unei asemenea sminteli, nici el nu-şi dădea seama. Poate adăpostul acesta durat pentru o viaţă temeinică, îndelungată sau locul neumblat, tineresc şi vesel din jurul său şi de unde printre copaci se vedea patul răvăşit, grunzuros al Angarei încleştate de geruri şi se zărea mai departe, pe celălalt mal marginea satului Atamanovka, sau şi altceva poate – n-ar fi ştiut să spună. Fapt este că starea aceasta punea stăpânire, îl învăluia fără ca el să poată să se desprindă de strânsoarea ei.

Tocmai asta îl atrăgea în acest loc – ca pentru un păcat dulce, ispititor.

La o săptămână după prima căprioară, mai doborî una pe acelaşi ostrov, o târî pe schiuri până la adăpostul de jos, o jupui în semiîntunericul nopţii şi atârnă carnea în pod sub acoperiş.

Dis-de-dimineaţă, dând să iasă, deschise uşa şi înlemni pe loc: de la uşă, dintr-un singur salt, sări cât colo am câine mare, cenuşiu, care rânji fioros cu ochii aţintiţi în ochii lui. Guskov nu şi-a dat seama dintru început că e un lup. Slab, lung, cu blana în smocuri zbârlite ca în perioada năpârlirii, lupul se uită la el cu o ferocitate care îl făcu pe Guskov să

pună mâna pe puşcă. Se răzgândi însă şi nu trase. Lupul se dovedi a fi bătrân, cu anumită experienţă: sări la o parte din dreptul ţevii şi se repezi la deal spre pădure; neauzind însă împuşcătură, se opri din nou şi mârâi.

De atunci lupul începu noapte de noapte să dea târcoale adăpostului. Şi îl învăţă pe Guskov să urle ca lupii.

Fiara se oprea la oarecare distanţă în spatele adăpostului şi pornea să-şi reverse urletul ascuţit, prelung şi înfiorător, dintr-o singură răsuflare. Totul pe lume pălea în faţa lui, într-atât de sfâşietor şi tăios, cu sclipiri de lamă în întuneric, ţâşnea acest glas din gâtlejul său. Furios că nu poate speria fiara cu niciun chip, Guskov întredeschise uşa într-o noapte şi, imitând-o, îi răspunse tot printr-un urlet. A răspuns şi a rămas uluit: într-atât glasul lui s-a potrivit cu urletul lupului. Iată, aşadar, că se adeverea în fapt şi o altă veche zicală cu tâlc: între lupi să urli ca lupii. „Îmi va folosi poate să bag în sperieţi pe «oamenii de treabă»”, se gândi el cu trufie răutăcioasă, răzbunătoare.

Ciulea urechea atent la lup şi, cu un fel de bucurie frenetică, nerăbdătoare, se angaja în urlet, provocând fiara. După care lupul îl corecta unde era cazul. Treptat, noapte de noapte, Guskov, dumirindu-se că trebuie să-şi apese gâtlejul într-un anumit fel şi să-şi dea capul cât mai pe spate, a eliminat din glasul său şuierul de prisos şi s-a deprins să-l menţină pe ton înalt şi curat, înălţându-l spre cer, în spirală înşurubată.

În cele din urmă, lupul n-a mai putut rezista şi s-a retras, dispărând din preajma adăpostului. Dar acum Andrei nu mai avea nevoie de el; se descurca şi singur. Când i se ura de tot, deschidea uşa, apoi, glumind parcă, slobozea peste taiga un urlet de fiară prelung şi poruncitor. Şi asculta cum totul în jurul său amuţeşte şi îngheaţă până hăt departe.

PE LA MIJLOCUL LUI MARTIE S-A ÎNTORS LA Atamanovka primul ostaş de pe front – Maxim Vologjin. Deşi, dacă ne amintim de Piotr Lukovnikov, nu era chiar primul: Piotr fusese eliberat încă în al doilea an de război, doar ca să moară acasă. Două luni de zile a zăcut la pat, aproape fără să se arate în stradă şi scurt timp după pocroave, când se isprăviră muncile câmpului prin ogoare şi prin grădini, se stinse pe nesimţite. Bine cel puţin că a fost înmormântat în satul său şi nu cine ştie pe unde, în locuri străine.

Iar Maxim, deşi rănit, a fost reformat şi lăsat la vatră; s-a reîntors ca să-şi trăiască viaţa mai departe. În tot satul se stârni o mare fierbere. Păi, asta înseamnă că războiul e pe sfârşite cu adevărat, dacă răniţii sunt trimişi pe la casele lor; înseamnă că după cel sosit astăzi urmează să vină şi alţii. Lucrul cel mai de seamă e că s-a croit urma pe care vor veni şi ceilalţi. Ce-i drept, cam puţini la număr ar putea să se mai întoarcă. Innokenti Ivanovici, cum era el meticulos în toate, dar mai cu seamă în socoteli, a pus îndată pe hârtie situaţia efectivului de bărbaţi din Atamanovka: doi inşi au pierit în cel cu finlandezii, au plecat pe front optsprezece inşi. Pe ziua de azi numai unul singur (Maxim Vologjin) se ştie sigur că este în viaţă; unul (Piotr Lukovnikov) se ştie sigur că este mort, zace în mormântul său, la cimitirul satului; zece înştiinţări se află în mâinile nevestelor rămase văduve, ceilalţi luptă pe front. Socoteală simplă; satul e mic, îi numeri pe degete.

În ziua aceea Nastiona, Nadka şi Liza lui Vologjin lucrau la magazii, dând prin vânturătoare orzul de sămânţă. Soarele trecuse de amiază când sosi în goana mare Nestor călare pe Karka şi, oprind calul din viteză, încât îl făcu să se ridice pe picioarele dinapoi, strigă:

— Sai, Lizaveto, pe hărmăsarul meu şi repede – acasă. Tu n-auzi ce-ţi spun! S-a întors Maxim.

Liza se dădu înapoi, păli şi, dumirindu-se deodată, izbucni în hohote de plâns şi o rupse la fugă spre sat urlând ca apucată. Atamanovka, între timp, tresărise zguduită. De pe

dealul unde se aflau magaziile se vedeau alergând spre marginea de sus, la casa Vologjinilor, copii şi câini; bătrâni schimbând vorbe înviorate se îndreptau zoriţi tot într-acolo. Nestor galopa acum pe stradă în sens invers, trăgând din mers cu puşca, înteţind astfel şi mai mult vâlva stârnită în sat. Lumea sărea la o parte din drumul lui. Speriat de împuşcături, Karka sărea şi sforăia, dar pe Nestor nimic nu-l mai putea opri acum: trăgea şi trăgea gonind de la un capăt al străzii la celălalt şi înapoi.

— Face şi el războiul în felul său, voinicosul! se înciudă Nadka. Se crede mare general.

Se aşeză pe un sac plin cu orz şi, cu aceeaşi pornire ajunsă la marginea disperării, se căină:

— Nu se putea ca şi al meu să rămână în viaţă?... Ce te holbezi aşa la mine? se răsti ea la Nastiona, care o privea mirată. M-a încărcat cu trei plozi şi s-a dus să moară ca un viteaz; şi la ce-mi foloseşte moartea lui de viteaz? Să-i hrănesc pe ei? Nadka făcu din cap spre casă, unde o aşteptau cei trei copii şi izbucni în plâns, ştergându-şi lacrimile pe faţa prăfuită. Cine mă ia cu asemenea şatră? Şi n-am decât douăzeci şi şapte de ani. Douăzeci şi şapte anişori şi – gata, mi-am trăit traiul. Naiba să mă ia!

Orice lucru în ziua aceea încetă. Adunară la repezeală orzul vânturat şi porniră spre casele lor, anunţând pe drum magazionera să încuie hambarele.

Acasă, până şi Semionovna coborâse de pe cuptor şi, mai oftând, mai şchiopătând îşi plimba picioarele umflate. Agitat şi buimăcit, Miheici bătea pasul pe loc alături de ea. O întâmpină pe Nastiona cu bucurie:

— Ai auzit? s-a întors Maxim Vologjin.

— Am auzit.

— Ai trecut pe la ei?

— Nu.

— Ar trebui să te duci... Poate că ştie ceva despre Andrei.

— Mai bine te-ai duţe tu singur, gemu Semionovna. E mai sigur. Ea nu ştie niţi şă întrebe ca lumea.

— Ce să-l mai întrebi? Dacă ştie ceva, spune el.

— Ei, faţeţi cum ştiţi.

Nastiona observase că în ultima vreme, de când nu se mai ştie nimic despre Andrei, Miheici se cam ferea să dea ochi cu lumea. La grajduri, bineînţeles, n-avea cum să se ascundă de oameni, dar odată ajuns acasă, rămânea tăcut şi tot mai rar ieşea din curte să mai stea de vorbă cu bătrânii la o ţigară. Nici dacă se-ntâmpla să vină la el cineva nu se arăta mai vorbăreţ, dând numai din cap, ca şi cum era de acord cu ceea ce se spunea, dar mai curând ca să nu fie nevoit să vorbească şi el. Deşi din cap se întâmpla să dea şi când era singur: cuprins de gânduri, se uita cu ochii aţintiţi în gol şi era greu de spus cu ce îşi bătea capul, ce anume îl frământa în asemenea momente; dealtfel, nici chiar el, probabil, n-ar fi ştiut s-o spună. Se putea crede însă că în mintea lui nedumerită îşi făcea loc bănuiala asupra unor lucruri prea confuze deocamdată, dar al căror tâlc dureros părea că-l întrezăreşte într-un viitor apropiat şi aştepta răbdător să i se dezvăluie în lumina lui adevărată.

Anul acesta tocmai depăşise prima jumătate din deceniul al şaptelea de viaţă, avea şaizeci şi cinci de ani împliniţi. Mustăţile răsucite vitejeşte în sus, înainte de a începe războiul, acum îi atârnau în jos, sleite de culoare până la un galben ruginiu. Dealtfel, toată înfăţişarea lui Miheici era chinuită, lipsită de orice vlagă, când nu-l mai înviorează pe om nici somnul, nici odihna. În mers se ţinea încă drept, cu capul dat puţin înapoi; de un an încoace însă începuse să-şi tragă mai anevoie piciorul rănit în primul război cu germanii; cum se aşeza, lăsa imediat capul în piept, închidea ochii şi izbucnea într-o tuse răvăşitoare, care-i răscolea până-n străfunduri bojocii tăbăciţi de fum de ţigară. Semionovna, nemaiputând suporta, striga de pe cuptor să înceteze, dar tusea nu-l slăbea, silindu-l să iasă din casă şi abia în curte, când se apuca de vreo treabă, izbutea treptat să se liniştească, deşi mult timp după aceea avea respiraţia grea, şuierată. De cele mai multe ori, însă, încerca să înăbuşe tusea tot cu tutun, după tipicul spolocaniei sau dresului care duc la îmbătarea permanentă, sau potrivit zicalei cui pe cui se scoate; şi o făcea cu atât mai înverşunat şi nerăbdător, cu cât tusea îi dădea ghes

mai tare. Glasu-i devenea mai surd, mai sugrumat; ochii – mijiţi, chirciţi parcă sub o povară; faţa osoasă – şi mai ascuţită. Atât de mult cedase Miheici într-un singur an, încât pe Nastiona o cuprindea jalea când se gândea la ceea ce ar putea să urmeze.

— Du-te, fată, du-te, o îndemnă el. Eu mai am treabă la grajduri.

Ca să nu meargă singură la Vologjini, Nastiona trecu pe la Nadka. Ca de obicei, aceasta îşi descărca nădufurile pe copiii săi. Aşezată jos pe podea, după palmele încasate chiar atunci, zbiera ca din gură de şarpe micuţa Lidka, fetiţă născută după plecarea tatălui pe front; se smiorcăia lângă pat şi Petka, ştergându-şi lacrimile; stătea încruntat, cu capul întors spre fereastră, băiatul cel mare, Rodka. Nadka manevra zgomotos cratiţele în mica lor bucătărie şi, din când în când, se stropşea la copii să tacă.

— Socotisem să ne ajungă pâinea încă pe două zile, da când mă întorc, ia-o de unde nu-i, au halit-o toată, se plânse ea Nastionei. Ei, spune şi tu dacă nu-s ăştia sac fără fund, spune şi tu. Au cotrobăit şi au găsit-o gămanii. Au înghiţit-o; nu li s-a oprit în gât. Să vedem acum ce o să mâncaţi. Trei zile nu căpătaţi nicio fărâmă de pâine. Dar încetează odată, am zis! ţipă ea la Lidka iarăşi. Mă scoţi din sărite şi cine ştie ce mai păţeşti. S-a-ndopat de-i crapă burta şi tot ea plânge, eu sunt cea vinovată. Of-of-of! Cum o scot eu la capăt cu voi, naiba să mă ia?! Cu ce să vă hrănesc eu de aici încolo, cu ce? Nu mai am făină decât pentru o singură dată şi atât. Pe urmă nu ne rămâne decât să ne aruncăm în Angara, legaţi cu toţii într-un singur sac. De două ori până acum am cerşit făină; am plâns, m-am milogit şi cu greu am căpătat, n-are cine să-mi mai dea. Ar trebui să înţeleagă asta cât de cât. Măcar ăsta, coşcogea găligan – Nadka arătă cu mâna spre Rodka – ar trebui să-şi dea puţintel seama de asta. Ţi-ai găsit. Atâta ştie: să înfulece pe dată, s-o înşele pe maică-sa. Ce, crezi că pentru mine am ascuns-o, pentru mine o păstrez? Tot pentru voi, paraziţi nesăţioşi ce sunteţi, ca să aveţi ce mesteca mâine; ca să nu crăpaţi de foame. Acum, dacă-i pe aşa, n-aveţi

decât să crăpaţi. Mi-e totuna.

— Curând se porneşte Angara, am să prind peşte, mormăi de la fereastră Rodka.

— Mai tacă-ţi gura: dumnealui o să prindă peşte. Anul trecut nu pridideam să-ţi mâncăm peştele, vom avea şi acum pe săturatelea. Mă gândesc numai ce ne facem cu mormanul de oase adunate; unde depozităm atâtea oase de peşte? Mai bine taci să nu-ţi aud glasul. Pescar – nevoie-mare, nici că s-a pomenit altul mai grozav. În cămară ştiu că pescuieşti bine. Dar pe Angara... Nastiona cu greu izbuti s-o întrerupă.

— Să mergem, Nadka, să-l vedem pe Maxim. Să ne uităm numai cum arată acum bărbaţii – şi – înapoi.

— Ce să mă uit la el? Ca să mi se amărască şi mai mult sufletul? Fericirea altora nu ţine de cald.

— Nu vrei să mergi?

— Mai aşteaptă un pic, merg. Numai să fac puţină rânduială, ca să pot să-i las aici. Şi nu mai sta acolo ca o momâie! strigă ea la Rodka. Adu nişte lemne şi încinge focul în sobă. Şi nici să nu te gândeşti s-o ştergi de acasă. Te-ai întristat, te pomeneşti, muncit de gândul încotro s-o porneşti cu schiurile. Ba ai să stai toată ziua acasă, aşa să ştii. Nimeni să nu-şi scoată nici nasul din casă.

Lidka se dumiri că maică-sa vrea să plece în sat şi începu să scâncească:

— Vreau să merg cu tine. Ia-mă, ia-mă cu tine!

Maică-sa o ameninţă din bucătărie cu tigaia şi fetiţa se potoli pe loc deplin lămurită.

— Ai văzut? Uite aşa. Unde stai, acolo să rămâi. Pune-ţi pofta în cui. Vrea şi dumneaei să meargă cu mine. Atât îmi lipsea: să mă fac cu voi de râs în faţa oamenilor din sat. Toţi ceilalţi copii sunt ca nişte copii, iar ăştia parcă ar fi nişte împieliţaţi; curată pedeapsă de la Dumnezeu. Of-of-of, ce se va alege din ei, ce se va alege – cine ar putea să-mi spună?

Nastiona o ridică pe Lidka de jos şi nici nu-i simţi greutatea. O culcă pe pat. Acolo fetiţa se strânse ghemotoc, smiorcăindu-se şi tresărind din tot trupşorul,

închise ochii, înţelegând prea bine că niciun fel de bucurie de nicăieri pe ziua de azi n-o aşteaptă, că cel mai bine-i pentru ea să adoarmă şi să nu se mai trezească până a doua zi. Nastiona o mângâie pe cap, dar la aceste mângâieri Lidka tresărea mai tare şi Nastiona se depărtă.

Nu erau deloc spre lauda Nadkăi toate astea, dar şi s-o condamne pentru gura ei mare i-ar veni peste mână oricui. Şi înainte de război era ea o muieruşcă gălăgioasă, încât nu e de mirare faptul că nu s-a înţeles cu soacră-sa, care nu voia să se împace cu firea ei arţăgoasă şi îndărătnică. De aceea, foarte curând, tinerii căsătoriţi, Nadka şi Vitea, au fost nevoiţi să plece din casa bătrânilor şi să-şi întemeieze o gospodărie a lor. Rudele Nadkăi trăiau undeva departe în regiunea fluviului Lena, iar aici ea era socotită venetică, străină. Avusese noroc însă de bărbat: Vitea era harnic, muncitor, liniştit şi blând: îşi lăsa moţul bălai să cadă pe frunte şi zâmbea oricât tărăboi ar fi făcut ea în faţa lui. Când i se făcea lehamite de atâta gură, îi cuprindea cu braţul stâng mijlocul, o sălta în sus şi-i trăgea cu dreapta, latră cât o lopată, câteva zdravene la fund şi Nadka se potolea mulţumită. Dealtfel, nici nu era o scandalagioaică, ci doar o femeie plină de viaţă şi foarte zgomotoasă. Cum apărea Nadka undeva, se stârnea acolo neapărat mare larmă: haz şi gălăgie, râsete, ciondăneli glumeţe, din care cea mai păţită se pomenea tot ea, Nadka, fără de care toate astea nici nu s-ar fi iscat. Şi dacă nu venea războiul, s-ar mai fi potolit, de bună seamă, şi ea lângă copilaşii ei şi lângă Vitea al ei; într-acolo şi mergeau lucrurile în ultimul timp; dar războiul şi moartea soţului în aceeaşi iarnă, au năucit-o şi au încrâncenat-o. Ţipetele şi bocetele ei de jale după Vitea făceau să îngheţe sângele în vine celor ce o auzeau. Tocmai atunci născuse, şi vecinele reuşeau cu greu s-o bage în casă ca să-şi alăpteze fetiţa. Mereu fugea de acasă rătăcind prin pădure sau pe malul apei, încât oamenii din sat începură chiar să se teamă ca nu cumva să-şi pună capăt zilelor. Dar timpul i-a mai potolit treptat focul mistuitor din suflet şi Nadka s-a apucat iar de lucru, muncind din răsputeri ca să-şi hrănească copilaşii de una

singură. N-avea pe cine să se mai bizuie. Soacră-sa, din cauză că n-o suferea pe Nadka, nu-i prea ocrotea nici pe nepoţeii de la dânsa. Oricât se zbătea Nadka, tot nu izbutea s-o scoată la capăt. Raţia suplimentară de pâine, cuvenită familiei ostaşului căzut pe front, o prelua toată încă în lunile de iarnă, iar mai departe se ţinea la întâmplare cu ce încropea de pe o zi pe alta: orice ar fi făcut, oricât s-ar fi zbătut – nu se ajungea nici cu hrana, nici cu îmbrăcămintea. Copiii – tustrei – semănau leit cu Vitea: bălăiori, tăcuţi; iar războiul şi firea repezită a mamei lor îi făcură şi mai sfioşi, mai tăcuţi. Părea că nici ei înşişi nu credeau că vor supravieţui. Ieşeau tustrei la poartă în aşteptarea mamei şi se uitau trişti în lungul uliţei; arătau atât de nenorociţi, sărmani şi părăsiţi, încât oricare om de inimă, zărindu-i astfel, s-ar fi umplut de milă pentru ei. Vedeai pe câte unul cum îl strigă pe Rodka, îl ia cu el şi dă să-i bage câte ceva în mână, iar băiatul se mai şi codeşte să primească. Nastiona aducea şi ea cât putea copiilor Nadkăi, o răsfăţa mai ales pe fetiţă. În ultimele săptămâni însă, copleşită de propria-i nenorocire, aproape că uitase de ei şi acum, ridicând-o în pat pe Lidka, se simţi vinovată faţă de fiinţa aceasta mică şi oropsită, care plângea.

Până când Nadka fu gata, în sfârşit, să meargă, se înserase. Zăpada, topită puţin la căldura de peste zi, prinse a se întări iar şi scârţâia plăcut sub paşii lor. Toată marginea de jos a satului părea adormită, nu se auzeau nici glasuri, nici zgomote, ci doar în câteva izbe licărea ici-colo câte o luminiţă bătrânicoasă. Până şi câinii fugiseră spre casa Vologjinilor, de unde se auzea lătratul lor vesel odată cu strigătele şi larma iscată de zbenguiala copiilor. Nastiona şi Nadka mergeau în tăcere, pătrunse de însemnătatea clipei, întinzând fără să vrea pasul, mânate şi ele de suflul emoţiei obşteşti. Pentru prima oară venea de acolo, de la război, din încleştarea cea pe viaţă şi pe moarte, un om care avea să rămână cu ei împreună ca un trimis al celorlalţi de pe front şi să le vestească: curând, foarte curând, nevestelor; puţin a mai rămas. Curând lucrurile se vor limpezi deplin: unii vor plânge, pierzând şi ultima lor

speranţă, alţii se vor bucura, iar cu toţii laolaltă vor porni să-şi tocmească o viaţă nouă.

Casa Vologjinilor era plină de lume şi de glasuri însufleţite. Două lămpi de gaz mari, cu sticle de zece focuri, atârnau de tavan, luminând masa întinsă în odaia mare din faţă. În capul mesei şedea el – Maxim – subţiat, cu faţa trasă, înnegrită, cu capul tuns chilug ca la arestaţi, cu ochii mari, topindu-se de fericire. Braţul drept, bandajat, îi atârna într-o legătură trecută după gât; cu braţul stâng o ţinea pe genunchi pe Verka, fetiţa lor cea mică de şase ani, care se juca cu medaliile prinse pe bluza tăticului ei. Nadka se apropie prima, dădu mâna cu Maxim şi zise:

— Bun venit!

Şi Nastiona repetă după ea:

— Bun venit!

Pe laviţele din jurul celor două mese puse cap în cap şedeau bătrânii, femeile; în dreapta lud Maxim, cam înghesuindu-l pe moş Efim, pe Vologjin bătrânul, se instalase în chip de mare prieten şi fârtat Nestor, care apucase, se vede treaba, să se afume binişor; locul din stânga fusese lăsat liber pentru Liza, care însă nu prididea cu alergatul la bucătărie şi înapoi. Liza radia de fericire; faţa ei, de obicei palidă şi abătută, se luminase toată; ochii râdeau plini de bucurie, pieptu-i rotunjit îi tresălta sub bluza albastră – întreaga ei făptură radia de fericire. Aşeză pe Nastiona şi pe Nadka la masă şi, nemaiputându-se stăpâni, le îmbrăţişă bâiguind:

— Dimineaţă încă nu ştiam nimic. Vânturam împreună la orz. La orz... o podidiră lacrimile, apoi râse şi fugi.

Maxim le privea cu zâmbetul pe buze: Nastiona şi Nadka şedeau în dreptul lui, la celălalt capăt al mesei. Nastiona coborî privirea şi auzi întrebarea lui Maxim:

— Ce zici, Nastiona, când crezi să-l întâmpini pe al tău?

Nastiona se ghemui şi roşi; pe cât se putea mai calmă, ridicând capul cu puţină zăbavă, răspunse:

— Nici nu-mi mai vine a crede că o să am parte să-l întâmpin. A dispărut pe undeva al meu...

— Cine, Andrei a dispărut?

— A zăcut rănit la spital. Apoi l-au trimis înapoi pe front. Vorbind, Nastiona simţea mai ales privirea atentă, iscoditoare a lui Innokenti Ivanovici aţintită asupra ei. De atunci nicio veste. Nu ştiu. Nu ştiu ce să spun.

— Lasă că se înfăţişează el.

— Pe cât se pare... a dispărut cu adevărat, se apucă să explice Innokenti Ivanovici, repezind priviri fugare spre Nastiona. Au venit pe aici să cerceteze, să întrebe de el. Nicăieri nu-l găsesc trecut în evidenţă.

— O fi pus mâna pe el în drum vreo altă unitate. Se întâmplă cazuri de astea câte vrei, şi scrisorile nu ajung toate la destinaţie, lămuri pe un ton sigur Maxim. Şi această siguranţă din glasul lui avu darul în mod ciudat s-o mai liniştească pe Nastiona, ca şi cum ea n-ar fi ştiut cu adevărat ce-i cu Andrei.

De unde şi cum de s-au găsit la Liza atâtea bunătăţi!? Parcă nu spera şi nu se aştepta deloc: şi uite că masa era plină. Găinile, să zicem, au fost tăiate astăzi, dar sărătura de peşte – a păstrat-o, de bună seamă, din vară, anume pentru asemenea ocazie; ca şi trăscăul, dealtfel, pe care l-o fi având pus deoparte de un an sau chiar de doi. La fel fac şi celelalte femei, care au pe cineva pe front: sunt gata mai curând să îndure foamea, să-şi mai lase din timp în timp copiii nemâncaţi, dar o anumită rezervă de provizie pentru mult aşteptata reîntâlnire tot pun deoparte. Câte din ele nu s-au văzut până acum nevoite s-o scoată la iveală cu lacrimi în ochi!... Toamna trecută, Agafia Somova, după ce a primit înştiinţarea despre fiul ei căzut în lupte şi a bocit câteva zile, a adunat la ea femeile, a pregătit blinele, kisel şi tot felul de gustări, a scos din cămară spirtul de care uitaseră în cursul războiului şi a făcut o masă de pomenire pentru fiul răposat. Şi nu doar cu Agafia s-a întâmplat aşa, mai erau atâtea case îndoliate la fel şi încă nu se ştie pe cine mai aşteaptă aceeaşi soartă. Deocamdată numai Liza nu se înşelase în speranţele ei.

Liza umplea mereu paharele golite şi curând masa deveni zgomotoasă. Nestor încercă de câteva ori să înceapă un cântec, dar nimeni nu-l susţinu şi, în general,

cei de faţă nu-l luau deloc în seamă. Unii dintre bătrâni se şi ridicaseră de la masă şi, aşezându-se cinchiţi de-a lungul peretelui, îşi aprinseră ţigările; tot acolo primeau ei din mâna Lizei şi ciocneau paharele cu băutură. Innokenti Ivanovici începu cu Maxim o discuţie serioasă despre America – voia să ştie cum luptă ea şi când e vorba să se facă revoluţie. Maxim răspundea fără niciun chef. Se vedea, dealtfel, că Innokenti Ivanovici ştie mai mult decât el în privinţa asta şi mai cu seamă despre revoluţie. Verka aţipi pe genunchii tatălui său. Liza a vrut s-o ia şi s-o culce, dar fetiţa se agăţă de taică-său şi se împotrivi ţipând; a trebuit s-o lase în pace. Cineva l-a întrebat şi Maxim începu, cine ştie pentru a câta oară, să povestească cum la spital au vrut să-i taie braţul, dar el nu s-a învoit – dacă ar fi fost vorba de cel stâng, treacă-meargă dar aşa, chiar braţul drept, cel de bază, fără el rămânea schilod de-a binelea; e drept că mai are cu el de furcă şi o să mai aibă o vreme. După ce dăduse duşcă un pahar de trăscău, Nadka voi să afle:

— Dar aşa cum e, poţi să-l dai la o parte?

— Cum la o parte? De ce, adică?

— Păi, n-o să te încurce noaptea?

Maxim râse:

— Dacă încurcă, Liza mi-l retează.

— Pentru astfel de întrebări, Nadka, te dau afară din colhoz, ameninţă Nestor mucalit.

— Uşurel, uşurel, generale. Ia seama să nu te dea afară pe tine alţii, se aprinse Nadka, dar fără răutate, ci doar ca să nu rămână datoare cu vorba. Parcă văd cum te dezumfli când se vor întoarce bărbaţii. Ajunge cât ne-ai muştruluit pe noi, muierile. Învăţul are şi dezvăţ.

— V-am muştruluit eu? se bosumflă Nestor. Auziţi, nevestelor? V-am muştruluit?

Femeile tăceau.

— Ia n-o mai asculta ce trăncăneşte, luă apărarea lui Nestor o femeie grasă otova, cu mişcări domoale, cu vocea groasă ca de bas, care nu slăbise câtuşi de puţin nici în timpurile astea de război. Era Vasilisa Rogova, poreclită în

sat Vasilisa Preaînţeleapta.

— De ce adică să nu asculte? De ce? Vrei să spui că nu-i adevărat?

— Nu tot ce-ţi vine pe limbă, Nadejda, se poate vorbi în faţa lumii, o povăţui cu aer grav Vasilisa Preaînţeleapta. Omul s-a întors acasă de pe front, abia a apucat să păşească pragul casei sale, iar tu nu-i dai pace şi-i vorbeşti cu subînţelesuri.

— Care subînţelesuri? Crezi cumva că el n-are altceva mai bun de făcut decât să asculte toată noaptea trăncăneala noastră, iar pe Liza s-o uite de tot? Că doar numai la braţ e vătămat, toate celelalte le are tefere.

Maxim a râs şi la asta, iar după el gâgâiră, înecându-i tusea, şi bătrânii.

— Ştiu eu, nu se lăsa Nadka, ţi-e frică de mine, Vasiliso. Păi, să-ţi fie, să-ţi fie: cum se întoarce Gavrila al tău, îl şi înhaţ repegior. Sunt mai tânără, nu te poţi măsura cu mine.

— În privinţa lui Gavrila, eu sunt liniştită, surâse ironică Vasilisa.

— Şi de ce eşti, mă rog, aşa de liniştită? E sfânt, cumva?

— Sfânt, nesfânt, dar cu tine nu-şi va pierde el timpul. Ce nevoie are să schimbe o pasăre bună, pe o caragaţă zbârlită? Ce altceva eşti decât o caragaţă; trăncăneala ţi-e singura scofală.

— Ian te uită, ce potrivire a găsit dumneaei! turui fericită Nadka. Să zicem – eu sunt caragaţă, dar tu ce pasăre grozavă-mi eşti? Nu cumva din alea, zi-i pe nume, zboară neagră-tuciurie şi numai o vorbă ştie? Cât-cât!

— Eu zic să te laşi păgubaşă, Nadejda, interveni Innokenti Ivanovici, zâmbind şiret în barba-i roşcovană. Pe Vasilisa n-ai cum s-o surpi, ziditura ei stă pe temelii adânci. Cui trimite colete Gavrila de pe front? Ei, nu ţie. Câte? Vreo cinci ai primit anul ăsta, nu-i aşa? se întoarse el către Vasilisa. Sau mai multe?

Vasilisa se codi:

— N-am numărat.

— Nici nu le-a desfăcut, o înţepă Nadka. Le ţine în loc de taburete.

— Ce treabă ai tu să ştii cum le ţin?

Dar Nadka se dezlănţuise; şi nu era uşor s-o potoleşti.

— Ian ascultă, Liza, câte colete ai primit de la ostaşul tău?

— N-am primit niciun colet.

— Eu, una, dacă eram în locul tău, nici nu-l lăsam să-mi calce pragul. Păi, cum aşa? Şi tu, ca pasărea aia prăpădită, nu înţelegi cum vine treaba asta? Ba te mai şi bucuri încă.

— Aşa o fi, dar să ştii că eu n-am nevoie de niciun fel de colete, râse Liza fericită. Uite chiar azi am zis să punem la bătaie văcuţa. Tata-i aici, de faţă, nu m-ar lăsa să mint: să tăiem vaca, zic, ca să-l primim cum se cuvine. Dar ei nu s-iau învoit. Tăiaţi atunci toate găinile până la una, zic, să nu le mai văd prin ogradă. Dar au cruţat şi o parte din găini. Cu ajutorul Celui-de-sus ne chivernisim cumva, numai să fim împreună. De una singură m-aş prăpădi de mâhnire, ori mi-aş face seama.

— Te-ai prăpădi, vasăzică? o iscodi Nadka, tărăgănat, reluându-i cu înţeles vorbele:

— M-aş prăpădi, m-aş prăpădi.

— Ori ţi-ai face seama?

— Îhî.

— De ce te prefaci, Liza? începu Nadka cu o blândeţe amăgitoare, dar neizbutind să se mai stăpânească, vocea-i tremură de obidă şi se slobozi apoi din plin. Vrasăzică, eu şi, uite, Katerina, Vera, Kapitolina – noi toate trebuie să ne facem seama? Aşa iese, nu? Crezi cumva că tu ţi-ai iubit şi ţi-ai aşteptat omul mai mult decât noi celelalte? Crezi cumva că noi ne-am pierdut soţii, fiindcă aşa am vrut noi? Tu n-ai fost în pielea noastră, de aceea nu se cuvine să vorbeşti aşa. Eu una n-aş fi stat mult pe gânduri să-mi curm zilele, dar cui să las copiii? De la el atâta a rămas pe lumea asta – cei trei copii; cum să-i las de izbelişte, la voia întâmplării? Tu nu ştii cum e când totul în piept ţi-a fost pârjolit, prefăcut în tăciuni. N-are ce să mai doară, dar ce e ars pe jarişte a dinlăuntru tot se surpă şi se surpă... Tu ai să-ţi duci viaţa de-acu încolo ca femeie, ca nevastă, îmbrăţişată, mângâiată. Nimic din toate astea eu n-o să am.

N-o să mai fiu decât un cal de povară, umplutură la orice spărtură, singura aducătoare în familie. Dar pentru mine una totul s-a sfârşit. Dacă ştiam că aşa va fi, aş fi trăit cel puţin înainte după voia inimii, ca să am ce să-mi amintesc. Dar tot am lăsat pentru mai târziu şi am tot amânat să trăiesc şi pentru mine. Şi uite cu ce m-am ales. Acum toate amintirile mele sunt legate de război, amintirea lui nu se va şterge nicicând, în rest, totul a şi fost spălat şi uscat de apele şi focurile vremii – nu mai există.

Liza se simţi pe undeva vinovată:

— Să nu mă judecaţi rău, suratelor; mi-au scăpat, se pare, nişte vorbe necugetate.

— Ce să te mai judecăm? Bucură-te de viaţă pentru noi toate, de vreme ce eşti aşa de norocoasă. Dar, ia seamă: dacă nu vei trăi cu bărbatul tău în bună înţelegere – să te fereşti. Nu te-om cruţa, ţi-o spun pe şleau. Şi cea dintâi voi începe eu să te sap. Noi n-avem nicio vină că bărbaţii noştri au pierit acolo. Aşa este, Maximuşka, avem noi vreo vină de asta? Spune şi tu.

— N-aveţi nicio vină.

— Aşa să se ştie. Noi avem de ce să ne căinăm soarta. Îi vom purta pică până la moarte. Dar tu, Liza, n-ai de ce. Voi n-aveţi decât să trăiţi şi să vă bucuraţi, totul atârnă numai de voi. Şi dacă ceva nu va fi în regulă, să ştii că de aci încolo ai să ne fii mereu înaintea ochilor; şi mie, şi lor putea să li se întâmple la fel. Iar noi nu vrem să vedem una ca asta, nici nu vrem să ştim de aşa ceva – ai înţeles?

Se deschise cu zgomot uşa şi în casă năvăliră puştii. Liza se repezi să-i scoată afară, dar ei strigară într-un glas:

— El n-a căpătat – ăsta, ăsta.

— Abia acum a venit.

— Nenea Maxim, el n-a căpătat.

Puştii l-au împins în faţa mesei pe Rodka. Văzându-l, Nadka, zbieră ca apucată:

— Tu ce cauţi aici? Ce ţi-am poruncit? Ce ţi-am spus? Ia marş afară!

Rodka, fără să mişte, se uita cu ochii larg deschişi la Maxim. Întâlnind privirea lui, înfrigurată şi chinuită, Maxim

lăsă încet, grijuliu, fetiţa jos şi se ridică:

— Tu eşti Rodion, se pare? întrebă el cu voce surdă, sugrumată.

Rodka dădu din cap repede-repede de câteva ori.

— Ei, hai noroc, atunci. Maxim se apropie de băiat şi-i întinse mâna sănătoasă. Ia te uită ce ai mai crescut, coşcogea bărbat. Bravo ţie. De ce vii aşa târziu? Luă de pe poliţă o turtă dulce rotundă, înfloratã, de care dăduse tuturor copiilor, şi o întinse lui Rodka. Acesta o luă. Atâta-i tot darul, altceva n-am. Îndulceşte-ţi, frăţioare, gura. Iar mâine, dacă ai timp, vino să mai stăm de vorbă. Astăzi, vezi şi tu, nu pot. Vii mâine?

Rodka dădu iarăşi din cap şi se trase spre uşă. Puştimea îl înconjură, zumzui şi se buluci afară.

— Ca să vezi, ce a crescut! repetă Maxim cu o mirare tristă, aşezându-se la loc.

— Ei cresc văzând cu ochii, prinse vorba din zbor Nestor, care ardea de nerăbdare, ca de obicei, să preia discuţia. Chiar şi pe vreme de război cresc.

— Când se mai termină războiul ăsta? întrebă deodată Liza. Tu, Maximuşka, vii de acolo, spune-ne: mult mai ţine?

— Pentru tine el s-a terminat, lăsă Nadka să-i scape pe jumătate glas, dar Liza auzi şi se simţi jignită.

— Cum adică, vine asta, că pentru mine s-a terminat? Crezi că dacă el e aici, nu-mi pasă de nimic altceva? Vorbeşti şi tu! Oi fi eu cum oi fi, dar o nesimţită nu sunt: adicătelea, dacă mie mi-e bine, să nu-mi mai pese de alţii deloc? Nu trăiesc în pustietăţi ca să nu văd decât ce-i sub ochii mei, printre oameni trăiesc.

— Curând, nevestelor, curând, răspunse Maxim. Ştiţi doar şi voi că ai noştri au ajuns chiar pe pământul Germaniei. Foarte curând o să le vină de hac.

— Dar nu se va mai întoarce frontul iar? Neamţul ajunsese şi el până la Moscova şi a fost alungat.

— Să se întoarcă, zici? Maxim îşi îngustă ochii şi-şi încordă trupul puţin aplecat înainte, ca şi cum ar fi scrutat nişte zări depărtate, numai de el ştiute. Faţa i se contractă într-o schimă abia desluşită. Nu, nu se mai întoarce, Liza.

Eu şi fără o mână cum sunt m-aş duce înapoi pe front; schilozii, ologii se vor porni iarăşi să lupte, dar frontul nu se va întoarce. Ajunge. E cu neputinţă să se întoarcă, n-o să îngăduim una ca asta. Cu alde noi nu le merge.

— Patru ani, nu-i lucru de glumă! dădu din cap Vasilisa Preaînţeleapta. Până şi noi aici ne-am cam sleit de puteri.

Nadka nu lăsă să-i scape ocazia:

— După cum arăţi, nu s-ar zice că eşti la capătul puterilor.

— Vai, Nadejda... Nu se va găsi oare cineva care să-ţi mai scurteze limba? E vorba aici de treburi serioase, iar tu cauţi tot timpul prilej de împunsături.

— Am avut şi noi de tras destule, reluă Liza. Spuneţi şi voi, suratelor, dreptu-i ce spun? Mi-e şi silă să-mi aduc aminte. La colhoz – mă rog, e munca noastră. Dar nici n-apucam să sfârşim bine cu strânsul bucatelor, că venea iarna şi începea zorul la exploatările forestiere. Cât voi trăi n-am să uit exploatările alea forestiere. Drumuri ioc, caii istoviţi, nu trag. Ca să refuzi, nu se poate: frontul muncii – în ajutorul bărbaţilor noştri. În primii ani, chiar dacă aveai copii mici, tot plecai... Iar cele care n-aveau copii ori îi aveau mai mărişori ajungeau de dârvală, le mânau fără răgaz, dă-i şi dă-i. Nastiona, de pildă, nicio iarnă n-a răsuflat. Chiar şi eu am fost scoasă de două ori la pădure; am lăsat copiii în seama lui tata. Încarci stivele alea, sterii – cum li se zice – în sanie şi înfigi steagul între lemne. Fără steag, niciun pas. Ba aluneci într-un nămete, ba altceva se-ntâmplă – descurcă-te, muiere, opinteşte-te. Uneori izbuteşti, alteori nu. Nastiona, uite e aici, ştie ce mi s-a întâmplat o dată: anţărţ iarnă, pe un povârniş, căluţul meu s-a lăsat împins la vale, dar la cotitură n-a întors bine şi sania s-a răsturnat în zăpadă, puţin a rămas să nu doboare şi calul. M-am zbătut cât m-am zbătut, era peste puterile mele. M-am aşezat în mijlocul drumului şi ţine-te plâns. M-a ajuns din urmă Nastiona, eu hohoteam de atâta amar. Ochii Lizei pe loc se umplură de lacrimi. Nastiona m-a ajutat şi am pornit împreună, dar eu tot n-am putut să mă liniştesc, boceam şi boceam. Cotropită de amintiri, Liza plângea cu

suspine. – Boceam şi boceam, nu puteam să mă stăpânesc deloc, nu puteam.

— Liza, Liza! o strigă Maxim, ca s-o potolească.

— N-am să mai plâng, Maximuşka, nu mai plâng. Proasta de mine. Vorbiţi între voi mai departe; nu mă luaţi în seamă. Trecu repede în bucătărie, dar se întoarse imediat şi se aşeză pe acelaşi loc în colţul mesei. Dar obligaţiile? Amintirile răscolite o dată nu mai voiră să se oprească. Ultimele rezerve de cartofi le-am cărat primăvara la Karda, să-i vindem acolo celor de la întreprinderea forestieră, să ne împlinim astfel datoria subscrisă şi să ajutăm frontul. Ne gândeam mereu că tot le va fi ceva mai uşor. Iar noi aici ne descurcăm cumva, aici nimeni nu trage în noi, nu ne omoară. Afurisitul de friţ! Să n-aibă parte de linişte nici pe lumea cealaltă! Să răspundă pentru tot, pentru toate sufe-rinţele noastre!

— Nu înţeleg, care dintre noi două îşi revede azi soţul, eu sau tu? întrebă Nadka întorcându-se spre Liza.

— Eu, Nadka, eu. Nu mai spun nimic.

— La noi, zău, totul e pe dos, mormăi necăjit Nestor. Ce oameni! Am petrecut pe cei ce plecau la război cu cântece, iar când să-l întâmpinăm pe cel întors de pe front, suntem ca la înmormântare. Am ascultat-o destul pe Nadka, mai bine să-i zicem un cântec.

Nadka dădu să spună ceva, dar nu apucă să deschidă gura. În spatele Nastionei, Liza, cu voce plină, uşor tremurătoare de emoţie şi lacrimi porni cântecul „Katiuşa”. Imediat i se alăturară şi alţii. Innokenti Ivanovici printre primii. Numai bătrânii, cinchiţi pe lângă perete, vorbeau între ei cu glasul scăzut. Cânta Vasilisa Preaînţeleapta, cânta Maxim, dădea din mâini Nestor. Apoi se alătură şi Nadka, dar glasul ei se frânse brusc, îşi lipi capul de masă şi izbucni, tresărind, în plâns. Liza o îmbrăţişa din spate, cuprinzându-i umerii, şi ridică tonul „Katiuşei”. Cântecul nu se poticni nicicând după Nadka izbucni în plâns disperat şi Vera Orlova. Nadka îşi dezlipi capul de pe masă, luă paharul plin cu trascău din faţa Nastionei, îl dădu pe gât dintr-o răsuflare şi, fără a-şi mai şterge lacrimile, reintră în cântec.

Nastiona rămase tăcută. Nu putea nici să vorbească, nici să plângă, nici să cânte împreună cu ceilalţi. Abia acum, aici, ea înţelese că nimic din toate astea nu-i sunt îngăduite: nu avea dreptul la ele. Orice ar face ea, va fi înşelăciune, prefăcătorie. Nu-i rămânea decât să asculte şi să urmărească cu mare grijă ce fac şi ce spun ceilalţi; fără să se trădeze şi fără să atragă asupra sa atenţia cuiva. Începuse să regrete că n-a rămas acasă, dar nici să plece nu-i venea la îndemână. Erau cu toţi aici, în văzul lumii, ca în palmă: şi Liza cea norocoasă şi fericită, şi Maxim ameţit de vederea pereţilor casei părinteşti şi orbit de chipurile celor dragi, şi Nestor, buimac şi dezumflat într-o singură zi, şi isteţul socotitor-grămătic, contabilul colhozului Innokenti Ivanovici, care izbutea să afle despre orice se întâmpla înaintea tuturor celorlalţi; şi Vasilisa Preaînţeleapta, sigură de ea, care îşi urma ferm şi calm drumul vieţii, şi Nadka, aşa cum era cam repezită şi gureşă – toţi se ţineau deschis, fără ascunzişuri, şi chiar dacă tăinuiau câte ceva în sinea lor – fără asta nu poate trăi omul – acel ceva era strict personal, nu prezenta nicio importanţă pentru ceilalţi şi o făceau de nevoie. Pe când Nastiona tăinuia ceva ce era împotriva tuturor – şi împotriva Nadkăi, şi împotriva Vasilisei Preaînţeleapta, şi chiar împotriva Lizei. Taina aceasta le unea pe toate între ele şi o separa de ele pe Nastiona; în puterea obişnuinţei ea trecea încă drept de-a lor, de fapt însă le era străină, ieşită din lumea lor, neîndrăznind să împărtăşească durerile şi bucuriile lor şi să participe la discuţiile şi cântecele lor.

Degeaba spune Nadka despre Vitea al ei că nu este ea aceea care l-a pierdut, că el a fost răpus de gloanţele duşmanului. Dacă ar fi aşa cum spune, de ce ar mai vorbi, s-ar îndoi şi s-ar întreba de acest lucru? Păi, tocmai pentru că îşi simte partea ei de vină. Atâta doar că nu ştie precis în ce anume constă această vină, nu-şi dă seama exact cum ar fi putut ea să-l ajute pe Vitea, dar o simte şi se chinuieşte. Poate că s-a rugat mai puţin decât trebuie, ori a suferit mai puţin, s-a gândit prea puţin la el? De ce aşteptarea Lizei s-a împlinit şi a ei nu? De ce Vasilisa

Preaînţeleapta nu se îndoieşte că Gavrila al ei se va întoarce teafăr şi nevătămat, deşi războiul încă nu s-a isprăvit? Şi se va întoarce, bineînţeles; oamenii ca Vasilisa şi Gavrila nu păţesc nimic; chiar dacă toţi ceilalţi vor fi răpuşi, toţi vor muri, ei doi rămân şi vor trăi liniştiţi mai departe. De ce se-ntâmplă aşa? Nu-nu; trebuie că există într-astea un ce care depinde în parte şi de muiere. De când îi este datul, se pare, femeia s-a tot muncit să dezlege această enigmă, să descopere taina aceasta şi să nu se lase la voia întâmplării, numai cu speranţa în noroc; veac de veac s-a bizuit ea pe simţul ei propriu, pe descântecele ei oarbe, nesigure, dar pătimaşe, iar dacă nici asta nu-i ajută, se lasă pradă sentimentului propriei sale vinovăţii.

Tot astfel credea şi Nastiona că în felul cum s-a ales soarta lui Andrei, de când a plecat de acasă, pe undeva şi întrucâtva e amestecată şi ea. Purta această credinţă în adâncul inimii şi se întreba mereu cu teamă dacă nu cumva a trăit tot timpul numai pentru sine, gândindu-se numai la ea însăşi, aşteptându-l numai pentru ea. Şi uite că aşteptarea ei s-a împlinit: poftim, Nastiona, ia-ţi-l şi nu-l arăta nimănui. Eşti singură-singurică între oameni; n-ai nici cum să te destăinui cuiva, nici să te plângi; totul trebuie să ţii numai pentru tine. Dar mai departe? Ce va face de-aci încolo? Cum să-l scoată din beleaua asta, cum să trăiască şi, fără a greşi, fără a se încurca, să-l ajute? Orice i s-ar întâmpla acum, ea e răspunzătoare.

Se ridică încetişor de la masă, se trase până la uşă neobservată şi se strecură afară pe uliţă. Ora era târzie; puştimea se împrăştiase pe la case; la fel şi câinii. Partea de jos a satului era învăluită în tăcere şi întuneric. Nastiona mai zăbovi un timp în dreptul ferestrelor luminate ale Vologjinilor prin care răzbea până afară un cântec, apoi porni, cotind pe ulicioară, spre Angara. Fără oameni în jurul ei se simţi mai bine, dar şi clătină din cap mustrându-se în gând: rău a ajuns, dacă a început să fugă de lume, de unde înainte numai printre oameni îşi căuta liniştea. Durerea din suflet se mai tocise, dar respiraţia o avea tot sugrumată, cu geamăt de amărăciune. Răsuflând adânc din tot pieptul, îşi

înăbuşi geamătul nevoit şi porni hotărâtă de-a lungul malului la vale, ocolind cu grijă copcile de pe gheaţă. Se tot uita spre malul opus, scrutând acel unghi mort din dreptul ostrovului, unde se ascundea Andrei, nevenindu-i să creadă şi crezând totuşi că el se află în preajmă, aproape de dânsa; la un moment dat, într-o clipită ce scăpase de sub controlul cugetului, i se năzări că toate acestea – şi reîntoarcerea lui Maxim, şi apariţia furişă a lui Andrei – sunt simple născociri de-ale ei; şi-a închipuit doar cu o clipă înainte cum s-ar fi putut întâmpla toate astea, ca apoi să creadă că întocmai aşa s-au şi întâmplat. De s-ar duce acum la Andreevskoe, n-ar găsi, desigur, pe nimeni acolo. Dar năzăreala îi trecu tot aşa de repede, lăsând în urmă-i doar o ciudă amară şi făcând să apară mai necruţător, în toată goliciunea lui, crudul adevăr – nu-i vorba de nicio născocire: toate aceste lucruri s-au petrecut cu adevărat.

Ajungând în dreptul gospodăriei lor, Nastiona urcă pe malul povârnit, aruncă o ultimă privire spre Andreevskoe şi se îndreptă cu paşi greoi spre casă – urma să-i aducă la cunoştinţă lui Miheici că Maxim nu ştie nimic despre Andrei. Nimeni nu ştia nimic, afară de dânsa, dar despre asta ea n-avea voie să pomenească nici dacă şi-ar pierde cunoştinţa.

10

ÎN ZIUA ACEEA NASTIONA N-AVEA DE GÂND să plece de acasă nicăieri. Dar către prânz începu să viscolească. Amintindu-şi că în cadă rămăsese prea puţină apă, puse mâna pe căldări şi se repezi să aducă apă de la râu cât timp vremea nu se stricase de tot. Pe Angara vântul de sus sufla dezlănţuit, purtând necontenit spulbere învârtejite de zăpadă moale, lipicioasă. Uitându-se din obişnuinţă spre celălalt mal, ascuns acum ochilor de pânza

deasă a viscolirii, Nastiona se gândi că ar putea să treacă chiar în clipa asta dincolo, nevăzută de nimeni. Gândul fugar o ispitise într-o doară, dar inima-i stârnită de dor se agăţă de această nadă întâmplătoare, zvâcni nebună: ce ar fi să dea o fugă până acolo? Să lase totul baltă şi s-o ia din loc? Când mai prinde ea un asemenea prilej? Porni în grabă cu căldările pline înapoi, stăpânindu-şi nerăbdarea; ştia prea bine că aşa va face. Hotărârea aceasta luată fără multă chibzuială o umplu de o neastâmpărată bucurie şi îndârjire; părea că oricine şi oricâţi ar fi încercat acum s-o reţină, i-ar fi dus de nas pe toţi, dar gândul tot şi l-ar fi împlinit.

De reţinut însă n-avea cine s-o reţină: Miheici îşi făcea serviciul la grajduri, iar soacră-sa, ca de obicei, picotea după sobă. Nastiona scoase în grabă din pivnicioară o căldare de cartofi, răsturnă din ea o parte în ceaunaş, ca să fie la îndemâna bătrânilor dacă vor avea nevoie să-şi fiarbă deseară, iar restul – într-o traistă groasă din pânză de prelată. Dădu o fugă până la magazie şi luă de acolo un săculeţ cu mazăre pregătit dinainte, apoi tăie jumătate dintr-o pâine. Pâinea era gălbuie, făina fiind măcinată cu un amestec de mazăre uscată. De la o vreme tot satul trăia sub zodia lui mazăre-împărat: de curând, colhozul, într-o pornire generoasă, distribui lucrătorilor o cantitate de zece chintale de mazăre, încât toată lumea mânca acum caşă de mazăre cu pâine din făină de mazăre, iar ca adaos mai aparte mâncărică de mazăre.

Nastiona se îmbrăcă de drum la repezeală; schimbând ghetele cu pâslarii, scurteica vătuită – cu jacheta de catifea şi, în treacăt, se privi ruşinată în oglindă. Scurteica ar fi fost mai potrivită pentru traversarea Angarei, dar voia să apară în faţa omului ei mai bine îmbrăcată. Poate că el nici n-o să observe acest lucru, că doar n-are cu cine s-o compare acolo, dar ea însăşi se simţea aşa mai îngrijită, gătită mai sărbătoreşte; odată cu îmbrăcămintea de lucru părea că se eliberează de o încărcătură de povară, de strânsoarea unui harnaşament impus de munca de fiece zi, când nu mai ştii dacă eşti femeie sau nu, pe ce lume trăieşti şi ce se petrece

în sufletul tău, când nu ştii decât una şi bună: dă-i zor şi dă-i, din opinteală în opinteală. Poate de aceea îi plăcea ei pe înserat, după ce isprăvea toate treburile, să-şi pună veşminte curate, fie chiar şi pentru scurt timp, căci atunci, fără să se gândească, îşi recăpăta sentimentul tinereţii şi frumuseţii, al acelei avuţii capricioase pe care, cu cât o ascunzi mai mult, cu cât mai puţin ţii la ea, cu atât mai repede se risipeşte. Pe când aşa, cu veşminte primenite, se simţea mai înseninată: mersul devenea mai sprinten, călcătura paşilor mai uşoară, ca şi cum se ferea să vatăme ceva dinlăuntrul ei; zâmbetul – mai blând şi mai cald, ocrotind parcă o taină numai a ei şi pentru destăinuirea căreia nu sosise încă timpul. În asemenea clipe, înfruntând apăsarea războiului, greutăţile şi mizeriile vieţii de toate zilele, spaimele singurătăţii, ea lupta ca să-şi păstreze fiinţa nealterată, pregătind-o pentru o viaţă fericită pe care o aştepta cu încredere nezdruncinată. Căci Nastiona ştia: îmbătrânirea trupească vine cu timpul, cu scurgerea anilor, dar mult mai timpuriu poate surveni sleirea sufletească şi tocmai de asta se temea cel mai mult.

Pregătirile Nastionei nu ţinură decât vreo zece minute, dar ei i se păru că i-au luat o oră întreagă, atât de nerăbdătoare era să pornească mai repede. Înşfăcând în cele din urmă traista burduşită, străbătu în grabă curtea, dar, închizând portiţa după ea, rămase un timp pe loc. Cu o privire furişă scrută drumul în dreapta şi în stânga şi adulmecă bătaia vântului. Paza bună trece primejdia rea, de aceea îşi făcu drum pe ocolite, apucând prin oborul viţeilor; chiar dacă o vede cineva întâmplător, nu-i va fi greu să-şi închipuie că are de trebăluit prin baie, cu tot viscolul de afară. Aici, lângă baia lor, viforniţa era atât de îndrăcită, încât şi casele cele mai apropiate abia se zăreau prin desimea fulgilor învârtejiţi. Nemaiavând acum nicio frică, Nastiona se lăsă să lunece până la gheaţa fluviului şi apucă la dreapta într-acolo unde drumul din sat cotea de-a lungul malului. Abia acum îi veni în cap că acest drum ar putea fi troienit şi că va trebui să meargă pe ghicite – lucru primejdios, deoarece pe o vreme ca asta nu-i greu să pierzi

din ochi malul şi să te rătăceşti: viscolul dezlănţuit, gata să te doboare în orice clipă, te abate treptat de la direcţia spre care ai pornit, încât te pomeneşti purtat de el cine ştie încotro. Din fericire, drumul era încă vizibil, deşi troienit pe alocuri în porţiunile grunzuroase, iar vântul mătura de pe el zăpada, spulberând-o.

Nastiona înainta încet, nevoită să se aplece mult în faţă, ferindu-şi obrazul ca să nu i se taie respiraţia sub năvala continuă a şfichiuitorilor fulgi de zăpadă umedă. Vântul bătea aici pe albia râului cu tărie neschimbată, fără rafale, într-un iureş turbat. Vuietul lui puternic răsuna prelung ca într-un horn imens, dar şi prin acest vuiet asurzitor se făcea auzit ca o voce secundă sâsâitul necontenit al zăpezii măturate. La distanţă de trei paşi nu se mai vedea nimic, deşi totul împrejur părea scăldat de o lumină înceţoşată, unduioasă şi sclipitoare. Sloiurile de gheaţă răscolită, sfărâmată şi prinsă iarăşi de ger în grămădiri înţepenite sunau din colţii lor ascuţiţi, pânza de zăpadă izbindu-se de ele se desfăcea sfâşiată, reintrând apoi din zbor pe făgaşul teribilei goane.

De unde şi până unde această dezlănţuire? Pe cât îşi aducea aminte Nastiona, nicicând nu s-a pomenit în acest timp un asemenea viscol. Ce mai primăvară – s-a făcut de râs luna martie.

Începuse să piardă drumul; deocamdată însă îl regăsea repede şi mereu la stânga ei. Oricât se străduia să se împotrivească, să nu se lase abătută din mers, vântul tot reuşea s-o împingă mai la vale, făcând-o să înainteze pieziş. Îşi putea deci închipui unde, la dracu în praznic, ar fi ajuns ea până acum de n-ar fi fost drumul acesta. Dar şi şleaul bătătorit de sănii devenise din ce în ce mai greu de recunoscut. Crestele grunzurilor dispăreau sub zăpadă, se contopeau. Nastiona se orienta acum după smocurile de fân îngheţat, risipite pe marginile drumului, după acele căciuliţe formate la dezgheţ pe băligarul cailor rămas de la căratul fânului de pe ostrov: singurele semne după care se ţinea acum. O răzbise oboseala. În nesăbuinţa ei, se zorise prea tare din capul locului şi acum simţea cum o lasă

puterile. Traista doldora îi rupea mâinile; vântul îi tăia răsuflarea; picioarele se afundau în nămeţi; pâslarii se îngreuiau de zăpadă lipicioasă; şalul şi jacheta erau ude. Vântul, ce-i drept, nu era rece, bătea dinspre sud, şi tocmai de aceea era zloată; în asemenea împrejurări nici nu mai ştii cum e bine să fie vântul: rece sau călduţ.

Cu privirea aţintită în stânga, Nastiona căuta insula. Să ajungă ea până acolo, că mai departe o să-i vină mai lesne: braţul e îngust, poate să-l treacă de-a curmezişul. N-avea teamă că nu va ajunge – ajunge ea, nu i se întâmplă nimic. Vroia totuşi să iasă pe mal cât mai aproape de vâlcea, ca să nu bâjbâie pe urmă în dreapta şi în stânga în căutarea ei. Nici de faptul că a pornit pe o vreme aşa de păcătoasă nu-i părea rău deloc: trebuia să meargă; poate că tot rostul acestei vremuieli era să-i înlesnească ei trecerea peste Angara ziua în amiaza mare, ferind-o de ochi străini. Nu-i venea să creadă însă un lucru: că se mai află pe undeva şi un locşor cu căldură uscată, că va sosi un moment când se va descălţa de pâslari, va întinde picioarele chinuite de atâta trudă şi va închide pleoapele de plăcere – aşa ceva i se părea cu totul depărtat, ca în basme.

În cele din urmă, pierdu drumul de tot, căci nu mai regăsi niciun semn: totul în jur se contopi într-un cumplit vălmăşag. Hotărî atunci să meargă pieziş, la nimereală, dar cu faţa mereu contra vântului, încât, după ce va răzbi la mal, să fie sigură cel puţin că undeva la dreapta ei va da de vâlceaua râvnită. Şi totuşi, faptul de a fi pierdut drumul o necăji amarnic; nu de teamă, ci mai mult de obidă şi de oboseală, Nastiona izbucni în plâns şi, fără să-şi dea seama, se pomeni strigându-l pe Andrei. Era o prostie să creadă că cineva ar putea s-o audă – strigătul ei fu pe loc înşfăcat, mototolit şi aruncat la pământ.

A mers aşa încă multă vreme abia mai ţinând minte încotro o poarta paşii. La un moment dat însă, ridicând capul, îşi dădu seama că nu simte nevoia să şi-l ascundă imediat. Suflul părea să se mai fi domolit. Se opri şi privi în jurul său: în urmă viscolul bântuia cu aceeaşi putere nestăvilită, dar locul pe care se afla ea era ferit de un

obstacol, pe care vântul îl ocolea. Înaintând mai în voie, Nastiona zări foarte curând malul. Dar nu era ostrovul, pe lângă care trecuse, fără să-l observe, ci malul celălalt al fluviului. Slavă Domnului, traversase Angara. Acum trebuia să caute Andreevskoe. După linia curbată a malului, îşi dădu seama că dealul înalt, păduros, pe care îl vedea din sat dincolo de ostrov, rămăsese la stânga ei; de el se izbise pesemne vântul, ocolindu-l. Aşadar, socoteala ei se adeverea: trebuia să coboare la vale de-a lungul malului. Acum era sigură că ajunsese la ţintă, locul nu era departe. Dinspre munţi răsuna desluşit glasul adânc al pădurii de molid. Pe lunca malului, nu prea lată aici, ce se întindea în linie dreaptă, îşi clătinau în vânt rămurişul desfrunzit nişte pâlcuri de mesteceni şi plopi. Spre dreapta Nastiona se ferea să privească; acolo domnea acelaşi dezmăţ al stihiei. Vântul o împingea din spate şi ea, neizbutind să păşească mai repede, se poticnea, ba o dată şi căzu; din traistă se rostogoliră în zăpadă doi cartofi, pe care însă, cu un năduf neaşteptat, nu-i mai ridică, lăsându-i să îngheţe acolo.

Zorită astfel, era cât pe-aci să treacă de vâlcea, dar băgă de seamă la timp că în acest loc zăpada se abătea la dreapta, atrasă de un gol, şi se dumeri. Altminteri s-ar fi dus aşa purtată până la Rîbnaia. Nu ştia ce să creadă: are sau n-are noroc astăzi. S-ar părea că i-a mers bine cu traversarea: nu s-a rătăcit, nu a nimerit în vreo copcă şi nici n-a bâjbâit prea mult prin viforniţa asta împăienjenitoare. Oricare alta s-ar fi bucurat de aşa noroc; pe când ei i se părea că toate îi merg de-a-ndoaselea, cu totul anapoda, altfel de cum trebuia. Şi nu numai oboseala era cauza acestei stări sufleteşti, ci mai era şi altceva la mijloc, o greutate care înainte de orice o apăsa pe inimă; se temea să creadă că acest „altceva” poate fi o presimţire rea şi neînşelătoare.

În scurt timp sui panta şi ajunse la adăpost.

Andrei se afla acolo: pe acoperiş, din horn, vântul răzleţea şi strivea pale de fum. Asta ar mai fi lipsit, ca după toată strădania şi zbuciumul ei să găsească adăpostul pustiu. Amintindu-şi cum îl speriase data trecută dând

buzna înlăuntru, Nastiona se opri la câţiva paşi de uşă, îşi şterse cu palma faţa udă şi abia după aceea bătu uşor în ferestruică:

— Andrei! Sunt eu, Andrei!

El o auzi, sări afară, o cuprinse de umeri spunându-i ceva şi trăgând-o uşor spre uşă, dar ea nu înţelegea nimic; brusc, într-o clipită, o copleşise toată oboseala acestei zile trudnice, încât nu se mai simţea în stare să se urnească din loc. Păşind peste prag, se poticni – cât pe-aci să cadă. Asta puse capac la toate: ajunsă în ultimul hal de disperare, cu ochii aproape plini de lacrimi, nemaiputând să se stăpânească ea izbucni în plâns. Andrei se zăpăci cu totul; se învârtea în jurul ei, neştiind ce să facă şi cum s-o liniştească. Dealtfel, părea că tot nu-i vine să-şi creadă ochilor că este ea cu adevărat.

— Puteai să-mi ieşi în cale; să mă întâmpini, striga ea printre lacrimi, cu năduf, pusă pe ceartă. Credeam că nu mai ajung, credeam că mă prăbuşesc; iar el nici nu se mişcă din loc, stă aici şi puţin îi pasă.

— Păi, de unde să ştiu că vii astăzi?

— De unde! Trebuia să ştii! De unde!

El se dumiri, în sfârşit, să-i scoată şalul şi jacheta. Pâslarii grei, îmbibaţi de apa zăpezii topite, ea şi-i lepădă cu scârbă singură. El îi ridică de jos, cumpăni în mână, clătinând din cap mirat, şi-i puse la uscat lângă sobă. Focul ardea molcom; în adăpostul bine încălzit era o linişte îmbietoare; în sobă lemnele sporovăiau gospodăreşte; din când în când mai dădea glas şuşuit geamul ferestruicii – singurul semn al vremuirii de afară.

Andrei se aşeză lângă Nastiona şi o întrebă îngrijorat:

— Pentru ce era nevoie să porneşti pe o aşa vreme. S-a întâmplat ceva de rău?

— Pentru ce era nevoie? se oţărî ea, îngânându-l iar. Ca să vin la tine, iată pentru ce! Şi cu altă voce, potolită, adăugă: Nu s-a întâmplat nimic.

— Eşti grozavă, zău. N-am ştiut că poţi fi atât de curajoasă. Pe o vreme ca asta nici fiarele nu-şi părăsesc văgăunile, iar tu ai cutezat.

— Păi, tu şi alte cele nu ştii şi n-ai ştiut. Trăieşti ca o cârtiţă, în întuneric, nici nevasta nu ţi-o recunoşti.

— Ca o cârtiţă, adevărat, conveni el, dar nu se lăsă scos din starea de bucurie copleşitoare care-l cuprinsese şi întrebă: Ţi-o fi foame? Prânzim? Sau e timpul să cinăm, nici nu mai ştiu.

— Şi, mă rog, cu ce ai de gând să mă ospătezi? Din clipa în care el aduse vorba de mâncare, Nastiona simţi că e tare flămândă. De dimineaţă nu pusese în gură nici măcar o fărâmă de pâine, iar acum ziua era pe sfârşite. N-avea cum să refuze şi pentru că observase dorinţa lui de a o servi cu ceva, de a-i face o surpriză, de a se arăta un gospodar priceput.

— O ciorbă de peşte aş putea să-ţi fac. M-am apucat aici să pescuiesc câte puţin.

— Să ştii însă că nu mai ies afară în ruptul capului.

— Nici nu-i nevoie. Mă descurc şi singur.

Deschise uşa şi chiar din prag luă de undeva de sus un peşte îngheţat, un lin de vreo trei kilograme şi-l trânti cu zgomot sec pe masă.

— După cum văd, tu o duci aici mai bine decât noi cei din sat, se miră Nastiona.

— Chiar ieri am avut norocul să-l prind. Parcă anume pentru tine. Înseamnă că eşti norocoasă.

— Cum de nu, grozav de norocoasă, zise ea pe un ton reţinut şi cam în doi peri.

El nu i-a mai destăinuit cum a dibăcit aici pescuitul. Aşa ceva nu putea să-i spună. Până nu demult, nici n-ar fi admis gândul că ar putea să pună mâna pe un bun al altuia. Şi uite că a ajuns în halul de a face şi aşa ceva. Careva din Rîbnaia pusese nişte undiţe lângă insula lor de sus, cea mai depărtată, de partea braţului îngust, în apropierea malului lin, nămolos. Într-o noapte el dădu peste ele întâmplător şi nu rezistă ispitei. Ştia că nimeni n-ar căra zilnic ranga în sat şi înapoi. Şi într-adevăr o găsi între tufişuri; tot acolo era ascunsă o mică lopată-căuş, cu mânerul scurt – omul era pescar, fără doar şi poate, priceput şi meticulos. Undiţele sunt controlate, de obicei, dimineaţa, dar Guskov se apucă

să le controleze seara în semiîntuneric, ca peste noapte copcile să prindă iarăşi gheaţă. În felul acesta îşi procurase până acum patru peşti. Lucra curat şi cu grijă, fără să lase vreo urmă; cu greu ar fi putut intra stăpânul la bănuială, mai ales că îi revenea recolta de peste noapte mult mai norocoasă, desigur.

Auzi, cică „lucra”. Păi, acest fel de „a lucra” chiar el, Andrei, şi încă nu prea demult, îl socotea drept mârşăvie.

Şi nici măcar nu era vorba de acea mare nevoie care îl strânge pe om de gât şi-l sileşte a se deda la asemenea îndeletnicire murdară. Mai avea ceva carne, mereu îi aducea câte ceva de-ale gurii şi Nastiona. O rezervă, se ştie, nu strică niciodată. Pe Guskov însă îl râcâia la inimă şi-l îmboldea mai mult un fel de obidă ascunsă, ranchiunoasă pentru tot ce avea de pătimit, stârnind în el o dorinţă la fel de bine ascunsă, nemărturisită, de a-i stânjeni puţintel pe aceia care, spre deosebire de el, umblă deschis şi fără frică; măcar cu ceva să le facă în necaz, numai aşa, de-a dracului, să simtă şi el că e oarecum părtaş la soarta lor – vorba ceea: altfel o duceau ei în lipsa lui, şi altfel o duc acum, când el e aici. Şi chiar dacă nimeni nu-l vede, nu-l aude, nu ştie de prezenţa lui, el există totuşi şi existenţa lui trebuie, într-un fel sau altul, să se răsfrângă asupra semenilor; altminteri, el e un mort, o umbră, e nimic. Nu-i făcea nicio plăcere îndeletnicirea asta; pentru a simţi plăcere trebuie, împăcat în cuget, să recunoşti ceea ce faci. Oarecare mulţumire însă tot îi aducea, în măsura în care îi gâdila şi hrănea un sentiment mărunt, dacă nu chiar meschin şi netrebnic. Nu căuta să afle ce fel de sentiment anume era. Nu-i neapărat nevoie să ştii cum şi de unde îţi vine uşurarea, e de ajuns să te simţi uşurat.

Ciorba pescărească clocoti pe sobă foarte repede şi cei doi se aşezară la masă; pentru Nastiona s-a găsit chiar şi o lingură de lemn, pe care Andrei o meşterise între timp, anume pentru asemenea cazuri sărbătoreşti. Treptat îşi înjgheba gospodăria: mâncarea n-o mai fierbea în mica gamelă, ci într-o oală de trei litri adusă de Nastiona săptămâna trecută la baie împreună cu flanela.

Se întâlniseră atunci, dar, ca de obicei, la baie, orbecăind pe întuneric. De pe urma acestor întâlniri Nastiona se alegea cu un sentiment de silă faţă de ea însăşi, având senzaţia neplăcută a propriei sale necurăţenii. Ca şi înainte i se năzărea mereu că e păcălită printr-o substituire înşelătoare şi, cu toate că îşi dădea bine seama de netemeinicia unei asemenea bănuieli, nu izbutea să se obişnuiască şi să-şi recapete liniştea; asculta încordată modulările din glasul lui Andrei – o fi el oare? – căuta şi găsea, bineînţeles, în apucăturile lui lucruri pe care altădată nu le observase, speriindu-se şi încurcându-se în gânduri fără niciun rost. Dar cel mai neplăcut pentru dânsa era să se culce pe priciul înalt, rece şi alunecos, mirosind a frunză putrezită, mucedă, pe care trebuia să urce în patru labe; avea senzaţia atunci că se acoperă acolo cu o blană dezgustătoare de sălbăticiune şi că ar putea să şi urle ca o fiară.

Aici era cu totul altfel. Puteau să se privească în ochi; după faţă îi ghicea gândurile; aici apropierea dintre ei era îndreptăţită prin căsnicia lor dinainte, iar faptul că această apropiere se petrecea în împrejurări atât de potrivnice, atât de puţin obişnuite, trezea în Nastiona un fior necunoscut – un fel de tulburare nu lipsită de teamă, şi totuşi dorită. O tulburare care trecea dincolo de emoţia firească în asemenea cazuri, – depăşind simţământul obişnuinţei. Obida amară pentru situaţia lor de soţ şi soţie, nevoiţi să se vadă pe apucate şi-n mare taină, îşi cerea o anume răsplată tocmai în aceste ocazii. Iată de ce Nastiona ar fi dorit ca în fiecare întâlnire a lor să se adune ani şi ani de viaţă, ca de fiecare dată apropierea dintre ei să capete un înţeles deosebit, o negrăită forţă şi duioşie totodată. Cum anume să-şi găsească împlinire această dorinţă a ei, Nastiona nu-şi putea închipui, firește. Cu inima sfâşiată de îndoieli, de teama zilei de mâine, năzuia la acea bucurie a împlinirii depline pentru care se simţea pregătită, deşi nu înţelegea prea bine în ce consta această împlinire; spera totuşi că ar şti să fie la înălţimea ei.

O singură dată, parcă, se întâmplase ceva asemănător,

dar când anume, la ce întâlnire a lor, nu mai ştia; iar acest gând o chinuia şi nu-i dădea pace: cum a putut să-i scape o asemenea clipă? Să fie oare lipsită de simţire, cu totul împietrită? Ce-i drept, nu era pe deplin încredinţată că a trăit cu adevărat acea clipă mult visată – şi asta era încă o pricină a tulburării şi a descumpănirii ei de astăzi.

Nastiona se ridică de la masă şi, cumpănindu-se greoi pe picioarele-i şovăitoare, năpădite de oboseală, se mută pe prici şi se culcă. Acum putea să-i spună cu ce scop venise.

— Ştii ceva, Andrei?

— Spune.

— Lasă. Mai pe urmă, se răzgândi ea.

Hotărî să aştepte până vine el lângă dânsa. Andrei nu se grăbea să se scoale de la masă. Mânca încet, deprins probabil în ultima vreme să nu se grăbească nicăieri. În cele din urmă, se ridică, dar, încălzit se vede de mâncare, dădu să se răcorească şi deschise uşa. Un suflu de aer rece năvăli peste Nastiona.

— Închide mai repede uşa, strigă ea.

— Închid, închid. Vântul parcă s-a mai domolit puţin.

— Aha, s-a domolit.

El se apropie şi se aşeză lângă ea.

— Tot nu te-ai încălzit încă?

— M-am încălzit eu, dar când mă gândesc că va trebui curând să pornesc înapoi, mă trec fiorii. Am obosit la culme până să ajung aici.

— Mai stai niţel şi te odihneşte. Nu te las singură, merg cu tine până acolo.

— Nu pot zăbovi mai mult, Andrei. Am plecat aşa dintr-o dată, fără să las cuiva o vorbuliţă măcar. Te pomeneşti că mă şi caută. Dacă mă întorc în miez de noapte, crezi că mi se trece cu vederea? Şi aşa am cam luat-o razna, umblând noaptea. Halal noră, o să zică... Închipuindu-şi cum va bate la uşa zăvorâtă, Nastiona închise ochii.

— Tata nu te-a întrebat nimic în privinţa asta?

— Deocamdată nu. Tace. Şi cum de n-a băgat de seamă până acum lipsa puştii, nu înţeleg. Curând-curând toate

astea se vor înnoda între ele.

— Te-ai gândit măcar ce-i spui când o să întrebe de puşcă?

— De gândit, m-am gândit eu... şi Nastiona se încruntă.

— Şi la ce te-ai gândit?

— Ce rost mai are să-ţi spun minciunile pe care am să le îndrug? Nu vreau. Mă descurc eu cumva, de una singură.

El o mângâie cu stângăcie pe cap:

— Ţi-e greu aşa, Nastiona?

— Nu-i vorbă de asta. Deschise ochii şi zâmbi. Faţa ei bătută de vânt se aprinsese la căldură şi vădea toată o roşeaţă zmeurie, dar surâsul ce o lumină era cam palid. De tine mi se rupe inima. Nu-i venea să dezvăluie tot ce simte, şi nu i-a mai spus nimic. Cât despre mine... Sunt destul de voinică, rezist cât va fi nevoie.

— Poate că ar fi mai bine să nu ne vedem un timp, ca să te mai odihneşti puţin? Am aici de toate, mă descurc.

— Ce vorbă-i asta? Să mă odihnesc zici? Dar nu mă întrebi dacă-mi arde mie de odihnă? Şi aşa Angara are să se lăbărţeze curând, apoi, până trece viitura şi până se aşază iar în făgaş – vom avea timp destul să ne odihnim. Nu pricepi nimic. Nastiona tăcu un timp, suspină adânc şi, hotărându-se în cele din urmă, rosti rar, tărăgănat, cumpănindu-şi parcă vorbele cu cea mai mare grijă:

— Cred că am rămas grea, Andrei.

— Cum?! Dar cuvântul acesta răsună în gura lui ca un oftat. Zvâcni din loc. Adevărat... e adevărat ce spui?

— Chiar sigură de tot nu sunt încă. Dar niciodată nu mi s-a întâmplat ca acum. S-ar putea să fie adevărat. Răspundea tot aşa cum începuse: prudentă, tărăgănând şi cumpănindu-şi cuvintele, ca şi cum voia să întârzie clipa când va şti cu ce inimă primeşte el această veste.

— Păi, de ce ai tăcut până acum? începu el cu vocea nesigură şi, în timp ce rostea aceste cuvinte, primele care-i veniră pe buze, pătrunse întregul tâlc al destăinuirii, simţind cum îl străbate din creştet până-n tălpi dogoarea lui. Nas-tio-na! articulă el încet, ca într-o rugă exaltată şi, sleit de puteri, se aşeză şi o apucă de mână. Asta da! Aşa

mai zic şi eu, naiba să mă ia! Îţi dai tu seama, Nastiona, ce înseamnă asta? Îţi dai seama ce se-ntâmplă? Păi, asta... Ştiu acum, Nastiona, acum ştiu că nu degeaba m-a tras aţa încoace, nu degeaba. E voia soartei... Ea m-a mânat, ea a hotărât. Ştiam eu, ştiam – mă înţelegi? Simţeam că aşa trebuie. Mare neghiob am fost că m-am lăsat pradă fricii. Păi, pentru aşa ceva... El nu striga, ci slobozea cuvintele cu vocea încinsă, seacă, tuşind şi râzând totodată, ochii ardeau aţintiţi undeva departe, străpungând parcă pereţii; adresându-se Nastionei, părea că nici n-o vede, nici n-o ia în seamă: vorbea pentru sine şi căuta să se convingă pe el însuşi. Asta-i totul, nu-i nevoie de nicio justificare, e mai mult decât o justificare. De aci încolo – fie ce o fi, chiar mâine poate să mă înghită pământul; numai să fie adevărat, numai să rămână el după mine. E doar sângele meu care dăinuie în urma mea. Nu a secat, nu s-a sleit, nu a pierit. Mă frământa mereu gândul: cu mine se stinge neamul, gata, sunt ultimul, am prăpădit stirpea. Acum însă ştiu, el prinde viaţă, o să tragă firul mai departe. Ca să vezi ce-ntorsătură! Ce întorsătură, aşa-i? Nastiona! Precista mea! Se aruncă pe prici, se lipi de Nastiona, o îmbrăţişă şoptind mereu ceva şi scuturându-şi capul rotund şi zbârlit.

Fericită la început de bucuria lui, Nastiona, tot ascultându-l, simţi cum i se strecoară în suflet neliniştea şi obida: cum vine asta, numai el şi el? Altcineva nu mai e părtaş la asta? Dar ea? Ce loc rămâne pentru dânsa în gândurile şi simţirea lui? Şi unde o fi acel loc?

Neliniştea şi obida se vădiră la ea atât de repede, pentru că le şi purta în suflet. Cu o săptămână în urmă, când bănui pentru prima oară în trupul său zămislirea unei vieţi noi, era aproape să se înăbuşe de năvala unor sentimente demult respinse, umilite, ascunse şi, iată, acum eliberate şi adeverite: Dumnezeule, o fi şi ea în stare, ca orice muiere sănătoasă să devină mamă? S-o fi îndurat poate Cel-de-sus dăruindu-i această fericire! E cu putinţă oare, după atâţia ani de convieţuire după atâtea aşteptări zadarnice, după atâtea străduinţe şi rugăciuni, când părea pierdută orice speranţă, să fi rămas totuşi, ca printr-o minune,

însărcinată? Ce se-ntâmplase de fapt? Tocmai se pregătea de culcare în noaptea aceea şi stinsese lampa când se pomeni zguduită de acest „e cu putinţă oare”; uluită, se aşeză pe marginea patului ei lat, de lemn, răsuflă puţin, apoi întinse mai bine perdeluţa de la uşă şi se dezbrăcă, rămânând goală cum o născuse maică-sa; se duse la fereastră în bătaia lunii aflată parcă anume jos de tot, rotundă, plină, luminoasă, şi se apucă să-şi cerceteze trupul cu multă atenţie şi lăcomie, nerăbdătoare, căutând să prindă cu ochii vreo schimbare oarecare. Trupul ei voinic, împlinit, de o plinătate cărnoasă firească, deloc prisoselnică, de o albeaţă caldă, sănătoasă se înfiora de emoţie şi încordare, dar nu-i dezvălui nimic; observând la piept umbra ramei de la fereastră ce semăna cu o cruce mare şi sumbră, Nastiona se sperie şi se depărtă. Se culcă, dar peste plapumă, cu mâinile întinse de-a lungul corpului şi rămase aşa, cu ochii închişi, cu răsuflarea reţinută, ca să nu existe nicio piedică, şi ascultă, concentrându-şi simţirea asupra unui singur punct, ascuns undeva adânc, şi-l dibui; îl dibui, îl separă de restul ţesuturilor şi punctul îi răspunse slab, abia perceptibil, dar cu un „prezent”. Cel puţin aşa a simţit ea, aşa i s-a părut. Şi de atunci trupul ei se umplu de aşteptare: e însărcinată cu adevărat? nu cumva se înşală. Şi dacă-i adevărat, ce-i de făcut mai departe?

Într-adevăr, ce vor face ei de aci încolo? Norocul e noroc, şi ce noroc! Dar ce te faci cu el, dacă a picat la o vreme aşa de nepotrivită? Unde a fost el, mult aşteptatul şi răsaşteptatul noroc până acum, de ce nu s-a arătat ceva mai devreme? Căci ce este ea acum? Nici văduvă, nici nevastă cu bărbat în lege, nu se ştie ce-i astăzi şi nu se ştie ce va deveni mâine. Totul s-a încâlcit în capul Nastionei, toate s-au urnit din rosturile lor şi s-au aşezat de-a-ndoaselea. Cine să ştie mai bine decât dânsa că niciodată, cu nimeni nu s-a drăgostit afară de bărbatul ei, dar satul ştie altfel: satul ştie că de aproape patru ani ea nu l-a văzut la faţă. De unde i-a picat atunci asemenea noroc, că doar nu l-a prins din vânt? N-ar fi rău să dea vina pe vânt, dar nu merge; trebuie căutată o fiinţă vie. Şi pentru ce s-o caute,

de ce să încarce cu păcat un om fără vină, de vreme ce n-a existat un asemenea om? Iar pe cel cu pricina nu avea cum să-l arate.

Totul s-a învălmăşit, s-a amestecat; iar mai târziu lucrurile se vor încâlci şi mai mult.

Dar poate că nici nu-i însărcinată; poate că se frământă degeaba, se perpeleşte fără temei? Câte nu se-ntâmplă cu muierile; lucrurile astea nu se potrivesc, vorba ceea, aidoma la toate. Atunci, de ce atâta panică la ea? Poate că-şi face griji degeaba. Cum n-a fost – nu este nici acum. Şi nici nu va fi.

Şi ce e mai bine: să vină acum ori să nu mai vină deloc? Dacă ar fi să aleagă – cum e, de fapt, mai bine? Să rămână însărcinată sau să nu mai râvnească niciodată la aşa ceva?

De aceea şi alergase la Andrei, ca împreună să limpezească toate astea, să ia o hotărâre, să se liniştească într-un fel. Şi până în ultima clipă nu ştiu ce să facă: să i se destăinuie ori să mai aştepte până va fi sigură de tot, mulţumindu-se deocamdată să se ştie învăluită de căldura prezenţei şi mângâierilor lui, căpătând astfel puteri noi de a răbda şi aştepta. Că doar nu cere prea mult – atâta numai: să ştie că se află lângă omul cu care şi-a împărtăşit soarta, omul care, se vede treaba, o depărtează tot mai mult de lume, ca s-o păstreze numai şi numai pentru el. Lângă cine altul să se aciuieze, la cine să caute tihna şi mulţumirea, dacă nu alături de dânsul?

Şi uite că îi dezvălui totul. Iar ascultând acum şoapta lui grăbită, fără şir, pe alocuri sugrumată de bucurie, ea începu să regrete: nu trebuia să-i spună. El dădea acestui fapt un înţeles la care ea nu se gândise.

— Dar eu? întrebă Nastiona săltându-se pe prici în coate. Eu ce mă fac? Trăiesc doar între oameni, nu? Ori ai uitat asta? Aş vrea să ştiu şi eu ce spun oamenilor? Ce-i spun mamei tale, tatălui tău? Lămureşte-mă, te rog. Căci vor întreba, negreşit. Se vor arăta poate dornici să afle şi ei cum vine asta, nu crezi?

Atât de firească, imediată şi inevitabilă era această întrebare, care se impunea aproape de la sine, şi totuşi el

părea că nu se aşteptase s-o audă. Se ridică drept în picioare şi iar se aşează, uitându-se la ea mirat, zăpăcit.

— Nu ştiu, strânse el din umeri. Puţin să ne pese.

— Sigur, ţie-ţi vine uşor să dai din umeri în singurătatea asta.

— Ce tot spui, Nastiona? Dar tu, tu, una, nu eşti bucuroasă?

— Mă bucur eu, dar ce mă fac acum? Unde să mă ascund? Că doar, foarte curând, o să sară în ochi, are să se arate în văzul tuturor.

— Ţii minte cât l-am aşteptat, cât am nădăjduit? glasul lui trădă obidă; el continua să rămână neînţelegător faţă de zbuciumul ei.

— Ţin minte... cum să nu ţin. Ce-i cu tine, Andrei? Vrei să mă convingi pe mine? Nu sunt eu cea care mă tot rugam nopţi de-a rândul să am parte de un copilaş de la tine? Nu-mi trebuia altceva nimic, numai să nasc. Nu sunt eu cea care trăiam o frică de moarte să nu rămân stearpă? Păcatul cădea pe mine doar, nu pe altcineva. Chiar şi tu aruncai vina pe mine. Mie mi-a fost mult mai greu decât ţie. Era ca şi cum te-aş fi înşelat. Apăream în ochii tuturor ca un fel de hoaţă. Tata şi mama s-au bizuit pe mine când m-am născut, m-au adus pe lume ca şi eu la rându-mi să nasc, tu la fel te-ai bizuit pe mine când m-ai luat de nevastă, iar eu, poftim, ce mai pasăre cu moţ m-am dovedit, priviţi şi minunaţi-vă. Ca şi cum aş fi luat locul altcuiva, răpind fericirea ce nu mi se cuvenea. De o mie de ori m-am blestemat – tu n-ai de unde să ştii, fireşte. Dacă puteam, demult îmi luam lumea în cap, fără să ştie nimeni, să mi se piardă urma; sau mă aruncam în Angara, ca să te eliberez. Tu nu m-ai lăsat. Apoi a venit războiul ăsta. Iar tu mă întrebi dacă ţin minte. Păi cine altul să ţină minte dacă nu eu? Cine să se bucure acum, să cânte, să joace de fericire? Parcă m-aş fi născut acum pentru a doua oară. Dumnezeule! Dar tu nu exişti. Tu nu exişti, Andrei, nu exişti! gemu Nastiona şi dădu din mână, alungând parcă din faţa ei o arătare mătăhăloasă. Mi-ai poruncit să nu spun nimănui că te afli aici. Nu eşti aici – nu eşti; tac şi am să tac. Înţeleg. Dar atunci înseamnă că

şi copilul, dacă vine, nu e al tău. De la oricine altul pot să-l am, dar nu de la tine. Tu lipseşti şi nu se ştie dacă eşti în viaţă sau nu. Crezi că maică-ta şi taică-tău îmi vor mulţumi când, în lipsa ta, îl voi aduce plocon în casa lor, drept urmaş? Crezi că se vor găsi oameni miloşi la care să mă aciuiez? Mă rog, dacă s-ar şti că nu mai eşti în viaţă, careva poate m-ar înţelege şi nu m-ar osândi pe loc, fără nicio şovăială. Dar aşa, când în orice clipă e cu putinţă ca tu să vii acasă. Când colo, eu ce fac, cum te aştept? Şi cel mai netrebnic dintre netrebnici poate să mă împroaşte cu noroi; şi pe bună dreptate: ia seama, adică, ce faci. Îmi va fi greu cu povara pe care o port, Andrei, să mă apăr singură de gura lumii.

El tăcea, apăsat, cu privirea aţintită undeva în colţ. Tăcu astfel îndelung, încât Nastiona se simţi mai întâi stânjenită, apoi înspăimântată de vorbele ei. Se putea crede că se leapădă de copil. Nu cumva acum e tocmai timpul acelei stări gingaşe, când, abia zămislit, el poate să prindă viaţă, dar şi să se înăbuşe? Dacă se leapădă, nu mai vine şi – gata. Totul depinde de dânsa. Vine – e rău; nu vine – tot rău. Ea însă nu voia să renunţe la copil, nu. Gândul de a renunţa la propriile ei rugi şi speranţe i se părea îngrozitor, arunca pe umerii ei o povară peste măsură de grea. Ar fi vrut ca nimic să nu mai depindă de ea, ca nimic din ce era acum să nu poată fi schimbat de aci încolo.

— Nu ştiu, Andrei, adăugă ea cu aer vinovat, căutând la el un sprijin. Nu ştiu ce să fac. M-am zăpăcit de tot.

— De soartă nu te poţi ascunde: ce ţi-e scris, în frunte ţi-e pus, rosti el în cele din urmă. Orice ai face, oricât te-ai împotrivi, se va întâmpla taman aşa cum a hotărât ea. Surâse trist, dând din cap de câteva ori, ca unul care ar şti despre asta mai mult decât oricine altul. Tăcu un timp, ciupindu-şi barba, apoi continuă pe un ton mai sigur, mai pornit: – Ea este aceea care m-a scos din focul războiului şi m-a mânat încoace. Ea, soarta. Poate chiar împotriva vrerii mele, numai să apuce a ne reuni înainte ca eu să fi murit. Crezi că-mi vine uşor să mă ascund aici, ca o fiară sălbatică, ai? Crezi că mi-e uşor? În timp ce ei toţi luptă

acolo, unde s-ar cuveni şi sunt dator să fiu şi eu? Am învăţat aici să urlu ca lupii – vrei să-ţi dovedesc? – Fără să aştepte învoirea ei, se ridică, se duse cu paşi grei la uşă, o deschise larg şi, aplecat înainte, cu capul dat pe ceafă, porni la început un fel de schelălăit, dibuind parcă glasul trebuincios pe care apoi îl ascuţi şi slobozi din plin un urlet prelung, tânguios şi pătrunzător ca un tăiş prin carne vie, de-a dreptul înfiorător. De groază, Nastiona sări în genunchi, strângându-şi mâinile la piept. Andrei curmă brusc acest glas ce n-avea în el nimic omenesc, închise uşa şi reveni, dregându-şi vocea printr-o tuse seacă. Seamănă? întrebă el şi tot el îşi răspunse: Seamănă. Când auzi aşa ceva, să ştii că urlu eu. Cu urletul ăsta am speriat şi am alungat demult toţi lupii de pe aici, s-or fi mutat pe malul vostru. Ai văzut ce distracţie mi-am găsit? Crezi că din lipsă de ocupaţie? Nu, Nastiona, nu pentru că n-am ce face, alta e cauza. Viaţa veselă, fără de griji, pe care o duc. Iar tu vrei să mă lipseşti şi de ultima mea nădejde, că am venit în-coace cu un rost anume? Că nu fără temei am luat asupra mea o asemenea ruşine? Mi-ai mărturisit, m-ai întărâtat şi acum dai înapoi. O să-mi fie şi mai silă de-acu încolo de toate. Dacă vine însă copilul, dacă naşti, voi avea şi eu o îndreptăţire; pentru mine e ultima şansă. Ce zic eu, şansă; e totul, tot rostul meu în viaţă. Lasă oamenii să nu ştie, dar sângele meu va şti că el e al meu; căci pe noi, în cele din urmă, dacă dăinuim întrucâtva, numai cât memoria sângelui ne păstrează.

— Dar poate că el nici nu vine, murmură nehotărâtă Nastiona. Ţi-am spus doar că nu sunt sigură. Trebuie să mai aşteptăm.

— Dacă nu, n-ai ce face. Dar dacă se arată – lasă-l, nu-l pierde. Mântuieşte-mi sufletul. În ce mă priveşte, pot să pier chiar mâine şi să nu te mai tulbur cu nimic; în rest, fă ce vrei şi cum vrei.

— Dar eu nu vreau defel ca tu să pieri! Ce vorbă-i asta?!

— Patru ani am trăit împreună. Bine, rău, dar împreună. Alţi patru ani a ţinut războiul. Cu acelaşi fir am fost legaţi, deşi la mii de kilometri depărtare. Să fi fost oare totul

zadarnic, fără niciun rost? Chiar aşa, nimic de pe urma noastră să nu rămână? Tu ai să-ţi trăieşti viaţa mai departe: eşti încă tânără, frumoasă. Dar toţi anii ăştia în care am fost împreună n-ai cum să-i prinzi din urmă ca să-i şterg din viaţă. Au fost şi au trecut. Oricum s-ar orândui viaţa ta de aci încolo, am existat şi eu în ea, nu? Câte muieri n-au rămas din pricina războiului cu o droaie de copii – şi-i cresc. Iar tu nu vrei să-ţi îngădui niciunul. Ce te făceai dacă el venea mai din timp, înainte de război?

— Păi ce-ţi închipui tu, Andrei, că eu nu mi-l doresc? Parcă eu nu-l doresc? Ba îl doresc. De ce mă socoţi atât de haină? De ce mă judeci aşa de rău?

— Tu nu te-ai lepădat de mine când ai văzut că mă întorc de la război pe căi ascunse. Ştiai cu ce povară te încarci, şi cu toate astea ţi-ai luat-o pe umeri, nu ţi-a fost teamă. Cine s-ar fi gândit că acum, când nu mai suntem o familie... – ce fel de familie poate fi asta... aşa, două jumătăţi dintr-o familie – că tocmai acum îmi va fi dat o singură dată în viaţă să-mi împlinesc datoria de bărbat. O dată în viaţă, poate pentru îndreptăţirea acestei vieţi, ca o dovadă că n-am trăit chiar zădarnic pe lume. Ce să mai vorbim?! Pentru tine, până acum, nu era decât o singură parte – oamenii de acolo, de pe malul drept al Angarei. Iar acum sunt două: oamenii de acolo şi eu. Şi, se vede treaba, nu e cu putinţă să fie adunate laolaltă. Doar dacă ar seca apa Angarei. Fireşte, mie îmi vine uşor să-ţi spun toate astea, căci nu eu voi umbla borţos. Eu stau aici, în ascunziş, şi aşa rămân până mi-o suna ceasul.

— Încetează, Andrei! Ajunge, nu se cade să-mi vorbeşti în felul ăsta.

Andrei îşi vărsase năduful. Se lăsă pe prici şi se întinse pe spate, stăpânindu-şi răsuflarea aprinsă. Dar nu spusese totul şi, după o scurtă tăcere, împins de amărăciunea răscolită, vorbi iarăşi, mai liniştit şi mai cu blândeţe, ştiind că principalul fusese spus.

— Te temi de gura lumii... Ce-ţi pasă! Oamenii sunt ca şi câinii: cum simt o mişcare mai neobişnuită, pornesc larma. Latră cât latră şi tot atât de repede se potolesc, şi iarăşi

aşteaptă ca cineva să se dea de gol cu te miri ce. Bineînţeles, se vor năpusti şi împotriva ta, fără doar şi poate. Au să-şi ascută limbile, cu râvna cea mai mare. Au să uite şi de hrana zilnică, numai şi numai de grija burţii tale. Lasă-i să bârfească, să-şi stâmpere mâncărimea de limbă, că doar mâncărimea asta-i face, zor-nevoie, să foarfece din gură, să clevetească pe cineva. Nu pot trăi fără asta. Tu vezi-ţi de treaba ta. Taci şi nu-i stârni – se potolesc ei în cele din urmă. Că după tine vine rândul altcuiva şi atunci te vor socoti de partea lor. Parcă e prima oară că se întâmplă aşa? Pentru ce te-au forfecat mai ieri, mâine vor începe să te laude. Aşa-s oamenii... De-ar fi să se-ntâmple cu ei ceva asemănător, nu se ştie cum s-ar purta. Să nu-ţi pleci urechea la spusele lor, ascultă de glasul inimii tale. Tu doar ştii cum a fost. Nu eşti vinovată cu nimic în faţa nimănui. Ştii că e copilul tău şi al tatălui său bun, deopotrivă. Cu asta să te ocroteşti, cu asta să te aperi, cu asta. E drept că n-o să-ţi fie uşor. Dar parcă acum îţi este?

— Eu nu mă plâng.

— Ce să te mai plângi; parcă nu se vede?!

Nici nu băgară de seamă cum încetară să bată în geam fulgii grei, apoşi, cum adăpostul se mai lumină întâi, apoi coborî înserarea lină. Vântul se potolise şi doar nişte rafale răzleţe se năpusteau din când în când de-a surda şi se prăbuşeau sleite ba lângă un perete, ba lângă celălalt. Soba de fier, cu focul stins, se înnegrise.

Andrei se sculă, închise astupătoarea de la burlanul sobiţei, ca să nu iasă afară căldura din adăpost şi se uită pe ferestruică. Chiar şi dinspre munte, vântul îngrămădise un nămete până aproape de geam; zăpada umedă oblojise trunchiurile copacilor; pe cerul coborât al înserării mai alergau încă pale cenuşii de nori sfâşiaţi.

Întorcând capul, Nastiona îi urmărea mişcările. Andrei se înapoie şi se întinse iarăşi lângă dânsa. Nimic deosebit nu intervenise, dar faptul că el se ridicase din pat, fără să fi fost neapărat nevoie, însemna pentru ei amândoi că nu era cazul să mai adauge acum nimic la cele ce vorbiseră. Tot ce trebuia, Andrei spusese, Nastiona ascultase cu luare-aminte

– şi era de ajuns. Nu aveau decât să aştepte: curând se vor limpezi toate definitiv.

Nastiona răsuflă uşurată şi, cu multă fereală, ca numai pentru sine, se întinse, risipind prin tot corpul ghemotoacele acelea puhave. Cam aşa i se întâmpla mereu: la cea mai mică tulburare ori supărare porneau dinlăuntru răzbătând până aproape de piele nişte furnicături, care se adunau în ghemotoace sensibile şi dureroase şi care cu greu dispăreau apoi de la sine.

Rămânea însă încordată, de teamă ca nu cumva, din nesocotinţă, într-o uitare, el să frângă înţelegerea lor tăcută şi tocmai de aceea prea firavă, nesigură.

Îl simţi mişcându-se şi asta o făcu să-şi ţină răsuflarea.

— Demult, anţărţ, vara, am avut un vis în care te-ai arătat tu, începu el pe neaşteptate şi zăbovi, dându-i răgaz parcă să intre şi ea pe făgaşul atât de schimbat al discuţiei lor. Totul de jur împrejur se vădea ca aievea: şi locul unde ne aflam, şi oamenii care luptau alături de mine. Tot ce stăruia în preajma mea la culcare mi se arăta întocmai şi în vis. Se făcea că stau culcat, iar dinspre pâlcul de mesteceni din apropierea noastră se îndreaptă spre mine o fetiţă. Îmi părea cu totul necunoscută. Era într-o rochiţă zdrenţuită; sleită de puteri, desculţă – nicio asemănare cu tine, dar nu ştiu de ce eram sigur că eşti tu.

— Păi chiar eu eram, consimţi mirată Nastiona. Înainte de a ne cunoaşte noi. Şi părul-l aveam tuns băieţeşte?

— Şi părul tuns băieţeşte.

— Eu eram.

— Dar cum aşa, de vreme ce nici nu te văzusem niciodată astfel, cum mi-ai apărut în vis, leit după spusa ta?

— Nu ştiu. Poate ţi-am povestit vreodată. Dar sunt sigură că eram eu.

— Păi, eu ce spun, nu-mi dădeam seama cum se face, dar ştiam că eşti tu. Se apropie şi mă întreabă: „De ce ai zăbovit atâta pe aici? Eu mă zbat acolo cu plozii, iar ţie nici că-ţi pasă.” – „Ce fel de plozi – întreb eu – de unde şi până unde? Ce tot vorbeşti? Du-te înapoi şi uită-te bine, ai sau n-ai plozi?” Şi a plecat.

— A plecat?

— Parcă aşa a fost: m-a ascultat şi a plecat. Şi iar apare, ca şi prima dată cu aceeaşi aiureală; eu, zice, mă zbat acolo cu plozii... Am luat-o atunci cu mai multă asprime: „Ia pleacă şi nu mă mai bate la cap, n-ai niciun fel de plozi". Părea să fi înţeles; rămâne puţin îngândurată şi pleacă iar. Şi visul era parcă un vis limpede de tot: se făcea că şi în vis îmi este somn. Dar nu izbuteam să adorm. Închid ochii şi totuşi văd: se întoarce iar, tot din pâlcul acela de mesteceni. Şi tot aşa mereu: venea şi pleca, şi iar venea, şi iar pleca. Toată noaptea m-a chinuit aşa,

Ceva-ceva miji deodată în memoria Nastionei, o aducere-aminte. Ridicându-se în capul oaselor şi, neînţelegând încă ce anume o face să vorbească astfel, întrebă repede, înfrigurată:

— Şi la urmă? Ce i-ai spus la urmă de tot? Ultima dată?

— Nu ţin minte. Acelaşi lucru pesemne. Ce altceva aş fi putut să-i spun?

— Puteai să-i spui o vorbă de mângâiere, să n-o încontrezi, răspunse ea cu vocea stinsă brusc, lipsită de orice vlagă.

— De ce?

— De aia. S-a rugat doar de tine atâta. Nastiona îşi aţinti privirea în ceva ce se afla parcă înaintea ochilor ei şi vorbi ca pe văzute. Aveaţi acolo şi tunuri. Iar mai jos, pe poiana de unde urcam spre tine, stăteau camioanele. Nişte camioane mari, verzi. Dormeai pe pătură, învelit peste manta cu o prelată. Erai culcat la margine, iar alături de tine mai dormeau trei sau patru tovarăşi de ai tăi. Iar eu mă apropiam chiar dinspre partea în care te aflai tu...

El se ridică sprijinit în coate şi o privi uimit:

— De unde ştii toate astea?

— Şi eu am avut acest vis. Dar priveam dinspre partea mea, de acolo de unde mă aflam. Ca să vezi?! Nastiona se opri uimită şi, cu răsuflarea tăiată, ascultă: poate un glas lăuntric îi va şopti dacă se poate sau nu se poate vorbi despre acest lucru cu voce tare. Unul şi acelaşi vis văzut aidoma de doi oameni în acelaşi timp nu se mai pomenise;

de când e ea, nu mai auzise una ca asta. Aşadar, acelaşi vis – şi nu ca oricare altul, ci unul prevestitor. Un asemenea vis nici nu se cere tălmăcit, e limpede ca ziua. Gata în orice moment să tacă, ea începu, cu multă grijă, să spună ce-şi amintea: M-a povăţuit o băbuţă. Care anume? Nu mai ţin minte. Du-te la el, zice, şi spune-i despre copii. Dacă recunoaşte, încuviinţează – aşa va fi, se va adeveri. Altminteri, dacă tăgăduieşte – veţi rămâne aşa cum sunteţi. Şi m-am dus. Tu nu ţi-ai vădit nicicum vrerea, nici într-un fel. Eu plec şi iar mă întorc, plec şi mă întorc, dar tu nu pricepi, nu te dumireşti: nu şi nu. Vreau să te fac cumva să înţelegi şi nu pot. Tu te superi, mă alungi. Cum a fost însă ultima oară, nu mai ţin minte. Doar atâta mi-amintesc că de data aceea m-am înfăţişat aşa cum eram şi nu ca o fetiţă, ca să te urnesc din necredinţa ta. Am venit la tine aşa cum sunt de adevăratelea?

— Ai venit.

— Şi ce mi-ai spus?

— Nu ştiu. Nu-mi amintesc.

— Ceva tot ar fi trebuit să-mi spui?

— Aşa cred, ar fi trebuit.

— Ca să vezi! Taman ce era mai de seamă pentru noi n-am aflat. Pe Nastiona n-o răbdă inima şi-i găsi pricină: Şi ce era dacă te învoiai sau, în cazul cel mai rău, treceai sub tăcere? Acum totul s-ar fi orânduit într-altfel.

— Asta ne mai lipsea, să credem în tot felul de vise, se împotrivi el şovăielnic.

— Dar vezi bine ce vis am avut! Un vis care ne pune pe amândoi faţă-n faţă. Culmea! În aceeaşi noapte să avem amândoi acelaşi vis. Poate că sufletul meu a trecut pe la tine. De aceea se şi potrivesc toate cap în cap. Tot mai nădăjduind ceva, Nastiona continua să-l iscodească: Şi niciodată, niciodată după aceea nu m-ai văzut cu un copilaş în braţe? Aminteşte-ţi mai bine.

— Nu, niciodată.

— Ai uitat poate? Ţi-a frânt firul amintirii... războiul ăsta afurisit... care îneacă şi striveşte totul.

— Nu, aşa ceva eu n-aş fi uitat niciodată. Atâta ţin minte

că ai venit la mine acolo. Doi ani sunt de atunci.

— Dar sfârşitul ţi-a scăpat, totuşi. Cum am putea să-l ghicim?

— Înseamnă că nici n-a avut un sfârşit. Soarta anume n-a vrut să ni-l dea. Ca să ni-l arate aievea, în viaţă, şi nu în somn. Să ni-l înfăţişeze doar: încolo n-ai decât. să-l urmezi sau să nu-l urmezi. Cum ţi-e voia.

— Cam des ai început să vorbeşti despre soartă, înainte vreme nu prea te auzeam pomenind de ea.

— Uite că ajunge omul să şi vorbească... El surâse întărindu-şi din cap spusa. Ai şi găsit pentru ce să mă dojeneşti. Cum să nu vorbeşti de soartă când o vezi uite colo, lângă tine, cuibărită la picioarele tale. Şi nu te lasă un pas să faci fără voia ei, să te depărtezi cât de cât măcar de dânsa, te ţine din scurt. Ca pe iubitul ei. Face din tine ce vrea.

— Nici gând n-am avut să te dojenesc. Mi-a venit pe limbă nu ştiu cum, de la sine.

Şi totuşi, ea aruncă o privire spre vârful picioarelor, unde arătase Andrei dând din cap.

— Acum ea te-a prins şi pe tine la hamul meu – o preveni mai cu milă, mai cu ameninţare Andrei. Să te văd cum ai să te desprinzi tu de el.

— Ce nevoie am eu să mă desprind? Doar sunt cu tine. La o adică, vom fi împreună.

11

ŞI TOTUŞI NASTIONA SE SIMŢI MAI LINIŞTITĂ. Răsufla mai în voie. Povara nu pierise, dimpotrivă, apăsarea ei devenea şi mai grea, nici nu putea fi vorba să scape cu totul, dar imaginea acesteia se mai limpezise: ca şi cum, rătăcindu-se în pădure, sleită de puteri, Nastiona şi-ar fi dat

seama deodată cam pe unde se afla, cu mult mai departe decât crezuse, ştiind în schimb precis încotro trebuia să apuce ca să-şi regăsească drumul. Întrebarea era dacă va avea destulă putere să răzbească până acolo, să treacă prin toate încercările care o mai aşteptau; dar în ce direcţie urma să meargă, pe ce parte s-o ţină cu pasul era acum un lucru deplin lămurit.

Asta însemna să se împace cu toate, aşa cum se orânduiseră ele, şi să nu se împotrivească destinului. De acum încolo, fie ce-o fi. Nu era încă întru totul convinsă de înţelepciunea acestei hotărâri, dar îşi dădea seama că altă cale nu are şi că va trebui oricum să se ţină de ea. Paharul amărăciunii, aşadar, urma să-l bea până la fund. O retragere acum era imposibilă. Dealtfel, nici nu voia să dea înapoi: pentru dânsa asta ar fi fost egal cu a renunţa la propria ei fiinţă. Iar atunci când îl contrazicea pe Andrei o făcea doar cu scopul de a găsi în cuvintele lui un sprijin anume în această privinţă. Unde în altă parte l-ar fi putut găsi? N-a fost ea aceea care a stârnit în sufletul lui speranţa, de care el s-a agăţat cu toate fibrele fiinţei sale şi care acum îi este necesară ca aerul? Nu era greu de ghicit dinainte ce va spune el.

Înseamnă dar că, odată pornit, ghemul trebuie lăsat să se rostogolească până când o fi să fie oprit. Şi care fi-va oare cântecelul pe care ea – Nastiona – îl va cânta? Cum s-o fi învălătucit ghemul? de unde o fi pornit şi unde a poposit? Dar toate astea se vor vedea, mai încolo... când le va veni rândul şi toate s-or aduna în cântecul ei–cântecel.

Limpezirea aceasta risipi norii grei din sufletu-i zbuciumat: când nenorocirile se ţin lanţ, pătimirea-i una singură. Prea departe ajunsese Nastiona în hău, prea multe primejdii o împresuraseră, încât ce altceva îi rămânea de făcut decât să nu se mai teamă de nimic şi să meargă, fără ocol, pe drumul ce i se arăta înainte? Aşa i-o fi fost hărăzit de soartă sau de acel ceva mai presus de înţelegerea ei; părea însă neîndoielnic că i-a fost dat din naştere să nu fie deopotrivă cu ceilalţi oameni – altminteri nu ar fi căşunat pe capul ei dintr-o dată atâtea belele. Pentru asta trebuia

să rămână în ochii lumii. Atunci îi vine greu, firește. Dar cu cât ar fi mai bine să tot facă umbră pământului, cum a făcut-o până acum, bătând mereu aceeaşi cărăruie scurtă, care nu duce nicăieri şi nu făgăduieşte măcar un pic de speranţă? Poate n-or s-o lase chiar fără niciun sprijin; se vor milostivi poate şi-i vor sări în ajutor la nevoie, ba îi vor aduce poate şi laude pentru suferinţele ei – nimic nu vine pe degeaba. Va îndura tot ce îi va fi dat să îndure, dar n-o să-şi îngăduie în ruptul capului să mai facă umbră pământului ca o muiere lipsită de orice menire – decât aşa, mai bine să nu mai trăiască.

Ca orice fiinţă omenească, visa şi ea, din fragedă tinereţe, la propria-i fericire, pe care în curgerea anilor şi-o închipuia înveşmântată în culori mereu înnoite, potrivit vârstei schimbătoare. În timpul fetiei se plimba şi fericirea ei, sprintenă şi neîngrădită, putea să dea buzna în orice moment de pretutindeni, căci toate cele patru zări îi erau larg deschise. Aşa i se arăta şi în clipele de visare: Nastiona stă la mijloc, dreaptă, voioasă, într-o aşteptare tulburătoare, iar fericirea jucăuşă îi dă târcoale ba din stânga, ba din dreapta, o întârâtă, o gâdilă prin atingeri mângâioase fugare, o îmbie s-o urmeze, pentru ca până una-alta, lăsându-i doar o făgăduinţă, să se depărteze. Era atât de îmbelşugată, lăsa să se întrevadă atâta frumuseţe, atâtea bucurii neîncercate, atâta dragoste şi plăcere, încât îi stârnea o dorinţă nestăpânită de a se afunda întrînsa şi de a se scălda, de a se scălda, cheltuind din ea fără măsură, fără socoteală în fiecare zi şi în fiecare ceas, ca să nu-i rămână fericirea orfană după ce ea, Nastiona, nu va mai fi. În acelaşi timp, dintr-o plăcută, voluptoasă aşteptare, ar fi vrut să amâne mereu clipa întâlnirii depline, atotcuprinzătoare cu ea, întrucât întâlnirea aceasta părea oricum în pragul împlinirii. Şi în momentul măritişului Nastiona n-a încercat niciun pic de teamă că de aici încolo, dintre toate drumurile deschise, lasă pentru fericire numai unul singur – pe care îl alesese chiar ea – drum larg şi încăpător deocamdată, pe care binele şi răul aveau loc destul ca să treacă unul pe lângă altul, fără a se ciocni.

Viaţa conjugală i se arăta spornică gospodăreşte, deşi trudnică, iar în relaţiile cu bărbatul ei – veselă şi uşoară, încât şi zilele de lucru să pară mai scurte şi cele de sărbătoare mai frumoase. De bună seamă, se pot ivi uneori, ici-colo, poticneli sau neînţelegeri, nu se poate chiar totul să meargă strună; dar şi acestea negreşit şi foarte repede pot să treacă fără urmă, iar relaţiile lor să reintre apoi pe făgaşul dragostei şi înţelegerii; dealtfel, în privinţa dragostei şi înţelegerii, Nastiona visa chiar de la început să dea mai mult decât s-ar fi cuvenit să primească; fiindcă şi în asta constă unul din rosturile femeii – să îndulcească şi să netezească momentele de asprime din viaţa de familie; de aceea i-a şi fost hărăzită această minunată putere, care se dovedeşte cu atât mai uimitoare, mai tandră şi mai fecundă, cu cât e mai des folosită. Nastiona era ferm convinsă că şi în căsnicia ei se va bucura de binefacerile acestui har şi se pare că numai în această privinţă nu greşise deloc. Cât priveşte fericirea... fericirea, care-i surâse la început, încărcându-i sufletul de speranţe, se depărtase apoi, fără de rod, pe drumul unui viitor nedesluşit, unde urma s-o reîntâlnească; dar acum făgaşul pe care ar fi putut să se regăsească devenise îndoit mai îngust, semănând mai curând cu o cărăruie, destul de limpede încă desluşită.

Nastiona n-a simţit niciodată nevoia de a se uita înapoi; nu regreta cele făcute, nu se pomenea tresărind la gândul că undeva, la un moment dat, ar fi trebuit să cotească în cu totul altă direcţie decât cea pe care mersese. Viaţa nu-i ca o haină pe care poţi s-o probezi şi de zece ori. Ceea ce ai – îţi aparţine întru totul şi nu se cade să te lepezi de nimic, fie chiar şi de ceva rău de tot. I se întâmpla uneori să aibă şi zile grele cu Andrei; dar nici prin gând nu-i trecea să schimbe drumul sorţii; acolo unde se putea, căuta să mai îndrepte lucrurile dinainte, dar lucrul gata făcut nu încerca să-l refacă, şi un alt bărbat alături de ea nu-şi închipuia. Altminteri ar fi trebuit ca şi ea, Nastiona, să se schimbe, să devină alt om – cum ar veni asta? S-o facă alţii dacă vor. Ea îşi va trăi viaţa pe care a început-o şi n-o să se zbuciume în

toate părţile pentru a-şi afla altă soartă. Nu. Îşi va aştepta cu încredere propria ei fericire.

Se zice că nu există chiar atâta fericire pe pământ, încât să ajungă pentru toţi: unii au parte de ea, alţii n-au. Dar ea, Nastiona, e doar singură pe lume, cu nimic altceva nu poate fi înlocuită partea ei de fericire; de ce tocmai ea să fie dezmoştenită astfel? Cine a putut să facă o asemenea împărţeală? Pentru ce atunci i-a fost dat să existe, dacă rostul însuşi al venirii ei pe lume, lucrul pentru care s-a născut, ar putea să nu ajungă tocmai la ea? Întreaga sa viaţă se cuprinde doar în fiinţa ei: în inima, în sufletul, în trupul ei; toate celelalte lucruri, fie şi cele mai apropiate, aflate în preajmă, nu sălăşluiesc decât în jurul făpturii sale şi ele există ca atare tocmai datorită ei; atunci de ce un lucru hărăzit ei, Nastionei, trebuie, ca un făcut, să treacă pe lângă dânsa şi să ajungă la altcineva? Dacă ar mai avea de trăit după aceea o a doua şi o a treia viaţă, ca să recapete ce pierduse, ai mai zice – dar aşa ceva e cu neputinţă: nu va mai trăi o altă viaţă şi nu va recăpăta, fireşte, ce a fost pierdut o dată. Ia tot ce-i al tău, nu lăsa nimic pentru mai târziu, altfel rămâi în pagubă.

Războiul întârziase multă vreme fericirea Nastionei. Dar ea nici în cursul războiului nu încetase să creadă că odată şi odată aceasta va veni totuşi. Se va încheia pacea, Andrei se va întoarce acasă şi tot ce se oprise şi stătuse pe loc în aceşti ani îşi va relua mersul firesc. Ea nu-şi închipuia viaţa ei decât astfel. Dar Andrei s-a întors prea devreme, înainte de victorie, încurcând, răvăşind şi răsturnând rânduiala lucrurilor – fapt pe care Nastiona n-avusese cum să-l prevadă. Acum trebuia să se gândească la cu totul altceva decât la fericire, care, speriată, se retrăsese, rămânând undeva ascunsă, umbrită, nevăzută, de unde părea că n-are nici cale, nici speranţă să reapară.

Aşadar, din rău în mai rău.

E cu putinţă oare să rămână ea aşa până la capăt, fără noroc? Niciodată până acum nu se aflase într-o stare atât de îngrozitoare. Şi nicio rază de lumină de nicăieri, peste tot – întuneric beznă. Într-adevăr, din rău în mai rău: astăzi

e rău, mâine nu va fi mai bine. Dar cum vine asta? Acest „mai rău” – adică la ce s-a oprit fericirea ei acum – este tocmai copilul pe care şi-l dorise atâta timp cu nestinsă ardoare, din adâncul fiinţei sale. Tocmai el, acest copil, întruchipa pentru dânsa mult aşteptata fericire. Nu cumva ea, Nastiona, se află chiar alături de fericirea visată, dar de cealaltă parte, opusă, ca şi cum ar fi ajuns fericirea din urmă? Sau poate că fericirea o ajunsese din urmă. Cum şi ce fel – ce importanţă are? Important e ca drumurile lor să se încrucişeze şi nicidecum să se despartă.

Dar la ce-i foloseşte, la ce-i foloseşte ei acum această fericire?

O, nu, nu-i chiar aşa. Ceva trebuie neapărat să se întâmple, ceva care să-i îndrepte viaţa; altminteri o apucă nebunia. Un semn s-a şi arătat: s-a zămislit copilul. Lumea a băgat de seamă şi n-o s-o lase de izbelişte. Dacă vine copilul, ce altceva îi mai trebuie?! Iar el e pe drum, se mişcă, vine.

Acum ştia ce are de făcut. De fapt, nu trebuie să facă nimic. Să lase totul să meargă aşa cum pornise. Pe undeva, acolo, mai aproape ori mai departe, o fi aşteptând-o, totuşi, propria şi îndreptăţită ei fericire, la fel de amărâtă poate din pricină că ele două sunt răzleţite şi nu laolaltă.

Uite, şi acum: în timp ce ea zace culcată, ghemul acela se rostogoleşte mai departe, tot mai departe.

Zăceau amândoi culcaţi şi vorbeau ce le venea în cap, oblojind parcă prin nimicuri ocrotitoare acel ceva fragil şi gingaş, dar de cea mai mare însemnătate pentru ei, de care pomeniseră cu puţin înainte. Când stai culcat, îţi vine mai uşor să vorbeşti despre asemenea lucruri: poţi închide ochii şi spune ceea ce n-ai cuteza să rosteşti verde în faţă; poţi să taci fără jenă; poţi să te retragi în sinea ta rămânând o vreme singur, ca după aceea să revii iarăşi, reluând firul vorbei în doi.

Se întunecase; dar ei nu aprindeau focul. Era o noapte fără lună, şi luciul zăpezii căzute prefira prin geam o lumină rece, opacă. Chipurile celor doi păreau fără sânge în ele;

trupurile – fără viaţă, inerte; mişcările – stârnite parcă de o forţă străină. Glasurile păreau şi ele oarecum străine. Chiar şi ei înşişi se vedeau unul pe altul, la ceasul acesta de taină, nefiresc de străini – într-atât de blândă şi liniştită, potolind totul împrejur, plină de iertare înainte de a-şi lua rămas bun se retrăgea această zi aprigă, fierbinte. Potrivindu-se parcă scurgerii ei molcome la sfârşit de drum, Andrei şi Nastiona îşi vorbeau acum cu voce scăzută, aproape în şoaptă. Propriu-zis nu-şi spuneau nimic deosebit, iar vorba lor se depăna în voie, uşor şi lin, aidoma unui pendul, care putea să zăbovească mai mult într-o parte, în cealaltă mai puţin, putea fără veste să se oprească, şi apoi iar şi iar s-o ia din loc în al său du-te-vino curgător. Dar, după o asemenea oprire, Andrei, ca din senin, o buimăci cu o întrebare:

— Ce ai vrea tu, Nastiona, să capeţi de la mine?

— Cum adică, ce aş vrea? îşi arătă ea nedumerirea.

— Uite, eu, de pildă, ştiu ce vreau de la tine. Şi tu ştii asta. Ne-am spus doar ce-aveam de spus şi n-aş vrea s-o reluăm de la capăt. Dar eu am nevoie afară de toate astea şi de multe altele. Tu îmi aduci şi de-ale gurii, şi îmbrăcăminte – tot ce am aici prin mâinile tale a trecut, de tine au fost aduse. Mi-e şi ruşine să tot storc de la tine; primesc şi primesc, dar nici cât negru sub unghie nu-ţi dau în schimb. Ceva conştiinţă mi-a rămas totuşi. M-am lăsat întru totul întreţinut de tine, când de fapt aş putea să trag la poveri cât zece. Ce vorbesc – şi mai mult! Din cauza mea tu trebuie să te fereşti de oameni. Eu am de ce mă teme, dar tu? De ce să fugi tu de lume? Ştiu, de mila mea. O să-ţi pară rău şi de ceea ce am vorbit chiar adineauri. Aşa e firea ta. Parcă te văd, n-ai să faci nimic din ceea ce spuneai. Nu te îndemn – nu, te cunosc prea bine. N-ai să poţi, Nastiona; ţine minte vorbele mele. Eu las totul pe umerii tăi: mereu te încarc ba cu una, ba cu alta. Cât despre mine – la orice, rămân deoparte. De una singură trebuie să te zbaţi. Bine spuneai. Dar ce pot să fac? Ce pot să fac, Nastiona, gândeşte-te şi tu. Aş fi bucuros să te ajut, dar cum, spune, ce ar trebui să fac?

— Ce să faci? Nimic nu trebuie să faci.

— Ei vezi, nu trebuie să fac nimic, se agăţă el, ca şi cum nici nu s-ar fi aşteptat la un alt răspuns. Aşa, vrasăzică: tu pentru mine trebuie să faci atâtea, iar eu pentru tine – nimic. Până unde, în ce hal am ajuns: nu mai sunt bun de nimic, nu mai sunt de niciun folos nimănui. Am ştiut eu că aşa va fi, dar tot mai nădăjduiam în ceva care să întoarcă lucrurile într-altfel. Şi dacă – mă gândeam în sinea mea – îmi va cere totuşi ceva? Ţi-ai găsit. Măcar un flecuşteţ acolo? Nici asta. Aşadar, eu port acum în mine numai răul, nu pot aduce cuiva decât pagubă şi suferinţă. E limpede că sunt un om pierdut, pierdut pentru toată lumea. Ştiam la ce merg şi că asta mă aşteaptă. Mă gândeam, totuşi, că nu-s şi pentru tine pierdut. Poate că tu ai să-ţi faci milă şi pomană cu mine, găsindu-mi un locşor cât de neînsemnat prin preajma ta. Cu toată obida ce fierbea în el, dând să se reverse şi frigându-i gâtlejul, Andrei vorbea încet şi fără grabă; părea că-i face plăcere să-şi bată joc de el însuşi şi să suporte această durere, înseamnă că tot ce faci pentru mine, faci numai din milă. Pentru mine şi asta e o salvare în clipa de faţă, dar pe sărmana milă n-ai cum să te ţii multă vreme – e un fir prea subţire ca să nu se rupă curând.

— Ce tot spui, Andrei? Ce te-a apucat? îl întrerupse Nastiona, speriată. Am crezut că întrebi aşa, într-o doară, şi tot aşa într-o doară ţi-am răspuns şi eu. Când colo, ian te uită încotro ai cârmit-o. Cum se poate una ca asta? De ce vorbeşti aşa? Nitam-nisam ai luat-o razna spre cotloanele tale, iar pe mine m-ai dat jos din sanie. Nu te grăbi să-mi faci vânt, nu se cade. Te pomeneşti că vei mai avea nevoie de mine. Dacă vrei, îţi găsesc chiar şi acum o mie de lucruri pe care să le faci.

— Adică?

— Pentru început, aş zice să nu vorbeşti aşa cu mine. Foarte curând îmi va fi prea greu să mă descurc, iar dacă nici tu n-o să ai încredere, ce-mi rămâne atunci de făcut?

— Fără mine, fireşte, ar fi fost mai bine.

— Cine zice că nu ar fi fost mai bine, se înţelege, se învoi ea. Dar şi mai bine mi-ar fi fost chiar fără mine. Să nu ştiu

nimic, să nu văd, să nu aud, să nu bolesc, să nu sufăr – tii, ce bine, ce grozav ar fi fost! Numai că adevărul e altul: ce mă fac eu acum în starea în care mă aflu? Unde să mă ascund? Ce îmi tot spui, cum ar fi fost fără tine? Nici nu vreau să aud de aşa ceva. Şi te rog să nu mă depărtezi de tine cu asemenea vorbe. N-aş răbda una ca asta. Nastiona prinse din urmă răsuflarea-i întretăiată şi continuă: Amândoi, împreună. Dacă tu eşti cu ceva vinovat acolo, apoi şi eu sunt vinovată alături de tine. Împreună vom da socoteală. Dacă nu eram eu – poate că nici nu se întâmpla ceea ce s-a întâmplat. N-ai de ce să iei asupra-ţi toată vina. Am fost doar lângă tine – n-ai băgat de seamă? Oriunde erai tu, eram şi eu. Iar aici erai şi tu cu mine. Până şi visurile ne-au fost aidoma – degeaba oare? Nu, Andrei, nu degeaba. Cu voia sau fără voia ta, dar peste tot am fost împreună: câte o jumătate din noi – şi aici, şi acolo. Ce părere ai: dacă te întorceai ca un erou, nu eram şi eu părtaşă? M-ar fi împiedicat cineva să mă bucur alături de tine? Da de unde! M-aş fi simţit mai erou decât tine: bărbatul meu, al meu şi nu al altcuiva. Aş fi umblat ţanţoşă prin tot satul: uitaţi-vă la mine, suratelor, pizmuiţi-mă, aflaţi şi voi cine mi-s şi cum am ajuns de fală!

— Mai bine nici nu aminteai de asta, nu mă asemuiai...

— Şi de ce nu?! Că a ieşit taman pe dos? Înseamnă că nu ţi-am purtat de grijă cum trebuie; sau că n-ai avut destulă încredere în mine, de vreme ce n-ai rezistat; sau că n-am vegheat îndeajuns asupra ta; sau – mai ştiu eu de ce. Nu încerca să mă dezvinovăţeşti, îmi văd eu singură vina. Dar s-o luăm şi altfel: să zicem că eu mi-aş fi pierdut răbdarea tot aşteptându-te, m-aş fi luat cu altul, aş fi lepădat totul şi m-aş fi dus cu el cine ştie unde; m-ai fi socotit tu vinovată de asta numai pe mine?

— Dar pe cine încă?

— Cum pe cine? Nu crezi că ai fi avut şi tu un amestec într-asta? Păi, cum să n-ai? Când tu ai fi fost acela care m-ai fi împins la aşa ceva? Asta se putea întâmpla mai demult, cu mult înainte, încât să fi uitat şi noi când am luat hotărârea aceea, dar hotărârea am luat-o împreună, căci de

una singură eu n-aş fi cutezat. Dumnezeule, ce tot îndrug! N-aş fi cutezat în veac una ca asta. Am zis şi eu aşa, să-ţi arăt că n-are niciun rost să ne dezbinăm: tu cu ale tale, eu cu ale mele. Ne-am unit pentru a trăi o viaţă întreagă împreună. Când totul merge bine, traiul împreună-i uşor ca în somn – respiri în voie şi atât. Nevoia de a fi împreună o simţi la rău, de aceea oamenii se şi unesc. N-am fost în stare să aduc pe lume un copil; tu nu m-ai alungat. M-ai îngăduit lângă tine aşa cum sunt; nu te-ai repezit să cauţi alta, mai bună. Şi-atunci, mă-ntreb, cum aş putea eu să mă despart de tine tocmai acum? Păi, m-aş chinui şi nu mi-aş ierta-o asta câte zile aş mai avea...

— Răul cu rău nu se potriveşte, Nastiona. Eu sunt un criminal, împotriva mea se ridică legea. De ce să te socoţi şi tu criminală alături de mine?

— Acum e târziu să te mai întrebi. Trebuia să te gândeşti la asta mai înainte, când ai apucat-o pe acest drum. Odată pornit însă, m-ai tras şi pe mine după tine. Şi aşa socot că se şi cade. Ai spus-o chiar tu: suntem legaţi cu acelaşi fir. Aşa şi este. Numai să ai încredere în mine, da, altminteri n-o să ne fie moale la niciunul, o să ne chinuim fără niciun rost până ne iese sufletul. Nastiona tăcu, aşteptând răspunsul lui Andrei, dar el zăbovea şi atunci ea adăugă după o scurtă chibzuială: Mi-aş fi dorit poate o altă soartă, dar le-a fost dată altora; eu am avut parte de asta. Tăcu iarăşi, apoi zise: Poate că se aranjează cumva, Andrei, ce zici?!...

Dar nici de astă dată Andrei nu scoase o vorbă.

— Eu mă simt şi acum bine. Tu ştii doar: nu râvnesc la cine ştie ce. Dacă sunt cu tine – mi-e de ajuns, sunt mulţumită, toate celelalte rămân pe undeva departe-departe. Nu mai ţin minte ce a fost şi nici nu văd ce va fi. Ba parcă nici nu-mi vine să cred că va mai urma ceva. Şi mi se pare că rânduiala asta va rămâne în veci: noi doi împreună. Atâta doar că ţi-aş cere să-ţi razi barba asta uricioasă; cu ea parcă mi-ai fi un strein. Nu mă pot obişnui şi pace, orice ai spune.

Săltându-se uşor în coate, Nastiona se întoarse şi se uită

la el. Fără s-o vadă şi numai după respiraţia ei schimbată, Andrei simţi că ea zâmbeşte. Până atunci stătuseră alături lungiţi pe spate şi nemişcaţi, cu faţa spre tavan, fiecare vorbind parcă de unul singur, fără să se adreseze şi celuilalt. Andrei vorbise tot timpul cu ochii închişi – îi venea mai uşor astfel. Dar acum, răspunzând zâmbetului ei, i-a deschis; întâlnindu-i însă privirea atentă şi supusă, nu rezistă şi întoarse ochii în altă parte.

— De ce odinioară n-am vorbit noi doi niciodată uite aşa, ca acum? zise el şi clătină amărât din cap. Poate că atunci lucrurile luau o altă întorsătură, ar fi mers poate pe un făgaş cu totul diferit. Ori mi se pare numai că ele ar fi mers într-altfel – dracu să mai înţeleagă! De vorbit însă, n-am vorbit aşa, e limpede. Doar că schimbam nişte vorbe despre treburile noastre mărunte; zi de zi, despre nişte fleacuri. În cei patru ani am avut destul timp ca să ne mai întrebăm unul pe celălalt ce purtăm în inimă, ce gânduri ne frământă pe fiecare. Înseamnă că eu, de fapt, nici nu te-am cunoscut cum se cuvenea. Te-am cunoscut numai ca înfăţişare. Ştiam doar că te am alături şi atât, ce-mi mai lipsea? Dar ce am şi cum eşti anume – habar n-am avut. Ba am ridicat şi mâna asupra ta.

— N-ai ridicat mâna asupra-mi.

— N-am ridicat?

— Nu.

— Înseamnă că nu vrei să-ţi aminteşti de ce a fost rău. Mă rog, dacă zici tu aşa, aşa să fie. Deşi, mie mi-ar fi fost mai uşor să ştiu că ţii minte. Hei, ce comoară de suflet eşti! Cu prea multe îţi voi rămâne îndatorat şi, după cum vezi, n-am cu ce să mă achit de aceste datorii. Vai şi amar de tine, sărmană Nastiona! Îţi trebuia un alt fel de soţ, nu unul ca mine. Să ştii că ţi-o spun foarte serios. Păi, tu eşti o femeie grozavă! Cum naiba s-a nimerit să te însoţeşti tocmai cu mine, nu pricep.

— N-am nevoie de nimeni altul, mă simt bine cu tine. Ţi-am mai spus-o. Şi te rog, nu te apuca să hotărăşti tu pentru mine.

— Halal de aşa bine...

— Văd că n-ai priceput nimic, Andrei, zise Nastiona într-o şoaptă gemută, plină de obidă şi năduf şi-şi lăsă capul iarăşi pe jacheta făcută sul în chip de pernă. Dar unde mi-ai fost, rogu-te, de nu ştii cum mi-a fost mie, bine sau nu? El nu răspunse, dându-şi seama că ea n-are nevoie de niciun răspuns. Când m-ai adus aici, nu cunoşteam pe nimeni, niciun suflet de om; totul era pentru mine strein. Te-am urmat, aş zice, cu ochii închişi: unde m-ai fi dus – acolo mi-aş fi aflat locul. Nici pe tine aproape că nu te cunoşteam. Gândeşte-te: de două-trei ori ne-am întâlnit ca într-o joacă şi tot aşa, în joacă parcă, ne-am şi învoit. Eu n-am crezut până-n ultima clipă că ai să vii să mă iei. N-a fost oare un lucru înfricoşător? Spune şi tu. O nouă viaţă. Nimic din cea de până atunci nu se păstrase. Rămăsesem numai eu, singură-singurică. Dar nici măcar asta nu-mi apărea prea limpede: eram eu aceea sau nu eram eu. Ţii minte, cred: am coborât amândoi din vapor; eu – cu ochii în pământ, temându-mă să-i ridic, poticnindu-mă pe loc neted. Ţii minte? Întocmai aşa a fost: am urcat malul, picioarele mi se împleticeau, o dată am şi căzut. Oamenii au început să râdă, iar eu să leşin, nu altceva, nici pământul pe care călcam nu-l mai vedeam. Tu ţi-ai dat seama cât de frică îmi este, m-ai luat de mână şi m-ai dus. Ajungem acasă, tu spui: ea e nevastă-mea. Tata întreabă: Cum îţi zice pe nume? Răspund: Nastia. El mi l-a dres: Nastiona, vasăzică. Şi de atunci am rămas pentru toţi – Nastiona. Iar mama mă priveşte şi tace. Îmi dau seama că nu prea i-am plăcut, că se aştepta, pesemne, să aibă altfel de noră. Ai băgat de seamă şi tu şi ai spus: ea e aici singură de tot – despre mine, adică – n-are cine s-o apere, să n-o obijduim. Ai spus-o parcă mai în glumă, mai în serios, ba şi râzând chiar; da de fapt nu-ţi ardea de glumă deloc. Abia atunci m-am pătruns de credinţa că nu am greşit urmându-te, după ce mă repezisem ca o zăludă în necunoscut, că o s-o ducem bine împreună.

În aceeaşi seară m-ai scos în lume. Ţii minte? M-ai dus la Vitea Beriozkin, la Maxim Vologjin şi la alţii. Uitai să-ţi spun: Maxim s-a întors acasă zilele trecute. Are braţul şi acum

bandajat, susţinut de o faşă prinsă pe după gât; se zice că i-a fost zdrobit rău. Andrei, retrăgându-se în sinea lui, n-a suflat nicio vorbă la auzul acestei noutăţi, şi Nastiona îşi continuă amintirile: Nu mă purtai cu tine ca să te lauzi cu nevasta, ci ca să cunosc oamenii din sat cât mai repede şi să nu mă simt streină între ei. Şi, într-adevăr, a doua zi dimineaţă o întâlnesc pe Nadka lui Vitea şi casc ochii: de unde a apărut aici o cunoştinţă de a mea? îmi zic. Căci chipul mi-e cunoscut, dar de unde, nu mă dumiresc. Când, deodată, mi-am adus aminte: Dumnezeule, păi chiar ieri m-ai dus tu să fac cunoştinţă cu ei, iar eu de zăpăceală uitasem de asta. Şi aşa m-am bucurat că o văd, de parcă-mi era o rudă apropiată. Şi am dormit noi în noaptea aceea, ţin minte, în hambar. Aşa ai vrut şi ne-am aşternut acolo. Mai întâi mi s-a părut cam ciudat, dar hambarul era curat, cu tot ce era în el în mare rânduială – hambarul acela mai mic, dinspre curte. N-avea nicio fereastră, şi era întuneric beznă. Şi, uite, ca şi aici, ne-am culcat pe un prici – unde a dispărut mai pe urmă priciul, cine l-a desfăcut? Păi, chiar tu l-ai scos. Sigur, chiar tu: a trebuit să faci acolo o despărţitură pentru grâne. Ce păcat: un prici aşa de bine meşterit. Întunecime – ca sub pământ, dar mirosea a lemn, a talaş. O fi lucrat bătrânul acolo la lemnăria lui. Şi tu miroseai a talaş, ţin minte ca acum. Tu mă întrebi: nu ţi-e frică? Nu, zic, cu tine nu mi-e frică. Când deodată un cocoş de după perete, din pătul, sloboade un strigăt fioros, ca şi cum ar fi tras cu urechea la spusele mele şi a vrut să mă pună la încercare. Iar eu sar din pat ca arsă! Nastiona râse. Potolit şi blând se prefiră râsul ei şi se stinse molcom: apoi lăsă să-i scape un suspin uşor. Iar dimineaţa am bâjbâit mult până să găsesc uşa: nu ştiam în ce parte e, şi pace. Te-ai lăfăit în culcuş până la prânz, uitând cu totul de tânăra ta nevastă. Între timp, eu m-am dus pe malul Angarei, am trecut prin cele două grădini de zarzavat. N-am vrut să mă aşez la masă fără tine. Aştept. Văzând asta, mama s-a dus să te scoale. Ţin minte, am băut ceai cu covrigi, toţi împreună: tata, mama, tu şi eu. Tu încă te legai de mine în glumă, cum că aş fi umblat nu se ştie pe unde

toată noaptea. După ceai mi-ai zis să mergem. Unde? întreb eu. Ca să-ţi arăt muntele care ştie multe, dar nu spune. Ai râs de mine. Şi, într-adevăr, m-ai cărat sus pe munte, prin poieni; mi-ai arătat de acolo ogoarele, pământurile nedesţelenite, jur împrejur cât vedeai cu ochii şi mi-ai povestit despre toate; am umblat aşa până-n seară. Când ne-am întors, i-am găsit la noi pe prietenii tăi aşezaţi în jurul mesei. Dacă te-ai însurat, au zis ei, eşti bun de cinste, pune la bătaie trăscăul. Era şi Vitea printre ei, şi Maxim Vologjin. Vitea a căzut pe front – cred că ştii? Ţi-am scris. Dar nu ştiu dacă ţi-am scris că Nadka în lipsa lui a născut o fetiţă; nu mai ţin minte: ţi-am scris sau nu. Acum are trei plozi, tare se mai chinuieşte cu ei. Dar ce să facă?

Nastiona se uită pieziş peste umăr la stânga, unde zăcea Andrei, dar el rămase nemişcat, stăpânindu-şi până şi răsuflarea, ca să nu se trădeze cumva. Ceea ce o făcu să regrete că a pomenit despre Vitea. Andrei şi cu Vitea erau strâns legaţi printr-o prietenie trainică, dar Nastiona n-ar fi vrut să se lase abătută acum în niciun caz de la şirul gândurilor sale. Dealtfel, nici nu era în stare să şi le întrerupă. Amintirile ce o năpădiseră erau copleşitor de vii şi răsăreau în lanţ înaintea ochilor ei vibrând de bucuria evocării şi implorând-o să nu le părăsească şi să continue mai departe. Aceea, la care se oprise adineauri, dădea ghes înaintând aproape de tot, de parcă ar fi vrut s-o cuprindă toată şi s-o treacă pe tărâmul ei. Într-adevăr, ce bine se simţea acolo, ce veselă şi fericită era, câte speranţe purta ea în suflet! Şi totuşi Nastiona o domoli: ajunge. Furată de o altă imagine şi de o trăire nouă, ea zâmbi şi întrebă:

— Îţi mai aduci aminte cum am venit eu la tine, la raion, când erai acolo la cursuri?

În a doua iarnă, după ce s-au luat, Andrei a fost trimis de colhoz să urmeze cursul de socotitori. Avea şase clase, deci ştia ceva carte; l-au sfătuit să renunţe la gândul de a se face tractorist şi l-au îndrumat să înveţe ceva contabilitate. O muncă la fel de respectabilă şi de vază, deşi nu atât de bărbătească cum era cea de tractorist; în schimb, eşti tot timpul acasă, pe loc; ca tractorist însă, te afli veşnic la

dispoziţia S.M.T.-ului; luni de-a rândul rătăceşti pe ogoare streine, printre oameni streini. Asta l-a făcut pe Andrei să aleagă contabilitatea.

De Anul nou a venit acasă, iar în februarie a plecat Nastiona la el. Centrul raional era la şaptezeci de verste depărtare, cu popas de o noapte pe drum. În sanie luară loc: Innokenti Ivanovici, Vasilisa Preaînţeleapta, care se găsise tocmai atunci să meargă la spital, şi Nastiona. Innokenti Ivanovici şi Nastiona, ca să treacă mai uşor timpul, îndrugau verzi şi uscate; lui îi plăcea să vorbească, iar Vasilisa Preaînţeleapta tăcea, preţuia cuvântul ca aurul, degeaba nu ţi-ar fi scos o vorbuliţă măcar. A doua zi către seară ajunseră la centru, se înţeleseră să-şi termine treburile în ziua următoare şi se despărţiră, apucând fiecare după interesul său. Interesul Nastionei era să-l vadă pe Andrei, iar pentru asemenea treabă oricâte zile ai avea tot nu-ţi ajung.

Andrei stătea cu chirie într-o căsuţă veche pe malul unui râuleţ, nu departe de locul unde acesta se vărsa în Angara. Bătrâna lui gazdă nu s-a arătat defel bucuroasă de venirea Nastionei, dar şi mai puţin încântat a fost tovarăşul de cameră al lui Andrei – un om în vârstă, ursuz, cu faţa ciupită de vărsat, purtând ochelari cu sticle diferite, una de culoare mai închisă decât cealaltă şi care semănau cu ochelarii de cal. Cum stătea lungit pe pat cu o carte în mână, n-a găsit de cuviinţă nici să se ridice, nici să spună măcar o vorbă de bun venit. Andrei s-a agitat un timp şi în cele din urmă a dus-o pe Nastiona să doarmă la Casa colhoznicilor.

Încă înainte de a porni, cu gândul numai să plece la Andrei, Nastiona începu să nutrească o mică speranţă pe care o cerca doar în sinea ei şi în mare taină, de teamă să n-o sperie cumva. Iar lui Andrei nici în ruptul capului nu i-ar fi mărturisit-o. O străfulgerase un gând: dacă n-a fost în stare să rămână grea acasă, poate că va izbuti s-o facă în alt loc. Acasă s-au cam obişnuit unul cu celălalt, pe când aici împrejurările vor fi cu totul altele, de un farmec aparte, şi ar putea să-i fie într-un ceas bun. Nu degeaba se spune că cel mai iute se zămislesc buruienarii – copiii din flori;

pândesc doar momentul în care ai uitat de ei şi hop îţi vin plocon: salutări de la un tătic! Numai că la Nastiona totul s-ar petrece cum se cuvine, cinstit şi cu dragoste, cu o singură deosebire: departe de casa lor şi, prin urmare, de nereuşită. Nu prea îi venea să creadă că din năzăreala asta a ei s-ar putea împlini şi tainica-i dorinţă, dar cu cât nu-i venea să creadă, cu atât mai mult o ispitea gândul să încerce să se convingă.

— Ţii minte, dimineaţa nu te-ai mai dus la învăţătura ta, ci ai alergat la mine şi am mers împreună la ceainăria de peste drum. Acolo, chiar pe masă fierbea în clocot un samovar atât de mare, cum nu mai văzusem până atunci şi nici de atunci încoace. Avea, se vede, robinetul uzat, că din el da mereu, mereu afară apa în clocot: de-aceea şi puseseră sub el o farfurie adâncă. De ce nu l-or fi lipit cu puţin cositor, nu pricep. Şi când a venit rândul să-ţi toarne ţie, femeia aia a răsturnat deodată în pahar apa din farfurie! Tu ai băgat de seamă şi i-ai cerut să-ţi toarne din samovar. Ea – nu, că tot din samovar s-a scurs şi apa din farfurie. Tu i-ai spus că ăla nu-i ceai, ci spălătură. Ba nu-i spălătură. Ba-i spălătură. Şi v-aţi ciondănit aşa, până când s-a învrednicit să-ţi umple paharul din samovar. Mi-aduc aminte că tu cumpăraseşi nişte bomboane învelite în hârtiuţe şi le ronţăiam la ceai în loc de zahăr. Nu ştiu cu ce erau bomboanele acelea, cu miere, se pare: aromate, se topeau încet şi gustul lor ţinea mult, mult. Ca şi cum ar fi resimţit iarăşi dulceaţa plăcută şi neuitată a acelor bomboane, Nastiona plescăi din vârful limbii şi se linse pe buze. Şi aşa-a, după ceai, ne-am dus iar la gazda ta. Pe ursuzul tău cu ochelari caraghioşi nu l-am mai găsit în odaie, iar bătrâna era acasă. La cursul de socotitori n-are ce căta, aşa că stă acasă şi se holbează la noi să vadă ce vom face. Afurisită bătrână: vede prea bine că abia aşteptăm să plece, da’ ea nici gând să se mişte din loc. Atunci ţi-a venit în cap s-o trimiţi undeva: l-ai dat bani să cumpere la magazin un şip de rachiuaş. Îi plăcea, mi-ai spus tu pe urmă, să târguiască asemenea marfă şi nu lăsa pe altcineva s-o facă. Dacă-i vorba de rachiuaş, zice, mă duc –

cum să nu mă duc, altminteri nu m-aş urni nicicum din locul meu. Nu-i nevoie, zici tu, să alergi, nu-i nicio grabă, ai timp berechet să te întorci. Te cred şi eu, dar tu, drăguţule, pune mai bine cârligul la uşă, ca să pot intra în casa mea după cuviinţă.

Nastiona râse, cald, molcom, fără să-i tresară trupul, ca şi cum o rotiţă subţire ar fi trecut printr-o apă şi s-ar fi îndepărtat fără să-i tulbure luciul.

— Apoi ne-am plimbat toată ziua – unde numai n-am fost – continuă ea, coborând glasul până la şoaptă şi tărăgănând cuvintele. Tu te ţineai scai de mine şi erai atât de bucuros că suntem împreună, vedeam doar cât eşti de bucuros. Dar ce bucuroasă eram eu! Iarna, pe ger cumplit, mă topeam de fericire. Umblam şi simţeam dinlăuntru cum îmi arde faţa, cum îmi tremură mâinile. La început tot mi-era teamă că ai să mă întrebi de ce am venit. Şi într-adevăr, de ce? Cum s-o spui în vorbe? N-aveam de fapt, nicio treabă anume – am venit şi atâta tot. Am picat pe capul tău şi dă-i cu plimbările peste tot, în loc să te las în pace să-ţi vezi de învăţătură. Am văzut şi un film! izbucni ea aprig, aproape strigând. Îţi aduci aminte? Am văzut un film! Vai ce uitucă sunt. Tocmai asta era cât pe-aci să-mi scape. Nu ştiu ce-i cu ţinerea mea de minte: s-a făcut nu ştiu cum dosnică, scotoceşte toate cotloanele, dar ce e de căpătâi nu scoate la iveală. A doua zi, am plecat înapoi acasă şi am povestit pe drum filmul pe care l-am văzut, încât până şi Vasilisa Preaînţeleapta s-a făcut mai vorbăreaţă. Locurile noastre erau chiar în fundul sălii, sub ferestruica aceea prin care trece snopul de lumină. Către sfârşit te-ai lipit de mine şoptind: poate că nu mai pleci mâine, poate că mai rămâi o zi? Eu clatin din cap că nu se poate, iar lacrimile îmi curg pe obraz şiroaie: chiar tu îmi cereai să mai rămân, tu singur. Să-mi sară inima din loc de atâta bucurie...

Dar mai departe, mai departe, ţii minte, Andrei? Mai departe – să mori de râs, nu alta. Înainte de a mă conduce acolo, la Casa colhoznicilor, am trecut iar pe la tine. Ştiam că bătrâna va fi acum mai binevoitoare. Am intrat. Ea, de

colo: mai pune ici, în palmă, pentru un şip, drăguţule, şi rămâneţi peste noapte în cuhnea mea, iar eu mă duc să dorm la o prietenă, mai scurtăm noaptea încălzindu-ne cu rachiuaş. I-ai dat şi s-a făcut nevăzută. Dar curând, nici nu apucasem să ne culcăm, că s-a şi întors: magazinul e închis, zice, iar fără magazin n-are rost să mai merg la prietena mea. Atunci te-ai dus chiar tu şi ai găsit nu ştiu de unde rachiu şi bătrâna a plecat. Pe urmă am văzut că nici tovarăşul tău cel tăcut şi ursuz n-a mai venit, şi-a găsit culcuş în altă parte. Iar noi am petrecut toată noaptea aceea amândoi, împărăteşte. Vai, Andre-e-ei. Şi tu mai întrebi dacă m-am simţit bine cu tine? Mai poate fi vorbă?! Gândeşte-te numai!

Dar Andrei n-o mai auzea şi n-o înţelegea. Urmărind la început amintirile Nastionei, el încercase o durere dulce, răscolitoare, care se înteţea tot mai tare sfâşiindu-i inima – la gândul că toate astea au existat cândva aievea; îşi amintea şi el de ele, dar amintirea era oarecum seacă şi fugară, ca şi cum nu era vorba de cele trăite de el însuşi, ci de altcineva care-i împrumutase memoria. Ce să facă el acum cu ea – n-avea habar. Vie şi iscoditoare, ea nu putea să-i aducă decât suferinţă: cu propria lui memorie nu se împăca. Cele două memorii refuzau să se înţeleagă între ele; încăpând în acelaşi vas, ele izbuteau să ocupe locuri cu totul distincte, fără a se amesteca şi fără să încalce hotarul stabilit. Dar propria lui memorie era mai rea şi mai puternică, atunci când voia, o covârşea pe cealaltă.

Cum s-a-ntâmplat şi de astă dată: Nastiona vorbea cu o tulburare molcomă; el nu răspundea, ci doar sta s-o asculte, când ţinând pasul cu ea, când rămânând mai în urmă, reţinut de propriile lui amănunte; cu toate că urma pas cu pas cărarea deschisă de dânsa, se poticnea totuşi deseori, uitându-se chinuit şi speriat împrejur, neştiind încotro îl va duce. Şi când s-a interpus şi propria lui amintire, el nu s-a mirat – era şi firesc să se-ntâmple aşa – ca şi cum ar fi aşteptat-o să apară, sperând să-şi îndure chinul până la capăt, să îndure ce i se cuvenea şi să se întoarcă apoi iar la Nastiona.

Amintirea aceasta răsări dintr-o nimica toată, din sclipirea unui firicel subţire de păianjen pe care îl aruncase imprudent înainte şi care a fost de ajuns ca să trezească şi apoi să-i aducă năvalnic în faţă o altă imagine. Era mult mai apropiată de starea lui de azi şi Andrei n-avea putere s-o respingă. Această ultimă amintire legată de război apărea totdeauna brusc, autoritar şi îl stăpânea îndelung, fără cruţare, cutremurându-l şi îngrijorându-l, înfăţişând precis orice amănunt: de atâtea ori trebuise el să retrăiască unul şi acelaşi lucru, mereu acelaşi! De fapt, tocmai de la cele întâmplate atunci se trage această răvăşire a vieţii lui: a nimerit întâi la spital şi de acolo direct aici.

...Într-o seară călduroasă de vară, după ce terminase tragerea în cadrul pregătirii de artilerie, aflându-se pe o poziţie de foc camuflată, bateria lui se pregătea să treacă pe o poziţie nouă. Legătura telefonică cu posturile de observaţie fusese demult întreruptă; bateria din dreapta plecase; la stânga restul divizionului se pregătea să facă la fel. Nu era nicio grabă, nimeni nu se zorea. De la tunul printre servanţii căruia se număra şi Andrei fuseseră scoase colimatorul şi dispozitivul de ochire fălcile afetului fuseseră împreunate şi îmbucate, se lucra doar la legarea huselor. Din spatele liniei, de după dâmbul cu rarişte începură să duduie unul după altul motoarele tractoarelor cu şenile; două camioane zdrăngănind din caroseriile uzate se târau spre tunuri.

Tocmai duduitul acesta al tractoarelor a înăbuşit, se vede, uruitul mai depărtat al unor tancuri. Oamenii erau într-atât de absorbiţi de pregătirile pentru trecerea pe altă poziţie, într-atât se tocise în ei simţul primejdiei, încât, auzind chiar un zgomot mai dens, nu i-au dat nicio atenţie. De aceea, când pe coama dealului din faţă apărură tancurile nemţeşti şi, doar oprindu-se pentru moment derutate de prezenţa tunurilor noastre, se năpustiră la vale; totul păru a fi o năzărire. De unde? În faţă erau doar ai noştri! De unde? La bateriile învecinate se auziră strigăte; servanţii se repeziră să smulgă învelitorile, să pună tunurile în poziţie de tragere, coborând şi îndreptând ţevile spre

duşman. Andrei, ca încărcător, porni iute spre lada cu proiectile când se pomeni asurzit şi aruncat la pământ; în cădere, ca prin vis, văzu cum roata tunului vecin se înalţă învârtindu-se şi se lasă iar pe pământ. Dându-şi seama că trăieşte, sări înainte şi înşfăcă lada.

Erau cinci tancuri. Dar pe unul din ele bateria din stânga, cea cu numărul unu, apucase să-l lovească şi tancul ardea. Bateria a doua însă, din care făcea parte Andrei, nu trăsese încă niciun foc. Comandantul striga ceva cu glasul răguşit, dar se ştia ce este de făcut şi fără comenzi. Coborând de pe deal, tancurile se despărţiră brusc: două înaintară spre bateria întâi, celelalte două spre bateria a doua, căutând totodată, cu o anume viclenie, să treacă printre cele două baterii pentru ca cei de acolo să tragă de fapt unii într-alţii. Dar nu era timp de gândit în privinţa asta, trebuia deschis focul.

Un singur foc a apucat să tragă tunul de bază al bateriei, pe care-l încărca Andrei Guskov. Apoi, alături se auzi un scrâşnet, urmat pe loc de un zgomot asurzitor amestecat cu zvon de metal sfărâmat şi Andrei se simţi aruncat de-a rostogolul, după cum i se păru, într-o parte.

De undeva, de departe, răsuna vocea Nastionei; răsuna prelung şi duios, umplându-i trupul de fiori prin intonaţia ei. Nu desluşea cuvintele; urechile-i erau năpădite de vuietul acestei scurte şi cumplite încleştări a fierului cu fierul, în care oamenii păreau cu totul prisoselnici; în ochi îi mijeau, în scurte scăpărări repetate, imaginile luptei; văzduhul era înecăcios, încărcat de duhori; se iscau, contopindu-se într-un singur vârtej fierbinte, strigăte, o fâşie de pământ negru, reavăn, răscolit de proptitoarele neînţepenite, tractoare ce se retrăgeau în grabă spre adăpost, Korotko, ochitorul tunului, care, sprijinindu-şi capul pe afet, încerca să-şi vadă burta sfârtecată de o schijă, învelitoarea ţevii de tun aruncată în aer de suflul exploziei – şi toate acestea în scrâşnetul crescând al şenilelor, pe care frica îl făcea şi mai înfricoşător.

Şi deodată vocea Nastionei dispăru. Nerevenindu-şi încă din amintirea acestei ultime lupte a lui, Andrei se întoarse

încetişor şi văzu în ochii Nastionei cu totul altceva – căldura propriilor ei amintiri. Nemaiputând rezista, îşi adăposti faţa la pieptul ei şi scoase un geamăt surd.

— Andrei, ce ai? Ce-i cu tine? Ce? se sperie Nastiona.

El îşi stăpâni lacrimile ce dau să-l înece.

— Nimic, Nastiona. Nu lua în seamă. Eşti aici, eşti cu mine.

Nu se eliberase încă de teama că amintirile şi-au schimbat locurile, substituindu-se reciproc, că bătălia pe care o retrăise cu câteva clipe înainte era realitatea cea mai adevărată şi continua să arunce priviri temătoare împrejur.

— La ce te-ai gândit tu? Nastiona îl mângâia pe cap, dar vorbea de ale ei. Eşti un prostuţ, atâta tot. Ţi s-o fi năzărit cine ştie ce. Poate că nu te simţi bine că sunt în preajma ta; cât despre mine, nici nu poate fi vorba de una ca asta. În toţi anii aceştia te-am aşteptat atâta – doar pe tine te-am aşteptat, nu pe altcineva. O dată măcar nu m-am culcat fără să fi stat de vorbă cu tine, în gând, iar dimineaţa nu mă sculam din pat până nu te aduceam cu acelaşi gând la mine, să aflu cum o duci acolo. Şi să ştii, mi se părea cu adevărat că te văd aievea: mai întâi nu era nimeni, doar cât auzeam un şuier ca de vânt; apoi şuierul scădea, se auzea tot mai încet, mai încet – semn că nu mai erai aşa departe; şi deodată apăreai şi tu. Mereu singur, nu ştiu de ce şedeai, ori stăteai în picioare îmbrăcat ostăşeşte, trist, mereu trist şi neavând pe nimeni lângă tine. Mă uitam la tine, vedeam că eşti viu şi, înapoi: n-aveam voie să zăbovesc cât de puţin, ori să stau de vorbă. Şi iar mă întorceam la treburile mele şi aşa zi cu zi. Poate chiar prea mult te aşteptam; nu-ţi dădeam răgaz, te împiedicam să lupţi cum trebuie. De unde să fi ştiut ce este îngăduit şi ce nu – făceam cum mă ducea capul şi atâta tot; nimeni nu m-a povăţuit, nu m-a îndrumat. Iar tu tăceai. O, Andrei, Andrei...

El îşi puse mâinile pe cap şi, clătinându-l dintr-o parte în alta, ca şi cum ar fi încercat să smulgă o greutate de neînvins, gemu:

— Doamne, ce am făcut?! Ce am făcut, Nastiona?! Şi

lăsând mâinile să cadă neputincioase, îşi întoarse faţa spre dânsa. Să nu mai vii la mine, să nu mai vii, auzi? Iar eu am să plec. Plec de tot. Nu se mai poate aşa. Ajunge. Destul m-am chinuit. Şi pe tine te chinui. Nu mai pot.

Nastiona rămase înlemnită. Dar îşi reveni pe loc din uluiala clipei şi se împotrivi hotărâtă.

— Aşa, tu pleci, vrasăzică. Tu pleci, dar cu mine cum rămâne? Eu, eu ce mă fac? Te-ai gândit la asta? Ce mă fac cu păcatul ăsta al meu? Îl plimb în văzul tuturor, ca să intru în gura lumii? Nu, Andrei! Dacă aşa ne-a fost datul, să-l purtăm amândoi. Să mai aşteptăm, Andrei. Să mai aşteptăm, nu te grăbi. Poate că lucrurile se mai limpezesc, se mai descurcă. Trebuie cumva să ieşim la liman. Cândva, de mult, biata maică-mea spunea: orice vină, cât de mare ar fi ea, îşi găseşte până la urmă iertare. Aşa zic şi eu, că de, nu sunt şi ei oameni? Se sfârşeşte războiul şi atunci vedem noi ce şi cum. Ori ne-om putea înfăţişa lumii cu gând de pocăinţă, ori altcumva – om trăi şi om vedea. Mai rabdă puţin, nu pleca. De unul singur – pieri. Şi eu pier; mai întâi pier eu. Aşa cel puţin am să ştiu unde te afli, unde să te găsesc. Şi dacă vine copilul cu adevărat? Doar numai tu ştii că e copilul tău, şi nu unul din flori. Cu cine să stau de vorbă, să-mi uşurez sufletul. Căci pentru lume, pentru toţi ceilalţi eu sunt acum o streină. Spune, n-ai să pleci, nu-i aşa? Rămâi?

Fără a mai scoate o vorbă, cu oarecare zăbavă, Andrei încuviinţă din cap.

— E bine aşa, numai aşa se poate; nu trebuie să pleci. Nastiona răsuflă adânc şi, după o scurtă tăcere, întoarse capul spre fereastră: Ce întuneric. Am şi uitat că trebuie să plec. Scoală-te, Andrei, spuneai că vrei să mă petreci. Mergem, să fim cât mai mult împreună. Şi nu-ţi mai face gânduri de-astea. Nu eşti singur. Dacă erai de unul singur, făceai cum te tăia capul.

În întuneric nu se vedea cum îi curg lacrimile pe obraji.

12

TRECUSERĂ TREI ZILE DE LA ACEASTĂ ÎNtâlnire. Ultima zăpadă căzută şi nămeţită de vânt scăzuse între timp până la crusta cea veche. Andrei Guskov hotărî să dea o raită pe la Atamanovka. De mult îl tot ispitea dorinţa de a face un târcol în jurul satului, dar renunţa mereu, de teamă să nu se dea de gol printr-o nesocotinţă sau vreo întâmplare neprevăzută. Dar acum, după discuţia cu Nastiona, după toate cele aflate de la dânsa, simţea că nu se mai poate împotrivi acestui îndemn lăuntric. Mai ciudat era însă că acum el se simţea mult mai sigur în mişcările şi acţiunile sale, de parcă ar fi căpătat deodată nişte drepturi osebite în privinţa prezenţei sale prin partea locului, drepturi care îi îngăduiau să se teamă mai puţin, să ţină seama în mai mică măsură de primejdia care-l paşte. Unde mai pui că şi vremea se încălzise, primăvara se instaura cu repeziciune şi ar fi fost pentru el momentul cel mai prielnic; orice zăbavă sau amânare însemnând pierderea singurei ocazii potrivite pentru a-şi revedea mai de aproape satul natal.

Noaptea era pe sfârşite, senină şi înstelată. Dinspre răsărit, o pânză uşoară de lumină cenuşie pornea să dezvăluie zările. Andrei traversă Angara; ocoli satul pe la marginea de jos şi urcă la deal. De la întoarcerea sa nu văzuse încă Atamanovka din partea aceasta şi satul i se arătă şi mai mic de cum îl ştia. Abia recunoştea izbele joase, care păreau culcate de-a lungul uliţelor: cu ferestrele turtite parcă, de mărimi diferite (care cu obloane, care fără), semănând acum cu nişte cârpituri; cu acoperişurile ce coborau aproape până la pământ; cu garduri scălâmbe de-o parte şi de alta a porţilor. Ştia exact fiecare casă a cui şi unde este şi totuşi, privindu-le acum, stătea la îndoială dacă nu se înşală; ca loc – erau cele ştiute de el, dar la înfăţişare – aproape să nu le mai recunoască, şi nu înţelegea: le vede astfel din cauza luminii prea slabe încă şi

a văzduhului cam pâclos, sau fiindcă în aceşti ani de război casele îmbătrâniseră cu adevărat, în lipsa mâinilor meştere bărbăteşti care să le îngrijească?

Ocoli mult timp cu privirea casa părintească, pe care voit o lăsă la urmă, ca s-o vadă abia după ce ochii se vor fi obişnuit cu priveliştea satului în întregime, pe care să-l simtă din nou apropiat inimii sale, pătrunzându-se de imaginea lui reală în schimbul celei plăsmuite la distanţă doar din aduceri-aminte. Dar acest sentiment de apropiere nu se grăbea să-l cuprindă: în anii cât a lipsit de acasă, dar mai cu seamă în lunile acestea când, deşi se afla prin preajma satului său, îşi impusese categoric să n-aibă deloc a face cu Atamanovka, se rupsese de sat în multe privinţe. Vrând-nevrând, lucrurile se brodiră în aşa fel, că meleagul său natal rămânea locului, iar el rătăcea pe undeva în afara lui. Să trăiască acolo laolaltă cu cei apropiaţi lui nu mai era cu putinţă; şi nici loc pentru mormânt măcar nu i se mai cuvenea în vatra lui. Prin urmare, n-avea niciun rost să tânjească, să se chinuie, să-şi facă atâta inimă rea, să se lase pradă deznădejdii. Uneori, dând cu ochii de marginea satului, care se zărea de peste Angara, Guskov încerca fără niciun chef şi oarecum în silă, ca şi cum şi-ar fi bătut joc de el însuşi, să-şi amintească: ce îl atrăgea pe el acolo? Pentru că ceva-ceva îl atrăgea odinioară, dar ce anume – nu-şi mai amintea.

Izba în care se născuse şi crescuse şi în care locuiau fiinţele cele mai dragi lui şi cele mai apropiate din lume se afla în dreptul privirii sale, în al doilea şir de case de la uliţă. În cele din urmă, pregătit sufleteşte şi cu atenţia încordată Guskov, îşi aţinti privirea asupra ei: aceleaşi trei ferestre ce dau în drum şi spre priveliştea din deal unde se afla el; acelaşi colţ din stânga, lăsat puţin pe o rână, care-i reaminti cuvintele tătâne-său: casa seamănă cu stăpânul ei – cam şchioapă; aceeaşi tindă trainică, din bârne, încăpătoare, cu acoperişul într-o apă, care adăposteşte tot felul de lucruri învechite. Izba fusese clădită temeinic, menită să ţină pentru multe generaţii; dar sub unul din colţuri terenul se lăsase puţin, şubrezindu-i temelia; se

întâmplase chiar în vara din preajma războiului; urma ca îndată după seceriş bărbaţii să facă o „clacă” şi, fără nici-o săpătură, să ridice colţul aplecat şi să vâre dedesubt o întăritură solidă din piatră. N-au mai apucat s-o facă însă. Iureşul războiului i-a mânat peste noapte pe toţi bărbaţii valizi pe front. Bătrânul singur n-avea cum să se descurce. Şi aşa o să rămână izba într-o rână, până se prăbuşeşte de tot, ori îşi găseşte un gospodar de ispravă. Cam aşa e! Părinţii nu mai au zile multe de trăit, iar Nastiona... e slabă nădejde ca Nastiona să facă rădăcini aici? şi dacă ar rămâne, n-ar rămâne singură.

Guskov scruta încordat ferestrele, nădăjduind parcă să pătrundă cu privirea înlăuntrul casei, să vadă ce se petrece acolo. Fereastra din dreapta, de la margine, era de la bucătărie; după acea fereastră, alături, se afla lipit de casă coteţul de păsări; la peretele opus ferestrei, în interior, e zidită o sobă rusească cu vatră şi cuptor; pe acest cuptor zace în ultima vreme, ziua şi noaptea, mama lui. Focul în sobă nu era aprins încă – hornul nu fumega. Dar curând se vor scula; mama o va striga pe Nastiona şi aceasta va aprinde focul. Fereastra Nastionei e cea din stânga, spre colţul aplecat. Acum îşi doarme ultimele minute de somn: culcată pe spate, cu picioarele întinse şi cu braţele cuprinzându-şi pântecul, o deprindere care, dacă a rămas grea cu adevărat, îi va fi acum de folos. Iată, aşadar, cum se pregăteşte omul cu mulţi ani înainte pentru ceea ce urmează să ia fiinţă în el: încă înainte de război, fără să-şi dea seama cum şi de ce, ca şi când ar fi făcut-o dintr-un fel de răsfăţ, Nastiona se obişnuise să-şi îmbrăţişeze pântecul – şi uite că acum dobândea prin rugă şi alint ceea ce râvnise necontenit. Astăzi Andrei va afla precis dacă speranţa lui n-a fost zadarnică; astăzi Nastiona îi va da un semn. Dacă nimic nu s-a schimbat, ea va face iarăşi pe seară foc în baie. Dar Nastiona nu ştie că el se află acum aici prin apropiere şi nu-l va aştepta la noapte la baie; Andrei îi spusese doar că îşi va face drum până la Angara.

Închipuindu-şi cum stă Nastiona culcată în aşternut – amorţită, întinsă în voie, caldă, strângându-şi cămaşa pe

pântec; cu faţa puţin palidă şi umflată peste noapte, cu tresăriri uşoare ca nişte sforţări de aducere-aminte, cu părul răsfirat pe pernă, închipuindu-şi-o acum în ultimele clipe ale somnului ei de dimineaţă, Guskov rămase cu respiraţia tăiată şi un fel de băşicuţă subţire de tot, plesnind, gemu în gâtlejul lui. Răsuflă într-un oftat adânc şi-şi trecu privirea asupra hambarelor înşirate la stânga casei. Cel din margine, dinspre curte, de care pomenise Nastiona, amintindu-şi prima lor noapte petrecută acasă, nu se vedea de aici. Din această amintire, însă, Nastiona n-a mărturisit un lucru: că strigătul cocoşului care le-a tulburat dragostea i s-a părut ei atunci drept un semn rău, pe care mult timp n-a vrut să-l dea uitării. „Semn rău” şi „semn rău”, repeta ea întruna, dar el, Andrei, încerca s-o liniştească: „Păi, cocoşii strigă aici în fiecare minut. Ce te faci, dacă te potriveşti lor?”

Dar iată că dimineaţa se desprinse complet din întuneric, se lumină de ziuă, şi satul lipit de pământ se mai înălţă de după garduri, apărând mai aproape şi mai în privelişte. Din hogeacuri prinseră a undui pale de fum, se auziră înăbuşit sunete somnolente. Se sculă şi Nastiona: fereastra mărginaşă din dreapta, din faţa sobei, sclipi, mângâiată de o flacără roşietică pâlpâitoare; se zări scurt deschizându-se colţul de sus al uşii; cineva ieşise, dar cine anume, nu se vedea din cauza gardului. Nastiona sau bătrânul? E timpul când Nastiona se duce să mulgă vaca; dar şi bătrânul obişnuieşte să dea vitelor hrană cam tot în acest timp; sau poate că şi această grijă a trecut acum pe umerii Nastionei, mai ştii? Sau poate că mama, împinsă de cine ştie ce imbold lăuntric, adunându-şi ultimele puteri, a ieşit în drum şi aşteaptă să vadă ce anume a îndemnat-o să iasă, ce şi încotro are să-i dea ghes să se mişte. S-ar putea oare ca mama să nu fi simţit deloc, dar chiar deloc, că el e aici, pe aproape?

Stătea astfel, privea şi-şi amintea, dar o făcea cu inima uşoară parcă, fără tulburare sau durere – poate pentru că aceste sentimente nu apucaseră încă să se trezească, să iasă din amorţire, sau poate că le rătăcise pe drumurile lui.

Şi el însuşi începu să se mire de calmul său: pentru prima oară în cei patru ani are în faţa ochilor imaginea satului său natal, ba îşi dă seama şi de faptul că un alt prilej s-ar putea să nu-l mai aibă de aici încolo niciodată, şi cu toate astea stă acum şi priveşte cu atâta linişte în piept. Acolo fiind, se frământa, suferea de dorul meleagurilor natale; ar fi dat orice numai să-şi poată arunca o singură dată măcar privirea asupra satului său, doar pentru asta pornise încoace, anume, s-ar putea spune, ca să-şi vadă Atamanovka lui pentru ultima oară. Şi uite-l acum aici, dar sufletu-i rămâne pustiu. Să se fi mistuit în el chiar orice simţire?

Ca să se mai pună la o încercare, îşi trecu privirea pe izba lui Vitea Beriozkin, leat cu el şi bun prieten, care a căzut în luptele din apropierea Moscovei. Şi de izba asta îl leagă multe amintiri; uite, a început să fumege şi ea; într-însa se află acum Nadka şi copilaşii ei. Andrei îl ajutase să se mute aici din partea de sus a satului, când Vitea plecase din casa maică-si. De fapt, nici nu prea avu ce să mute! Au înhămat calul, au aruncat în căruţă două-trei boccele, un pat şi priciul de scânduri şi asta le fu gospodăria toată. Masa, laviţele le-au meşterit ei amândoi la noua locuinţă, cu sculele aduse de Andrei de la el de acasă.

Andrei îşi dădu seama, surprins, cât de aproape şi precis i se înfăţişa acum Vitea: chipul, vocea, mersul, gesturile – totul. Ca şi cum l-ar fi văzut chiar alături de el şi nu s-a depărtat decât pentru moment. „Ciudat – se gândi Guskov – el nu mai există, dar eu îl văd şi îl aud totuşi, de parcă ar fi viu. Cum se face? Prin strădania cui? A lui Vitea sau a memoriei mele? Dar pe mine, să zicem, mă vede oare cineva tot aşa de bine? Eu doar exist, ar trebui să fiu văzut de oameni, un om viu – de alţi oameni vii! Deşi, aici cred că este vorba de cu totul altceva, se răzgândi el pe loc. Vitea şi-a împlinit drumul datoriei, a ajuns la capăt: toată lumea ştie ce s-a-ntâmplat cu el. Ce-i cu tine însă – nu ştie nimeni. Oamenii se feresc de pe acum să-şi amintească de tine; n-ai nici loc de ultim popas, de unde ar putea să pornească amintirile; căci în viaţă fiind încă, te-ai topit, ai dispărut ca

zăpada din anul trecut. O fi şi altceva: amintirea despre un om, care-şi face drum către cei ce l-au cunoscut, şi-o fi ştiind şi ea, desigur, preţul; de aceea, amintirea despre tine se va ruşina veşnic şi se va ascunde, cum te ascunzi şi tu acum. Încât renunţă la orice speranţă, căci pentru tine nu va licări nici aici vreo dâră de lumină. Pentru tine nu mai există nicio speranţă.”

Chibzuia liniştit, cu sânge rece, fără a lăsa loc gândurilor să treacă şi prin cotloanele inimii. Nu există – nu există. Când va muri, puţin îi va păsa de ceea ce vor spune oamenii despre el. Acolo nu-l vor durea oasele din cauza asta; acolo toţi sunt o apă şi un pământ. Atenţia lui Guskov continua să fie atrasă de casa părintească, pe care căuta să n-o scape din ochi. Îl văzu pe taică-său îndată ce acesta apăru în drum, ba i se păru că aude şi scârţâitul portiţei. Bătrânul o închise cu grijă după el; zăbovi un timp, privind spre dealul unde stătea Andrei, ca şi cum ar fi bănuit că el se află acolo; apoi o luă la dreapta pe drum, cu mersu-i puţin şchiopătat, slobozind dâre de abur sau pufăind din ţigară, era greu de spus. „Iată-l şi pe taică-meu – gândi Andrei încet, fără tulburare, fără a se clinti din loc. El este.” Se uită fix în spatele tatălui său, care se ţinea drept, refuzând să se încovoaie bătrâneşte, şi simţi, descumpănit, cum i se cască în suflet un gol din ce în ce mai mare. La jumătatea drumului, tatăl său încetini mersul, se opri şi, îndoindu-se din mijloc, scutură de câteva ori din cap – tuşea se vede. Şi iarăşi avu Andrei amăgirea că aude această tuse, că hârâiala ei adâncă, răvăşitoare ajunge la urechile lui. Îndreptându-se apoi, bătrânul îşi urmă drumul şi curând dispăru după primul colţ ce se făcea după izba bibliotecii.

Andrei mai zăbovi un timp, cu privirea tâmp aţintită înaintea sa, în pământ: apoi, fulgerat parcă de un gând, o luă aproape la fugă în sus la deal. După ce satul nu se mai văzu, coti la dreapta şi, cu paşi la fel de grăbiţi, pătrunse în pădure până dădu de drumul ce ducea înapoi la vale, dar pe lângă o sihlă de brădet; curând părăsi drumul şi o luă pieziş. Şi abia după ce străbătu desişul de brădet şi începură să se arate nişte construcţii, mai încetini pasul: în

faţa lui se aflau grajdurile, îngrăditura cărora ajungea cu latura ei de sus până la liziera păduricii. De aici Andrei putea să-l vadă pe bătrân mai de aproape.

Raporturile dintre ei, tată şi fiu, n-au purtat niciodată vreo trăsătură deosebită, nici în bine, nici în rău; trăia fiecare, cum s-ar spune, de capul său. Când era copil încă, ce-i drept, tatăl îşi mai supraveghea fiul, dar fără să se amestece în preocupările şi îndeletnicirile lui. Dacă-i sătul, îmbrăcat, încălţat – are tot ce trebuie să-i dea un părinte – e de ajuns. Iar şcoala vieţii să şi-o facă singur, pentru asta i s-au dat cap şi mâini. Nu-şi povăţuia fiul şi nici nu-l educa; dealtfel, nici n-ar fi ştiut să spună ce-i aia educaţie, ce mâncare de peşte o fi; socotea că viaţa îl va freca îndeajuns şi-l va struni ca pe oricare altul, după rânduiala ei; îl va ciopli după calapodul potrivit lui. Când era nevoie – îl mai lua el la rost; dacă nu era nevoie de aşa ceva – îl lăsa în pace. Dacă Andrei îl întreba despre ceva – îi explica, şi explica temeinic, cu pricepere şi pe înţeles, bucurându-se că fiul se interesează de anumite lucruri, iar el ca tată poate să-l lămurească, să-l îndrume, să-i arate; dacă vedea că acesta vădeşte tragere de inimă pentru ceva folositor – îl încuraja, observa cam ce ştie şi ce ar mai trebui să înveţe, dar nu căuta să-i vâre în cap ceva cu orice preţ, împotriva vrerii băiatului; n-avea acest obicei. Cea mai trainică învăţătură e aceea pe care o deprinde omul singur, pătrunzând cu propria lui înţelegere tâlcul şi rostul lucrurilor. O singură dată numai, pe cât ţinea minte Andrei, taică-su l-a „ajutat” cu asprime să înţeleagă ce e bine şi ce e rău: când pentru o ispravă urâtă a sa a dat vina pe Mişka, băiatul vecinului, atunci taică-su a luat hăţurile din cui şi, fără a spune o vorbă, i-a tras o bătaie zdravănă, ca să-i fie de învăţătură – o singură dată numai.

De aceea cu taică-su îi venea uşor să se înţeleagă. Acesta nu-l răsfăţa, dar nici nu se răstea, nu ţipa la el. Pe când maică-sa se înfuria mereu şi îl lua la rost; ba era bună şi duioasă, ba supărată foc şi pornită pe cicăleală: azi într-un fel, mâine cu totul într-alt fel. La taică-său putea să meargă oricând şi cu orice fără fereală; la maică-sa însă

trebuia întâi să se uite bine în ce ape se scaldă. Maică-sa era de fel de prin părţile de jos ale Angarei, din regiunea Bratskului, unde există câteva sate cu grai deosebit de toate celelalte localităţi: în rostirea locală a cuvintelor, sunetele ci, s,z capătă o pronunţare şuierată de ţ, ş, j. Pe-acolo oamenii sunt voinici, harnici şi frumoşi, tot unu şi unu, mai cu seamă femeile. De unde s-o fi tras soiul lor atât de ales, nimeni n-ar putea să spună. Dincolo de aria acestor sate oamenii vorbesc normal ca peste tot; dar cei de aici rămân cu acest specific şi nici nu pot altfel, ca şi cum ar avea limba prinsă de gâtlej într-un anumit chip, deosebit de al celorlalţi. Pentru o ureche nedeprinsă. vorbirea lor pare ciudată, caraghioasă, o înţelegi numai dacă te-ai obişnuit. Cei din Atamanovka râdeau deseori de maică-sa, glumind şi îngânând-o; ea se supăra şi, neştiind să-şi ascundă ciuda, se ferea să apară între oameni şi stătea mereu singuratică. Dar maică-sa purta în inimă şi o mare durere: războiul civil i-a stârpit tot neamul – tatăl, mama, şi pe cei trei fraţi ai ei – pe toţi. Ca să scape de oamenii lui Kolceak, fratele mai mic, care lupta printre partizani, s-a refugiat şi s-a ascuns la soră-sa în Atamanovka. Era cea dintâi amintire, tulbure şi cam fărâmiţată a lui Andrei, care pe atunci împlinise cinci ani: nişte oameni streini, bărboşi au năvălit în casă, l-au scos din ascunzătoarea de sub podea pe fratele mamei şi l-au dus legat cu ei. De atunci, mama l-a ţinut veşnic vinovat pe bărbată-su că n-a ştiut să-l scape de la moarte pe fratele ei. Tatăl tăcea posomorât, ascultând răbdător căinările ei. Întors schilodit din războiul mondial, el a izbutit să nu se mai înroleze sub niciun steag. Înscris în colhoz, chiar din prima zi s-a dus să lucreze la grajduri.

Iubea caii. Andrei n-a mai cunoscut alt om care să ţină şi să respecte atât de mult calul, ca taică-său. Poate că de aceea a şi cerut să fie repartizat la grajd, atunci când a scos din ogradă şi i-a dus la colectivă pe cei patru cai ai săi, socotind şi mânzul, fiindcă n-avea încredere în priceperea altora. Când era vorba de cai, tatăl său, de obicei liniştit, ba şi niţel molatic, nu ierta nimănui vreo nesocotinţă. Într-o zi, încă la începutul aşezării colhozurilor, i-a tras lui Nestor,

preşedintele de azi, o mamă de bătaie cu tafturul pentru că se întorsese de undeva în goana mare cu armăsarul Grom: calul era tot numai spumă şi cu buzele însângerate – atât de tare îl mânase şi îl strunise cu zăbalele. L-a bătut măr pe drăguţul de Nestor şi nimeni n-a îndrăznit să-l oprească. Înainte de a deveni proprietatea colhozului, armăsarul aparţinea lui Ulian, fratele mai mare al lui Nestor, ucis mai târziu în războiul cu Finlanda; de aceea probabil Nestor mâna calul cum voia, fiindcă îl socotea proprietatea lui; dar tatăl lui Andrei nu ţinu seama de nimic. Se supăra pe oamenii cărora le era scârbă să mănânce carne de cal, spunând că dintre toate animalele calul e cel mai curat; dar de mâncat, nu mânca nici el – nu era în stare. Din dragoste şi milă pentru cal, chiar şi faţă de unul mort. „Nici dacă ar fi să crăp de foame n-aş pune gura pe carne de cal şi de om”. Pe front, ca să nu moară de foame, Andrei a trebuit de câteva ori să mănânce carne de cal. Şi, gândindu-se la ceea ce spunea taică-său, ajunsese la concluzia că într-o asemenea situaţie nici acesta n-ar fi stăruit să rămână credincios convingerilor sale. Acolo, pe front, li s-a-ntâmplat odată să mănânce fiertură din carne de cal mort; erau bucuroşi şi de atâta; ba s-au băgat şi sub gloanţele duşmanului, ca să pună mâna pe leşul acela.

Ascuns în desişul de brădet, Andrei aştepta să apară bătrânul său tată. În mijlocul curţii, pe suporturi de piatră, la locul lor de totdeauna, stau cele două uluce lungi, scobite în trunchiuri mari de copac; alături, cu hulubele lăsate pe pământ şi cu fundul butoiului îndreptat ca un tun spre Angara, se odihnea sacaua. De-a lungul gardului, la stânga, stăteau în rând, cu hulubele ridicate şi legate, căruţe şi care încărcate cu tot felul de materiale lemnoase, diferite acareturi gospodăreşti şi stive de lemne. La dreapta, după grajduri, se afla oborul în care se puteau zări spinările cailor. Nimic nu se schimbase aici în aceşti ani; doar că totul părea mai învechit. Ograda, ruginie şi moale, din cauza fânului şi a bălegarului risipit, răspândea prin aerul geros al dimineţii duhori de putreziciune dospită. De-zobişnuit, Andrei le respira sufocându-se, dar tăria lor

înecăcioasă îi făcea plăcere, stârnind în el o dorinţă ciudată de a se lăsa ameţit până la uitare de sine.

Prin curte se zbenguia jucăuş o mândreţe de strijnic: negru cu pete perechi pal-deschise pe ambele coaste – vânjos, cu picioarele zvelte, cu spatele negru lucios, frumos arcuit, cu moţul şi coama tunse scurt. Privindu-l încântat, Andrei se gândi că strijnicul va fi, desigur, lăsat pentru prăsilă, prea era mândru şi frumos armăsăraşul. Dar mai era şi curios: adulmecase îndată prezenţa lui Andrei. Apropiindu-se de îngrăditură, vârî capul printre doi răzlogi şi se uită la el îndelung, cu o privire cercetătoare. Andrei bătu din picior ca să-l alunge. Mânzul zvâcni din loc, întoarse capul ca să se asigure că grajdul e aproape şi iar aţinti ochii asupra acestui om strein şi suspect. Şi tot aşa a continuat şi după ce şi-a reluat zbenguiala: culegând smocuri de fân risipite prin curte, nu uita să ridice mereu capul şi să-l caute cu privirea – ciugulea câteva fire şi iar se uita la el, ciugulea şi iar se uita.

Andrei se afla într-o stare de rătăcire şi descumpănire totală, când firul memoriei se frânge, iscând goluri: ba nu se putea dumiri de ce stă ascuns în pădure, când nu avea decât să facă doar câţiva paşi, să sară peste ocol şi să apară în lume, un salt şi iată-l în văzul tuturor – ce mai aşteaptă? – ba, amintindu-şi că n-are voie în niciun caz să se arate, nu era în stare să înţeleagă cum de i-a apărut înaintea ochilor privelişte a acestui colţişor atât de cunoscut din viaţa lui de odinioară, trăită cândva şi încheiată definitiv, de vreme ce el, Andrei, aparţine demult unei alte lumi. De unde şi până unde? Năzăreli, vrăjitorie? Care-i rostul? Cine are nevoie de aşa ceva? Ce legătură au toate astea cu dânsul? Cum a nimerit el în acest loc?

Îi scăpase momentul pândit, când tatăl său trebuia să iasă din magazia de harnaşamente, căci îl zări abia acum ieşind chiar din grajd, ducând de căpăstru o iapă fătătoare ce nu mai avea de purtat decât prea puţine zile; burta-i umflată atârna greu; călca rar şi cu multă fereală. Ochii lui Andrei se opriră mai întâi asupra iepei, vederea ei îl uimi cel mai mult. N-ar fi ştiut nici el să-şi explice de ce anume: fie

pentru că nu mai văzuse demult iepe fătătoare şi uitase cum arată ele, ba uitase cu totul şi de existenţa lor; fie pentru că i se oferea ocazia potrivită de a nu-l cuprinde pe taică-său cu privirea întreagă dintr-o dată, ci mai întâi să-l vadă cu coada ochiului, ca să se mai obişnuiască cu prezenţa lui şi să se pregătească mai bine pentru această întâlnire. Scoţând iapa în curte, bătrânul se opri, făcu roată în jurul ei, chibzuind, pesemne, dacă mai e cazul s-o plimbe, apoi o luă iar de frâu şi porni cu ea mai departe. Mergând de-a lungul laturei de jos a îngrădirii, ajunseră la colţ şi de acolo se îndreptară tot pe lângă gard la deal spre latura unde se afla Andrei. Acesta se nelinişti, se tulbură, neştiind ce să facă: să rămână pe loc ori să se tragă mai adânc în desiş; a rămas însă pe loc, sperând că e destul de bine acoperit de ramuri, şi totuşi, pentru mai multă siguranţă, se lăsă jos pe vine.

Petrecându-l pe front, la despărţire, tatăl său îşi pierduse stăpânirea de sine de până atunci şi, nemaiputând să reziste, scăpă, cu vocea sugrumată, o întrebare, adresându-se cuiva: „Ne va fi dat oare să ne mai vedem vreodată, ne va fi dat?” Nu-şi putea închipui decât una din două: ori că le este dat să se revadă iarăşi, ori că de aici încolo nu se vor mai vedea niciodată! Mintea lui simplă, neiscusită, nici n-ar fi fost în stare să-şi închipuie o situaţie atât de nefirească, în care unul din ei să-l vadă pe celălalt, în timp ce celălalt să nu-l vadă pe primul, aflat în preajma sa. Ceea ce de fapt se întâmpla acum. Tatăl se apropia: purta o flanelă groasă de lână, încinsă cu o curea, căciulă vătuită cu clapele ridicate în sus şi cizme din pânză de prelată cu căpute de toval. Păşea rar şi obosit; oboseala se observa după mâinile lăsate în jos fără vigoare, după călcătura chinuită a piciorului când îl trăgea pe cel beteag, după încovoierea puternică a trupului în mersu-i şchiopătat; semăna acum mai mult cu un rănit, care, neputându-se sustrage urmăririi, se mişcă numai în virtutea inerţiei. Acum Andrei nu-şi mai lua ochii de la el. Bătrânul se apropia şi, pe măsură ce înainta, se ridica şi Andrei, cu mintea incapabilă să mai judece clar, cu ochii împăienjeniţi, amorţit parcă

lăuntric, uitând că trebuia să fie prudent. Ajungând aproape lângă zăplaz, bătrânul, ca un făcut, se pomeni cuprins de un acces de tuse şi se opri. Iapa îl privea din urmă cu ochii ei inteligenţi, înţelegători. Accesul ţinu mult, răvăşindu-i pieptul. Tuşea cu hârâituri adânci, ţinându-se cu mâinile de piept şi cu faţa întoarsă într-o parte. În sfârşit, după ce se linişti, înălţă capul şi se uită drept înaintea sa, spre Andrei. Se afla cam la vreo douăzeci de metri depărtare de acesta, nu mai mult. Andrei încremeni. Dacă tatăl său mai zăbovea puţin cu privirea aţintită astfel, el n-ar mai fi rezistat, desigur, şi s-ar fi arătat, dar bătrânul şi-a lăsat ochii în jos şi a tras de frâu. Privirea aceasta îndreptată spre el îl orbise într-atât, încât Andrei n-a mai fost în stare să vadă desluşit chipul tatălui său, să observe cât de mult schimbat era. Reţinuse doar că era el, chipul tatălui său cu mustăţile cărunte pe oală şi atât. Abia mai apoi, însoţindu-l cu privirea din urmă pe bătrânul care se depărta, i s-a părut că s-a trezit în el o putere de ţinere de minte atât de ascuţită, încât ar fi fost capabilă să prindă şi să păstreze orice, până şi cel mai mic amănunt. Dar însuşirea aceasta se arătase prea târziu. Bătrânul a intrat cu iapa în grajd prin partea laterală, iar peste vreo cinci minute Andrei îl mai zări o dată ducând cu furcoiul un porcan de paie. Apoi cineva îl strigă pe taică-su şi Andrei îşi dădu seama că e timpul să plece.

13

SE STRECURĂ PRIN DESIŞ ÎNAPOI PÂNĂ LA drum şi porni pe el în sus fără grabă, fără să se mai ascundă. Încotro? Nu-şi mai bătu capul. Un singur gând îi mâna acum paşii: să fie cât mai departe de oameni, cât mai departe de ceea ce i-a fost dat să trăiască în această oră a dimineţii. Nu regreta deloc că s-a abătut pe la grajduri. N-

avea cum să bănuiască faptul că ţinta însăşi a devierii lui de la drum va ieşi la rându-i întru întâmpinarea dorinţei sale. Cine ştie, poate de aceea a pornit să facă acest ocol, poate tocmai de aceea a şi traversat astăzi Angara în speranţa nemărturisită că lucrurile s-ar putea totuşi potrivi întocmai aşa cum s-au şi potrivit. Riscul era mare, fireşte; în schimb, sufletul lui răvăşit, pe care îl supusese la atâtea cazne, până la istov, se călise acum cu adevărat, şi această încercare avea să-i fie cu folos pe viitor.

Ce mai vorbă? Şi-a văzut tatăl, pe bunul său tată; cândva se va ţine seamă de asta. Îi va fi mai uşor să trăiască de aci încolo: o îndatorire şi-a împlinit-o. Trebuia să-şi vadă tatăl; nu se poate să nu existe ceva care să-i şoptească tatălui său, în ceasul lui de moarte, că în dimineaţa aceasta fiu-su a stat în faţa lui cerându-i iertare – trebuie să existe ceva, negreşit! Şi taică-său îl va ierta. Cum de nu l-a zărit? Îl privea parcă drept în ochi. Sau poate l-a văzut chiar bine de tot, dar n-a vrut s-o arate şi doar s-a făcut că priveşte în gol. Nu-nu, nici nu l-a zărit măcar. Altminteri l-ar fi întrebat negreşit. „El te-ar fi întrebat, dar ce i-ai fi răspuns tu? Ce-ai fi făcut după aceea? Încotro ai fi apucat-o? Nu! La povara ta mai bine să nu înhami pe nimeni altul, trage la ea de unul singur. Uite, Nastiona te ajută, de aceea şi povara s-a îngreuiat îndoit. Va trebui de aci încolo s-o eliberezi treptat şi pe Nastiona. Să rămâi de unul singur, numai de unul singur. Fără Nastiona? Ba te înşeli – fără Nastiona nu există viaţă pentru tine. Nastiona îţi dă aerul pe care îl respiri; ba poate numai datorită ei ai să şi dăinui încă mult-mult în viitor, chiar şi după ce vei fi murit.”

Nici nu băgă de seamă că soarele răsărise. Pe tăpşanul în urcuş prin pădurea despicată de un luminiş îngust ca o fâşie, razele lui îl izbiră drept în ochi, făcându-l să-şi strângă pleoapele şi totul din jur fu cuprins de un freamăt sfios şi molcom deocamdată, dar vestitor al tumultului ce va să vină. Ziua se anunţa să fie darnică şi bogată în glasuri răsunătoare; cerul era senin, străveziu; aerul se muia încălzit de soare; pojghiţele de gheaţă, pe drum, începură să asude. Zăpada din pădure se subţia topindu-se, lăsând

să răzbată din iernat iarba ce prinsese a scoate colţ în ultimele câteva zile; ici-colo se dezveleau pete de pământ reavăn de pe urma zăpezii topite. Copacii, fără să se fi trezit de-a binelea, îşi dezmorţeau crengile, adulmecau căldura, tresăreau de năvala propriei lor seve. O jilăveală înecăcioasă plutea deasupra solului; aerul nu reuşise peste noapte să ridice-n tării abureala din ajun. Razele soarelui lunecau pieziş deasupra pământului, fără să-l atingă, dar înclinau vădit să se aştearnă din ce în ce mai jos.

Guskov ar fi trebuit să se grăbească pentru a se depărta cât mai mult de sat, dar nu avea niciun chef să se lase zorit şi înainta agale cu paşi nehotărâţi. Întâlnirea cu tatăl său lăsase urme: o stare de totală nepăsare punea stăpânire pe voinţa lui. Încotro merge şi cu ce scop, ce caută el aici? Să fi stat cuminte dincolo, în colţul lui ferit, unde începuse să-şi recapete liniştea dorită şi să se împace cu situaţia în care ajunsese. Or, venirea lui aici era din capul locului ca şi cum ar fi pus sare pe o rană deschisă. Şi totuşi avea nevoie de aşa ceva, ca să-i fie mai uşor după aceea. N-ai cum să te simţi cu adevărat o fiară cât timp n-ai văzut că există şi animale domestice; n-ai cum să porneşti o viaţă nouă fără să fi tăiat ombilicul ce te-a legat de cea veche: iar acest ombilic continuă să atârne şi îl încurcă, oricât de stăruitor caută el să-l ascundă. Trebuia să vină aici ca să se încredinţeze aievea, de aproape, că pentru el nu mai exista casă natală şi n-are s-o mai vadă niciodată; că n-o să mai stea de vorbă nici cu taică-su, nici cu maică-sa; că nu va mai ara niciodată aceste ogoare. Şi iată că a făcut-o, urmând învăţătura bătrânească, din moşi-strămoşi, potrivit căreia: cui pe cui scoate. Acum va şti o dată pentru totdeauna că nu mai are drum încoace. Va îndura, în sfârşit, din plin suferinţa cea grea pe care o evita mereu, dar de care, oricum, nu putea să scape.

Întâlnirea cu tatăl părea să se fi pitit undeva în străfundurile fiinţei sale, aşteptând doar un moment prielnic ca să iasă din ascunziş pentru a se răfui cu el şi mai crunt; simţea că i se dăruise atunci într-o măsură prea neînsemnată. Acum însă i se înfăţişa ca un vis strecurat cu

uşurinţă în memorie, dar care, în loc să se culce acolo, potolit şi cuminte, a rămas parcă drept şi ţeapăn, stânjenindu-l şi la mers, şi la cugetare. Se surprindea mereu revenind cu gândul la această întâlnire: ba înmărmurind iarăşi de uimire că i-a fost dat să-l vadă pe taică-su atât de aproape, ba tresărind de o teamă târzie că acesta va fi putut să-l zărească; dar revenea prudent, oarecum în treacăt, ca nu cumva să readucă momentul în întregime şi să-l retrăiască cu o suferinţă mult mai răscolitoare. În situaţia lui de acum o asemenea evocare nu-şi avea rostul: se afla în locuri streine. Streine? Surâzând amar, Guskov trebuie să accepte: aşa e, sunt streine pentru el. Aci trebuie să fie cu ochii în patru, nu-i este îngăduită niciun fel de slăbiciune, prea scump ar putea să-l coste.

Cu totul neaşteptat îşi aduse aminte de Tania cea mută, la care stătuse ascuns în timpul popasului de la Irkutsk. Amintirea aceasta se iscă brusc, fără nicio legătură cu lumea gândurilor lui de până acum. Pur şi simplu răsări înaintea ochilor faţa ei cu buzele mişcându-se întrebătoare şi deodată Guskov simţi dorinţa de a se pomeni iar în căsuţa ei. S-o ia cu el, s-o ducă undeva la capătul pământului, într-un ţinut singuratic unde nu există suflare de om; să se dezveţe acolo de a vorbi, iar apoi, dintr-un fel de răzbunare, să-şi bată joc în voie de Tania, după care să i se facă milă de ea şi s-o mângâie, şi iar s-o chinuiască, fiindcă ea va îndura orice şi va fi fericită, mulţumindu-se cu o nimica toată. Sunt nostime, totuşi, chipurile acestor muţi: zâmbesc, în timp ce ochii rămân reci, nepăsători; buzele se mişcă, iar faţa le rămâne imobilă şi încordată. El n-o merită nici pe Tania, bineînţeles, dar un asemenea păcat şi-ar lua pe suflet: Tania oricum e nedreptăţită de soartă, aşa că poate să îndure şi din partea lui nişte umilinţe. „Şi adică de ce trebuie neapărat s-o umileşti?” se întrebă el. Pentru că o vină caută altă vină; un suflet păcătos caută o prăpastie cât mai adâncă. El, de bună seamă, n-ar mai şti să trăiască altfel; ar avea mereu nevoie de noi şi noi dovezi şi confirmări că a ajuns exact ceea ce este de fapt. Aşa s-ar simţi mai sigur de el.

Guskov ieşi în câmp deschis şi coti la dreapta, spre poienile depărtate, unde urma să-şi petreacă ziua toată, în perioada aceasta timpurie, la început de primăvară, oamenii n-aveau ce face prin acele locuri: gunoi de îngrăşat pământul nu cărau acolo nici în anii mai lesnicioşi, darmite acum, şi încă pe asemenea drumuri. Nici neastâmpărul vreunui prea zelos nu l-ar mâna într-acolo; tot ce poate da pădurea se găseşte chiar în preajma satului. Iar dacă se abate totuşi careva – n-are decât: celor nepoftiţi să le fie frică, deoarece astăzi el n-are de gând să se ascundă. Nu-i lasă el să se apropie la o distanţă de la care să fie recunoscut, iar de departe, vorba ceea, să se uite cât poftesc şi să-şi bată capul cine poate fi, puţin îi pasă. Căci el are dreptul să cutreiere aceste locuri ca un stăpân: a trudit pe ogoarele astea, cel puţin tot atâta cât şi ceilalţi; ţine minte pe de rost ce suprafaţă are fiecare, ce şi unde s-a semănat înainte de război şi ce recoltă a dat. Şi faptul că până astăzi n-au fost năpădite de lăstăriş, continuând să dea rod, este şi meritul lui – e vârâtă acolo şi truda lui din anii trecuţi. El nu e strein de meleagurile astea – nu. Aici, în clipa aceasta, aerul e pătruns de prezenţa lui, simte că el a reapărut şi trece prin aceste locuri; ogoarele s-au încordat şi au amuţit recunoscându-l; numai în această memorie are el acum încredere. Oamenii nu ştiu să păstreze amintiri reciproce, sunt prea repede purtaţi de curentul vieţii; oamenii trebuie să rămână în memoria acelor pământuri la sânul cărora au vieţuit. Iar pământului nu-i este dat să ştie ce i s-a întâmplat lui, ca om; pentru pământ, omul ca atare, deci şi el, este curat.

Soarele se înălţa tot mai mult şi, sub razele lui, pe drum, sclipiră, se prelinseră şi se porniră primele firişoare de apă. Zăpada pe ambele margini se învineţea, se îmbiba şi se îngreuna. Se îngreuna şi aerul pătrunzându-se treptat de aburealã. Guskov purta pâslari (altă încălţăminte nu avea, Nastiona îi făgăduise, la ultima lor întâlnire, să-i caute vechile lui căpute de lucru), şi pâslarii ăştia îl stânjeneau acum mai mult ca orice. I se părea că ei îl trădează, îl împiedică să treacă drept un localnic; nepotrivirea aceasta

parcă îl înstrăina de pământul pe care călca. Mersul în pâslari era de pe acum îngreuiat mult; dar ce va face peste trei-patru ceasuri, când ziua se va încălzi de tot. Va trebui, probabil, să se oprească la ultima poiană, unde se afla un adăpost lângă pârâiaş. Şi totuşi n-ar fi vrut astăzi să se ascundă prin adăposturi; i se făcuse lehamite, nu pentru asta făcuse acest drum încoace. Poate e mai bine să-i scoată şi să umble desculţ; să lipăie ca pe vremea când era un puşti, dar să lipăie în aşa fel, încât izul fiinţei lui să se răspândească pe aici peste tot, căci s-ar putea să nu mai aibă un alt prilej de a poposi pe aceste meleaguri.

Îl asaltau amintirile, năvălind de peste tot şi din tot ce-l înconjura: ogoare, haturi, copacul bătrân noduros ce veghea singuratic în mijlocul ţarinei, izvoraşul ce susura de sub rădăcinile unui brad semeţ din rarişte, chiar şi din acest crâmpei de cer conturat ca nicăieri deasupra crestelor păduroase. Guskov însă, temându-se de amintiri, le alunga, se lepăda de ele, încât, abia apărute, acestea se frângeau şi cădeau undeva jos. E de ajuns să te laşi cuprins şi nu mai scapi de ele. Ce nevoie are el acum de amintiri, de vreme ce nu se mai poate schimba nimic. Ca să-şi mai sporească suferinţa? Păcat că memoria nu înţelege asta. Pe de altă parte, stai şi te gândeşti cum vine asta: doi oameni absolut streini unul altuia să aibă o singură memorie – una şi aceeaşi, pe care nici n-au cum s-o împartă. Dacă s-ar putea nimici, da uitării cu totul cele ce alcătuiau rostul vieţii sale de odinioară, i-ar fi mult mai uşor – dar nu e chip: acela, omul de odinioară, continuă să existe şi va mai exista mult timp încă de aci încolo; aşa cum e – nenorocit, amărât, oropsit – n-ai cum să scapi de el. Şi nu va mai avea el, Guskov, pace şi linişte; tot ce-l aşteaptă în viitor va fi o viaţă de necontenită pribegie şi de mizerie până la capătul zilelor.

Dar aici se surprinse gândind în sinea lui, că, deşi se lasă convins şi acceptă ceea ce era de neînlăturat, pe undeva în adâncul sufletului şi în pofida faptelor pe care le recunoaşte, el tot mai speră în ceva: o licărire de speranţă mută continuă să dăinuie în făptura, lui, într-un cotlon al

inimii sale atât de tăinuit, încât nici el însuşi nu izbuteşte s-o desluşească prea bine; speranţa aceasta trăia, şi, nu o dată, îi auzise foirea sfioasă, temătoare. Dar în ce putea el să spere? Absolut în nimic. Minuni nu se-ntâmplă. Părea că pentru prima oară i se dezvălui atât de aproape adevărul gol-goluţ asupra situaţiei în care se afla, fără nicio milă şi fără ocolişuri; îl simţea acum fiziceşte, ca şi cum, străpungându-l, acest adevăr ar fi trecut prin toate mădularele lui de la un capăt la altul; un fior rece îi cutremură tot trupul. Cum se face că adevărul acesta i s-a înfăţişat astfel tocmai acum? se întreba el nedumerit. Nici mai înainte şi nici mai târziu, ci tocmai acum, când el păşise pe plaiurile natale atât de scumpe inimii sale – nu cumva l-or fi osândit chiar ele? Guskov aruncă o privire piezişă în jur, apoi, cu o mişcare smucită, se îndreptă din şale şi stoarse din buze un surâs asprit, răutăcios: aşteaptă, poate că trece acuşi în zbor vreo păsărea care în grai omenesc să-ţi adeverească – ele, ele. Îşi luă inima în dinţi îmbărbătându-se, dar simţea că se petrece cu el ceva neobişnuit: în sufletu-i zbuciumat dospea crescând ceva nelămurit, neplăcut. Paşii lui deveniră nesiguri, cu toate că o pornise la drum grăbit; răsuflarea i se înteţi în gâfâieli scurte, înecate. „Păsărică-păsărea... – îşi aminti el deodată. Păi şi eu am dus-o aici ca o pasăre a cerului. Ce-mi mai lipsea?”

Din clipa aceea se năruiră în el toate zăgazurile, săriră toate lacătele, zăvoarele, şi gândurile lui o luară razna. Nu mai fu în stare să se stăpânească, să-şi recapete cumpătul.

„Dacă nu venea războiul ăsta blestemat, încercă el să judece, aş fi trăit şi eu cum trăiam, aş fi muncit cum munceam odată. La vârsta mea: abia am împlinit treizeci de ani – nici jumătate din cât are de trăit omul. Nici jumătate din cât mi-ar fi fost şi mie veleatul pe lume şi uite că a şi venit sfârşitul. Dar de ce tocmai eu? Din atâta omenire... Cu ce am greşit faţă de soartă, de a fost atât de haină cu mine, cu ce? Scoase un geamăt şi, simţind că i se moaie picioarele, căută un loc să se aşeze. Văzu la câţiva paşi mai înainte o cioată udă şi se lăsă pe ea. Şi eu aş fi

trăit la fel cu ceilalţi – se agăţă el de acest gând – aş fi muncit, doar eram un lucrător priceput şi harnic, o ştie toată lumea. Aş fi umblat pe aici cu vreo treabă... aş fi mers, uite ca acum, m-aş fi aşezat ca acum, aş fi aprins o ţigară şi, după ce-aş fi isprăvit ce aveam de făcut, m-aş fi întors în sat... – atât de firească şi cu totul la îndemână i s-a părut această posibilitate, încât rămase trăsnit. Cu privirea pierdută, dădu să se convingă dacă lucrurile nu stau chiar aşa, de-adevăratelea, dacă nu e timpul să termine treaba ce-o are de făcut aici şi pentru care venise, ca să se întoarcă apoi în sat. Degeaba, lumea nu se întorsese pe dos şi nici nu se schimbase cât de cât; toate erau la locul lor. Nu era o trezire din somn dulce, ci una din numeroasele adeveriri ce le avea zilnic asupra situaţiei în care se afla el acum. De data aceasta însă ea i se păru deosebit de amară şi înfricoşătoare: toată apărarea lui, cu atâta trudă ticluită, se risipi brusc în neştiut şi el rămase descoperit la voia întâmplării; o slăbiciune dezgustătoare îl învălui, nelăsându-l măcar să scoată un răcnet de împotrivire, ba părea să fie chiar mulţumit de faptul că nu e în stare s-o învingă. Războiul ăsta... numai din pricina lui... se apucă el iarăşi să se dezvinovăţească şi să se căineze. Nu-i ajung atâţia morţi, schilodiţi, i-au trebuit şi nenorociţi de-alde mine. De unde o fi căzut pe capul nostru al tuturora!! Cumplită năpastă, cumplită! Şi pe mine, pe mine m-a aruncat tot acolo, în vâltoarea aceea încinsă – şi nu pe o lună, două – pentru ani de-a rândul. De unde atâta putere s-o înduri şi mai departe? Cât am putut, am rezistat, doar n-am făcut-o dintr-o dată; mi-am dat prinosul cât de cât. De ce să fiu asemuit şi pus în aceeaşi oală cu afurisiţii care din capul locului au pornit pe drum de vrăjmăşie şi ca vrăjmaşi au terminat? De ce să fim traşi în acelaşi fel la răspundere şi supuşi la aceeaşi pedeapsă? Ba, la drept vorbind, pătimirea lor e chiar mai uşoară, pentru că n-au de ce să-şi chinuie sufletul; pe când al meu, când se va înăspri şi va deveni ca de piatră... Uite, spre pildă, abia am apucat să ies din bârlog venind încoace – şi gata, sufletul mi s-a înduioşat, s-a muiat... Eu nu sunt unul din ceata lui Vlasov care a pornit

cu arma în mână împotriva alor săi; eu m-am dat înapoi în faţa morţii. E cu putinţă să nu se ţină seama de asta? În faţa morţii m-am dat înapoi – repetă el, agăţându-se de cuvântul nimerit care-i venise pe limbă. Şi deodată se umplu de uimire: Un asemenea război, iar eu am şters-o. Ca să faci o asemenea ispravă, se cere iscusinţă, naiba să mă ia!”

Şi înălţând capul, cu privirea aţintită undeva departe peste ogoarele pe care le străbătuse, Andrei izbucni uşurat într-un râs zgomotos, sfidător.

A mai stat aşa mult timp murmurând cuvinte răzleţe, mereu aceleaşi, şi tot aşa lăsându-se pradă aceloraşi momente de slăbiciune, prins în chinga mustrărilor de cuget, când îi venea să schelălăie câineşte; ca apoi, chinuit de istov şi revenindu-şi puţin, să se apuce a-şi bate joc de el însuşi, cuprins de o veselie deşănţată, bolnăvicioasă, plină de venin, pentru ca la urmă să recadă iarăşi în hăul disperării. Într-un timp, socoti că tot chinul acesta se trage din lipsa de mişcare şi de ocupaţie; se ridică în picioare, iar buturuga pe care şezuse o rostogoli pe drum, în necazul aceluia care va fi nevoit s-o înlăture. Aruncând o ultimă privire asupra locurilor dimprejur, porni mai departe; purta în suflet o apăsare tulbure, dar mersul grăbit, cum bine socotise el, împiedica gândurile să i se închege, risipindu-le în crâmpeie ce rămâneau mereu undeva în urmă.

Dimineaţa se dezvăluia din plin; pârâiaşele se porniră deocamdată mai anevoie şi fără glas; dinspre poalele munţilor se desprinseră lin adieri sfioase, întinzându-se peste ţarini şi lăsând în urmă pădurea scăldată-n soare şi într-o învolburare albicioasă de aburealã. Dinspre sat răsuna, triumfător, strigătul cocoşilor sloboziţi din coteţe; croncănea gălăgios o cioară în zbor; un suflu de vânt se zbenguia rătăcind jos, chiar pe faţa pământului. Obrazul lui Guskov ardea, dar nu din pricina vântului, ci a soarelui; vântul numai îndesa văzduhul şi îl slăbea din nou. Pe bateliştea de lângă un adăpost, în jurul grămăjoarelor de pleavă, sporovăiau nişte vrăbii gălăgioase cu penajul murdar şi înfoiat. La apropierea lui, o pereche de porumbei

sălbatici îşi luară zborul de pe locul unde îşi căutau hrana şi, cu şuierat de aripi, se înălţară în văzduh.

Guskov se opri nu departe de bătătură şi urmări forfoteala vrăbiilor. La Audreevskoe, departe de aşezările omeneşti, aceste păsări nu apăreau. Privindu-le aşa, el se întrebă cam cât trăieşte o vrabie, gândindu-se că în stolul acesta înfometat şi aiurit se află poate şi unele care zburaseră pe aici şi pe vremea lui. Dar necunoscând durata vieţii acestor zburătoare, căci asemenea fleacuri nu-l interesaseră înainte vreme niciodată, i se făcu iarăşi ciudă. Stârnind vrăbiile, se apropie de adăpost şi cu greu izbuti să deschidă uşa înţepenită peste iarnă, înlăuntru era frig şi pustiu; căută peste tot cu gândul că poate găseşte ceva de ale gurii, dar neaflând nimic, ieşi afară. Simţea că îl încearcă o vagă dorinţă, dar nu ştia care anume: de a mânca? De a dormi? Luase cu el niţică mâncare, dar socoti cu cale s-o păstreze pentru mai târziu. Nădăjduise să găsească şi pe aici câte ceva de mestecat, deşi era limpede că n-avea de unde: doar n-o să se ducă în sat să ceară, iar în afara satului, pe câmp, la pădure nu creşte nimic în această perioadă şi nici prin adăposturi nu se păstrează.

Zăbovi mult timp învârtindu-se pe loc fără niciun rost, încercând parcă şi socotindu-se unde să se aciuieze, şi în cele din urmă trecu în dosul adăpostului, în bătaia soarelui dinspre munte, se aşeză pe un buştean şi se sprijini cu spatele de perete. Odinioară, după foametea din anul treizeci şi trei, se afla printre consătenii care defrişau această padină; sub ochii lui se întindea tocmai acea parcelă în suprafaţă de trei hectare şi jumătate pe care o desţelenise el. Ferindu-se temător de orice amintire prisoselnică, o cuprinse toată dintr-o privire: înnegrit de acum la capătul de jos al miriştei, ogorul părea că se uită la el cu prietenie, ogoindu-i sufletul, încălzit şi moleşit de soare, Guskov aţipi. Din când în când pleoapele grele i se desfăceau, din obişnuinţă, numai ele singure, fără a stârni şi restul trupului, veghind să nu răsară pe undeva vreo pată mişcătoare. Domnea o linişte deplină.

Guskov dormita şi, în somnu-i tulbure, i se năzăreau tot

felul de vise în crâmpeie încâlcite, îmbulzindu-se fără nicio noimă. Ba se făcea că Lebedev, căpitanul-comandant al companiei de recunoaştere, trimiţând plutonul lor în misiune, îl avertiza nu se ştie de ce pe el, pe Guskov, că dacă fuge la nemţi, va fi readus înapoi în schimbul unui general neamţ prizonier şi nu împuşcat, nu – ar fi prea mare cinste pentru el! – ci supus la cazne timp de trei zile şi trei nopţi şi, vai de el, la ce cazne; de ar şti numai! Ba că tot acolo, prin partea Smolenskului, în zona nimănui, apărea deodată moara din Atamanovka la care a fost repartizat, chipurile, ca morar şi că asupra lui, din ambele părţi, se trage cu nemiluita, fără a se zgârci la muniţii; că acum numai şi numai din pricina lui nu se mai sfârşeşte războiul şi că va ieşi învingător acela care îl va răpune pe el. Apoi se făcea că la spitalul din Novosibirsk, unde era internat, chirurgul – un locotenent-colonel mustăcios – îl cheamă în cabinetul său să bea împreună spirt şi, cinstindu-se, îi propune să ia locul unui important colonel, chiar atunci decedat într-o rezervă. Apoi, se pomeneşte iarăşi pe front, lângă un mortier; pierde lădiţa cu dispozitivul de ochire şi este trimis în judecata curţii marţiale. Acum se vede pe un câmp lung-lung şi foarte îngust, scăldat în lumina proiectoarelor; el înaintează pe acest câmp sufocându-se de căldură, iar lumina se încinge tot mai mult, devine albăstruie şi se transformă într-o vâlvătaie de foc.

Se trezi, dar rămase îndelung nemişcat, înjosit şi umilit în simţirea lui de aceste vise zălude şi crunte. Nimic adevărat nu era în ele, nimeni, niciodată, nu l-a bănuit de a fi săvârşit vreo faptă rea. Şi uite cum, deodată, un singur pas greşit pecetluieşte la urmă o viaţă întreagă cu stigmatul mişeliei: până şi visele s-au schimbat, până şi ele, care se iscă în propria lui făptură, se întorc împotriva lui însuşi. La ce se mai poate aştepta din altă parte?

Moara ce i se arătase în vis îi stârni gândul să meargă într-acolo. Se afla cam departe, dar şi ziua pentru Guskov de-abia începea. Cum nu era vremea morăritului, mai mult ca sigur nu va da de oameni acolo. Zburătăci din nou vrăbiile de pe bătătură, simţind că începe să le urască.

Porni la vale, coborând pe marginea ogorului până ajunse la capătul lui, iar de-acolo o luă de-a dreptul spre pârâu. În pădurea rece de brad zăpada aproape că nici nu începuse să se topească; chiar şi pe locurile golaşe soarele bătea aici mai slab decât peste poieni; copacii lăsau umbre lungi, precis conturate. Pâslarii lui Guskov se potriveau mai bine pe aici şi, căpătând un mers mai sigur, el îşi redobândi curajul. Simţi cum îl încearcă emoţia de altădată, când îi plăcea grozav să zăbovească la moară. Dar cui nu-i plăcea? Măcinatul grânelor era munca cea mai plăcută, de sfârşit de trudă – o adevărată sărbătoare. După strânsul recoltei, veneau aici la rând la măciniş, rămânând bucuroşi şi peste noapte; dar nu dormeau: bătrânii fumau şi tăifăsuiau, tineretul se hârjonea, prin tufişuri chicoteau fetele, se puneau la cale tot felul de jocuri, ardea nestins focul de vreascuri întreţinut toată noaptea, înfierbântând până la clocot ceainicele unul după altul, iar pietrele morii măcinau întruna, cu un uruit molcom, mulţumit, umplând doldora sacii agăţaţi de cârlige cu făină caldă din noua recoltă.

Aceste amintiri îl înseninară pe Guskov; ochii surâdeau, sufletu-i parcă se mai liniştise. Dar pentru scurtă vreme: apropiindu-se de moară, redeveni bănuitor, se încordă, şi, aplecat puţin înainte, ca la pândă, păşea prudent, oprindu-se la fiecare doi-trei paşi şi plescăind uşurel din buze. Nimic nu lăsa să se simtă prezenţa omului: uşile, şi cea de sus, şi cea de jos, aveau lacăte; treptele scării, pentru urcat sus la coşuri sacii cu grâne, erau acoperite de zăpadă. Guskov zăbovi un timp pe loc, pentru a se convinge că nu-i nimeni şi abia după aceea porni dintre tufele de salcie spre uşă. Lacătul, ca de obicei, era pus numai de formă: cu o smucitură, îl deschise. Dacă nu-şi aducea aminte de acest mic secret al consătenilor săi, ar fi trebuit probabil să-l smulgă cu belciuge cu tot, ori să spargă geamul pentru a deschide fereastra, căci în ruptul capului n-ar fi dat înapoi fără să cerceteze moara.

Înlăuntru era frig şi totul acoperit de praf; pe duşumele, după el, rămâneau urme albicioase de pâslari. Cercetă mai întâi cămăruţa morarului şi găsi pe policioară o cană mare

smălţuită, două căpăţâni de usturoi şi o jumătate de cutie de sare, pe perete atârna un ferăstrău de mână. Vârî toate astea într-un sac de papură aruncat sub laviţă şi porni să cerceteze prin toată moara. De două ori urcă şi sus pe postamentul coşurilor, cotrobăi prin toate colţurile şi ungherele, dar nu mai găsi nimic de trebuinţă, afară doar de încă un sac şi o cărţulie cu coperţile rupte; le înşfăcă şi pe astea, că de, cine ştie, i-or prinde poate bine la nevoie.

Ieşi din moară, prinse lacătul de belciuge, aşa cum îl găsise, se uită împrejur şi deodată simţi o dorinţă aprigă, nestăvilită, de a da foc morii. Nu era greu de făcut: grămezi de uscături, adunate de-a valma cu coajă de mesteacăn, zăceau pe aproape; chibrituri avea; clădirea e veche, uscată, se va aprinde ca o torţă. Nu-şi pierduse judecata cu totul, îşi dădea seama prea bine că ar fi o faptă ruşinoasă, ba chiar nebunească să dea pârjol morii... şi că în cele din urmă nici nu se va încumeta s-o facă. Şi totuşi ispita diavolească era atât de puternică, ar fi vrut atât de mult să lase o amintire fierbinte în urma sa, încât, nemaifiind stăpân pe propria-i voinţă, se smuci din loc şi porni în grabă cât mai departe de moară, cât mai departe de păcat. Şi nu mai zăbovi decât un pic lângă stăvilar, atras de luciul străveziu verzui al gheţii, pe dedesubtul căreia unduia apa vrăjind şi furându-i privirea. Guskov îşi închipui o clipă cum pe oglinda de cristal a gheţii, mânjind-o, sâsâind şi fumegând, ar fi sărit tăciuni mari şi – simţind din nou acea teribilă ispită de a-şi oferi o asemenea privelişte – porni cu pas zorit la deal, spre ogoare.

Rătăci astfel toată ziua, colindând plaiurile, bătând drumurile şi potecile de la o zănoagă la alta, prin poieni şi prin hârtoape, ba poposind în loc deschis, ba rămânând ascuns prin desişuri de pădure. Uneori, îl apuca o dorinţă nebună, nestăpânită, de a vedea oameni, care, la rândul lor să-l vadă şi ei, să-l privească şi să cadă la bănuială întrebându-se cu teamă ce fel de om o fi adică; apoi, fără nicio pricină, se pomenea cuprins de o spaimă groaznică, rămânând multă vreme încremenit locului, fără a îndrăzni să facă o mişcare. Clipoceau pârâiaşele; aburea pământul

în bătaia soarelui; miresme tari, îmbătătoare făceau să-i vâjâie capul. Toate astea la un loc, sau poate şi altceva încă, îl ameţiră: o bună frântură de timp, cam de două-trei ore, din după-amiaza aceea dispăru cu desăvârşire din memoria lui; încercând să-şi amintească mai târziu pe unde fusese în acel răstimp şi ce făcuse, el nu izbuti să capete niciun răspuns; din acel gol de impresii nu răzbeau până la conştiinţa lui decât un cântat de cocoşi dinspre sat, care-i sfâşia sufletul, şi clipocitul apei. Pâslarii supseseră atâta apă, încât clefăiau la fiecare pas, picioarele-i ardeau dureros, dar el continua să umble în neştire, fără un ţel precis, fără a căuta drum sau poteci, fără a se uita dacă locul unde calcă e uscat sau e băltoacă.

Umblase fără a ţine seama de timp şi de distanţe, încât poposi la marginea satului abia la căderea nopţii, când peste tot se aşternuse întunericul. Dar unele lucruri şi îndeosebi clădirile se mai puteau desluşi încă; scruta cu privirea locul şi, descoperind în semiîntuneric baia lor, constată descurajat că deasupra hornului nu se înălţa nicio dâră de fum. Tot timpul de peste zi nădăjduise, ba chiar era absolut sigur că va vedea hornul fumegând, încât îşi făcea socoteala: acum Nastiona cară apă; acum a făcut focul ca s-o încălzească în cazan şi să se încingă pietrele... O fi împiedicat-o ceva neprevăzut? Pentru prima oară în viaţa lui de pribegie, se pare, Guskov îl chemă în ajutor pe Dumnezeu. „Nu mă părăsi, Doamne. Fă aşa fel ca baia să fie încălzită; e în puterile tale, Doamne, şi încă nu-i târziu. Împlineşte-mi numai dorinţa asta, iar după aceea faci cu mine ce vei găsi de cuviinţă, mă voi supune vrerii tale.” Deodată un tremur nervos îi străbătu corpul, scuturându-l în lungi dârdâieli, ca apoi, dându-i parcă a înţelege un anume lucru, să-l slăbească din strânsoare tot atât de neaşteptat, lăsând în urmă-i doar o dureroasă istovire în tot trupul. Guskov se aşează pe o buturugă aflată în apropiere, hotărât să aştepte acolo până se întunecă de tot.

Se stârnea din când în când şi se potolea lătrat de câini; se auzeau ici-colo zgomote întârziate din forfota potolită a satului, uneori şi glasuri omeneşti; dar toate astea ajungeau

la el în rostogoliri răzleţe, molatice, iscate şi pornite din locuri şi surse nedesluşite. Ca şi în dimineaţa zilei acesteia, el se simţi iarăşi cu sufletul pustiit; singurul frământ care-i stăpânea acum fiinţa era gândul: ce se-ntâmplă cu Nastiona? Şi totuşi, luminile din ferestre îl tulburară pe Guskov: îşi închipui samovarul în clocot pe masă, focul aprins în vatră, umbrele învălurate pe pereţi ale flăcărilor, pernele dolofane rânduite pe pat, scândurile geluite ale podelei sub picioarele goale – toate astea răspândind acel iz drag şi scump al casei părinteşti care răscoleşte sufletul, stârnind un dor nespus de dulce, dar care la el se prefăcu într-o tânjire fără de leac; înţelegător, sufletu-i chinuit de zădărnicia acestei aduceri-aminte se zăvorî în grabă. Guskov îşi smulse privirea de la lumina ferestrelor şi, întorcând capul, închise ochii – în bezna nopţii ce se lăsa încet el însuşi semăna cu o buturugă.

Într-un târziu, când satul se potoli de tot, la un moment dat – aşa cum îşi socotise timpul dinainte – el se ridică hotărât, apoi, fără a mişca mâna, îşi făcu semnul crucii prin scurte clătinări din cap şi porni la vale spre Angara. Pe gheaţă ajunse în dreptul băii; se aburcă sus pe mal, dar în faţa îngrăditurii se opri şi rămase nemişcat, nu din prea multă prevedere, ci pentru că era pătruns de însemnătatea clipei ce-l aştepta; se strecură apoi printre prăjinile gardului. De la uşă încă simţi venind dinlăuntru o boare de căldură. Intră în baie, trase după el uşa, se descălţă fără grabă, uşurându-şi picioarele de povara pâslarilor uzi şi grei, pe care fusese nevoit să-i poarte în halul acesta toată ziua, şi de abia după asta, pregătit să facă baie, izbucni într-un râs răutăcios, triumfător. Cu greu se stăpâni să nu strige, să nu cânte şi să nu stârnească o larmă care ar băga în sperieţi pe toată lumea – sărbătorindu-şi astfel în voie bucuria pe care o încerca.

La Nastiona, care era acum aproape de tot, nici nu se gândi; i-a fost de ajuns că a găsit baia încălzită şi apa fierbinte.

14

ŞI UITE AŞA, FĂRĂ DE VESTE – SE PORNI tăvălugul. Oricât de pregătită sufleteşte era Nastiona, oricât de bine şi cu multă grijă se ferise, a fost luată prin surprindere.

În aprilie, de cum s-a topit zăpada, Miheici şi Nastiona se apucară să pregătească stocul de lemne pentru iarna viitoare. Lucrau aproape de sat, să le fie la îndemână; ori de câte ori îşi găseau amândoi timp liber, dădeau o fugă la pădure să taie lemne cu fierăstrăul un ceas-două, apoi se-ntorceau acasă. Despicatul îl făcea de cele mai multe ori Miheici singur, după care Nastiona, la rândul ei, se ducea să le stivuiască. Tăiatul cu fierăstrăul a mers greu anul acesta. Spre deosebire de anii trecuţi, Miheici obosea repede şi după fiecare lemn tăiat simţea nevoia să se odihnească. Fără buturugi nu scăpau nici înainte vreme, dar acum, după cum mergeau lucrurile, numai pe ele se punea nădejdea pentru iarna ce vine.

La o distanţă atât de mică, o verstă de sat, Miheici nu mai lua cu el puşca, n-avea niciun rost. Şi totuşi, munca la pădure îi zgândări, se vede, coarda vânătorească a sufletului, căci se apucă să-şi cureţe puşca, să pregătească cartuşe şi, într-o zi, încuind hambarul unde zăbovise o bună bucată de vreme înainte de a porni la pădure, o întrebă neaşteptat pe Nastiona:

— Auzi, fată dragă, n-ai văzut cumva unde-i puşca lui Andrei? Am căutat-o peste tot şi n-o găsesc, parcă a intrat în pământ.

Nastiona, care îl aştepta pe tata-socru să pornească împreună, încremeni cu fierăstrăul în mână cum stătea în mijlocul curţii. Purtase mereu în suflet teama de această întrebare, îşi pregătise demult şi răspunsul la ea şi totuşi, pusă în faţa ei, se zăpăci. N-ar fi vrut să dea lămuriri lui

socru-său despre asta tocmai acum; vai, nu tocmai acum, căci momentul nu era deloc potrivit.

— N-ai văzut-o nicăieri? mai întrebă o dată Miheici, gata s-o lase în pace.

— Am văzut-o, recunoscu ea cu un zâmbet prostesc, aiurit; şi, ca să nu vorbească cu glas tare, se apropie de Miheici. Şi am vândut-o, tăticule. În unele împrejurări de importanţă deosebită, Nastiona îi spunea „tăticule”, ca şi Andrei.

— Ai vândut-o? Când ai vândut-o, cui?

— Mai demult. Tot voiam să-ţi spun, dar m-am temut că ai să mă cerţi. Când l-am dus pe împuternicit la Karda... Te supăraseşi atunci pe mine rău de tot pentru obligaţiile cele şi m-am gândit, într-adevăr, de unde atâta bănet? M-a luat atunci gura pe dinainte şi am scăpat o vorbă, dar bani n-aveam chiar deloc. Şi s-a brodit ca el să vază puşca şi să-i placă. Vinde-mi-o şi vinde-mi-o; nu s-a lăsat până nu m-a înduplecat în cele din urmă... şi i-am vândut-o.

— Ce tot îndrugi, fato? Cine a văzut-o? Cine te-a înduplecat? Nu înţeleg nimic.

— Păi, un om acolo, la Karda. Nu-l cunosc, dar ţin minte că era în manta militară. Katia Hlîstova, nora lui Afanasi Hlîstov, îl cunoaşte, căci am văzut-o vorbind cu el ca şi cum îl cunoştea bine. Mi-a fost oarecum greu să-l descos cine e şi cum îl cheamă. Am căzut la învoială şi gata.

— Înseamnă că luaseşi puşca la drum cu tine?

— Am luat-o cu mine. M-am gândit că dacă întârziem, la întoarcere, mă apucă noaptea pe drum... mi-era cam teamă.

— Şi ai vândut-o, zici?

— Am vândut-o.

Miheici rămase pe loc în dreptul uşii hambarului, unde îl surprinsese ştirea, cu gura căscată şi chipul împietrit de încordare, ceea ce făcea ca faţa-i zbârcită să pară şi mai urâţită; îşi întinse capul înainte spre Nastiona, iar ochii clipeau nedumeriţi.

— Îţi arde cumva de glume, Nastiona, sau e adevărat ce spui? o mai întrebă el, nevenindu-i să-şi creadă urechilor.

— E adevărat. Trebuia să-ţi spun chiar atunci... dar am tot amânat, de teamă.

— Şi ce crezi, când o veni Andrei, o să sară în sus de bucurie şi o să ne mulţumească pentru trebuşoara asta a ta? Sau cum?

— Când o veni – ne rostuim noi cumva. Am vrut doar să ies din încurcătura în care m-am vârât; n-am făcut-o pentru folosul meu.

— Ne rostuim... repetă Miheici dând din cap scurt şi des, învoindu-se parcă nu atât cu spusele Nastionei, ci mai cu seamă cu un gând al său ascuns, nemărturisit. Tăcu un timp, ducându-şi pesemne gândul până la capătul lui deplin lămuritor şi se întoarse la cele vorbite cu o întrebare; ca să audă răspunsul mai bine, îşi întoarse faţa uşor într-o parte şi-şi aplecă urechea:

— Şi... cu cât ai vândut-o?

Sosise momentul cel mai delicat şi lunecos din toată tărăşenia asta, hopul cel mai greu de trecut.

— Îndată, zise Nastiona, intră în casă şi luă de pe policioară ceasul pe care i-l dăduse Andrei şi pe care îl ţinea acolo înfăşurat într-o băsmăluţă. Când reveni, Miheici ieşise din hambar şi se aşezase pe una din treptele scăriţei. Iată. Şi Nastiona îi întinse ceasul. Socrul se feri în lături şi se ridică în picioare.

— Ce-i asta? întrebă el uluit şi obrazul i se schimonosi de încordare.

— Un ceasornic, se grăbi ea să explice. Puşca n-am dat-o pe bani, ci pe ceas. Ca şi cum aş fi făcut un schimb. Ceasul putem să-l vindem mai uşor; omul acela mi-a spus că e un ceas străin, greu de găsit şi foarte preţuit. Priveşte numai: e cu trei ace. Nastiona întoarse repede ceasul la care, se vede treaba, umblase de mai multe ori, şi i-l vârî lui Miheici în mână. Priveşte cum aleargă acul cel lung şi subţire, sărind de pe o liniuţă pe alta. N-am văzut în viaţa mea asemenea ceasuri. Ce născocire grozavă, şi e frumos făcut şi merge bine, fără greş. Miheici trecu ceasul dintr-o mână în cealaltă cu teamă, ca pe o bombă, îl răsuci de câteva ori şi îl înapoie cu ambele mâini Nastionei. Pe întuneric se

luminează; uite punctuleţele astea dau lumină albă, încât totul se vede, mai adăugă Nastiona cu admiraţie oarbă, disperată şi tăcu.

— O puşcă pe un ceas, pe o jucărie, bâigui socrul, venindu-şi în fire. Grozavă afacere, n-am ce zice.

— Un ceas e mai uşor de vândut... Puşcă are aproape orice sătean aici, dar ceas... şi încă un ceas ca ăsta... Ţi-l smulge cu mână cu tot – numai să-l arăţi...

— Mi se pare că ţie, fato, ar trebui să ţi se smulgă cevaşilea pentru asta. Ca să te gândeşti bine înainte de a face un lucru, să nu te repezi la orice năzăreală şi să te laşi dusă de nas prosteşte. Cui ai să-l vinzi, cine are nevoie de aşa ceva? La ce mai umblă atunci soarele în cer? „Pe întuneric se luminează”, o îngână el înciudat, amintindu-şi de atuul ei cel mare cu care voise să-l îmbrobodească şi scuipă. Şi la ce mi-ar folosi lumina lui? La strivit păduchii?

— Îl cumpără Innokenti Ivanovici, nu se lăsa Nastiona. Sunt sigură că o să-i placă, să i-l arăt numai, se dă-n vânt după asemenea lucruri. Împuternicitul pe care l-am dus atunci îmi dădea pe el două mii, strecură ea pentru mai multă greutate, ba se şi ruga să i-l vând lui...

— Cu cât, cu cât ai zis?

— Cu două mii.

— Şi de ce nu l-ai dat, dacă s-a găsit un asemenea prost?

— Bănuiesc eu că face şi mai mult.

— Caută atunci pe altul, care să-ţi dea mai mult. Să te văd, unde-l găseşti. Două mii... Împuternicitul ăsta al tău, bag de seamă, şi-a râs de tine, iar tu l-ai crezut de-adevăratelea. Dar să lăsăm asta, se zori deodată Miheici, hai să mergem. Am pierdut o grămadă de timp cu ceasul ăsta al tău. M-ai fericit cum nu se poate mai bine, mi-ajunge. Şi ia-l odată din faţa mea, să nu-l mai văd, pentru numele lui Dumnezeu.

Porniră. Dar Nastiona presimţea că discuţia lor nu s-a terminat, că Miheici nu se va lăsa şi va mai reveni asupra ei; prea mult timp urmau să lucreze împreună de aci înainte; şi-apoi, odată întărâtat, nu-i vine uşor omului să treacă la discuţii mărunte. De asta se temea acum

Nastiona, deşi era încredinţată că momentul cel mai de temut pe ziua de azi – întrebarea despre puşcă, venită din senin – trecuse cu bine. Important era acum să se ţină morţiş de răspunsul dat, să nu se încurce, s-o facă pe proasta mai departe. În schimb, necontenita şi apăsătoarea aşteptare a clipei când cele tăinuite vor ieşi la lumina zilei luase sfârşit: unul din lucrurile dispărute – puşca – de bine, de rău îşi afla justificarea; de aci încolo, dacă totul va rămâne aşa, îi va fi mai uşor; bineînţeles, până la cealaltă încercare, cu mult mai anevoie de explicat, când va trebui să justifice nu o pagubă, ci o procopseală pe care o poartă în trupul ei... Dar până atunci mai era timp, cu toate că nu exista nicio îndoială în această privinţă.

Ajungând la faţa locului, se apucară de lucru fără zăbavă: să doboare molidul crestat dinainte. Miheici făcu o crestătură mai adâncă şi mai mare cu securea pe partea spre care cumpănea arborele şi începură să-l taie cu ferăstrăul din cealaltă parte. Molidul ales nu era prea gros, ca să fie mai uşor de tăiat, şi totuşi ferăstrăul mergea greu şi cerea o sforţare mai susţinută. Or, Miheici pierdu curând răsuflarea, se înecă şi se încovoie, zguduit de tusea lui răvăşitoare. Aşteptând să-i treacă tusea, să se liniştească şi să mai prindă putere, Nastiona se aşează pe pământul zvântat şi zări deodată printre smocurile de iarbă uscată din anul trecut un firicel palid-verzui, care sclipi un pic sub ochii ei şi se stinse pe loc. Femeia se aplecă, scotoci prefirând smocul şi dădu peste firul răsărit, iar alături de el găsi şi multe altele. Cu o mişcare mângâioasă, desprinse unul şi, ţinându-l în palma deschisă, îl privi îndelung, încercând un simţământ tulburător, ca la apropierea unui gând depărtat şi plin de însemnătate, care i se părea că-i poate aduce o speranţă; dar gândul acesta zădărâtor nu se lăsa prins; dându-i târcoale de departe, îi scăpa neoblicit. Isprăvind între timp cu tusea lui pârdalnică, Miheici se apropie şi Nastiona îi arătă firul din palmă:

— S-a şi pornit iarba verde. E primul fir pe care-l văd primăvara asta.

Fără a scoate o vorbă, el trase ferăstrăul spre dânsul.

Nastiona se simţi prost: reieşea că se linguşeşte pe lângă socrul ei.

Ziua se arăta luminoasă, dar fără sclipire şi potolită: somnolentă parcă. Soarele în cer părea subţiat, sleit; lumina lui slabă atârna în aer fără să atingă pământul. Pe undeva se auzi şuierat de ţiştari; departe în susul dealului răsuna lătrat de câine; scârţâia un arbore bătrân; dar sunetele acestea nu tulburau liniştea, ci doar îi scădeau apăsarea. Părea că ziua asta venise anume atât de ştearsă şi tihnită, ca să lase iarba să răsară din întuneric fără teamă, iar copacii să-şi umfle în voie mugurii.

Dar iată că molidul scârţâi sub ferăstrău, vârful tresări, se încordă într-o ultimă şi disperată sforţare de a rezista, de a rămâne neclintit şi, neizbutind, se înclină prăvălindu-se şi sfâşiindu-şi cu scrâşnet ţesătura rămasă neatinsă de ferăstrău. Miheici şi Nastiona săriră într-o parte. Vâna se răsuci pe butuc, trunchiul retezat porni într-un început de rotire şi se prăbuşi cu icnet înecat în foşnetul căderii: sări în sus o ramură frântă, tufărişul se cutremură strivit, de departe, de peste râu, se trezi un ecou spăimântat. Miheici puse mâna pe secure şi se apucă să reteze crengile. Nastiona, ca de obicei, porni să le adune grămadă.

După ce molidul fu despuiat de podoaba lui de cetină verde, se aşezară la odihnă. Şi, deodată, Miheici dădu glas la o întrebare:

— Ascultă, Nastiona, tu chiar nu ştii unde-i Andrei?

Întrebarea veni ca un trăsnet; la orice s-ar fi aşteptat Nastiona, dar nu la una ca asta; avea de ce să se sperie.

— Andrei? tresări ea şi frica o ajută să se arate mirată. Păi de unde să ştiu? De ce întrebi?

— Nu ştii, vrasăzică?

— Nu ştiu nimic. Decât ce ştii şi matale. N-am de unde să ştiu. Doar stăm împreună în aceeaşi casă.

El o cerca cu privirea aţintită iscoditor, de parcă ar fi vrut, neîncrezător în spusele ei, să priceapă după felul cum se ţine şi cum răspunde că ascunde ceva.

— Am crezut că poate mai ştii şi altceva. Ce nu poţi să spui. Dacă e aşa... spune-mi, Nastiona. Numai mie. Nu te

feri de mine.

— Ce vrei să-ţi spun? se îndârji ea, revenindu-şi din buimăceală. Dacă ştiam ceva nou, crezi că nu-ţi spuneam? Ştiu tot atâta cât şi matale.

— Te-am întrebat numai... Să nu fie cu supărare, te-am întrebat, pentru că în ultima vreme te văd cam schimbată.

— Cum adică schimbată? se miră Nastiona cu un fel de curiozitate prudent iscoditoare.

— Păi, de la o vreme încoace parcă nu prea eşti în toată firea, aşa cum te ştiam. Mi s-o fi părut poate... Dar nicicând nu mi-aş fi închipuit că ai putea, fără să întrebi, să schimbi puşca pe un ceasornic. Aşa ceva nu-ţi stă-n fire deloc. Se petrece ceva cu tine, fato, se vede cât de colo; chiar dacă lăsăm deoparte treaba asta cu puşca. Parcă trăieşti tot timpul cu frica în sân... mereu eşti grăbită... Nu cumva te bate gândul să pleci de la noi?

— Da de unde, încotro să mă duc? Stau cu voi până nu mă alungaţi, mărturisi ea cu o sinceritate ţâşnită din adâncul inimii. Curând se termină poate războiul – ce ne aşteaptă oare?

— Unde o fi el?

— Am spus – nu ştiu nici eu.

— Nu te iscodesc pe tine, fato, aşa veni vorba.

Se apucară iar de lucru. Nastiona mânuia cu disperare ferăstrăul, trăgând şi împingând, înainte şi înapoi şi, aruncând priviri furişe la socrul său, încerca să ghicească dacă a crezut-o sau nu. Însăşi bănuiala iscată în mintea lui cum că ea ar şti ceva despre Andrei, ceva ce numai ei îi este cunoscut, nu era a bună. Nu era greu să-şi închipuie că de aci încolo el îi va pândi orice pas, orice mişcare – o va face fără să vrea, chiar dacă a crezut-o acum, căci de o bănuială nu scapi aşa uşor: odată iscată, ea devine de sine stătătoare şi pune treptat stăpânire pe om în aşa fel, încât acesta nu mai are nicio putere asupra ei. Acum Nastiona va trebui să fie îndoit şi întreit mai cu băgare de seamă la ceea ce face sau spune, să-şi cumpănească bine orice pas. Dar ce folos cu atâta cumpănire şi fereală, când peste vreo două luni burta-i crescută va vorbi de la sine; şi n-ai cum să

ticluieşti o poveste ca cea cu puşca şi cu ceasornicul – ceasul acesta va ticăi tare şi fără oprire. Nastiona nu-şi putea închipui ce o aşteaptă de aici încolo, n-avea destulă imaginaţie pentru asta; ceea ce avea să se prăvale pe umerii ei nu se putea asemui cu nimic; trebuia să aştepte resemnată, era nevoită să nu întreprindă nimic, până va şti toată lumea ce se petrece cu ea, până o vor arăta cu degetul şi o vor lua la întrebări şi abia atunci să se caţăre, să se caţăre din răsputeri, bizuindu-se doar pe forţele proprii, căci n-o va ajuta nimeni; de una singură, numai prin forţele ei proprii să-i salveze pe toţi trei. Va avea oare destulă putere? Nu ştia şi nici nu voia să se gândească la asta de pe acum. Punea mult temei pe tăria firii sale, trecute prin atâtea încercări grele, dar şi temându-se totodată că, în afară de putere şi răbdare, va fi nevoie şi de altceva, de nişte însuşiri pe care nu le are. Se poate îndura, probabil, orice ruşine; dar fi-va oare cu putinţă să-i înşele pe toţi, pe toată lumea dintr-o dată, ca nimeni, nicicând să nu afle adevărul adevărat? Vor fi de ajuns pentru asta puterile unui singur om, şiretlicurile şi dibăcia lui, oricât de iscusite ar fi ele? Nu-şi încarcă ea sufletul cu un păcat mult prea mare, un păcat ce o depăşeşte pe ea însăşi, depăşeşte tot restul vieţii sale, prin care ar urma să-l ispăşească?

La un moment dat, ce i se păru nimerit, simţi nevoia de a-şi deschide sufletul în faţa socrului, mărturisind că este însărcinată, ca să se elibereze totodată şi de frica cea mai apăsătoare, frica faţă de viitoarea oblicire a tainei sale. Capul nu ţi-l pot lua decât o dată. Dacă se împacă el cu asta – poate cu greu şi nu de la bun început – dar dacă se împacă în cele din urmă, îi va veni şi ei mult mai uşor, se va simţi mai liniştită; celelalte toate, câte or mai fi, va şti ea să le suporte. Dar i se făcu milă de Miheici. Parcă îl vede de pe acum încremenind speriat, lăsând apoi capul în jos sub povara unui gând întunecat, neîndrăznind să întrebe ceea ce se cuvine de ştiut în asemenea cazuri... ei bine – nu, e de ajuns pentru el, pe ziua de azi, că aflase de puşcă; iar pentru dânsa – ceea ce s-a spus până acum. Să nu se-ntâmple, ca prin mărturisirea ei să-l împingă pe bătrân şi

mai mult pe făgaşul bănuielii lui, întărindu-i gândul la ceea ce până acum nu-l cercase poate decât în treacăt, uneori, mai mult ca o năzăreală. Nastiona se temea că Miheici, cunoscându-i firea mai bine decât oricare altul, nu va da crezare născocirilor ei stângace în această privinţă. Prea multe s-ar potrivi atunci cap la cap şi, înnodate, l-ar da în vileag pe Andrei.

Terminând tăiatul, stivuiră lemnele şi se pregătiră de plecare: nu mai era timp de zăbavă. Ziua se apleca spre asfinţit; pe acelaşi cer se găsiră în zări opuse soarele şi luna; secerea îngustă şi tăioasă a lunii îşi croia îndărătnic drumul pe urmele soarelui împâclit. De câte ori vedea pe cer în acelaşi timp soarele şi luna, Nastiona încerca un fel de teamă, neînţelegând de ce nu se despart, cum le este datul. Şi acum, la fel, se simţi stânjenită. Se uită cu ochi mari, fără a-i miji, drept la soare şi, în acelaşi timp, i se părea că simte atingerea ţepoasă a razelor reci de lună.

Înainte de a porni, Miheici se aşeză pe un butuc. Nastiona se încordă de teamă că el ar putea deschide vorba iar despre Andrei. Nu îndrăznea să plece înainte singură, ca nu cumva el să-şi închipuie că fuge de dânsul. Bătrânul îşi aprinse o ţigară şi, după ce pufăi vreo două minute, se ridică; Nastiona îşi aduse aminte că socrului nu-i place să fumeze în mers. În tăcere, apăsaţi de stânjenitoarea lipsă de limpezime în ceea ce îi frământa deopotrivă şi asupra căruia lucru ar fi vrut amândoi să se lămurească o dată pentru totdeauna, se întoarseră în sat.

Robotind prin gospodărie, dereticând în casă, Nastiona se pomeni de câteva ori în seara aceea oprindu-se locului năucită, înfricoşată la gândul că fiinţa care încercase astăzi să-l ducă pe Miheici cu vorba, fără însă a-şi atinge ţelul, ba, dimpotrivă, stârnind în el mai degrabă o anume bănuială; că fiinţa la care nu se încumeta să se mai gândească fără a se îngrozi de soarta ce o aşteaptă; fiinţa care, parcă dinadins, îşi dădea mereu în petec spre propria ei pierzanie şi al cărei viitor avea să se curme doar în câteva luni, în timp ce prezentul i se destrămase în crâmpeie răzleţe, cu totul străine, osebite unele de altele – că fiinţa aceea este

ea însăşi, chiar ea, Nastiona. Şi, deodată, simţi cum i se strecoară în suflet o spaimă teribilă. Spaima aceasta era scormonitoare, pusă oarecum pe hărţuială îndelungată, dar, totodată, şi supusă ca într-o joacă; la dorinţă, se retrăgea cuminte, voind parcă să arate că timpul sorocit ei nu sosise încă; pentru ca apoi iar să apară şi iar să dispară, lăsând în urma-i o nelinişte tulbure, chinuitoare, de care însă Nastiona nu izbutea să scape nicicum. Îşi dădea seama că viaţa ei capătă astăzi o întorsătură hotărâtoare, spre ceea ce urma să se-ntâmple; taina, pe care trebuia s-o ştie numai ea, miji, se pare, astăzi şi altor ochi – deci, nu mai era chip să rămână liniştită. Într-asta vina era a ei, fireşte, numai a ei: nu s-a priceput, desigur, ce şi cum să spună; n-a ştiut să ascundă cum trebuie tocmai lucrul cel mai de seamă care cerea o grijă deosebită; nu a găsit cuvintele cele mai potrivite ca să-l convingă pe Miheici că ea a rămas aceeaşi, cu sufletul deschis şi curat ca şi înainte.

Nemaiaflându-şi locul de nerăbdare, Nastiona aştepta reîntoarcerea socrului de la treburi. O rodea să vadă cum se va purta faţă de dânsa şi ce va spune; simţea nevoia să se afle în preajma lui; căci şi de la ceva rău, de va fi să vină din partea lui, şi într-un asemenea caz, ea va răsufla mult uşurată, decât să rămână pradă unor temeri tulburi şi încâlcite. Era încredinţată că dacă Miheici are ceva pe suflet şi-l roade vreun gând oarecare, n-o să-l rabde inima şi o să spună; iar de nu va vorbi, cumva într-alt fel şi tot se va trăda. E un om fără ascunzişuri, şi ceea ce are de spus – spune deschis; îi place să ducă înţelesul vorbelor până la capăt.

Dar Miheici se întorcea de obicei cam târziu de la grajduri, la căderea întunericului; de aceea, ca să nu se mai frământe atâta timp degeaba, ea îşi căută un rost oarecare şi, după ce isprăvi treburile casei, plecă la Nadka.

Aici, tocmai se aşezau la masa de seară. În faţa fiecăruia se afla o grămăjoară de cartofi împărţiţi după vârstă: în faţa mezinei Lidka – patru cartofiori, în faţa lui Petka – cinci, în faţa lui Rodka şi a mamei – câte şase. Şi câte o felie de pâine pentru fiecare. O poftiră şi pe Nastiona; ea refuză să

mănânce, dar, ca să fie în rând cu ceilalţi, îşi turnă ceai şi se aşează lângă Lidka. I se făcu milă de biata micuţă, care într-o clipită îşi înghiţi felia de pâine şi, trecând la cartofi, repezea priviri lacome spre grămăjoarele fraţilor săi. Nadka ţipă la ea să mănânce mai încet, că se îneacă. Urmărind-o pe fetiţă, Nastiona simţi cum o cuprinde iar acelaşi gând istovitor: Doamne, când o să se termine odată cazna asta! Când se va reîntoarce viaţa cea normală, care atârnă chiar de om şi nu de cruzimea unei puteri prădalnice din afară şi potrivnice firii lui? Când vor avea hrană destulă măcar copiii? Ce vină au ei?

Cu aceeaşi repeziciune, micuţa Lidka îşi înghiţi cartofii şi, nemaigăsind nimic înaintea sa, rămase uluită, cu mânuţele cumpănă în aer şi cu ochii flămânzi rătăcind asupra mesei. Nimeni nu lua în seamă zăpăceala ei: de aceea mămica lor împărţise mâncarea, ca fiecare să se mulţumească cu partea lui.

— Bea-ţi ceaiul şi du-te la culcare, o înghionti mama şi fetiţa luă ascultătoare cu amândouă mâinile paharul.

Nastiona se ridică, se duse în bucătărie, unde zărise pâinea lăsată pe a doua zi şi învelită într-un prosop şi, cu toate că se putea aştepta ca Nadka să facă gălăgie, tăie un colţişor pe răspunderea ei şi-l dădu Lidkăi, să-i mai amorţească foamea, s-o înşele oarecum, să-i mai stâmpere galopul cel fără de saţiu. Gata să îndure furioasa boscorodeală a Nadkăi, se aşează şi o luă pe Lidka în braţe. Dar Nadka se stăpâni. Şi abia după ce o văzu strângând la piept trupşorul firav şi scuturat din când în când de tremur al fetiţei, o întrebă cu aer jignit şi pe un ton oarecum batjocoritor:

— Vrei cumva s-o înfiezi?

— Ce nevoie am să înfiez de la tine? Poate că foarte curând aduc şi eu pe lume un prunc, – mai ştii.

A răspuns şi pe loc i-a părut rău de cele spuse: cum de a putut să-i scape o asemenea vorbă? Mai târziu, când Nadka va băga de seamă că ceva e în neregulă cu ea, îşi va aduce aminte de aceste vorbe, care, tocmai ele, o vor ajuta să ghicească cea dintâi ce anume e în neregulă. Dacă nu

cumva a şi priceput de pe acum – după glas, după felul provocator şi plin de siguranţă în care a răsunat răspunsul ei – că n-a fost doar o vorbă de mântuială, ci una cu un anume tâlc.

— Păi, de ce n-ai făcut-o până acum? se miră nu fără temei Nadka.

— N-am vrut.

— Ia te uită: n-a vrut. Ai aşteptat să treacă războiul, vrasăzică? Şirete mai sunteţi voi toate, cum văd. Niciuna nu v-aţi gândit să-mi şoptiţi şi mie la ureche, că, adică, bagă de seamă, fato, se pregăteşte un război, poate că şi eu atunci m-aş fi stăpânit niţel.

Nastiona râse, închipuindu-şi-o pe Nadka aşteptând timp de cinci ani începutul războiului şi încă patru – sfârşitul acestuia, fără a îngădui nimănui să se apropie de ea – nici lui Vitea, nici altcuiva. Spunându-i treaba asta Nadkăi, amândouă făcură mare haz.

— Nu mi se potriveşte, se învoi ea. Chiar atâta răbdare n-aş fi avut! Dacă ar fi după mine, aş turna în fiecare an câte unul, ba şi pentru al doilea ar mai rămâne câte trei lunişoare – sunt bună de prăsilă, se prind de prima dată; la mine totul merge strună oricând pofteşti. Nu ca la altele – lăsă ea să-i scape o înţepătură şi pe seama Nastionei. Dacă nu m-aş feri, aş putea să umplu cu plozi o creşă întreagă, numai să fie cine să-i primească şi să-i hrănească. Ai auzit de harem? Mie mi-a povestit Vitea din cărţi. Ce fel de muieri or fi alea, dacă un singur bărbat are nevoie de atâtea? Se plimbă prin faţa lor ca un cocoş şi se umflă în pene, adică: de vreau – te iau, de nu – stai şi te usucă. Să încerce dumnealui să facă pe grozavul cu mine!... Aş avea eu ac de cojocul lui; i-aş turti eu repede trufia cocoşească monopolistului de muieri. Chiar aşa, zău, ce fel de muieri sunt alea dacă o herghelie întreagă nu e în stare să aducă pe lume, ia acolo, o duzină de plozi? Aşa cum mă vezi, le-aş rostui de una singură toată trebuşoara asta a lor, numai ca să le fac de râsul lumii. Nadka îşi bătea joc astfel de ea însăşi, fără să se cruţe, dar şi mândrindu-se totodată de faptul că îşi împlinise cu vârf şi îndesat datoria de femeie şi

că nimeni nu-i poate tăgădui acest merit. Altădată Nastiona s-ar fi simţit, desigur, atinsă de lăudăroşenia prietenei sale, dar acum îi făcea adevărată plăcere s-o asculte.

Ghemuită la pieptul ei, Lidka adormise mângâiată. Nastiona simţea o molcomă mulţumire de a putea s-o ţină în braţe, chiar aşa, adormită; i se părea în acelaşi timp că fătul ei, gelos şi nerăbdător în aceste minute, începe să dea vădite semne de grabă, ca niciodată până acum.

Reîntoarsă acasă, văzu o scenă la care nu se aşteptase câtuşi de puţin. Miheici o învăţa pe Semionovna să umble în cârje. Meşterise cârjele mai demult, dar Semionovna nu voia în ruptul capului să se sprijine-n ele. Astăzi însă, Miheici, ca printr-o minune, izbutise s-o îmbie la o încercare. Silindu-se cu mare chin să se ţină drept proptită în cârje, ea dădea să înainteze, dar, în loc s-o facă pas cu pas, îşi repezea ambele picioare deodată, de parcă erau împiedicate. Ca să nu cadă, se lăsa cu toată greutatea pe ele, căutând să se agaţe cu mâinile de orice se nimerea, oftând şi văietându-se.

— Ia-o încetişor, încetişor, o povăţuia Miheici. Mişcă-le pe rând, întâi unul, pe urmă celălalt. De ce eşti aşa nătângă? Nu sări cu amândouă picioarele deodată, ţi-a trecut vremea săritului. Unii n-au deloc picioare şi tot umblă, pe când ale tale sunt vii, doar că trebuie niţel ajutate. Învaţă întâi să le mişti pas cu pas, fără grabă, mai pe urmă vine şi graba.

— Dumnejeule! gemea Semionovna. De ţe mi-a fost dat atâta chin la bătrâneţe? Îndură-te şi ai milă de mine măcar tu, preaşfântă năşcătoare. Fă-l pe aţest nărod bătrân şă înţeleagă că până la mormânt ajung eu şi fără cârjile lui. Măcar moartă şă mă şlăbeşti cu ele şi şă nu mi le pui în şicriu – se înverşuna ea împotriva lui Miheici. Şă nu mă faţi de râş acolo. Ca şă veji, ţe i-a căşunat: şă mă coboare de după şobă şă umblu. Unde şă mă duc? Unde şă mă duc?

— Ei, hai! Aşază-te aici, aşază-te, o instală el pe laviţă. Stai aici şi te mai hodineşte, dacă ai obosit. Ce să-i faci. Picioarele te dor?

— Cum şă nu mă doară? Cum şă nu mă doară? Ard ca focul. Doamne... şică nu mă dor.

Nastiona aduse lângă vatră samovarul, îndreptând cotul burlanului spre hogeag şi dădu să aprindă lampa, dar Miheici o opri, spunând că gazul se cam termină şi trebuie economisit. Şi aprinse focul în vatră. Nastiona se simţi jignită, bănuind că dacă nu se apuca ea să aprindă lampa, peste puţin timp ar fi aprins-o chiar el, dar aşa, găsise prilejul s-o încontreze înadins. De o lună încoace, de când zilele se făcură mai lungi, focul în vatră n-a mai fost aprins şi uite că acum şi-a adus aminte şi s-a dus după smoală şi surcele.

Samovarul prinse glas, vatra dudui, aruncând lungi, unduioase şi vrăjelnice fâşii de lumină pe ferestre şi pereţi şi toată încăperea se încălzi şi se învioră. Semionovna şedea încovoiată, cu faţa împietrită, înstrăinată; cu mişcări lente ale mâinilor ei vlăguite îşi dezmorţea picioarele.

— Ce zici, bătrânico, începem iar? o strigă Miheici.

— Vrei şă mă dai gata? tresări ea, răspunzând cu voce plângăreaţă, dar şi provocatoare totodată.

— Îhî.

— Atunţi, dă-i drumul. Fără milă.

Cu o hotărâre disperată, ea dădu să se ridice de pe laviţă, cumpănindu-se pe picioarele îndoite încă, începu apoi să se îndrepte încet din mijloc, sprijinindu-se cu mâinile de genunchi. Miheici îi vârî iarăşi cârjele la sub-suoară. Gata şi ea s-o susţină, Nastiona se apropie de bătrână de cealaltă parte. Dar de data asta Semionovna. spre mirarea lor, dibui repede pasul potrivit pentru umbletul cel nou: proptindu-se pe una din cârje, ea muta printr-o smucitură scurtă pe cealaltă înainte şi apoi se proptea pe aceasta. În glasul ei, ca al unui copil care dibăceşte pentru prima oară acelaşi meşteşug, răsunară accente capricioase de nerăbdare şi mândrie când le ceru:

— Ia daţi-vă la o parte, nu mă sprijiniţi. Merg şingură.

Străbătu anevoie încăperea de la un colţ la altul, zăbovi îndelung cu întoarcerea, iar după ce izbuti în cele din urmă să facă rotirea necesară, reveni la locul de unde plecase şi, oftând mulţumită, se aşeză pe laviţă. Urmărindu-i mişcările, Miheici râdea pe înfundate, de i se scuturau umerii şi-i

tresăltau mustăţile. Fără a-şi întoarce capul spre dânsul, Semionovna se învoi cu glas ostenit:

— Ţe şă spun. Piţioarele înţep parcă şă mă aşculte. După ţe le mai mişc, pot şi şă calc pe ele.

— Ei vezi, se bucură Miheici. Căci aşa, cu un singur picior al meu pentru noi amândoi – unde ajungem? Acum e altceva: le lecuim pe cele două – s-a văzut că se poate – şi unul ne rămâne de rezervă.

— Auleo, dacă m-ar vedea acum Andriuşka, cum ţopăi eu pe cârji, ş-ar prăpădi de râş... Of-of-of, nu degeaba şe spune: pentru unii e de râş, pentru alţii e de plânş.

— Noi doi, bătrâno, n-avem voie să zăcem pe cuptor, stărui Miheici cu o convingere caldă, sfătoasă, dar şi plină de hotărâre totodată, care i se păru Nastionei deloc întâmplătoare. Fie şi în cârji, dar trebuie să ne mişcăm.

Nastiona simţi dedesubtul acestor cuvinte un anumit tâlc ascuns pe care-l puse pe seama discuţiei lor din acea zi. E limpede că pentru Miheici cele spuse de ea atunci n-au rămas fără urme: ceva-ceva a înţeles el, a ajuns la o anumită convingere, care l-a făcut s-o ridice pe Semionovna fără zăbavă din locul ei de pe cuptor, ca s-o pună cât de cât pe picioare, fie chiar şi cu ajutorul cârjelor. O pregăteşte cumva pentru timpul apropiat când va fi nevoită să se descurce fără Nastiona? Dar de ce? De ce?

— Iar la vară, picioarele tale prind căldură multă, se dezmorţesc şi să vezi ce bine ai să umbli, o încuraja el pe bătrână.

— Ţe bine ar fi, tare bine ar fi aşa cum spui tu.

— Îţi aduci aminte cum urcai odinioară pe costişă în fuga mare? Cea dintâi ajungeai pe poiana de sus.

— Îmi aduc... cum şă nu-mi aduc aminte... Dar mai bine şă nu vorbim de aşta, Feodor, ţe şă mai răşcolim...

Nastiona tresări: de multă vreme bătrânii nu-şi mai spuneau pe nume, încât şi uitase de tot că pe socrul ei îl chema Feodor: numele acesta răsună ca un ecou ce venea din mult depărtata lor tinereţe. Întoarse privirea spre socri – adânciţi în amintirile lor, bătrânii tăceau.

Şi deodată, fără o pricină vădită, dintr-o obidă iscată din

te miri ce şi cu totul nedesluşită pentru dânsa. se simţi cu desăvârşire însingurată, adânc nefericită, lăsată fără milă pradă pierzaniei, înşelată, izgonită şi atât de streină, încât un ghem înecăcios i se puse în gât şi ar fi vrut să izbucnească în hohote de plâns amarnic, sfâşietor. Dar se stăpâni: n-avea voie să plângă, până şi acest semn de sinceritate îi era interzis. Găsi un moment prielnic, când Miheici intră în bucătărie, se repezi în urma lui şi îl întrebă în şoaptă grăbită:

— Tăticule, eşti supărat pe mine pentru puşcă? Te-ai supărat rău?

— Pentru puşcă? Era încă dus cu gândul într-o altă lume şi n-a înţeles dintr-o dată despre ce este vorba. Nu, fată dragă, nu sunt supărat. De puşcă ne arde nouă acum... Şi gândul nerostit al bătrânului făcu să-i crească şi mai mult neliniştea în suflet.

15

ULTIMA TRECERE A LUI GUSKOV PE LA BAIE a fost cam la jumătatea lunii aprilie, pe o gheaţă nesigură, şubrezită. Dibuise acolo ascuns sub prici un sac plin, pe care îl cără în adăpostul său. În sac găsi cartofi, câteva căpăţâni de ceapă, două ridichi mari, săculeţul cu făină de mazăre, ca de obicei, şi în făină vreo zece ouă; într-o pânză era învelită o pâine, într-alta mai groasă şi bună pentru obiele erau înfăşurate încălţările lui vechi în care erau vârâte o bucată de piele, sfoară şi un ac de cizmărie; mai găsi în sac o cămaşă de culoare închisă, o foarfecă ruginită pentru tuns oi, un capăt de creion chimic, puţină sare, puţin tutun foi, un rest de săpun de rufe şi, spre surprinderea lui, un şip de trăscău. Toate acestea era menite să-l ajute să reziste cel puţin o lună de zile, până când se vor scurge

sloiurile de gheaţă, şi pe apa limpezită Nastiona va putea traversa fluviul cu barca. În timp ce golea sacul, i se părea că are îndestul de toate, dar numai la trei zile după aceea se văzu nevoit să socoată bine fiecare cartof, fiecare dram de făină. Tutunul îl amesteca pe jumătate cu muşchi; dar şi din scârboşenia asta şi-a propus să fumeze doar câte trei şi apoi numai câte două ţigări pe zi – dimineaţa şi seara.

Angara pierduse strălucirea ei iernatică: gheaţa se învineţise ca de o boală istovitoare, pe ambele maluri şi nu numai pe maluri, apăruseră bălţoace întinse. Drumul de sanie peste fluviul îngheţat se înnegrise pe la margini; de-a lungul lui rătăceau ciori răzleţe cârâind nemulţumite. Copacii strâmbi de foioase de pe ostrov păreau în aerul pur al primăverii diformi şi jalnici, ca şi cum ar fi fost schilodiţi prin toana aiurită a unei voinţe ticăloase, deşi era lesne de înţeles că în acel loc, aflat mereu în bătaia tuturor vânturilor, un copac cu greu se poate ridica nevătămat. Dealtfel, peste tot, chiar şi în pădurile luminoase de mesteacăn, perioada cea mai tristă şi lâncedă este, după cum se ştie, răstimpul dintre zăpadă şi verdeaţă, când simţămintele omului sunt sensibilizate până la tânjire, până la aviditate şi nu vor să se împace cu amorţeala, negreaţa şi mucezirea pe care toamna nu le cunoaşte nicicând.

Punându-şi încălţările uşoare de piele, odihnitoare la purtat şi scăpând, în sfârşit, de pâslarii grei şi de nesuferit de aci încolo, Guskov putea acum să umble în voie cât de mult; pentru el era starea cea mai de dorit şi cea mai plăcută acum: să se mişte, să meargă oriunde o fi. În timpul mersului gândurile se ordonează, devin mai simple, pot fi ocupate de cele întâlnite pe drum. Purta cu el puşca, dar nu trăgea, şi nici n-ar fi avut în cine să tragă: în aprilie-mai vânatul se fereşte cu deosebită grijă, iar bătaia cocoşului-de-munte nu se face auzită prin apropiere; şi, în general, rareori întâlneai păsări prin aceste locuri lipsite de terenuri cultivate.

Cu cât se apropia vara şi aerul devenea tot mai cald, creştea şi dorinţa lui Guskov de a descoperi zăpada – acele rămăşiţe ale iernii care se mai păstrară prin ungherele

umbrite, ascunse prin văgăuni şi coclauri. Găsindu-le, se oprea în faţa acestor resturi de troiene subţiate şi murdare, asudate pe la margini, şi, împovărat de un gând greu, neostoit, îşi lua rămas bun de la ele, convins că o zăpadă nouă nu-i va fi dat să mai vadă. Se pregătea sufleteşte, întărindu-se în credinţa că a păşit pe făgaşul crugului de pe urmă şi că acest ultim crug al vieţii sale avea curând să se închidă: îşi trăise ultima toamnă şi ultima iarnă, străbate acum ultima primăvară, iar mai departe nu-l aşteaptă decât ultima lui vară. Cu ochii aţintiţi pe pânza subţire de zăpadă sleită, Guskov încerca un simţământ tulbure de înrudire cu ea: au existat aici împreună în acelaşi timp; şi zăpada, şi gheaţa fac parte din ceea ce i-a fost dat lui să petreacă pe drumul lor din urmă, toate celelalte rămân să dăinuie şi după el. Şi-a fixat până şi ultimul moment de cotitură după care va veni şi ultimul scurt soroc al existenţei sale: va fi chiar în ziua când se va descleşta, pornindu-şi apele, Angara, iar el se va muta în adăpostul de sus. Îl şi pregătise între timp: cărase acolo unele lucruri de care nu mai avea neapărată nevoie în cel din vale; acoperise priciul cu un strat gros de crenguţe de brad şi de lăstăriş, ca să aibă timp să se usuce acolo şi să nu dea de bănuit vreunui ochi strein prin prospeţimea lor. Îşi interzise orice gând la o schimbare a adăpostului actual înainte de acea zi de mare sărbătoare a râului şi a tot ce vieţuieşte în preajma lui. Şi-o alesese dinainte ca zi de strămutare pe acest ultim loc de popas de pe înălţimea căruia să cuprindă cu ochiul priveliştea tulburătoare a viiturii de sloiuri pe marele râu dezgheţat – moment pe care şi-l hotărâse în gând chiar el, atunci când îşi luase calea spre aceste meleaguri, drept cel de pe urmă scop al şederii sale aici. Ce depărtat i se părea atunci şi cât de repede se împlinea acum! un alt ţel care să-i încheie răbojul vieţii nu-şi mai făurise. I se părea atunci că până la vară avea de trăit încă multă vreme şi iată că timpul s-a şi scurs pe nesimţite: ca mâine-poimâine vine şi vara – apoi, ce va urma apoi? va scoate din săculeţul Nastionei şipul cu trăscău, şi cuprinzând cu privirea imaginea Angarei descătuşate şi învolburate – dovada

dorinţei lui împlinite – îl va goli de unul singur. Va sorbi, lăsându-se în voia beţiei de pribeag năpăstuit; dintr-o pornire aprigă va amesteca înlăuntrul său durerea şi ruşinea, tihna şi nădejdea, teama şi jalea, cu dogoarea acestui amestec va mistui totul în suflet, lăsând să se pârguiască doar un singur simţământ – simplu, limpede, luminos ca o fereastră: eu exist, întâmple-se orice mâine, dar astăzi eu exist. Ştia dinainte că aşa va fi şi aştepta cu teamă şi bucurie să vină ziua aceea; aştepta cu o rece uimire sosirea ei inevitabilă.

Dormea pe apucate. Nopţile cu lună, acum îl tulburau. Se trezea sub apăsarea unei nelinişti nelămurite, care îl făcea să se ridice şi să plece din adăpost. În acele ceasuri, rana lui din piept se făcea simţită mai tare ca de obicei. Şi cu cât lumina lunii era mai clară, cu atât mai tulbure şi mai înăbuşitoare devenea această apăsare. Încercarea lui de a-şi închipui într-un fel oarecare lumea cealaltă îi înfăţişa imaginea lunii pline, aceeaşi la nesfârşit, fără să răsară şi fără să apună, nemişcată pe un cer jos şi plat ca tavanul şi, nu se ştie de ce, fumegând mereu.

De obicei, se ducea pe malul Angarei, se aşeza învăluit de umbra nopţii şi rămânea cu privirea aţintită pe gheaţă, invidiind şi râvnindu-i străduinţa zadarnică. Fiindcă şi în timpul nopţii, când părea că prinde iarăşi tărie, gheaţa nu contenea, de fapt, să se subţieze, mâncată de apă pe dedesubt: se rupeau şi se fărâmau în cădere crestele zimţate ale sloiurilor încălecate; cu icnet şuierat răsuna din loc în loc trosnetul fugarnic al gheţii crăpate; se legăna suspinând pojghiţa subţire pe ochiuri şi smârcuri. Guskov se încorda ca o sălbăticiune şi rămânea cu răsuflarea ţinută la orice sunet sau mişcare. Deprinsese, subordonând unei singure simţiri pe toate celelalte, să pătrundă în zone de obicei inaccesibile perceperii omului: i se părea că aude cum cântă pe gheaţă lumina lunii reluând în cercuri lente o melodie gingaşă, prelung tremurătoare. Încordându-şi privirea, ajungea să vadă torentul năvalnic al Angarei străbătut de reflexul verzui al gheţii; fixând câte un semn în apă, vedea locul în care acesta se deplasa în clipa

următoare. În aceste ore noptatice el trăia numai prin simţuri şi nu se gândea la nimic; doar instinctul îl mâna să se întoarcă spre ziuă în adăpost, prăvălindu-l într-un somn adânc.

Restul somnului se deprinsese să şi-l facă ziua, întins undeva prin pădure, la soare. O vreme zăcea cu privirea aţintită în cer; curând însă închidea ochii, istovit de golul străveziu nemărginit şi aţipea; revenindu-şi apoi, înfrigurat şi flămând, se uita nemulţumit în jurul său, întrebându-se: şi acum, încotro? Întrebarea aceasta şi-o punea mereu şi de cele mai multe ori ea rămânea fără răspuns; pornea la întâmplare, numai ca să se mişte şi să nu rămână pe loc.

Înainta adulmecând, scrutând împrejurimile cu priviri bănuitoare în dreapta şi în stânga; uneori se apuca să se furişeze, de parcă ar fi urmărit pe cineva, sau, dimpotrivă, căuta să scape el de urmărire. Îşi calcula pasul, ocolea locurile deschise, se ascundea prin desişuri şi o făcea nu dintr-o dorinţă copilărească de joacă, ci pur şi simplu dintr-o trăsnaie absurdă; ca în cele din urmă să-şi bată joc de el însuşi, izbucnind într-un hohot de râs răutăcios, recunoscând sincer imensa tâmpenie a comportării sale. În asemenea clipe părea că memoria îl părăseşte cu desăvârşire; refuza orice gând care l-ar fi făcut să-şi aducă aminte că a luptat în război, că a trăit printre oameni; se complăcea a crede că dintotdeauna a rătăcit astfel de unul singur, fără ocupaţie, fără obligaţii, că de la început chiar îi fusese hărăzită o asemenea soartă.

Îl rodea mereu foamea şi totul împrejur i se părea, aidoma lui, înfometat, nesăţios; îl chinuia până şi aerul – tare, pătrunzător – prea mult aer pentru un singur om. Guskov se îneca înghiţindu-l şi simţea cum o răsuflare mai plină, mai adâncă, îi storcea ultimele forţe.

În ajun de Întâi mai se pregăti să dea o raită prin coclaurile neumblate din susul Angarei, unde ar fi putut trage în voie. Se echipase mai temeinic: pe lângă puşcă, luase şi securea, ba şi sacul la caz de nevoie – dacă rămâne acolo şi peste noapte. Socotise că plimbarea aceasta va cere mai mult de o zi, deoarece îşi pusese în gând să se

abată iarăşi pe undeva mai aproape de o aşezare, să mai vadă o fiinţă omenească, iar până la satul cel mai apropiat în acea parte erau vreo treizeci de verste. Nu ştia exact dacă va merge sau nu, dar gândul s-o facă nu-i dădea pace; sosise un fel de soroc, când un neastâmpăr bătăios îl înboldea în răstimpuri să se pună la încercare apărând prin preajma oamenilor, zădărându-se pe sine şi, dacă se putea, să le mai tulbure şi lor liniştea prin prezenţa sa. Sau nici măcar asta, ci pur şi simplu să-i vadă de la distanţă, să audă glasuri omeneşti, să încerce a desluşi despre ce vorbesc, ce-i frământă şi în felul acesta să-şi mai umple, să-şi astupe golul nepotolit, lacom şi poruncitor dinlăuntrul său; apoi să se întoarcă iar la refugiu. Nu îndrăznea să meargă spre Rîbnaia, unde risca să fie recunoscut; mai potrivit era să se apropie de un sat necunoscut. Nu poţi şti niciodată ce ţi se poate întâmpla!

Porni la drum dis-de-dimineaţă, când se crăpa de ziuă şi chiar înainte de prânz ajunse pe mal în dreptul ostrovului Kamennîi, unde vânase capre în timpul iernii. În mijlocul gheţii învineţite, roase de apă şi umezite de soare, ostrovul arăta acum şi mai golaş şi mai neprimitor. Dar Guskov simţi dorinţa de a trece şi de a-şi pune piciorul pe el imediat, fără zăbavă, mânat de gândul la peştera în care se adăpostise peste noapte cu ocazia vânătorii de iarnă şi care îi prilejuise reuşita de atunci. Dacă n-ar fi poposit acolo, nu se ştie cu ce s-ar fi ales din acea vânătoare. Peştera aceea îl atrăgea printr-o putere misterioasă, oarecum înrudită cu firea lui, şi îl atrăgea pentru o taină ce putea să i se dezvăluie sau care urma acum să fie ascunsă acolo. Guskov era convins că descoperirea acestei peşteri n-a fost deloc întâmplătoare pentru el şi în faptul că dăduse peste ea vedea voia sorţii. Dealtfel, în ultima vreme el se simţea mereu atras de locurile mai ascunse pe care le întâlnea prin pădure, oricât de neînsemnate şi nefolositoare erau ele. Se surprindea astfel oprindu-se în faţa câte unei găuri de şoarece şi scormonind într-însa cu băţul, ca şi cum ar fi chibzuit la ce ar putea să-i folosească; cobora în mici văgăuni şi se pitula ca să încerce dacă pot servi de ascunzătoare; la marginea

unor râpe adânci sau gropi adevărate, cu apă şi zăpadă netopită încă la fund, rămânea îndelung încântat de povârnişurile lor abrupte şi măsurând din ochi adâncimea; cerceta gropile copacilor prăvăliţi de vânt, smulşi din rădăcini, sperând să afle acolo vreun bârlog părăsit de urs; îi plăcea să umble prin vâlcele; ici-colo se oprea brusc din mersu-i potolit şi se ascundea în dosul vreunui copac gros, aruncând priviri scrutătoare împrejur; sau se vâra într-un desiş; părea astfel că vrea să se ascundă, parte cu parte, bucată cu bucată, ici, colo, nădăjduind să se facă nevăzut. Era deci firesc ca ascunzătoarea cea de piatră din ostrovul pustiu să-l atragă în mod deosebit, de vreme ce întrunea la un loc în modul cel mai fericit ceea ce căuta cu atâta zel şi nu găsea decât în părţi răzleţite.

Malul în dreptul ostrovului era lat, deschis şi în bună parte se şi uscase; din pământ răzbeau firele de iarbă nouă având o culoare palidă de verde transparent. Deasupra Angarei stăruia un bubuit surd, icnet de gheaţă dislocată. Curând de tot, în câteva zile, gheaţa va ceda, se va urni din loc şi va porni la vale; firea toată dimprejur vestea sosirea acestui moment apropiat, răsunător. Totul părea că aşteaptă încordat, cu nerăbdare dezlănţuirea apelor încleştate; părea că odată cu spargerea gheţii şi descătuşarea Angarei, odată cu scurgerea viiturii de sloiuri va pogorî fără zăbavă vara; desfăşurându-şi mantia strălucitoare, ea va revărsa asupra firii lumină şi căldură. Şi dintr-o dată îşi va croi drum, poposind peste tot, un nou destin. Guskov fu şi el cuprins brusc de neastâmpăr; trebuia făcut ceva, trebuia să se grăbească să întreprindă ceva. Mâncă în grabă, bău apă, luând în palme dintr-un ochi unduitor şi porni mai departe.

Pe drum împuşcă o gaiţă de munte. N-ar fi meritat să sacrifice un cartuş; ştiind însă că până deseară mai avea de umblat, iar a doua zi îl aştepta un drum la fel de lung, trebuia să-şi întărească forţele cât de cât.

Nu se apropie prea mult de satul pe care îl zărise încă la lumina soarelui, aşezat la taola fluviului, ci, dimpotrivă, se trase mai spre munte şi, învingând oboseala, căută să se

depărteze de sat cât mai tare. De fiare sălbatice nu se mai temea demult, dar se ferea să-şi dezvăluie urma oamenilor. Chiar şi a doua zi dimineaţă, pentru a se apropia de acea aşezare omenească, el făcu mai întâi un mare ocol pe munte, apropiindu-se de sat din celălalt capăt.

Auzi iarăşi strigătul cocoşilor şi acel zvon înfundat, pe acelaşi ton uniform care pluteşte unduios deasupra oricărei aşezări omeneşti. Lucru ciudat: chiar şi aici cântatul cocoşilor era deosebit de cel din Atamanovka; aici ei cântau cu adevărat, nu trâmbiţau din răsputeri, ca în satul lui de baştină. În occident, pe drumurile războiului, unde se-ntâmpla să audă cântarea cocoşilor, i se părea de fiecare dată că aceasta e mai potolită, mai stăpânită, mai domoală, sau poate mai iscusită decât prin părţile Angarei, dar acum se convingea că şi pe aici ei răcnesc în diferite feluri.

Coborând pe panta dealului, dădu peste îngrăditura unui ţarc cuprinzător a cărui latură de sus şerpuia la întâmplare prin mestecăniş. Fusese meşterită de mâini femeieşti şi în timp de război, se vede treaba, căci prăjinile erau întinse la nimereală; ici-colo prinse de pari, în rest – fie bătute în cuie, fie legate de copaci; pe alocuri unele se desprinseseră la câte un capăt sau căzuseră chiar de tot – n-avea cine să le fixeze la loc. După semănat va trebui cineva să dreagă ţarcul. Cu gâtul întins, se uită spre stânga, unde zărise, cam la o verstă depărtare sau ceva mai mult, o casă singuratică în marginea satului; chibzui cum să se strecoare mai aproape de sat ca să vadă ce se petrece acolo. Se temea, dar şi ardea de nerăbdare în acelaşi timp să încerce a se expune unei primejdii; ar fi vrut să comită o trăsnaie de speriat şi pentru el, şi pentru alţii; începură a clocoti într-însul sângele rău adunat şi dorinţele confuze neîmplinite. Nu înţelegea pentru ce anume venise aici, bătând un drum anevoios de peste treizeci de verste – doar nu pentru a sta buimac, aşa cum stă acum, în faţa ţarcului, ca să facă mai apoi calea întoarsă. Fireşte că nu. Aşadar, trebuie să afle negreşit ceea ce l-a făcut să pornească la acest drum.

Undeva pe aproape se frânse o crenguţă şi Guskov

tresări. Abia acum văzu în dosul unei tufe o vacă arătoasă, bălţată, cu pete mari negre pe alb sau, dimpotrivă, albe pe negru; tocmai de aceea n-o băgase de seamă până atunci, petele o făceau una cu mestecănişul pestriţ, în dosul căruia stătea el. Alături de vacă păştea viţelul ei de vreo trei-patru luni – mic, la fel de bălţat ca maică-sa. Bucuros de a-şi fi găsit o ocupaţie, Guskov îşi concentră privirea asupra lor. Cu botul întins deasupra păşunii chele, vaca încerca să smulgă niscai verdeaţă, deşi firele de iarbă nici nu răzbiseră cum trebuie la suprafaţă şi nu avea ce apuca. Viţelul părea să fi înţeles acest lucru mai bine decât maică-sa, deoarece îşi tot vâra botul la ugerul ei; vaca însă nu-l lăsa să sugă, se muta de pe un picior pe altul şi se trăgea într-o parte. El se vâra din nou, atunci ea întorcea capul şi-l alunga împingându-l cu fruntea ei latră.

Guskov urmărea mişcările lor cu aceeaşi atenţie concentrată cu care privise cu o lună în urmă zbenguiala mânzului prin curtea grajdurilor, când pândise apariţia tatălui său. Acum însă interesul lui părea să fi căpătat o ascuţime şi mai mare, şi nu lipsită de anume frământare: încerca, se pare, presentimentul că de aci încolo nu-i va mai fi dat vreodată să aibă a face cu animalele domestice folositoare omului. Despărţit de ele de pe acum, simţea cu atât mai mult nevoia de a se afla în preajma lor, cu cât era silit să se ţină mereu departe de ele. În comparaţie cu multe alte pierderi, aceasta nu era, desigur, cea mai importantă, dar nu mai puţin dureroasă şi cu totul de neînţeles, încât pe undeva în străfundul firii sale refuza să se împace cu ea.

Cu totul întâmplător, desigur, reuşise vaca să plece din ogradă cu viţelul după ea; nicio gospodină n-ar lăsa să umble slobod un viţel abia înţărcat. Oricât ar da cu copita vaca, nelăsându-l să sugă, acasă se va întoarce astăzi tot cu ugerul gol. Guskov surâse mulţumit, ca şi cum nimeni altul decât el ar fi pus la cale această evadare. Se prea poate că, dacă nu venea el aici, nici viţelul n-ar fi plecat de acasă. Iar acum, de vreme ce ai scăpat, nu te lăsa, dă-i cu botul, dă-i, suge totul până la ultima picătură – să aibă

stăpâna ta pentru ce să te boscorodească deseară.

Era însă timpul s-o ia încetişor spre sat, unde îl aştepta o anumită treabă, deocamdată nici de el ştiută, dar pentru care venise totuşi până aici. Firesc ar fi fost, desigur, să adaste sfârşitul zilei şi abia când se întunecă să-şi vâre nasul acolo unde nu fusese poftit. Dar el nu voia să aştepte; îl rodea ca şi până acum, zădărându-l, aceeaşi nerăbdare, care devenea tot mai nestăpânită, mai stăruitoare. Guskov ştia că n-o să se lase împins la cine ştie ce nesăbuinţă şi nici n-o să rişte să se dea de gol şi să fie prins; era sigur că, oricum s-ar întoarce lucrurile, va reuşi să dispară. Cu mâinile goale n-au cum să-l dovedească.

Porni încetişor de-a lungul îngrăditurii, oprindu-se mereu şi scormonind cu privirea locurile prin care înainta. Curând zări marginea satului şi cam în aceeaşi clipă ajunseră la urechile lui sunete de armonică. Îşi aduse aminte pe dată că era o zi de mare sărbătoare – 1 Mai. Ca să vezi: sărbătoresc, vrasăzică. Războiul e în toi, iar ei serbează, petrec; au înălţat, uite, steagul roşu, au scos la iveală acordeonul ascuns; către seară vor porni grupuri-grupuri pe la case, vor cânta, vor dansa, îşi vor face de cap în voie. Întâmplă-se orice, poporul nu se lasă scos din făgaşul lui. Şi la Atamanovka oamenii petrec acum. Guskov se simţi cuprins nu de deznădejde şi nici de obidă măcar – la ce să te mai necăjeşti acum! – ci mai curând de un fel de uimire: ian te uită la ei, serbează. Ca înainte de război. Ca şi cum nici n-ar fi fost război! Nici că le păsa lor de dânsul, care rătăceşte pe aproape; pentru ei, el nu se află pe-aici!

Aşadar, e lesne de înţeles cum de a putut viţelul să scape din ţarc şi să iasă din curte. Satul e în sărbătoare. Toate grijile mărunte au fost lăsate la o parte; oamenii petrec. Guskov întoarse privirea înapoi: vaca înainta pas cu pas spre mestecăniş şi ajunsese aproape de locul unde cu puţin mai înainte stătuse el. Porni mai departe şi iar se uită înapoi, aţintind privirea asupra viţelului: un gând încrâncenat i se înfipse deodată în creier. Viţelul sări zvâcnind din picioarele dinapoi, ca şi cum l-ar fi înţepat ori împuns cineva, făcu un salt în lături şi se linişti iar, dând

alene din coadă. Guskov întoarse acum privirea înapoi spre sat – drumul spre tăpşanul împrejmuit era pustiu – şi, cu paşi hotărâţi, făcu calea întoarsă.

Soarele înălţat începea să dogorească; aerul curat, străveziu, se încărca de zvonuri uşoare, sărbătoreşti, ce se iscau din soare şi veneau să umple liniştea. Când satul nu se mai văzu, dispărând după tâmpla dealului, se stinse şi cântul armonicii; toate zvonurile şi glasurile se contopiră într-o singură, amplă şi nesfârşită polifonie. Încercând să-şi stăpânească pornirea, Guskov se opri un timp în faţa ocolului, pe locul unde chitise să sară peste îngrăditură; ascultă şi se uită iscoditor încă o dată împrejur şi, de teamă să nu se răzgândească, sări iute peste gardul nu prea înalt. Culegând de jos o nuieluşă, se apropie de vacă pe la spate; simţindu-l, vaca întoarse capul şi-şi aţinti asupră-i ochii mari, apoşi, atât de apoşi şi inocenţi, încât Guskov simţi că-l podidesc lacrimile. O mână cu nuiaua la deal spre spărtura ce se vedea în gardul dinspre munte; vaca porni ascultătoare. Viţelul – un tăuraş cu corniţele abia mijind – se ţinea lipit de maică-sa. Ieşind însă din ocol, vaca se răsuci şi o luă iute la stânga, spre sat; dar prin mestecăniş nu putea să fugă şi Guskov izbuti s-o întoarcă din drum. Vaca se opri şi mugi din răsputeri, furioasă; viţelul zbieră şi el; alarmat, Guskov se zori şi mai tare.

Se apucă să mâne dobitoacele spre pârâul de-a lungul căruia coborâse la vale de dimineaţă, ştiind că prin locurile acelea nu va da cu ochii de nimeni astăzi. Dar tocmai într-acolo vaca nu voia să meargă; se smucea mereu ba la dreapta, ba la stânga, dornică să scape de om şi s-o ia îndărăt spre sat; simţind parcă primejdia, viţelul nici că se dezlipea de ea; vaca răsufla din greu, coastele i se înfoiau tare, din gură i se prelingeau bale. Obosise şi Guskov; puşca atârnată la spate în bandulieră îl încurca, o luă în mână. Se învârtiră astfel prin pădure vreo jumătate de oră, iar până la pârău mai era cale lungă. Oprindu-se după fiecare încercare de a se păcăli reciproc, omul şi vita se uitau cu ură unul la celălalt; vaca răgea încolţită, petele ei albe erau leoarcă de sudoare. După mai multe încercări

zadarnice de a o mâna astfel spre pârâu, Guskov se dumiri să procedeze altfel. Îşi scoase cureaua şi, lăsând vaca în pace, căută să abată numai viţelul. Ar fi fost cu mult mai bine să fi făcut treaba asta ceva mai departe de sat, dar n-avea încotro. Nici viţelul nu se lăsa uşor prins; în ultima clipă se smucea şi sărea în lături: sforţările lui Guskov de a-i petrece cureaua pe după grumaz nu reuşeau. Mânia omului se transformă în înverşunare: era gata să tragă cocoşul, ca dintr-o împuşcătură să termine cu vânătoarea asta stupidă şi numai teama de a nu se trăda îl reţinu s-o facă.

Dar îl ajută şi norocul: în cele din urmă, izbuti să împingă viţelul într-un desiş de arboret şi, în timp ce acesta îşi căuta loc să răzbată dintre tufe, Guskov reuşi să-i treacă după gât ştreangul curelei. Viţelul se prăbuşi în genunchi, sări iar în sus, se zbătu căutând să scape, dar omul ştia cum să supună vita în asemenea împrejurări: cu cealaltă mână îl apucă de coadă şi, răsucindu-i-o, îl scoase dintre tufişuri. Zăpăcit şi înghesuit, viţelul scoase un răget de spaimă. Nelăsându-i timp să-şi revină, omul îl târî în fugă spre locul la care voia să ajungă – la pârău. Mugind, vaca se luă după ei. Acum viţelul nu mai zbiera, ci scotea doar nişte gemete jalnice: din gâtleju-i strâns de curea ieşeau nişte sunete hârâite, sugrumate, ce aduceau a mieunat.

Înainte de a ajunge la pârău, Guskov se opri să se odihnească; i se tăia răsuflarea. Legă viţelul de un plop tânăr şi încercă să alunge vaca, dar ea nu se lăsa: se depărta puţin şi se oprea, iar când Guskov, la rându-i, se depărta, ea se apropia de viţel, îl mirosea, îl lingea, îl împingea cu capul, îndemnându-l parcă să se smulgă şi să fugă cât mai era timp. La îndemnul stăruitor şi înspăimântat al mamei, viţelul scotea gemete jalnice abia ţinându-se pe picioare; era sleit de puteri, năruită îi era ţinerea de minte, înţelegerea, simţirea.

Revenindu-şi din oboseală, Guskov îl apucă iar şi îl târî până la pârău. Hotărâse să treacă pe celălalt mal, sperând că gheaţa va împiedica vaca să se ţină după el. Dar socoteala lui se dovedi greşită. Fără a şovăi măcar o clipă, vaca se avântă după ei pe gheaţă; picioarele din faţă îi

alunecară în lături şi ea se prăbuşi; se zbătu mult timp să se ridice în picioare şi, neizbutind, se târî în genunchi, se opinti să lunece până la celălalt mal. Când dădu să iasă pe uscat, Guskov încercă s-o lovească cu patul puştii, dar vaca, printr-o săritură disperată, îşi repezi trupul înainte şi se căţără pe mal.

Se aflau acum la vreo trei verste depărtare de sat, cel puţin. Pentru mai multă siguranţă, să nu fie văzut de nimeni, Guskov se depărtă de pârău, mai urcă sus pe coasta muntelui şi, înfundându-se în pădure, alese un loc mai zvântat, dar şi mai ascuns şi legă iarăşi viţelul de un copac. Oprindu-se la oarecare depărtare, vaca urmărea mişcările omului. Apucat de o furie aprigă, Guskov smulse de sub centură securea şi se năpustii ameninţător asupra vacii. Animalul se întoarse şi o rupse la fugă şchiopătând şi frângând ramuri cu picioarele-i împleticite; dar cum se opri el, se opri şi ea. Nu era chip să scape de vacă şi pace. Reîntorcându-se, omul văzu că viţelul zace la pământ: era atât de vlăguit, că nu-l mai ţineau picioarele. Întoarse speriat capul spre omul oare se apropia: printr-o mişcare fulgerătoare şi fără greş, muchia securei bufni năprasnic în fruntea lui lată şi capul viţelului se bălăbăni cu un icnet şi rămase atârnat de cureaua legată de copac. În aceeaşi clipă, din spate îl ajunse mugetul înfricoşător al vacii. Cuprins de o furie sălbatică, Guskov se năpusti şi asupra ei, gata s-o răpună; dar văzând că animalul nu dă niciun pas înapoi, se opri brusc; îi ajunge pe ziua de azi şi un singur omor – s-ar putea să i se oprească în gât.

În timp ce el jupuia viţelul, vaca rămase nemişcată în acelaşi loc, cu privirea aţintită asupra omului; din când în când scotea câte un muget gemut, silindu-l pe acesta să-i urmărească mişcările cu teamă. Mirosul de carne fragedă, încă vie, îi stârni lui Guskov greaţă. Despică din viţelul ucis două hălci, la care mai adăugă o bucată şi le înghesui în sac; restul de carne îl ascunse, după obiceiul urşilor, sub un morman de frunză uscată pe care îl acoperi apoi cu dărâmătură de copaci. Înainte de a pleca, aruncă o ultimă căutătură spre vacă. Cu capul aplecat, ea se uita la el cu

aceeaşi privire grea, neclintită şi plină parcă de o cumplită ameninţare: ameninţarea venea însă nu din partea animalului, ci din afara celor petrecute în această zi, şi care urma să se împlinească de aci încolo. Guskov se grăbi să plece.

La întoarcere, rămase peste noapte în taiga, în dreptul ostrovului. Locul acela îl atrăgea mereu şi mereu cu o patimă de neînvins şi de neînţeles. În seara aceea, ca să ajungă până-n dreptul lui, Guskov se sforţă din răsputeri să-şi învingă oboseala şi ultima sută de paşi o parcurse cu greu, abia ţinându-se pe picioare. Noaptea, cu tot somnu-i adânc, se pomeni trezit de un vuiet detunat în necontenite salve, venind dinspre Angara: începuse trosnetul gheţurilor. Guskov nu se miră şi nici nu se bucură. Conţinutul sacului său părea că-i stârpise orice urmă de sentiment. Nici acum nu-şi putea da seama de ce ucisese viţelul; pentru carne numai sau dintr-un alt imbold, care se încuibase în el temeinic şi dominator?

Cam la o săptămână după aceea, din adăpostul său de sus, unde se mutase între timp, Guskov auzi în plină zi, venind dinspre Atamanovka, un vălmăşag de împuşcături, ca în noaptea de Anul nou. Nu i-a fost greu să înţeleagă tâlcul lor: se terminase războiul.

16

„**S**-A TERMINAT RĂZBOIUL!”

Un vestitor călare trimis anume de la Karda, strigă din răsputeri aceste cuvinte, care se prăvăliră peste case şi ogrăzi cu puterea unui tunet mult aşteptat. Satul întreg tresări, se învolbură. Şi, bineînţeles, Nestor a fost cel dintâi care a pus mâna pe puşcă şi a tras primul foc în aer. Alţii se luară după el şi se stârni un bubuit de puşti de vânătoare

cum nu se mai pomenise în Atamanovka vreodată. Cu ţipete de bucurie, de jale, de durere şi iar de bucurie, femeile săriră să se îmbrăţişeze, slobozind în văzul lumii zăgazurile răbdării ajunse la margini; copiii, buimăciţi de vestea cea mare, al cărei tâlc copleşitor depăşea puterea de cuprindere a minţii lor fragede, alergau bezmetici de colo-colo, neştiind ce ar avea de făcut cu ea, încotro şi unde s-o ducă mai departe. Dar şi oamenii mari se zăpăciră; simţămintele simple omeneşti, prin care îşi exprimau trăirile obişnuite, se dovedeau în cazul de faţă neîndestulătoare. După uluirea din primul moment, după izbucnirile în lacrimi şi îmbrăţişări, copleşiţi parcă de o nesperată fericire, oamenii umblau într-aiurea fără să-şi găsească locul, se adunau şi se risipeau, şi iar se adunau pâlcuri-pâlcuri, ciulind urechea la ceea ce urma să se mai audă, de parcă ar fi aşteptat ceva, poate un semnal. Apăru Nestor şi porunci să se pună drapelele. Şi, cu toate că nu mai avea nicio calitate să dea ordine – de o lună trecuse împuternicirea de preşedinte lui Maxim Vologjin – porunca lui fu ascultată şi cu toţii se grăbiră să caute ceva potrivit pentru steaguri roşii. Unii au găsit, alţii nu; oricum însă tot satul se împodobi, căpătând un aer sărbătoresc, oamenii îşi puseră veşminte mai acătării, din cele păstrate cu anii; copiii înălţară ici-colo deasupra porţilor sau caselor steguleţe făcute de ei în mare grabă.

Se înseninã ca de sărbătoare şi cerul, care de dimineaţă părea că anunţă o zi mohorâtă: norii plumburii se risipiră şi soarele străluci vesel, scăldând firea toată într-o lumină solemnă.

Nastiona şi Vasilisa Preaînţeleapta arau ogorul cel apropiat de vatra satului pentru semănătura de mazăre; ţineau brazdele pe aceeaşi latură a ţarinei şi se aflau una după alta când se auziră venind din sat focuri de puşcă. Vasilisa Preaînţeleapta se dumiri prima despre ce poate fi vorba şi se repezi să deshame caii. Nastiona o urmă. Ajunseră în sat când forfoteala era aci în toi. Dând drumul cailor la poartă, Nastiona, înfierbântată, gâfâind, se năpusti în casă, făcându-i pe bătrâni să tresară: Semionovna,

speriată, se ridică în capul oaselor pe prici; Miheici se răsuci pe loc din dreptul ferestrei, întorcând privirea spre noră-sa: tulburaţi de vestea cea mare, aducătoare de bucurie, erau nerăbdători s-o audă şi pe cealaltă. Întâlnind însă ochii lor plini de aşteptare, Nastiona se opri în prag: ce rost are această râvnă, ce vrea să le spună?

— Am auzit cum trag – se apucă ea să explice ceea ce era de la sine înţeles, şi, cu multă sforţare, ca şi cum i se tăiase orice dorinţă de a mai spune ceva, adăugă: şi ne-am dumirit.

— Doamne! se rugă Semionovna şi întoarse privirea spre icoană, făcându-şi cruce. Şă fie adevărat oare că am apucat şi jiua aşta? Acum trebuie şă ne şpună şi nouă unde-i Andriuşka al noştru, aşa-i?

— Aşa e, bătrânico, trebuie să ne spună, întări Miheici, aruncând cu fereală o privire piezişă spre Nastiona.

— Acum le dă drumul acaşă la toţi... şă şe întoarcă la mame, la neveşte.

— Chiar pe toţi nu-i lasă să plece.

— De ţe şă nu-i laşe?

— Pentru că... Nu se ştie ce se mai poate întâmpla. Fără oaste nu e îngăduit să rămână ţara.

— În răjboiul ţelălalt nu ş-a mai veştit şfârşitul, ca acum. Nimenea nu ştia: ş-a işprăvit, nu ş-a isprăvit... Ş-au lăşat de jerman şi ş-au apucat înde ei la bătaie... niţi nu şe putea mai rău... Şi aşa, n-a mai venit paţea... Ş-au bătut pentru comune, pentru colhojuri. N-am avut niţi o zi linişte. Ş-o fi işprăvit cu adevărat?

Nastiona trecu în odaia ei, ca să se schimbe. Sufletu-i avântat, plin de elanuri încă din clipa când importanţa evenimentului pătrunsese în conştiinţa ei acolo pe ogor, continua să vibreze, o îndemna să alerge în mijlocul tuturor celorlalţi din sat, dar ceva o reţinea totuşi, îi şoptea că această zi mare nu este şi ziua ei, nu e victoria ei, că ea nu este nicicum părtaşă la victorie. Cel mai neînsemnat din semenii săi este părtaş, dar ea – nu. Neştiind ce să facă, se întinse pe marginea patului şi, după obişnuinţa din ultima vreme, îşi pipăi pântecele, dar fără emoţia gestului matern,

ci într-o uitare totală în care mâinile singure îşi aflară locul obişnuit. Din uliţă veniră strigăte, tropot de cal mânat în goană; o voce bărbătească necunoscută porni să zbiere un cântec răspicat:

Cu buiestraşii de oţel
Vom brăzda în lung şi-n lat
Ogoarele toate.

Nastiona sări din pat şi alergă la fereastră: să se fi întors careva aşa repede din război? În mijlocul drumului, împleticindu-se, mărşăluia, înconjurat de o droaie de puşti, un om strein de sat, înalt, costeliv, cu flanela desfăcută la gât şi cu capul gol. Nastiona auzi cum, în odaia din faţă, Miheici o lămurea pe Semionovna:

— Cel din Karda, care a adus vestea. L-au şi îmbătat, vezi bine, de bucurie. De aşa ceva n-avea cum să scape... La o zi ca asta...

— Hei, lu-u-me! urlă deodată omul din Karda, oprindu-se cu picioarele răşchirate pe loc şi cumpănind braţele în aer, pentru a se ţine drept. Ieşiţi cu toţii la de-mon-stra-ţie! Hitler kaput! Trase o înjurătură aprigă, care se potrivea la sunet cu sfârşitul acestui ultim cuvânt; clătină din cap, ca şi cum s-ar fi scuturat cu asta de zbierete, se cumpăni un pic şi porni mai departe, reluându-şi cântecul:

Mersul nostru e sigur şi dârz
Şi duşmanul nu va călca nicicând
Pe al republicilor noastre pământ.

Şi strigătul acesta, şi acest cântec întârziat, venind parcă întâmplător din alte vremuri, făcură să tresară inima Nastionei, descumpănind-o şi mai mult: îndurerată, încolţită, inima i se zbătea nevolnică în căutarea a ceva nelămurit, care să-i aducă mult dorita cumpănire. Nastiona ieşi în curte şi, aplecându-se peste gard, văzu la capătul de sus al drumului o mare forfotă de oameni ce se adunau în grabă. Cum nu era dornică să afle care anume localnici alergau într-acolo, nu mai zăbovi cu privirea spre a-i

recunoaşte şi se întoarse în casă. O clipă îşi aduse aminte de Andrei şi gândul acesta stârni în ea o neaşteptată înverşunare: din pricina lui, numai din pricina lui nu-i este îngăduit acum să se bucure de victorie în rând cu toată lumea. Dar, în clipa următoare, dându-şi seama că de fapt vestea asta despre încetarea războiului o să-i facă sânge rău mai ales lui Andrei, în situaţia în care se afla el acum, Nastiona se reculese pe loc, oarecum îmbunată; i se făcu milă de el, cu toate că îi mai stăruia în suflet acea pornire de ciudă înveninată; deodată însă o cuprinse o dorinţă aprigă de a-l revedea, de a fi împreună cu el în aceste clipe de grea cumpănă. Tocmai acuma ei doi ar trebui să fie împreună, ca o pereche nedespărţită; dar, din păcate, s-au înstrăinat amândoi de oameni şi stau aşa, deoparte, fără a fi părtaşi la marea sărbătoare a celorlalţi. „Cum adică – stau aşa, deoparte?” – respinse ea cu indignare un asemenea gând, încercând parcă să se apere, să-şi recapete locul ce i se cuvenea de drept printre oameni. „N-am muncit şi eu din răsputeri în tot timpul războiului? M-am străduit oare mai puţin, am pregetat cumva să-mi dau toată silinţa alături de ceilalţi ca să grăbim cât de cât sosirea acestei zile? Uite că merg şi eu îndată. Mă duc şi eu” – se îndemna Nastiona, rămânând totuşi pe ioc, ca şi cum ar fi aşteptat să vină şi de undeva din afară un imbold hotărâtor care s-o facă să se ridice şi să se ducă în mijlocul oamenilor.

Şi acest imbold veni într-adevăr. Se auzi tropot de cal, înfrânat şi oprit brusc sub ferestre, şi acelaşi Nestor nepotolit, gălăgios, aplecându-se din şa, bătu tare în geam şi strigă ca un apucat:

— Ascultă aici, care eşti viu, care eşti mort! Toată lumea să poftească la adunare în izba-bibliotecă! Şedinţă de sărbătorire! Auzi, Miheici? Unde eşti? Nastiona!

— Ei, hai, hai, răspunse Miheici apropiindu-se fără grabă de fereastră. Ce zbieri aşa?

— La adunare-şedinţă-cinstire! Cu ocazia victoriei. Ordin urgent. Ce aveţi, ce n-aveţi – aduceţi totul la izba-bibliotecă. La refenea. Pune la bătaie *tarasunul*, Miheici. Nu te zgârci. Zic, adă *tarasunul*, ai înţeles?

— Am înţeles, am înţeles, mormăi Miheici. De asta îţi arde ţie! De altceva nu-i nevoie? Numai la *tarasun* ţi-e gândul.

Dar Nestor n-avea cum să-l mai audă, mânase calul mai departe.

— Vai ţe jărghit, ţâţâia speriată Semionovna, clătinând din cap. Toţi ei, de-alde Agapov, şânt gălăgioşi nevoie-mare. Dar ăşta e trăşnit rău de tot.

— Du-te, Nastiona, zise Miheici cu un zâmbet trist şi îngândurat sub mustăţile pleoştite. Avem şi *tarasun*. Du-te, repetă el mai hotărât, revenindu-şi. Mai târziu trec şi eu pe acolo. Astăzi e păcat să stea omul acasă. *Tarasunul* e jos în pivniţă, pe mâna dreaptă în dosul scândurii – ia-l de-acolo. Să petreacă lumea. Să petreci şi tu. Du-te.

— Cum şă dai *taraşunul*? Când vine Andriuşka ţe pui pe masă? interveni Semionovna.

— Când vine Andriuşka, găsim noi. Cine ştie când vine? Iar ziua de azi nu se mai întoarce. Coboară, Nastiona, şi scoate *tarasunul*.

Era un rachiu obişnuit de cereale, tras din recoltele bogate dinainte de război, dar aici, din vechime, i se spunea *tarasun*, cum îl botezaseră sătenii bureaţi. Nastiona cunoştea locul unde se află. La începutul primăverii, controlând rezerva de cartofi, observase o surcea înfiptă în pământ dedesubtul căreia dădu peste damigeana cu rachiu, pe care-l ţineau ascuns – nu de dânsa, ori de altcineva, ci numai ca să nu cadă sub ochi, zgândărind degeaba pofta de a-l pune la bătaie înainte de momentul sorocit. Într-o altă zi, Nastiona umplu de acolo un şipuşor de rachiu şi îl vârî în sacul pregătit pentru Andrei. Nu era cine ştie cât, dar pentru un timp avea poate să-i îndulcească viaţa, să-i dea mai multă tărie, mai mult curaj să înfrunte greutatea drumului pe care l-a ales. Cu ce altceva putea să se amăgească? Mereu singur cuc. E greu să stai aşa săptămâni şi luni întregi. Uite, ea se duce acum să-şi ia locul între oameni. Ce, parcă n-a meritat-o? Nu se poate să n-o fi meritat!

Semionovna stărui totuşi să se facă după voia ei: din

damigeana – care şi aşa nu mai era plină – turnară jumătate într-un borcan şi îl ascunseră, iar cealaltă jumătate o turnă Nastiona într-un bidonaş, ca să nu pară că vrea să ducă de nas pe ceilalţi cărând cogeamite damigeană. Ieşind pe poartă, ea se opri pentru a prinde mai mult curaj şi se uită cu grijă, bătrâneşte, în dreapta şi în stânga de-a lungul drumului. De multă vreme nu mai cunoscuse drumul atâta forfotă şi larmă. Casa bibliotecii se afla în mijlocul satului, în a patra curte de la casa Guskovilor. De acolo veneau glasuri agitate şi miros de fum. Stârniţi de forfota oamenilor, câinii alergau şi lătrau bezmetici, dădeau strigăt şi băteau din aripi cocoşii, cârâiau găinile, guiţau purceii, se trânteau uşi, scârţâiau portiţe; puştimea alerga ropotind în stoluri zgomotoase. Dar peste toată această larmă aiurită pluteau vibrând răsunător nişte sunete aparte – pure, cristaline, dulci şi triumfătoare, atât de familiare, dar şi demult pierdute sau uitate de Nastiona. Ea ridică privirea, cercetând de unde vin ele şi curând descoperi pe acoperişul şurei trei rândunele aşezate în rând, care îşi revărsau cântecul de bucuria regăsirii. S-au întors drăguţele pe meleagurile lor văratice să-şi tocmească cuiburi, să clocească ouă, să-şi crească puii. Chiar astăzi, nici mai înainte, nici mai târziu. Aidoma vieţii paşnice, care se reîntorcea în aşezările ei de baştină, de unde fusese smulsă ca un firicel de iarbă; se întorcea vătămată, stâlcită, dar paşnică poate cu adevărat. Nici nu-i venea omului să creadă: într-atât se obişnuiseră cu necazurile şi cu suferinţa. Rândunelele ciripesc, înalţă imnuri de slavă, de făgăduinţă şi de recunoştinţă, îşi răspândesc prin văzduh bunavestire în zvonuri cristaline, şi nici nu ştiu poate că războiul s-a terminat. Sau poate că ştiu şi de aceea şi-au grăbit zborul, ca oamenii să-şi înalţe privirile şi să-şi dea seama că ziua de azi înseamnă pentru ei sfârşitul suferinţelor.

Şi din acea clipă Nastiona simţi cum sufletul ei începe parcă să renască. O cuprinse o slăbiciune fericită, prostească, un fel de uimire naivă, duioasă faţă de te miri ce – să zicem faţă de aceleaşi rândunele – dar mai ales,

dorinţa de a dovedi că nu este cu nimic mai prejos decât ceilalţi şi că nu se teme de nimic.

Peste drum de izba-bibliotecă avea casa Innokenti Ivanovici: arătoasă, zâmbitoare, cu acoperişul foarte înalt; într-o jumătate din casă stau bătrânii – Innokenti Ivanovici cu nevastă-sa, Domna; cealaltă, acum nelocuită, fusese pregătită pentru fiul lor adoptiv, Vaska (din căsătoria lor n-aveau copii), care de doi ani, de când împlinise vârsta de ostăşie, se afla pe front. Nelocuită şi totuşi îşi păstra înfăţişarea dinainte: era încălzită, îngrijită ca de obicei, pe pervazuri se vedeau glastre cu flori, iar ferestrele erau împodobite cu perdele. De fapt, nici nu se ştia prea bine în care din aceste încăperi stăteau acum bătrânii: nu prea obişnuiau să primească musafiri, deşi erau oameni cu dare de mână şi aveau cu ce să ospăteze pe oricine le-ar fi venit, precum şi cu ce să se ducă ei pe la alţii. Innokenti Ivanovici era un gospodar chibzuit, cu rânduieli temeinice şi părea hărăzit pentru o viaţă bine întocmită. Dealtfel, nici nu i s-ar fi potrivit un altfel de trai, după cum nu i se potriveşte unui om în vârstă o îmbrăcăminte de flăcăiandru.

Când Nastiona a ajuns în dreptul izbei lui, se auzi zăvorul, porţile se deschiseră şi apăru Innokenti Ivanovici – întinerit, îmbrăcat într-un veston albastru-închis la culoare, de sub gulerul căruia se vedea pe gât dunga de cusătură înfloratăde la bluză, în pantaloni noi de aceeaşi culoare cu vestonul, vârâţi în carâmbii unor cizme de toval purtate, dar în foarte bună stare încă, unse proaspăt cu dohot plăcut mirositor. Nastiona se bucură, de parcă ar fi văzut apărând în faţa ei pe cineva din rudele apropiate şi făcu doi-trei paşi în întâmpinarea sa, zâmbind şi admirând înfăţişarea lui atât de bravă.

— Innokenti Ivanovici, a sosit şi ziua mult aşteptată! strigă ea.

— A sosit, a sosit, răspunse el grav şi întrebă: N-ai nicio ştire de la al tău?

— N-am, râse ea scurt, uitându-se cu îndrăzneală drept în ochii lui. N-am, Innokenti Ivanovici, niciun cuvânt, niciun cuvinţel. Se gândi un pic şi adăugă: Poate că ştii matale

ceva, pe unde o fi, spune.

Innokenti Ivanovici se dădu înapoi uluit:

— Păi, dacă nu ştii tu, de unde să ştiu eu? Vino-ţi în fire, femeie.

— Dacă ştii cumva – spune, Innokenti Ivanovici, nu-mi ascunde – adăugă ea cu acelaşi râs nefiresc. Cât despre mine, n-ai grijă, am să-ţi spun, Innokenti Ivanovici, am să-ţi spun negreşit.

În curtea izbei-biblioteci ardeau focuri, iar în două cazane mari clocotea fiertura. Noul preşedinte de colectivă, Maxim Vologjin, îngădui, cu ocazia victoriei, să fie tăiat un berbec din turma colhozului. Femeile, aşezate pe nişte buşteni, curăţau cartofi. Curtea era plină de lume, se adunase tot satul. În încăperea cea mare fuseseră rânduite în lung, cap la cap, mese acoperite cu feţe curate pe care se aşezau mâncărurile şi băuturile aduse. Din puţinul adus de fiecare se alcătui o masă îmbelşugată: varză acră şi castraveţi muraţi în castroane adânci, brânză de vaci şi lapte covăsit în oale şi ulcioare, peşte proaspăt, pescuit în grabă, ridiche rasă de toamnă, colaci, papanaşi, ouă, turtă dulce cu măline – nu se zgârciră la nimic, aduceau tot ce le mai rămăsese în păstrare pentru cei aflaţi pe front. O droaie de prichindei fuseseră trimişi după sevă de mesteacăn pentru cazul că nu ar ajunge băutura adunată. Un grup de băieţi, mai răsăriţi, plecase pe malul Angarei să prindă peşte. Orice peştişor prins, mare-mic, era adus în fuga mare şi aşezat pe masă încă viu, zbătându-se şi nimerind în blide ori prăvălindu-se pe jos. Ferestrele erau larg deschise, iar pe unul din pervazurile late răsuna patefonul lângă care, strângând la piept mânerul, stătea micuţa Lidka. Nadka, aşezată pe aproape, curăţa şi ea cartofi. Nastiona se lăsă pe vine în faţa ei şi o prinse de mână.

— Am apucat şi ziua asta, Nadka! zise ea râzând printre lacrimi. Nadka îşi feri privirea şi nu răspunse nimic.

Nastiona o găsi pe Liza Vologjina şi o îmbrăţişă.

— Ce-i cu tine, Nastiona, ce ai? murmură Liza ocupată lângă cazane, întorcând spre dânsa faţa calmă, îmbujorată de dogoarea focului. Eşti bucuroasă?

— Bucuroasă.

— Îl aşteptţi pe Andrei al tău?

— Îl aştept.

Pe Maxim l-a sărutat, cuprinzându-l cu braţele pe după gât, la care acesta, fâstâcit şi încântat oarecum, strigă:

— Ei, care mai urmează? Daţi năvală cât e Liza-n toane bune.

— Ţi-arăt eu acuşi toane bune! îl domoli Liza mai în glumă, mai în serios. I-am dat voie numai Nastionei, şi numai cu împrumut – până se întoarce Andrei, altele n-au voie, niciuna.

Nastiona se băgă între oameni şi, cu şoaptă tremurată, prevenitoare, cu surâs sau chicot vag şi vinovat, părând a nu fi în toată firea, întreba sau reamintea parcă: „A sosit!?” Nimic altceva nu era în stare să spună, în ziua aceea însă, totul apărea firesc. Îmbrăţişa şi era îmbrăţişată, o făcea lăcrămând şi i se răspundea cu lacrimi în ochi; se apuca să râdă – râdeau şi ceilalţi. Plutea într-un fel de uitare de sine: copleşită de un sentiment de rară apropiere sufletească. Simţămintele ei, deprinse cu o viaţă simplă, desfăşurată fără întortochieri, după o rânduială limpede, bine statornicită, dar zdruncinate de la un timp, răvăşite de salturile înfrigurate ale zbuciumului necontenit care o arunca din plâns în râs, din bucurie în teamă şi în spaimă, iar astăzi cu desăvârşire buimace şi strivite – simţămintele ei refuzară pur şi simplu să i se supună: şi ea, de obicei reţinută şi cumpănită, mai cu seamă în ultima vreme, ea, care se obişnuise numai să răspundă şi să nu întrebe, se lăsă purtată de curent la voia întâmplării. Mai târziu se simţi prost, dându-şi seama că nu se gândise măcar să dea o mână de ajutor femeilor care pregăteau bucatele, ci se aşezase la masă, la toate de-a gata. Ţinea minte doar că mereu i se părea această zi a fi ultima pe care poate s-o petreacă împreună cu toţi ceilalţi din sat; că mâine va rămâne singură, singură-singurică într-un imens pustiu întunecos.

Se aşezară la masă. Maxim Vologjin pe drept – şi ca ostaş reîntors de pe frontul de luptă, şi ca preşedinte – ocupă

locul de frunte. Alături de el, la dreapta, se instală, bineînţeles, Nestor; la stânga, trimisul de la Karda, care, din când în când, închidea ochii şi lăsa să-i cadă capul în piept, dar de fiecare dată se smucea ridicându-l sus. Cu zăngănit de medalii Maxim se ridică în picioare.

— Oameni buni! începu el cu glas subţire, sugrumat, şi comesenii amuţiră pătrunşi de emoţia lui. Oameni buni! Nu mă pricep la cuvântări. Ne-ar trebui un alt vorbitor pe care să-l ascultăm aici, acum. Ş-apoi, ce mai vorbă! Ce se poate spune mai mult, când am învins! N-au fost născocite încă vorbele cu care s-ar putea spune toate astea. Am rezistat, le-am venit de hac şi am pornit înainte; i-am frânt fiarei sălbatice şira spinării; i-am venit de bac blestematului de Hitler. Am fost pe front, ştiu ce s-a petrecut acolo. Să urli de mânie, nu alta. Maxim trase aerul adânc în piept şi răsuflă înfiorat. Ştiţi prea bine totul. Acum toţi camarazii mei, ostaşii care sunt în viaţă, toţi până la unul ard de nerăbdare să se întoarcă acasă, ca să împingă viaţa noastră înainte. Am suferit multe pierderi. Pe unde a trecut războiul, pământul s-a înălţat de atâtea morminte. Pământul a sporit, iar braţele s-au împuţinat. Ce să mai vorbim?! Nici n-am fi putut rezista fără voi, cei de acasă. Pentru că în timp ce bărbaţii luptă, femeile adună hrană; bărbatul se umple de ură împotriva duşmanului, iar femeia, la mii de verste, ţinându-i treaz gândul la ea şi la familie, îi moaie inima, ca să nu i se împietrească. Nicicum n-am fi putut învinge fără voi şi n-am fi prăznuit acum această zi. Măreaţă ne e ţara şi de necuprins, dar şi Atamanovka noastră şi-a pus umărul la izbânda ei cea mare. Şi nici nu se putea altfel. Şi noi cei plecaţi de aici am luptat pe front, şi voi cei rămaşi aici aţi trudit pentru front. Să ne ridicăm cu toţii, să privim cu ochii larg deschişi ziua de azi şi s-o ţinem minte în vecii vecilor. Un asemenea război n-a mai fost şi prin urmare nicio asemenea victorie n-a mai fost. S-o sărbătorim, aşadar, cum se cuvine, oameni buni!

Mesenii se ridicară în picioare, ciocniră paharele, dădură rachiul pe gât şi, răsuflând într-un singur glas, se aşezară tăcuţi la locurile lor. Nastiona dădu să ciocnească cu Nadka,

alături de care şedea, dar Nadka apucase să-şi golească paharul înaintea tuturora. De data aceasta era, de mirare, tăcută; nu se amesteca în discuţii şi privea în jurul său cu ochi nedumeriţi, neînţelegând parcă ce se-ntâmplă, de ce a fost tulburată curgerea zilelor chinuite cu care se obişnuise. Pentru ea, ca şi pentru viaţa tuturor celorlalţi, era nevoie de pace. Dar acum, când pacea venise, Nadka se gândea cu strângere de inimă că de aci încolo fericirea unora şi nefericirea altora se vor vădi şi mai limpede, mai bătător la ochi, şi mai neîndurător.

Trimisul de la Karda, după ce bău, porni iar cântecul lui îndrăgit:

Mersul nostru e sigur şi dârz
Şi duşmanul nu va călca nicicând
Pe al republicilor noastre pământ.

Cineva îl dojeni cu blândeţe:

— Aoleo, drăguţul de el, cum o ajunge acasă în halul ăsta!?

— Nu cumva povestea asta cu sfârşitul războiului e o născocire de a lui? Băut cum e, ce nu-i trăsneşte omului prin cap. A scornit-o – şi gata.

— Am scornit eu?! auzi trimisul şi dădu să se ridice; izbuti cu greu şi în ochi îi sclipiră lacrimi. Am scornit, ziceţi? întreba el plimbând pe chipurile comesenilor o privire imploratoare şi indignată. Ce-i cu voi? Ce v-a apucat? strigă el şi se înecă. Şi apoi, regăsindu-şi anevoie glasul, continuă: Cine ar cuteza să născocească aşa ceva? Vă daţi seama ce vorbiţi? Am mânat într-o goană nebună calul, ca să vă dau de ştire... Mi-am părăsit într-o zi ca asta satul, pe consătenii mei de acolo. Ei bine, la o aşa mulţumire nu m-am aşteptat. Un om cu inima haină şi tot n-ar găsi destulă răutate ca să clocească în cap un gând atât de ticălos!... Ce-i cu voi?!

Săriră care mai de care să-l liniştească şi să-l împace.

— Nici vorbă nu poate fi de născocire... E clar ca bună ziua!

— Dreptu-i, cine să cuteze a face una ca asta?

— Păi, omul a sosit treaz. La noi, aici, i s-a făcut cinste, de bucurie.

— De ce să fie ponegrit degeaba... D-apoi lucru de şagă-i să mâi în goana mare douăzeci de verste?

— Umpleţi-i paharul să bea şi să ne ierte pe noi, neobrăzaţii. Că asta suntem – nişte neobrăzaţi...

Vestitorul goli paharul şi-i iertă. Apoi povesti cum a ascultat cu urechile lui ştirea despre victorie şi a găsit cu cale să le-o aducă şi lor, la Atamanovka.

— Dar ai noştri, sătenii, ştiu toţi oare? întrebă cu glasul ridicat Maxim, întrucât însufleţirea mesenilor devenea tot mai zgomotoasă.

— Ştiu toţi, cum să nu ştie?

— La atâtea bubuituri şi morţii aveau cum să afle.

— Auleo, am uitat de moşu! sări de colo Liza. Moşu Stepan! A plecat de ieri la moară să dreagă ceva. El n-are de unde să ştie!

— O fi auzit şi el împuşcăturile!

— Ce să audă, e surd de tot.

— Te pomeneşti că bătrânul se ştie încă în plin război.

— Să trimitem să-l aducă, nu e bine să-l lăsăm acolo.

Aici vestitorul din Karda se simţi dator să-şi „ducă misiunea” până la capăt, până la ultimul om – care era moşul; dădu să se ridice, dar cei de faţă îl convinseră să rămână la masă. Nestor se năpusti afară, calul pe care-l călărise toată ziua rămăsese înşăuat în curte; după el ţâşniră şi doi flăcăi. Din ferestrele deschise femeile strigau în urma lor:

— Nu-i spuneţi acolo nimic. Aduceţi-l drept la masă.

— Legaţi-l şi aduceţi-l numaidecât.

— Nu care cumva să-l legaţi. Moare pe drum.

Se aşezară iarăşi la mese; turnară în pahare şi băură, de astă dată însă – mustul pe oare-l aduseseră între timp de la Innokenti Ivanovici de acasă. Ca şi mulţi alţii, el nu luase băutura cu dânsul, ci aşteptase un moment prielnic să anunţe că are acasă ceva must. Ca să ştie toată lumea că bea din mustul lui. Într-adevăr era o băutură grozavă – groasă, dulce, îmbătătoare. Femeile se întreceau în laude

pentru must şi pentru gospodar; îşi aduseseră aminte cum îl preparau înainte de război, tăindu-l la fierbere de mai multe ori; ce chefuri straşnice se făceau pe atunci şi de la ce case se porneau chefurile.

— O să mai petrecem noi, muierilor, o să mai petrecem şi de-aci încolo – strigă vesel Maxim, roşu la obraz, smucind scurt din braţul rănit. Unde a mers mia, o merge şi suta! O s-avem de toate. Curând se întorc bărbaţii...

— Care mai poate să vină? întrebă cu voce nu prea tare, dar clară, încât o auzi toată lumea, tânăra nevastă Vera Orlova, rămasă văduvă şi cu un băieţaş de crescut.

— De... – se codi Maxim – careva tot o să vină...

— După ştirile pe care le am – raportă ridicându-se Innokenti Ivanovici – urmează să se întoarcă şase inşi. Căută cu privirea printre meseni pe Nastiona. Socotindu-l printre aceştia şi pe Andrei Guskov, despre care nu se ştie nimic.

— Şi care sunt ceilalţi?

— Păi ce, nu-i ştim care sunt? Ce mai întrebaţi!

Şi Innokenti Ivanovici se apucă să-i enumere.

— Dar pe al meu de ce nu l-ai numărat? sări neaşteptat cu gura Nadka, după ce el termină. Strigă tăios, izbucnind parcă, poruncitoare, mânioasă. Sau nu mai ştii să numeri mai departe, mare socotitor ce eşti?

— Pentru că tu ai primit înştiinţare oficială, nu se lăsă încurcat Innokenti Ivanovici: ştia ce să răspundă.

— Şi ce dacă am primit? Eşti dator să-l numeri. Omul meu se întoarce. Eu spun că se întoarce, se adresă Nadka tuturor, pornită, sfidătoare – o să vedeţi. Să nu credeţi că nu vine. Vine şi-ţi strică socoteala. Numără-l şi pe el de pe acum. Şapte, nu şase – aşa să ştii.

— Atunci înseamnă că şi al meu se întoarce – lăsă să-i scape cu voce surdă Vera Orlova, cu ochii în pământ.

— De al tău n-am ştiinţă, dar al meu se întoarce.

Femeile dădură glas nesigure.

— Mai ştii ce se-ntâmplă... Aşa, la Karda, la alde cuscra Nastasia...

— Iar la Bratsk, cică, s-au primit două înştiinţări de

moarte pentru acelaşi om, dar într-un fel ucis în una şi într-alt fel în cealaltă. Când colo, într-o bună zi, se pomenesc cu el în prag teafăr sănătos. Pe cine să mai crezi?

În acel moment uşa se izbi de perete şi apăru bătrânul morar, moş Stepan, cu mâinile legate la spate, escortat de Nestor cu arma în mână. Careva la plecarea lui Nestor aruncase o vorbă necugetată şi acesta, în prostia lui, se executase. Bătrânul păşi înlăuntru poticnindu-se de prag şi, fără nicio expresie deosebită pe faţă, cuprinse masa sărbătorească într-o privire calmă a ochilor săi mici de sub streaşina unor sprâncene stufoase, fără nicio mirare sau teamă, ca şi cum cele ce i se înfăţişau acum corespundeau întocmai cu ceea ce se aşteptase el să vadă aici.

Nestor săltă capul şi, adresându-se nu atât adunării, cât mai cu seamă portretelor atârnate pe perete, zbieră:

— Elementul rămas necuprins în acţiune, la ordinul dumneavoastră, a fost adus. Se ascunsese la moară.

— Mare zevzec mai eşti, Nestore, îşi reveni cea dintâi din uimire Nadka. Mă şi mir cum naiba n-am pierit cu toţii cu un asemenea trăsnit?

— Moşule! izbucniră cei din jurul mesei într-un cor de glasuri.

Femeile se repeziră, îl dezlegară, îl ridicară pe braţe şi îl aşezară la masă, strigându-i drept în urechi, dându-şi brânci şi întrerupându-se unele pe altele:

— Moşule, s-a terminat războiul!

— Moşule, dragule, unde ai fost?

— Iar noi am început-o aici fără matale. Să nu te superi. Ne-am zăpăcit cu toţii.

— Ne-am aşezat noi la masă, da parcă mai lipsea cineva. Cine lipseşte? Păi, moşu lipseşte. Dumnezeule!

Bătrânul întorcea în toate părţile către cei ce-i vorbeau capul lăţos şi mare, dând din el calm şi tăcut în semn că înţelege prea bine şi că-i iartă, cum să nu-i ierte. În faţa acestei înţelegeri grave, pline de înţelepciune, femeile, toate, izbucniră în lacrimi duioase. Abia acum, după ce-l vestiră şi pe ultimul suflet de om din Atamanovka ce anume s-a întâmplat, se încredinţară şi ele, în sfârşit, că războiul s-

a terminat.

17

TOŢI SĂTENII ÎŞI COBORÂSERĂ BĂRCILE PE apă, unii le şi foloseau pentru diferite transporturi gospodăreşti, dar Miheici, ca un făcut, nu se grăbea deloc. Luntrea lui nu fusese nici călăfătuită măcar şi zăcea singuratică pe mal, răsturnată cu fundul în sus. Nastiona murea de nerăbdare, dar nu cuteza să-l zorească pe socrul său: i-ar stârni bănuiala că are neapărată nevoie de barcă în scopuri necunoscute de dânsul. Dar nici să aştepte fără să întreprindă ceva nu era în stare. I se părea că, odată războiul terminat, s-ar fi cuvenit să intervină o schimbare şi în soarta lui Andrei, deci şi în soarta ei; de aceea trebuia să stea de vorbă neîntârziat cu bărbatul său, să afle ce are de gând să facă, pe ce drum să apuce. În aceste săptămâni lungi cât anul, de când nu se mai văzuseră, i se tot năzărea că în freamătul acesta al firii trezite, când vara îşi dezvăluie frumuseţea în toată splendoarea culorilor ei, când din pământ dă ghes iarba şi pădurile îşi îmbracă veşmântul verde, iar Angara, eliberată de gheţuri, încântă şi farmecă prin necontenita curgere a apelor ei albastre, i se năzărea că în aceste zile când sufletul omului, mai mult ca oricând, percepe totul cu deosebită tulburare, când simţirea-i vibrează la orice chemare a firii şi se pătrunde de adevărul ei, Andrei s-ar putea să nu reziste şi să facă cine ştie ce nesăbuinţă. Dealtfel, şi visele ei erau acum agitate, confuze, lipsite de orice tâlc: ba se făcea că cineva o gâdilă, cineva necunoscut, nevăzut, şi ea, râzând în hohote, aleargă, tot smucindu-se în dreapta şi în stânga, ca să ajungă cât mai repede la pat şi să se ascundă sub plapumă; ba că stă de vorbă cu vaca Maika şi aceasta îi răspunde

cuminte şi cu multă seriozitate; ba se vedea pe ea însăşi, fetişcană încă, locuind aproape de Irkutsk şi pe care tot ea, ajunsă mare şi măritată, o învaţă să înoate în apa Angarei; şi alte asemenea năzbâtii ciudate. Nastiona se trezea din aceste vise şi, cu inima zvâcnind în piept, rămânea lungită în pat mult timp, temându-se să facă vreo mişcare, mereu cu gândul la Andrei, pe care-l iubea, faţă de care nutrea o dragoste amară şi plină de îngrijorare. Dragostea ei pentru dânsul era însoţită de milă, iar mila ei – însoţită de dragoste. Aceste două sentimente se cuibăriseră adânc şi trainic în inima ei şi nimic nu ar fi fost în măsură s-o schimbe în această privinţă. Îl condamna pe Andrei mai cu seamă acum, când războiul era încheiat, când părea că şi el ar fi rămas teafăr ca toţi ceilalţi ce supravieţuiseră. Cu toate acestea până şi în momentele când pornirea ei împotriva-i se umplea de ură şi de furie disperată, cu aceeaşi disperare ea se pomenea revenind la gândul: cum vine asta, doar e soţia lui. Iar dacă aşa stau lucrurile, nu-i rămâne decât să aleagă una din două: ori să se spele pe mâini, lepădându-se de el cu totul şi, cocoţându-se pe gard, să trâmbiţeze, precum cocoşul: n-am ştiut şi n-am văzut, nicio vină n-am avut; ori să meargă alături de el până la ultima suflare, chiar de-ar fi să-şi pună capul pe butuc. Nu degeaba se spune: cu cine, prin cununie, ţi-a fost dat să te-nsoţeşti, cu acela un trup şi-un suflet eşti. Suferinţa lui e cu mult mai grea, mai apăsătoare. Îl paşte o moarte urâtă, ruşinoasă, şi, pentru a nu lăsa în urmă-i un renume hulit pe vecie, a hotărât să se supună de bunăvoie la cazna cea mai cruntă – de a nu da ochi cu nimeni, de a nu se mai arăta nicăieri între oameni. E vinovat – cine ar spune că nu e vinovat! Dar ce forţă ar mai putea să-l readucă la locul lui, din care s-a desprins, sărind acolo unde nu trebuia să sară. Şi unde o fi acea forţă pentru care ar fi în stare acum să dea orice numai s-o găsească?

Neapărat trebuia să-l vadă pe Andrei. Şi cât mai degrabă. Să afle ce are el de gând să facă.

Pântecul Nastionei crescuse mult şi, când îl dezgolea seara înainte de culcare, vedea că, pe zi ce trece, moviliţa

se bombează tot mai tare. Mângâind-o uşor cu un sentiment de duioşie, Nastiona rămânea nemişcată o vreme, apoi, răsuflând adânc după această primă treaptă, se desprindea pe nesimţite din amorţeală, lăsându-se purtată pe sus undeva spre limanul unei singurătăţi minunate, numai de ea cunoscute, şi acolo, în tihna aceea de pustiu, uitând de toate câte se află pe lume, vedea aievea şi simţea fiece părticică a trupului său. Vedea şi fătul, şi, deopotrivă, ceea ce se transforma treptat în prunc; simţul ei lăuntric îl atingea, înfăţişându-i parcă totul: şi cum e culcat, şi cum trage în el seva maternă, molcom, necontenit, cu nesaţ. E băieţel, de bună seamă, aşa cum dorise Andrei, şi tocmai asta o cam neliniştea: dacă era fetiţă, mai rămânea speranţa că or să mai vină şi alţi copii, fraţi şi surori, din aceeaşi mamă şi acelaşi tată, dar aşa, băiatul s-ar putea să rămână singur la părinţi. La toate astea Nastiona se gândea mai târziu, după ce îşi revenea din acea stare de totală cufundare în adâncurile făpturii sale, de parcă s-ar fi privit din afară, pentru ca, revenindu-şi încet în fire, să-şi dea seama cu anevoie unde se află şi ce se petrece cu ea. Se temea de ziua când s-o afla că e însărcinată. Pe de altă parte ar fi vrut ca acea zi să vină cât mai curând şi atunci n-o să mai fie nevoită să se ascundă, să-şi strângă mijlocul, ferindu-se de privirile oamenilor, mereu la pândă ca nu cumva vreunul să observe că ea nu e singură şi că poartă în pântec un copil. Dealtfel, chiar şi aşteptarea acelei zile era pentru Nastiona un adevărat chin. La statura şi plinătatea trupului ei nu se va observa decât peste o lună poate; ca apoi să rămână toţi cu gura căscată. Tot mai des i se întâmpla să-şi închipuie că e prinsă de o forţă şi târâtă într-un fel de ventuză ce o va împresura şi o va ţine în strânsoarea ei cât va mai putea să respire; ca după aceea, în ultimul moment, s-o lepede pe undeva: strivită, sufocată, pe jumătate vie. Oricât ar fi încercat însă a pătrunde cu un ochi măcar în viaţa cea nouă, căreia era redată, pentru dânsa această viaţă nouă rămânea tăinuită în beznă aidoma tihnei din adâncul mormintelor.

Trebuia găsit un mijloc de a traversa Angara şi Nastiona

se duse la moş Matvei, bătrânul paznic al geamandurilor. Postul lui se afla la o depărtare de jumătate verstă de sat, pe malul înalt din susul apei. Frate bun cu Innokenti Ivanovici, de care însă nu era deloc apropiat şi cu care nici nu ţinea să aibă legături mai strânse, moş Matvei se deosebea mult de acesta: Innokenti Ivanovici era socotit printre fruntaşi, toată lumea îi spunea şi pe numele tatălui în semn de preţuire mai aparte; ştia carte, se pricepea la politică, era un om umblat, înainte de război călătorise prin diferite colţuri, chiar foarte depărtate, din ţară; văzuse şi cunoscuse multe la viaţa lui şi putea să-şi dea cu părerea. Pe când moş Matvei nu ieşise din Atamanovka decât până la Karda, de vreo două-trei ori; era atât de simplu şi de obişnuit, cu nimic mai deosebit de toţi ceilalţi consăteni ai săi, încât nimănui nu i-ar fi venit la îndemână să-i spună altfel decât „moş Matvei”. Nu făcea parte din colhoz, dar în zilele fierbinţi ale culesului recoltelor venea regulat în ajutorul colhoznicilor şi-i plăcea mai cu seamă la dezghiocat mazărea, muncă de care bărbaţii se cam fereau, şi să clădească stoguri sau şire, aşezând cu braţele lui şi bătătorind fânul sau paiele ce i se aruncau de jos cu furca.

Cu o zi înainte, Nastiona fusese de faţă când moş Matvei îl ruga pe Maxim Vologjin să-i dea un om în ajutor la coborârea şi aşezarea pe apă a geamandurilor.

— M-au cam lăsat puterile – se plângea el – nu dovedesc singur. Nu vreau să chem pe careva fără ştirea voastră. Sunteţi în plin semănat. La seceriş m-aş achita prin muncă. N-o să fiţi în pagubă, mă ştiţi doar.

Nastiona ascultase atunci numai cu o ureche rugămintea bătrânului paznic, dar acum îşi aduse aminte de ea la gândul că, dacă s-ar duce să-l ajute, poate că acolo i-ar veni mai repede în cap cum să treacă în ascuns pe celălalt mal. Cum de nu s-a gândit la asta chiar atunci, fiind de faţă? Ce-i drept, neştiind să înoate, se temea să lucreze pe apă, dar pentru o singură zi ar fi izbutit cumva să-şi învingă frica. De ar fi numai ăsta singurul lucru de care să-i fie teamă acum!

Către seară porni de-a lungul malului şi ajunse la baraca

lui Moş Matvei când soarele scăpăta dincolo de Angara, chiar în dreptul rariştei, în care se afla Andreevskoe. Jumătate din cursul apei era acoperită de umbră, uşoară şi luminoasă încă, dar curentul părea acolo mult mai puternic şi mai năvalnic decât pe jumătatea rămasă în bătaia razelor soarelui. Aici apa îţi lua ochii cu legănarea ei sclipitoare, părând că se abate jucăuş din fuga-i necontenită, rotindu-se şi încetinindu-şi mişcarea. Voioşi, zglobii se zbenguiau peştii – de la cei mici, care, săltând temerar în aer de mai multe ori la rând, se scufundau cu un pleoscăit subţire şi lăsau în urma lor pe apă doar câteva cerculeţe dantelate, de o clipă; până la cei mari, care, despicând apa mai din adânc, ţâşneau şi apoi se afundau cu un ghiorţăit molcom şi grav. Sub malul înalt gheaţa nu se topise încă; răscolită, colţuroasă şi murdară, era brăzdată din loc în loc de dâre negre, pe care se scurgeau peste nisip şi prin pietriş şuviţe subţiri de apă. Pe mal forfoteau sprintene, agitate, neobosite, o sumedenie de păsărele cu cozile lungi, ascuţite: prin părţile unde crescuse Nastiona ele se numeau codobaturi, iar aici li se spunea cotorobuşte. Mai la fund, în apă, pluteau tot felul de peştişori în stoluri: aici plevuşcă, acolo omulaşi – aceştia din urmă adunaţi parcă în cinstea vestitei lor rubedenii somonul de Baikal, – care însă nu trăieşte în apele Angarei. Peştişorii aceştia, la auzul paşilor Nastionăi, se repezeau în adânc învolburând apa, descriau în stol un semicerc şi, după ce omul trecea, se trăgeau iarăşi aproape de mal, ceva mai în jos, cât îi abătuse puterea curentului. Cu şuier ascuţit săgetau deasupra capului ei lăstunii; jilăveala strepezită tăia răsuflarea; molcom plescăia valul stârnit de rostogolirea din adânc, deoarece aerul era sleit, nemişcat; de departe, dinspre capul de sus al ostrovului, se auzea vuietul curentului. Umbra înainta văzând cu ochii pe oglinda apei şi odată cu apusul soarelui se stârni un vânticel subţire, al cărui suflu uşor se stinse curând, ca şi cum tot rostul lui fusese doar să închidă ziua. Acum Angara toată, de la un mal la celălalt, părea că se mişcă mai grăbită. Din copilărie încă Nastiona era convinsă că pe întuneric apele curg mai repede şi sunt

mai învolburate decât la lumina zilei.

Moş Matvei meşterea în jurul bărcilor; ca paznic, avea patru, pe care şi le tocmise singur. Pe prundiş erau pregătite pentru a fi coborâte în apă geamandurile proaspăt vopsite – trei în roşu şi două în alb. Nastiona coborî pe treptele săpate în malul râpos şi întărite cu blăni scurte de scândură proptită în ţăruşi. Se apropie de moş Matvei şi, după ce îi ură spor la lucru, îşi îndreptă privirea plină de interes asupra geamandurilor.

— Ei, cum e, moşule, îl luă ea de-a dreptul, pe cine ţi l-a dat Maxim ca ajutor?

— Pe cine să-mi dea... Bătrânul îşi clăti fără grabă mâinile în apă, le şterse de pantaloni şi coborî jos din barcă. Maxim e băiat isteţ. Cu cine te învoieşti, zice, pe acela să-l iei; căci eu, zice, n-am dreptul să rânduiesc oameni la treaba asta. Bătrânul se aplecă oftând şi căutând ceva sub picioare. Am pierdut şnurul de câlţi, zise el. Ia vezi, nu dai cumva de el, că ai ochi tineri. Şnur lat ca ăsta nu se mai găseşte în ziua de azi. Adineauri îl aveam în mână, unde l-oi fi rătăcit?

Şnurul s-a găsit în barcă, sub băncuţa din faţă. Bătrânul îl vârî în buzunar.

— N-aş avea nevoie de ajutor decât pentru două geamanduri, celelalte pot să le aşez şi singur. Dar astea două nu dovedesc să le pun fără o mână de ajutor din partea cuiva. Una albă trebuie s-o aşez, uite, acolo, în faţa ostrovului, unde apa se rostogoleşte prea năvalnic şi nu pot face faţă de unul singur; cealaltă albă, dincolo de capătul satului, la răstoaca de sub piciorul malului surpat. Cred că ţii minte unde erau puse anul trecut. Pe cele roşii le trag eu cu încetul şi singur. Musai trebuie să mă duc în sat să rog pe careva să mă ajute, căci mâine-poimâine, negreşit, vine şalupa în control. N-aş vrea să mă găsească cu treaba neisprăvită.

— Dar eu n-aş putea să te ajut, moşule? se oferi Nastiona, întorcând iarăşi privirea spre locul unde zăceau geamandurile şi deosebind acum înfricată pe cele două albe, cele mai grele şi anevoioase la tras cu barca.

— Păi, făcu bătrânul nehotărât, neştiind dacă trebuia să

ia în serios propunerea Nastionăi. De ce nu, dacă nu şuguieşti cumva. La cine aş putea să mă duc să mă rog? Chiar vrei să mă ajuţi cu adevărat?

— Cu adevărat, cu adevărat, moşule. Să-mi dai numai după aceea barca să trec pe ostrov şi înapoi. Vreau să tai nişte mlajă. Barca noastră zace încă pe med.

— La mlajă te ajut şi eu, ce mare scofală!

— Nu-i nevoie, dragă moşule, se sperie Nastiona. Mă descurc singură mai pe îndelete, fără grabă. Şi, ca să nu-şi trădeze teama, adăugă: Văd eu ce-oi face...

— Cum vrei. Aş putea să te ajut, nu-i cine ştie ce greutate. Ti-i, ce baftă pe mine, parcă te-ar fi trimis Dumnezeu! De mulţumire că lucrurile se aranjau pentru el ca din senin atât de simplu, bătrânul miji ochii spălăciţi, încadraţi de gene şi sprâncene albicioase, şi pufăi satisfăcut. Mă tot gândeam: de cine să mă rog? Fiecare e prins cu treburile lui. Atunci, dacă e vorba că vrei să mă scoţi din încurcătură, să pornim mâine cât mai devreme, dis-de-dimineaţă. Ciupeşte ceva din somnul dulce. Vii, nu mă păcăleşti?

— Vin, vin, moş Matvei. La răsăritul soarelui, poate că şi mai devreme sunt aici. Dar să nu-i spui lui Maxim că am venit singură, de capul meu, şi am cerut să mă iei în ajutor. Spune că m-ai chemat matale. N-am niciun chef să merg mâine la arat; mi s-a urât; mai răsuflu măcar o zi.

— Te înţeleg, fii pe pace, spun aşa cum zici.

Ziua următoare Nastiona a petrecut-o toată pe râu. Se apucară de treabă chiar la revărsatul zorilor, pe răcoarea încă jilavă, în liniştea densă şi somnolentă a dimineţii, în care se auzea doar murmurul monoton depărtat al apei revărsate peste praguri şi foşnetul abia desluşit al undei. Angara părea întunecată şi greoaie; lângă maluri apa isca unduiri mărunte; la mijloc, pe patul lat al râului, luneca în sclipiri uleioase viitura cea mare. Coborâră pe apă o ditamai barcă, lungă şi pântecoasă, stabilă ca un barcaz, care cerea însă forţă, nu glumă, la vâslit, cu atât mai mult, cu cât avea legată în spate o geamandură rotundă şi grea. Mai întâi o traseră cu frânghia în sus de-a lungul malului,

apoi Nastiona se aşează la lopeţi, iar moş Matvei la vâsla de cârmit. De cum se depărtară de mal, Nastiona se strădui să nu privească apa, lăsând ochii în jos, aţintiţi pe fundul bărcii şi alungând mereu gândul că foarte curând va fi nevoie să se ridice în picioare şi să facă anumite treburi ajutându-l pe bătrân.

Cu această primă geamandură avură mult de furcă. Vâslind fără oprire, se pomeniră mai la vale, depăşind locul unde trebuia fixată geamandura. Curentul era aici atât de puternic, încât toate încercările de a urca cât de cât mai în sus, împotriva cursului apei, se dovediră zadarnice. Era şi caraghios să-şi închipuie că ar putea izbuti. Viitura era mereu năvalnică şi tălăzuită, stârnind vuiet greu şi repezind peste bord stropi mari, şfichiuitori. Necăjit amarnic de greşeala făcută, moş Matvei se dădu bătut în cele din urmă. Vâsliră iarăşi spre mal şi coborâră de data aceasta pe cel stâng, care era mai aproape şi pe care Nastiona năzuia atât de mult să ajungă, dar nu aşa: cu geamandura şi cu bătrânul paznic după ea. Şi totuşi, când coborâră pe mal, simţi o puternică ispită de a găsi un motiv oarecare pentru a rămâne acolo, de a-l convinge pe moş Matvei să vină s-o ia către seară, şi abia atunci să aşeze la locul ei această afurisită geamandură. Ştia însă că aşa ceva era de neîngăduit. După ce se odihniră un timp, porniră iarăşi în sus, de-a lungul malului, trăgând după ei barca. De astă dată se urcară în barcă la o distanţă mult mai mare de locul ţintit şi avură destul timp să se pregătească şi să arunce în apă pietroiul la locul cuvenit, ba a fost nevoie chiar să şi tragă de el ca să-l aducă ceva mai jos. Sarcina Nastionei era să vâslească şi să ţină pe loc barca la comanda bătrânului. După ce se convinse că geamandura stă bine ancorată, moş Matvei răsuflă uşurat, se aşeză şi-şi aprinse o ţigară.

— Cu asta am totdeauna de furcă la aşezat, mărturisi el. Dealtfel, şi la aprins şi la stins încep tot cu ea. Puhoiul e prea turbat aici. Uite cum smuceşte, nu-i chip să te ţii locului.

Şi într-adevăr, cu geamandura a doua a mers mult mai

uşor. Nastiona propuse să mai aşeze una, căci timp mai era, dar bătrânul nu se învoi şi o lăsă să plece.

— Ajunge. Ne-am înţeles să mă ajuţi la două, zise el vesel, mulţumit de treaba făcută. Cu celelalte n-am bătaie de cap. La aşez eu mâine şi pe ele. Ia barca şi du-te să-ţi vezi de treburile tale cât e lumină mare. Poate vrei să te ajut?

— Mă descurc eu, moşule.

— Cum vrei.

Bătrânul îi oferea o luntre uşoară, dar Nastiona a rămas, cum şedea, în barca cea mare; se deprinsese cu ea şi nu-i mai era atât de frică. Pe când luntrea cea uşoară se lăsa mânată de orice fior de vânt şi de cele mai mici valuri şi asta o înspăimânta pe Nastiona: dacă o surprinde vântul cel puternic de jos, ori cine ştie ce vârtej de apă – gata, e pierdută. Cu barca mare merge mai încet, dar fără nicio teamă. Omul trebuie să moară fie în aşternutul lui, de moarte bună, fie prins în mers de cine ştie ce năprasnă, dar pe pământ, pe pământ, unde sub tălpi se simte tăria lui, iar plămânii cer aer. O singură dată, încă înainte de război, a văzut ea un om înecat şi, până şi-n ziua de azi, de câte ori îşi aducea aminte de întâmplarea aceea, o treceau fiori reci.

Nastiona îl lăsă pe bătrân să coboare în dreptul cantonului, şi, fără a mai zăbovi, cum era obiceiul la o ceaşcă de ceai, porni să traverseze Angara. Acum, rămasă singură în barcă, cu gândul netulburat la întâlnirea cu Andrei, după aproape două luni în care şi-au dus traiul fiecare în felul său, întâlnire la care ea căutase să ajungă prin toate mijloacele cu putinţă, pe căi cinstite sau mai puţin cinstite (care cinstite? – toate au fost necinstite!), Nastiona fu cuprinsă de o dorinţă neînţeleasă şi stăruitoare de a îndepărta momentul acestei întâlniri, de a lăsa deocamdată totul baltă. Ce ar putea să-i spună lui Andrei astăzi? Războiul a luat sfârşit, s-a întors acasă încă unul de pe front, fostul partizan Luka Smolin, un bărbat în vârstă şi tăcut de felul său, care fusese mobilizat pentru cavalerie, dar a făcut tot războiul pe lângă cai, la căruţele trenului

regimentar. Miheici a silit-o acum trei zile să scrie la biroul de cercetări, întrebând de soarta lui Andrei, şi tot el a înmânat poştaşului scrisoarea. Semionovna se mişcă acum mai lesne, chiar şi fără cârje; să-i fi priit cumva căldura? E bine că umblă, fireşte, dar ea – Nastiona – e înclinată să vadă în această schimbare un semn ascuns, rău prevestitor pentru ea. Şi ce altceva ar mai fi de spus? Aha-da, pântecul... d-apoi, îl vede el şi singur, negreşit. Mai e şi povestea aceea cu ceasul: mai deunăzi – şi-a luat inima în dinţi şi până la urmă l-a vândut lui Innokenti Ivanovici, bineînţeles, în pierdere, iar banii primiţi i-a dat la obligaţii; sosise termenul de plată şi n-a avut încotro.

Şi ce avea să-i spună el? Ce i-ar putea spune? Ce-i în capul lui, la ce se gândeşte – va înţelege ea dintr-o privire. Nu se mai poate ca lucrurile să meargă aşa multă vreme. Trebuie luată o hotărâre, într-un fel sau altul. Dar în ce fel? Se apropie ceasul judecăţii – a judecăţii obşteşti, a Celui-de-sus, ori a propriei lor conştiinţe – dar se apropie. Nimic pe lumea asta nu se capătă pe degeaba.

Soarele era încă sus, dar pe apă se făcuse răcoare; dinspre miazănoapte se simţea adierea unui vânticel rece. O nedumerea totdeauna faptul că vara vântul poate să sufle împotriva curentului, căci i se părea că râul, prin curgerea lui largă şi năvalnică trebuie să tragă după el şi aerul.

Vâslea fără grabă; în urma sforţărilor de peste zi, greutatea ramelor mari se făcea tot mai simţită: braţele nedeprinse plesneau de o durere surdă, spatele-i, prins de furnicături, înţepenea sub apăsarea aceloraşi neîncetate mişcări; în urechi răsuna plăcut plescăitul apei sfâşiate: moale, melodios, cu clinchet de mici clopoţei ce piere în adâncuri. Celălalt sunet însă, dur, scârţâit şi icnit al vâslei ce biruia opunerea apei, însoţea fiece sforţare de a împinge barca înainte. Pe la mijlocul râului, ca în oglinda tăriilor, ochiul bătea departe împrejur şi totul se legăna plutind şi perindându-se – izbe, păduri, cer, ogoare pe dealuri, malul – toate păreau puse sub semnul netrăiniciei, toate păreau aşezate pe nişte plauri plutitori, deasupra beznei. În

adâncul cerului, deasupra Angarei, plana ca un punctuleţ un vultan, scrutând şi iscodind tărâmurile sale de vânătoare. Pentru prima oară, nu se ştie de ce, prinse milă de această pasăre răpitoare: greu îşi câştiga hrana, sărmana de ea. În ultima vreme Nastiona se gândea ades că n-are dreptul să judece rău pe nimeni – nici omul, nici fiara, nici pasărea – pe nimeni; căci fiecare trebuie să-şi trăiască propria sa viaţă nu după cum îl taie capul, ci după o rânduială de care atârnă şi căreia îi este aservită viaţa; tocmai de aceea nu-i în puterea nimănui s-o schimbe potrivit vrerii sale.

O luă pe după marginea de jos a ostrovului, pe partea nevăzută dinspre sat, mai înaintă până la un loc unde se socoti la adăpost de priviri şi trase barca la mal. Rămânea să mai traverseze doar braţul cel îngust, având de vâslit cam de trei ori mai puţin decât i-a trebuit ca să ajungă aici. Se oprise nu din pricina oboselii. O copleşea un alt soi de slăbiciune, o slăbiciune sufletească. Întreaga ei făptură trăia clipe grele de mare nedumerire şi răvăşire lăuntrică în care îşi făcuseră loc, deopotrivă, înfruntându-se şi împletindu-se, şi bucuria revederii apropiate cu Andrei, şi teama de această întâlnire, teama de a scruta cu ochii minţii necunoscutul ascuns deocamdată în bezna nepătrunsă. Trebuia să găsească o ieşire din acest zbucium chinuitor, să-şi pună gândurile într-o anume ordine, să-şi limpezească sufletul într-un fel sau altul, dar numai într-unul singur şi abia după aceea să pornească mai departe. Şedea nemişcată, privind la apă cu ochi pierduţi; cu un zâmbet nefiresc, silit oarecum şi încordat pe faţă, parcă întors spre adâncurile făpturii sale, ca să înlesnească pogorârea lină a împăcării cu sine. Dar împăcarea întârzia, neliniştea din suflet nu-şi găsea astâmpăr. Zâmbetul pieri de pe chipul Nastionei, care se crispase dintr-o dată atunci când, fără voie, îşi aminti cum s-a străduit să-i vândă lui Innokenti Ivanovici ceasul. Toate ca toate dar o asemenea amintire nu putea nicidecum să-i aducă alinare.

Innokenti Ivanovici a cercetat îndelung ceasul, răsucindu-l în mâini în toate felurile, ducându-l la ochi, lipindu-l de

ureche, şi repezind mereu priviri iscoditoare spre Nastiona. Se vedea că ceasul îi place, dar mai mult decât dorinţa de a-l cumpăra, îl rodea dorinţa de a afla de unde-l are Nastiona, cum anume prin ce mâini şi prin ce împrejurări a putut să ajungă ceasul aici. De aceea îl şi cercetase de aproape, pentru a descoperi vreo urmă – un semn, o inscripţie – care să-l lămurească. Nu găsi însă nimic. Lungind vorba pentru a-şi ascunde nerăbdarea şi pentru a o mai perpeli pe Nastiona, o întrebă în cele din urmă, aşa, ca într-o doară:

— De unde îl ai? Ţi l-a trimis cumva Andrei?

Nastiona avea răspunsul pregătit şi, preluând jocul lui Innokenti Ivanovici de-a v-aţi ascunselea, o făcu pe mirata.

— Aş!... Chiar eu l-am cumpărat pentru Andrei, anul trecut la Karda. Şi uite acum sunt nevoită să-l vând. Nu am cu ce plăti obligaţiile. Când s-o întoarce, îşi face el rost de alt ceas. De zeci de ori m-am căit că-l luasem.

— Şi cât ai dat pe el?

— Două mii.

Nu s-a mai apucat să-i îndruge şi lui cum că a făcut trampa asta, dând în schimb puşca. Se temea; căci pe ăsta nu-l duci de nas ca pe Miheici; ăsta, dacă îi arăţi numai un căpeţel, scoate el la iveală întreg firul.

— N-am eu de dat atâţia bani pe aşa ceva, clătină din cap Innokenti Ivanovici. Şi încă vă mai plângeţi de sărăcie. Două miare ai scos dintr-un foc, şi le-ai dat de parcă ar fi două ruble. Şi cine ţi l-a vândut acolo, la Karda?

— Drept să spun, nici nu-i ştiu numele. Un militar în manta. Mi-a plăcut ceasul grozav; am vândut la repezeală jacheta, şalul şi ce mi-a mai venit la îndemână până am făcut suma – îşi ticluia minciuna Nastiona, uitându-se fără frică drept în ochii lui Innokenti Ivanovici. Dacă ar fi s-o fac acum, în ruptul capului nu l-aş mai cumpăra.

— Două mii nu am. Eu nu mi-s un bogătan ca tine – se codi Innokenti Ivanovici, tocmindu-se cu dibăcie, fără a înceta s-o scruteze cu ochi atent pe Nastiona. O mie, calea-valea, poate că aş încropi cumva, mai mult însă n-am de unde.

Cumpănind, ea scoase un oftat:

— Mă rog, fie şi aşa, îl dau cu o mie. Cui aş putea să-l vând aici? Iar ca să mai bat drumul până la Karda, îmi trebuie o zi întreagă, ba chiar două zile bune. Nu-mi arde mie de aşa-ceva acuma.

Innokenti Ivanovici i-a numărat în mână mia de ruble, dar de crezut, n-a crezut o iotă în toată povestea asta cu ceasul; se vedea cât de colo, şi Nastiona şi-a dat şi ea seama. La drept vorbind, nu trebuia să meargă tocmai la dânsul cu treaba asta; adevărul era însă că nici n-ar fi avut la cine altul să se ducă; în toată Atamanovka numai el avea ceva bani puşi deoparte. Ş-apoi, ceva de neînţeles o trăgea; o trăgea împotriva voinţei sale să meargă anume la el. Prea era dornic să adulmece urmele altora, să afle cât mai mult şi înaintea tuturor cevaşilea, orice-o fi – numai să afle el cel dintâi. Na-ţi acum, poftim şi adulmecă după pofta inimii; chiar eu ţi-am vârât sub nas o bucăţică bună – să mă pomeneşti cât ăi trăi. Plimbă-ţi năsoiul jur împrejur. Curând-curând îţi mai servesc una, şi mai dihai – căci eu nu mă tem.

Ba, tocmai că avea ea de ce să-i fie teamă: doar nu era nevinovată ca un înger. Degeaba, orice-ai face, orice-ai drege, tot nimic nu se alege.

18

NASTIONA ŢINEA BINE MINTE CĂ, LA VE-nirea verii, Andrei urma să se tragă în adăpostul de sus şi deci acolo trebuia să fie acum; nu ştia însă unde să lase barca: să coboare mai la vale şi s-o adăpostească în pârâu, sau s-o tragă în dreptul ostrovului sub mal – de dincolo n-avea cum să fie văzută, iar dacă apare careva pe-aici, oricum o zăreşte. Încât e mai bine nici să n-o ascundă. Doar

n-are de dat socoteală nimănui ce caută ea dincoace, peste apa Angarei! A venit, chipurile, să taie mlajă pentru împletiturile socrului – şi gata, locurile pe acilea sunt pline de mlajă. Unde mai pui că nu demult chiar Miheici zicea cum că ar trebui adusă mlajă de pe ostrov. E adevărat, de pe ostrov, nu de aici, dar e aproape acelaşi lucru; n-are decât să-i spună lui Miheici că a tăiat-o de pe ostrov. S-o mira el oleacă, nu-i vorbă, dar n-o fi chiar pricină de nemulţumire, că doar el a fost cu gândul; iar ea s-a şi grăbit să-i facă pe plac. Mai încape aici vreo supărare? De fapt, făcuse o ispravă cu folos – uite aşa, mereu îi căşunează că de peste tot îi dau târcoale: neîncrederea, bănuiala şi iscodeli de tot felul; chiar şi atunci când nu-i niciun temei.

De astă dată însă, cineva o pândise cu adevărat. După ce trase barca cu botul pe nisip, îşi roti privirea jur-împrejur, apoi, dădu să urce malul nu prea înalt. Deodată, din tufişul des din dreapta răsări un om. Nastiona nu văzu de unde anume apăruse el, ci doar auzi paşi pe prundiş în urma sa şi se întoarse speriată: atunci îl zări aplecat deasupra bărcii, trăgând-o cu smucituri puternice pe prundişul uscat. Nastiona scoase un ţipăt.

— Cum o laşi aşa? Ţi-o ia apa, zise el şi porni, puţin aplecat din mijloc, să urce către ea.

Era Andrei. Nastiona se avântă spre dânsul cu inima zvâcnind de sperietură şi de bucurie, cu glasul înecat în gemete şi suspine, tremurând înfioratã. El n-o lăsă să-l îmbrăţişeze, ci o duse după tufiş, ca să nu fie văzuţi dinspre Angara, şi abia acolo o strânse în braţe, cercetându-i chipul şi ochii.

— Ştiam că vii azi. Am prins de veste încă de dimineaţă, îngăimă el cu răsuflarea tăiată, mijindu-şi ochii de aproape ce o vedea. Am auzit glasuri colo, în capătul braţului, şi te-am recunoscut. Mi-am dat seama că vrei să treci dincoace. Şi am stat la pândă toată ziua. În sfârşit, te-am văzut singură în barcă vâslind încoace.

Şi iar o strânse cu putere la pieptul lui.

— Mai încet, ursule, se dădu ea îndărăt, lăsând să i se vadă pântecul umflat. Îl striveşti. Ce, nu se vede?

— Eşti sigură? întrebă el copleşit de bucurie.

— D-apoi ce, crezi că-mi umplui burta cu păsat?

Izbucnind într-un râs dogit, cu vădită stângăcie, ca omul ce n-a mai râs demult, el îi pipăi uşurel pântecul cu palma-i lată, spre a se convinge de tăria rotunjimii lui. Nastiona răsuflă adânc, mulţumită; atingerea aceasta grijulie îi făcu mare plăcere.

— Nu se simte încă nimic, îşi dădu el cu părerea.

— Aş! nu se simte...

Ea îi apucă palma şi o lipi de moviliţă, tocmai acolo unde fătul se proptise cu o părticică a trupuşorului său.

— Se simte?

— Parcă ar fi ceva.

— Parcă, parcă... E sigur. Chiar ştiu că-i băiat.

— Ştii tu, pufni el, cum poţi să ştii?

— Punem rămăşag şi pe o fetiţă, că-i băiat?

— Să-l naşti întâi pe ăsta.

— Îl nasc, cum să nu-l nasc? Nu s-a mai pomenit ca plozii să rămână acolo. Şi cuvintele ce le rostise i s-au părut pline de haz, drept care Nastiona râse cu poftă.

Dar zăbovind ceva mai mult cu privirea pe chipul lui Andrei, încetă brusc şi toată mulţumirea şi voioşia ei de pe urma acestei întâlniri ce se împlinea aşa pe neaşteptate, înainte de timpul sorocit, începură să pălească. Chipul lui se subţiase, trăsăturile i se ascuţiseră; până şi prin barba crescută se vedea cât de tras este la faţă şi ce scofâlciţi îi sunt obrajii. Barba nu mai era neagră, ci părea bălţată de atâta îmbâcseală, iar firele-i încâlcite o făceau şi mai respingătoare. Ţinea capul mereu întins înainte într-o încordare pânditoare, de teamă parcă să nu-i scape văzului şi auzului nimic din ceea ce s-ar petrece în faţa lui. Şi, de bună seamă, acesta era adevărul crud. De curând îşi tăiase părul pe dibuite şi acum îl avea în şuviţe şi smocuri caraghioase. Cel mai mult însă o îngrozeau la el ochii, într-atât de schimbaţi erau de la ultima lor întâlnire: împăienjeniţi de tristeţe, cu căutătura chinuită în care se întipărise o singură expresie – aceea de atenţie ascuţită, bănuitoare... Andrei surprinse privirea îndurerată cu care ea

îi cerceta chipul şi se oţărî.

— Nu-ţi mai plac, ai?

— Andrei... îşi ascunse ea faţa la pieptul lui, ca să nu răspundă, şi, de acolo, cu voce sugrumată, murmură ceea ce socotea că este mai important de spus acum: Andrei, tu nu ştii încă: războiul s-a terminat.

— Ba ştiu, rosti el netulburat.

Nastiona se trase înapoi uluită:

— De unde ştii? Cine ţi-a spus?

— Am auzit salvele voastre de sărbătoare.

— Aşa-i, s-au tras multe focuri de puşcă... adevărat.

— Am acum nişte ochi şi urechi... văd şi aud cale de o poştă – tărăgănă el, fie pentru a ocoli miezul discuţiei ce se isca de la sine, fie pentru că avea chef să facă pe grozavul în acel moment. Aproape că îmi vine să mă minunez de mine însumi. Dimineaţa voi eraţi cu barca încă pe cursul mare al Angarei când v-am simţit. De acolo, de sus, din adăpost, v-am auzit. Iar când aţi ajuns pe făgaşul braţului, te-am şi recunoscut după glas.

— Din păcate, nu ţi-am adus mare lucru – murmură Nastiona rar şi cu gândul aiurea. Doar un coltuc de pâine şi câteva ouă. Atâta. Mă temeam să nu se bage de seamă.

— Nici nu era nevoie. Acum îmi vine mai uşor, taigaua mă hrăneşte. Aş avea însă mare nevoie de o plasă-apărătoare. Curând o să mă năpădească muscăraia. Fără plasă, mă dă gata.

— Plasă... Bine zici, cum de am uitat s-o iau?

— O aduci data viitoare.

— O aduc...

Nastiona se gândea de unde să procure o plasă. Cea veche a lui Andrei, din păr de cal, se destrămase demult; alta mai bună n-aveau în casă. Va trebui să facă rost de undeva cât mai repede: liota de musculiţe e mai primejdioasă decât orice fiară sălbatică; aici în pustietatea asta, cum e singur, muscăraia toată va tăbărî asupra lui.

Continuau să stea faţă în faţă, cumpănindu-se nehotărâţi de pe un picior pe altul în acelaşi loc, lângă sihla de mesteceni tineri, cam tot de statura lor, ce dau de zor în

verde. Frunzuliţele pe ramuri se şi desfăcuseră din mugurii îmbobociţi, dar erau încă mici, palide şi cu încreţituri adânci. Prin unele goluri dintre vârfurile mestecenilor se vedea sclipind apa Angarei. Priveliştea satului de pe malul opus era acoperită de spinarea înaltă a ostrovului; soarele în asfinţit bătea pieziş într-acolo. Dincoace, malul era jos, neted, vârstat pe toată întinderea lui cu pâlcuri răzleţe de mălini şi de mesteceni, uşor înclinat spre marginea apei şi învăluit în tăcere ca într-un pustiu. Prin iarbă forfoteau nişte păsărele mici necântătoare, cu gâtul lung şi cu spatele vărgat ca la unele gâze. De departe, dar tot de pe acest mal, stăruia să fie ascultat cucul. Nastiona se gândise încă în barcă să numere cam câţi ani de viaţă îi prezice, dar i-a fost teamă; altminteri, i-ar fi numărat până acum cel puţin două sute – mă rog, viaţă fără de moarte.

— Ei, mergem în adăpost? o întrebă Andrei, aruncând fără să-şi dea seama o privire scrutătoare împrejur.

— Nu-i prea departe? se codi Nastiona. Cum să las barca... Pune mâna careva...

— N-are cine...

Nastiona se repezi până la ţărm şi luă din barcă legăturica de pânză cu merinde. N-au mers însă chiar până la adăpost. Pe drum dădură într-o poieniţă înconjurată de pădure deasă în mijlocul căreia zăcea un buştean gros, curăţat de coajă, alb şi tare ca osul şi se aşezară pe el. Nastiona puse în faţa lui Andrei bocceaua pe care acesta se apucă s-o dezlege fără grabă, uitându-se mereu undeva în zare; dar văzând pâinea, nu-şi mai stăpâni nerăbdarea şi-şi înfipse în ea dinţii, muşcând dintr-un colţ. Nastiona se feri să i se uite drept în faţă, ca să nu mai vadă ce hulpav mănâncă şi se lăsă jos pe pământ întinzându-şi picioarele amorţite de atâta vâslit. Din când în când, ridica totuşi capul, aruncând câte o privire furişă spre dânsul, şi simţi cum în sufletul ei îşi face loc treptat o stranie mirare: nu o mai uimea nici înfăţişarea lui şi nici lăcomia cu care înfuleca, ci faptul că acest bărbat zdrenţăros, ajuns într-un hal fără de hal, care îşi curăţă în faţa ei barba de fărâmituri, este chiar omul de dragul căruia a petrecut atâtea zile şi

nopţi în nesomn şi în zbucium, iar acum s-a zbătut atâta ca să-l vadă cu orice preţ. Doamne, cât de schimbătoare şi de întortocheate sunt sentimentele omeneşti! Cât de capricioase şi nestatornice sunt ele! Să fie el omul la care voia să ajungă vâslind din răsputeri şi de dorul căruia a suferit şi s-a frământat atâta? omul care a căpătat asupra ei o putere înspăimântătoare şi totuşi dorită? Nu-i venea a crede. Aici, Nastiona opri şirul gândurilor ce o împresurară: nu-şi punea oare şi el aceeaşi întrebare atunci când a văzut-o prima oară, după reîntoarcere: la cine şi pentru cine fugise? de dragul cui a făcut el trăsnaia asta? Şi unde mai pui că avea de înfruntat nu doar primejdia de a traversa Angara, ci una neasemuit mai gravă şi fără de scăpare. La aceste gânduri, inima Nastionei se strânse cu durere, cu deznădejde: nu ştie omul nimic despre sine, nu crede în sine însuşi, se teme de sine însuşi.

Iar cucul, fără a-şi schimba glasul, cânta şi cânta întruna, hărăzind cât se cuvine celor ce-l ascultă: copacilor, râului, pietrelor. În faţa ostrovului apa mugea; printre crengile copacilor, sclipeau în bătaia razelor piezişe ale soarelui fire de păienjeniş timpuriu. Explozia de verdeaţă adumbrea ochii într-o pâclă verde, unduioasă; miresme jilave, stăruitoare răcoreau răsuflarea. De sus se prăvăli pe poieniţă un fluturaş şi mult timp i-a trebuit să scape din capcanele desişului de tufe până să-şi reia zborul. Dar vederea spre Angara, printre ramuri, rămânea neschimbată, chiar şi botul săltat al bărcii trase pe mal se arăta bine ochiului. Nastiona arunca mereu priviri scurte într-acolo, nu atât de teamă că ar putea să dispară barca, ci cuprinsă de o teamă nedesluşită, apăsătoare, aşteptându-se parcă să se întâmple ceva de neînlăturat.

Andrei tocmai isprăvise de mâncat şi, ca să nu lunece vorba pe alt făgaş, Nastiona întrebă hotărâtă:

— Războiul s-a sfârşit – ce ne facem noi de aci încolo? Ce zici, Andrei?

— Nu ştiu, săltă el din umeri.

Nastiona se simţi stingherită: i se păru că el rostise prea nepăsător acest „nu ştiu”, de parcă nu voia să ştie de

nimic.

— Dar cine altul să ştie, dacă nu chiar noi? Ceva trebuie să facem, Andrei.

— Şi ce-ai vrea tu să fac?

— Nu-i vorba că aş vrea eu... Dar să stăm aşa, cu braţele încrucişate? Sau cum? Spune şi tu.

El se întoarse spre dânsa şi, după ce tăcu o vreme, căutând primele cuvinte, răspunse cu tărie:

— Ce avem de făcut? Tu, întâi de toate, trebuie să naşti, iată ce ai de făcut. Chiar de o fi să mori, trebuie să naşti, în asta e tot rostul vieţii noastre. Faci ce vrei, cum vrei, dar numai pentru asta să te pregăteşti. Rosti aceste cuvinte la început cu hotărâre, aproape aspru, curând însă glasul i se frânse şi se muie. Nu-i scăpă Nastionei nici faptul că vocea lui se frângea deseori: ba căpătând asprimi defel potrivite, ba devenind pe loc jalnică, aproape plângăreaţă – fie din cauza singurătăţii, a tăcerii îndelungate, fie din altă pricină, neştiută de ea. Andrei tuşi, dregându-şi glasul, şi continuă: Cât despre mine? Ce am de făcut eu? Cred că te-ai gândit de multe ori că n-aş fi păţit acolo nici pe dracu. Să nu zici ba, sunt sigur de asta. Eu însumi gândesc aşa. Mai ales acum, când războiul s-a terminat, nu-i nicio mirare să gândeşti astfel. Poate că într-adevăr n-aş fi păţit nimic. Aş fi scăpat cu zile şi m-aş fi întors. Se aplecă spre dânsa aproape lipindu-şi obrazul de al ei şi, cu ochii mijiţi mai mult ca oricând spre a nu înfrunta privirea Nastionei, şopti cu vocea sugrumată parcă de groază: Căci dacă piream acolo, n-aş fi stat acum alături de tine! Nimeni nu ştie asta. Iar eu, uite că stau aici. Aşa că nu mă întreba, nu mă îndemna să pun ceva la cale. N-aş putea face decât un singur lucru. Andrei se înălţă şi, cu un gest hotărât, arătă cu mâna cursul râului la vale. Aşteaptă, nu mă întrerupe. Ştiu dinainte ce ai să spui şi te cred cum nimeni altul nu te-ar crede. Cum ţi-am spus eu atunci: până la vară, nu-i aşa? Uite că vara a şi sosit. Veneai pe la mine pe zăpadă şi pe gheaţă, iar azi ai trecut râul pe apă. Să dispar, nu-i aşa de greu pentru mine; de asta, oricum, nu există scăpare. În cele patru luni de când mă aflu aici am trăit patruzeci de

ani, peste cei treizeci ai mei. Ca să dispar, zic, pentru mine nu-i greu deloc. Dar trebuie să fiu sigur că nu pier zadarnic. Vreau să cred că aş putea să-ţi fiu de folos, că s-ar putea să mai vii pe aici nu de dragul meu, ci pentru tine. Ca să-ţi uşurezi sufletul.

— Nici acum nu ştiu ce m-o fi mânat să vin aici, mărturisi ea.

— Dă naibii totul, uită de toate celelalte – toată grija şi gândurile toate să-ţi fie la pruncul pe care trebuie să-l naşti. Copilul e salvarea noastră. Iar în toată păţania asta a mea eşti binişor amestecată şi tu. Eşti neliniştită, te frământi. După ce naşti, o să-ţi fie mai uşor. Dar până una-alta, pregăteşte-te de pe acum. Te aşteptam, te-am aşteptat zi de zi, ceas de ceas, ca să-ţi spun: pregăteşte-te. Încuie-te în tine, rămâi nepăsătoare, cu inima împietrită, astupă-ţi urechile şi nu asculta ce trăncăneşte lumea pe seama ta. Rabdă totul, Nastiona. De dragul lui, ca să-l fereşti de orice vătămare. Când o să-ţi fie totuşi peste putere să mai înduri – treci pe la mine. Să vii. Am să te aştept. Doar pentru tine am să trăiesc de-acu încolo, altminteri n-am de ce să stau aici. Iar dacă vor începe să te hăituiască peste măsură, atunci... atunci îi răpun pe toţi până la unul, dau foc la tot satul, nici pe maică-mea care m-a născut n-o cruţ.

Aţintind ochii tulburi ca de nebun spre malul opus al Angarei, el îşi trase capul între umeri.

— Andrei! Andrei! se îngrozi Nastiona.

O privi cu ochi nevăzători încă şi, revenindu-şi treptat din accesul de furie sugrumătoare, se încuie într-o tăcere ce părea că nu se va sfârşi. Nastiona, la rândul ei, nu ştia nici ea ce să spună. Îmboldită însă de un gând străin parcă, venit cumva din afara frământului lor, îşi aduse aminte că n-are cu ce tăia nuielele pentru care făcuse acest drum: nu luase de acasă nici cuţit, nici secure. Ei bine, orice s-ar spune, dar în fiecare din ei doi, înzestrat cu mâini şi cu picioare cât pentru un singur om, zac totuşi mai mulţi deodată, care trag de el în toate părţile, îl sfâşie în bucăţi până îl bagă în mormânt. Iar el sărmanul, mai cutează să spună cum că nu poţi şti niciodată ce-i în sufletul altuia...

parcă el însuşi ar şti, cât de cât, ce-i în al său!

Simţind cum de jos începe s-o pătrundă răceala, Nastiona se ridică şi se aşează pe buştean. Andrei se trase lângă ea, dar n-o îmbrăţişă cum ar fi crezut ea că va face, ci porni să se legene înainte şi înapoi. Soarele plecase din poiană mai spre ţărm. Pe botul bărcii îşi găsise de lucru, sărind şi cumpănindu-şi codiţa tremurătoare, o păsărică sârguincioasă: îşi luă zborul, dispărând, şi iat-o iarăşi pe bordura bărcii, uitându-se în apă cu plecăciuni repezi, necontenite. La răsărit, pe dunga orizontului, apărură fâşii uşoare de nori albicioşi şi Nastiona se nelinişti; de nu s-ar strica vremea.

— Mă bate gândul să fac un drum spre ţinuturile Lenei.

— Spre ţinuturile Lenei? se miră Nastiona. Ce să cauţi acolo?

— Am avut de prin părţile acelea un prieten, pe Kolea Tihonov, am luptat în război împreună. Glasul i se frânse iarăşi, sugrumat, ca de o strânsoare scurtă şi repetă: – Kolea Tihonov. Eram, ce-i drept, în plutoane diferite: eu în plutonul unu, el în plutonul trei. Plutoanele plecau în recunoaştere pe rând, încât nu ne vedeam prea des. Dar la orice ocazie ne căutam şi rămâneam împreună. Nu era încă însurat... un flăcău tare de treabă. Blând şi inimos. Şi priceput nevoie-mare – la de toate. Ar fi dat şi cămaşă de pe el, ba şi raţia toată de hrană şi-ar fi dat-o. Avea pe obraz o cicatrice, dar atât de bine se nimerise, că arăta ca o gropiţă. O împunsătură de furcă dintr-o bătaie cu puştimea. Şi ne-am înţeles amândoi: dacă unul va fi ucis, celălalt, când se-ntoarce, să treacă pe-acasă la dânsul şi să spună tot ce ştie. Ne socoteam vecini de prin aceleaşi părţi – între Lena lui şi Angara mea nu-i mult de mers. Era şi şugubăţ pe deasupra. Dar dacă ne omoară pe amândoi? zic eu. Aşa ceva nu se poate întâmpla. mă lămureşte el. Pentru asta e nevoie ca Angara şi Lena să se unească într-o singură apă. – Andrei pufni scurt şi oftă apoi prelung. – Eu, ca să-mi arăt învăţătura, îi dovedesc cu baioneta pe nisip că cele două ape se contopesc totuşi cu adevărat într-una singură – acolo, în mare. La care el îmi răspunde că marea înseamnă

moartea. Cele două ape, zice, trăiesc atâta vreme cât curge fiecare în matca ei, iar marea – e moartea. După moarte ne contopim şi noi. Şi-odată, întorcându-ne în zori din misiunea de recunoaştere, aflu că în noaptea aceea Kolea a fost adus mort. Ar fi cazul, poate, să mă duc la ai săi, să le povestesc, continuă fără zăbavă Andrei. Ştiu, ţin minte bine unde a fost înmormântat. Chiar eu l-am îngropat. Ar trebui să mă ţin de cuvântul dat şi să-mi îndeplinesc făgăduiala...

— Şi în ce fel ai de gând s-o faci? întrebă cu precauţie Nastiona.

— Mă dau drept unul venit de foarte departe. Sătucul lui numără doar câteva case. Stau puţin de vorbă acolo şi pornesc înapoi. Când l-am înmormântat, n-am plâns, acolo nu se obişnuieşte aşa ceva. Dăunăzi însă mi-am adus aminte şi m-au podidit lacrimile. Doar nu sunt un nesimţit, Nastiona. Aici, în singurătatea asta, poţi să înnebuneşti de atâtea gânduri. Şi ce gânduri: unul mai veninos decât celălalt... Şi-mi zic: n-ar fi mai bine să mă duc şi să mă predau: o să capăt ce am meritat; şi cu cât mai mult, cu atât mai bine. Ce mi se cuvine, aia mi se va da. Nastiona îşi reţinu răsuflarea, ca să nu-i scape niciun cuvânt din spusele lui. Dar tocmai atunci el îşi înălţă fruntea şi, hotărât, cu mişcări energice, clătină din cap în semn de refuz categoric: nu, nu mă predau. Şi nu pentru că m-aş teme de osânda şi de pedeapsa ce mă aşteaptă. Dimpotrivă: poate că moartea prin împuşcare mi-ar veni acum ca o salvare. Cel puţin or să mă îngroape undeva, pe când aici, n-are cine nici măcar să-ţi ascundă trupul. Asupra voastră nu vreau să cadă nicio umbră. Dacă se află că pruncul e de la mine, te mănâncă de vie. Cu mine s-a zis, răspund pentru faptele mele, dar tu de ce să pătimeşti? Iar dacă naşti, o să aibă şi copilul de tras ponoase din pricina asta cât o trăi. Nu, nu mă predau. Tu spui: ce facem? Păi, ăsta-i chinul meu cel mare. Mai aşteptăm puţin: să se mai limpezească lucrurile. Poate hotărăsc să mă duc în ţinutul Lenei. Au să nu mă duc? E şi în asta o primejdie. Mă cuprinde groaza, Nastiona, la gândul că trebuie să mă depărtez de tine: dacă mai respir acum e fiindcă mă ştiu în preajma ta. Dimineaţa mă

trezesc cu gândul: ce-o fi făcând acum Nastiona, s-o fi trezit oare? Rătăcesc toată ziulica şi mă întreb întruna: pe unde o fi acum Nastiona? Se gândeşte oare la mine şi în ce fel anume? De aceea îţi spun: mai rabdă, Nastiona. Rabdă şi nu te da de gol cu nimic. Ferească Dumnezeu să scapi cuiva o vorbă. Şi-apoi, aşa cum eşti acum, ca şi cum nici nu mi-ai fi nevastă – cu nevastă-sa omul trăieşte în casa lui. Pentru mine tu eşti acum lumea toată; căci tot ce mi-a mai rămas în viaţă s-a contopit, s-a legat în făptura ta. Şi nu e chip să se dezlege.

— Nu vorbi aşa, Andrei, ce-ţi veni?

Rostind aceste cuvinte de blândă dojană, ea se lipi de umărul lui, simţind cum i se înfiripă în inimă o bucurie sfioasă, stângace, neliniştită ca la omul rătăcit când nu poate încă desluşi dacă zarişte a cea alburie vesteşte revărsatul zorilor sau preceasul amurgului.

— M-am săturat să tot tac, am chef de vorbă acum. Îţi mai aduci aminte de ziua aceea de Sântilie, când eram împreună la coasă prin bolovănişul de peste râu? Nu ne-au fost de ajuns parcelele noastre; zor-nevoie s-o cosim şi pe aceea şi ne-am cărat până într-acolo. Era dogoare mare, muscăraia nu ne slăbea defel; locul era numai dâmbuleţe şi muşuroaie, nici n-aveai cum să tragi cu coasa în plin ca să duci o brazdă cum se cade. Cică era zi de sărbătoare: oamenii nu se plimbau în voie, dar nici nu se lucra. Şi trăsnetele, cum cerea datina într-o asemenea zi, se pregăteau de zor să zguduie firea toată: cerul şi văzduhul colcăiau de încărcătură. Ţii minte?

— Cum să nu!... Îmi amintesc prea bine. Era chiar în vara când a început războiul. Te lăsaseşi de contabilitate şi în locul tău venise Innokenti Ivanovici.

— Întocmai. Ne învârtim în loc şi ne înverşunăm unul împotriva celuilalt. Dar de ce, ce naiba ne-a apucat, nu ştim nici noi. Repezeam spre tine câte o privire pornită şi mă gândeam ce anume vorbă să-ţi arunc ca să te facă să izbucneşti în plâns, iar după aceea găseam eu ce să-ţi mai spun ca să-mi descarc năduful. La rândul tău, vedeam că te uiţi piezişş şi taci mâlc cu buzele strânse. Şi ce mare lucru ar

fi fost, mă rog, să ne fi dumirit pe loc, să dăm naibii mizeria de parcelă şi să plecăm frumuşel acasă? Aş! Ţi-ai găsit cine s-o facă: nişte încăpăţânaţi, o vorbă nu suflă niciunul – tăceam pufnind cu ciudă. Şi deodată, în loc de fulgere şi tunete, se porni din senin o ploicică molcomă, caldă. Parcă nu se arătase încă niciun nor. Abia pe urmă s-a întunecat tot cerul; dar până atunci fusese limpede ca sticla. Ne-am oprit şi ne-am privit cu mirare. Ţi-aduci aminte? Şi ne-am simţit pe loc atât de bine şi eram fericiţi. Fericiţi că a dat ploicica aceea blândă şi caldă, că suntem numai noi doi alături şi că n-am mai apucat să ne certăm. Ca şi cum alţi oameni fuseseră înaintea noastră acolo, iar noi doi picasem chiar atunci şi ne întâlnisem în acel loc. Şi bagă de seamă, cu amândoi s-a petrecut această schimbare în acelaşi timp. Ce o fi fost, ce se-ntâmplase? Din cauza acelei ploi neaşteptate, pentru că nu a mai trebuit să lucrăm? Asta să fi fost oare?

— Apoi ne-am dus la mazăre...

— La mazăre ne-am dus mai târziu. Am lepădat coasele şi am pornit unul spre celălalt şi ne-am prins de mâini. Iar ploaia parcă nici nu era jilavă, se risipea destrămându-se în zbor ca aburul. Ne învăluise poate vraja ei? Cât despre mazăre, tu ai fost aceea care m-ai tras acolo: aş fi mers atunci după tine oriunde m-ai fi chemat. Ca să vezi, câte lucruri ne-au răsărit deodată în amintire...

— Iar acum, cine zici tu că şade aici, Andrei? Noi, cei de-acuma, sau cei de-atunci, care coseau?

Cu capul plecat într-o parte, Andrei frământa gânduri grele, din depărtate aduceri-aminte.

— Nu ştiu ce să zic. Cred mai degrabă că nici noi, ăştia de-acum, şi nici cei de altădată, ci altfel de oameni – cu totul schimbaţi. A venit războiul... s-au întâmplat atâtea... Ba nu, se învioră el dintr-o dată. Cei de-acuma, suntem chiar noi, Nastiona. Altfel nu mi-aş fi adus aminte de toate astea. De bună seamă, noi suntem aici, noi înşine. Doar nu s-a şters chiar totul, de parcă nici n-ar fi fost vreodată. Că n-am avut parte numai de rău, ci şi de bine. Ce zici, n-am dreptate?

— Eu gândesc că n-are rost să păstrăm în amintire şi ce a fost rău.

— Ba da, totul trebuie păstrat în amintire, Nastiona. Totul... Atâta doar că răul, ca o pată ruşinoasă, nu se cade a fi pomenit decât la nevoie.

— Şi tu chiar le ţii minte pe toate?

Captivată şi purtată de năvala amintirilor, care făceau să-i tresalte inima de bucurie prin atingerea lor gingaşă, ea nu mai ţinu seamă de nimic – că el era murdar, jerpelit, delăsat. Dar era Andrei – omul cu care cunoscuse viaţa, viaţa ei unică, plină de bucurii. Câtă fericire îi dăruise această viaţă! Nastiona îşi reveni din lumea fermecată a acestor amintiri când soarele, ajuns doar un talger învăpăiat, înainte de a scăpăta, îşi cernea razele în sus dincolo de creştetul zimţat al pădurii; aerul se îngreunase, verdeaţa se întunecă şi se învălui în răcoare. În faţa ochilor ei se legăna uşor, înfiorată, o rămurea de zadă pe care, din nişte muguri urâţi şi noduroşi ca negii, răzbeau gingaşe şi drepte, ca nişte măturici minuscule, panicule conifere. Revenindu-şi, ea îşi aduse aminte înspăimântată:

— Dumnezeule mare, cum să mă întorc eu acasă fără nuiele, e singura dovadă că aveam un rost să plec cu barca! Ai cumva briceagul la tine?

— Îl am.

— Hai, să nu mai zăbovim.

Ea lăsă să-i treacă pe lângă urechi întrebarea pe care el o pusese, în timp ce se îndreptau spre barcă, pentru ca abia mai târziu să-şi dea seama de tâlcul ei:

— Ia spune-mi, Nastiona, de când am apărut eu aici nu s-a mai vestit de nimeni, de la noi din sat, că ar fi căzut pe front? Nu i-a mai venit nimănui numele?

— De când ai apărut tu?

— Îhî.

— Pe cât ştiu eu, nimănui. Ba chiar sunt sigură că n-au mai venit înştiinţări. Ultima a fost despre moartea lui Volodea Somov. Asta a fost încă în toamnă.

— Aşa, vasăzică.

Era limpede, îşi căuta o îndreptăţire care să-i mai uşureze

vinovăţia. Nastiona se pierdu în gânduri: ce urmărea el cu asta? O făcea numai pentru sine sau nutrea şi alte ţeluri?

19

CÂTEVA ZILE MAI TÂRZIU, NASTIONA APĂRU din nou; de data asta cu luntrea lor, pe care Miheici o călăfătuise în cele din urmă şi o coborâse pe apă. De dimineaţă se pornise o ploaie măruntă, dar rece şi sâcâitoare, care împiedica orice muncă la câmp. Se apucă să sape în grădina lor de zarzavaturi, dar nu izbuti să facă decât un singur strat pentru castraveţi şi din cauza ploii a fost nevoită să se lase şi de treaba asta; s-a ales doar cu îmbrăcămintea udă şi cu necazul de a fi irosit degeaba atâta vreme. Ca să nu piardă ziua toată fără de niciun folos, hotărî să treacă dincolo, pe celălalt mal, ca să-i ducă lui Andrei sita apărătoare pe care cu greu o găsise precum şi o sticlă de dohot, tot contra musculiţelor; şi cu asta îşi lua o grijă de pe cap. Se bucură că Miheici era plecat de acasă şi că nu trebuia să dea niciun fel de lămuriri; Semionovnei i-a zis că pleacă să-şi încerce norocul la prins peşte. O tot auzise plângându-se: „poftim, lumea peşcuieşte, numai noi n-am văjut niţi măcar o codiţă de peşte proaspăt”. Nastiona i-a spus doar că „pleacă”, anume i-a spus aşa, ca să nu se înţeleagă dacă se duce pe jos sau merge cu barca – şi într-un fel şi într-altul însemna că „pleacă”. Semionovna nu mai apucă să scoată o vorbă, pentru a-i spune dacă o lasă ori ba, căci Nastiona o şi luase din loc, îndreptându-se cu paşi grăbiţi spre Angara. Vâslele se aflau în tinda băii, tot acolo se păstrau şi vechile pripoane pentru pescuit, înfăşurate pe ţăruşi de lemn. Nastiona le luă cu dânsa, coborî repede pe ţărm, dezlegă barca şi se desprinse de mal. Dar în loc să urce mai întâi în susul apei câtva timp, contra curentului,

ea porni cu lovituri largi de vâsle drept la vale, purtată cu repeziciune de curentul puternic. La vreo cinci minute după aceea, când satul nu se mai văzu prin sita ceţoasă a ploii mărunte, întoarse brusc luntrea şi o luă de-a curmezişul spre celălalt mal.

Ploaia deasă pătrundea cu murmur săţios în apa râului mohorât, de un sur-oţeliu. Ostrovul arăta neted, şters, deopotrivă cu apa, doar puţin săltat deasupra-i ca o pată murdară ori ca un nour coborât jos. Şters şi mohorât era şi cerul, de parcă nici n-ar fi existat, ca şi cum s-ar fi prăvălit undeva, aşa cum dispare soarele la apus, în locul lui venind înserarea. Nastiona îşi aminti că în martie, în toiul unui viscol cumplit cu zăpadă jilavă, rătăcise pe râul îngheţat cam tot pe aici, pe undeva: timpul trece, se schimbă, dar la dânsa nu se schimbă nimic – şi iarna, şi vara e nevoită să caute vremea rea, ca să poată ajunge în acelaşi loc, mânată de aceeaşi grijă. Îmbrăcase peste scurteică un impermeabil vechi, dar mult prea ros ca s-o apere de ploaie. Pe spate i se prelingeau calde şi supărătoare şuviţe de apă. Scurteica udă i se lipea mereu de piele şi, ca să scape de atingerea asta neplăcută, se răsucea şi scutura tot timpul din umeri, ceea ce o încurca la vâslit.

Traversă Angara, căută gura pârâului cunoscut şi trase luntrea în sus, la loc ferit, sub un mesteacăn rămuros, ca s-o ascundă de ochi streini şi de ploaie. Luă cu ea un pripon cu cârlige, pe celălalt îl lăsă în barcă. Coborând pe uscat, răsuflă ostenită: fugise de acasă şi ajunsese aici; ajunsese, s-ar spune, într-o clipită. Dar nu uita că plecarea ei are şi întoarcere. De aceea luase cu dânsa priponul. Totul la ei merge acum de-a-ndoaselea. De când e omul, i-a fost mult mai uşor să se reîntoarcă acolo de unde a plecat, decât să tot meargă înainte; la ei însă nu-i aşa. Ia, să încerce acum Andrei să se întoarcă la locul de unde şi-a stâlcit viaţa. Să încerce chiar ea să se întoarcă la acea Nastiona de acum o jumătate de an! Dar ce greu îi va fi să facă astăzi drumul înapoi acasă: aceeaşi Angara i se va părea de cinci ori mai lată, aceleaşi vâsle vor atârna mult mai grele, aceeaşi apă se va arăta mai adâncă şi mai înfricoşătoare. Ce-ar fi să nu

se mai întoarcă, să rămână aici, pe locul ce i-a fost hărăzit pentru a nu fi nevoită să se mai prefacă, să umble cu minciuni, cu vicleşuguri la tot pasul, ci să trăiască liberă, scutită de toate astea, aşa cum îi este firea.

Coborî înapoi spre Angara, desfăcu şi întinse priponul cu şirul de cârlige pe un loc al malului stâncos, unde cursul apei era repede şi drept. Era timpul cel mai prielnic pentru pescuit cu această unealtă; peste o săptămână-două, când apa se limpezeşte şi reintră în curgerea ei obişnuită, nu se poate prinde cu pripon nimic. Anul trecut, după ce se topise gheaţa, Nastiona a prins de câteva ori cu aceste cârlige, în dreptul malului lor, şi crapi, şi lostriţe. Miheici, la anii lui, nu mai pescuia decât cu prostovolul, renunţând la orice alte mijloace. Or, astăzi, Nastiona n-avea nevoie decât de o acoperire oarecare, să ducă fie şi un prăpădit de peştişor, dar care să-i fie dovada că a fost la pescuit. Încolo, întâmple-se orice. Şi aşa lucrurile se îndreaptă spre un sfârşit. Acolo, pe malul ponorât, într-o surpătură neagră cu vârfuri de rădăcini dezgolite, Nastiona adună, scormonind pământul reavăn, viermi mari şi lungi, agăţă această nadă de cârlige şi aruncă în apă priponul pe care-l trase la fund piatra ce i-o legase în capăt. Poftiţi la nadă, peştilor, mari sau mici; nu mă lăsaţi să plec cu mâinile goale! Depărtându-se, se gândi că, dacă nu se prinde nimic, va trebui să lase agăţate de cârlige cel puţin resturile de viermi, ca să se vadă că a fost la pescuit cu adevărat, că a căutat şi a înfipt viermi în cârlige şi nu a umblat brambura cine ştie pe unde. Miheici are minte iscoditoare. Ar putea intra oricând la bănuială.

Ploaia se cernea mereu, deasă şi rece. Nastionei i se năzări că aude un fel de fâşâit neîntrerupt, sâcâitor cu care picăturile cădeau pe pământ. Fragedă, moale, iarba le primea molcom, în timp ce frunzele copacilor tresăreau înfiorate. Deasupra Angarei se întindea pânza deasă a burei înceţoşate ca de toamnă. În văzduh apăru un fel de unduire abia simţită – dacă nu era şi asta tot o nălucire, o amăgire a ochilor care, se ştie, nu rabdă pustiul. Nastiona nu avusese încă prilejul să urce sus la adăpostul cel depărtat şi porni la

întâmplare: apucă întâi de-a lungul malului pe o cărăruie veche, uitată de lume, pe care o trădau petele pleşuve ce se zăreau din loc în loc prin iarba mult crescută. După un răstimp, socotind că poate părăsi cărarea, o luă în sus, urcând pe costişă spre pădure şi spre ogoarele de altădată. I se părea că trebuie să dea curând peste acele runcuri, dar pe întregul versant se vedeau atâtea padini, curături şi poieni, încât n-avea cum să se descurce dacă erau locuri ţelinoase sau foste arături sălbăticite. Înainta trecând de la o padină la alta, urcând tot mai sus, dar nu dădea de niciun adăpost. Ploaia deasă îi stânjenea vederea şi a trebuit să rătăcească multă vreme înainte de a da peste un izvor ascuns într-o viroagă. Dumirindu-se să coboare până la izvor, zări prin rariştea plopişului de munte un acoperiş de draniţă înnegrită de vreme; era adăpostul pe care îl căuta. Bătu în gemuleţ şi iarăşi strigă întocmai cum o mai făcuse şi prima dată la adăpostul din vale, ca Andrei să-i recunoască glasul şi să nu se sperie; şi tot ca atunci el ţâşni afară, o prinse de mână poftind-o înăuntru şi o ajută să lepede veşmintele ude. Dar discuţia lor se desfăşură de astă dată altfel decât în ajun, când el o întâmpinase pe mal.

Din vina Nastionei. Tot ascultându-l, ea se lăsa furată de tâlcul vorbelor lui din care reieşea că nimic nu mai poate fi schimbat şi că pentru ei nu există altă ieşire decât ca el să stea ascuns aici, iar ea să tacă acolo; să tacă mâlc, cu dinţii încleştaţi, răzbind prin zile ca printr-un desiş de pietre colţuroase spre o ieşire izbăvitoare, necunoscută deocamdată şi cu neputinţă de prevăzut. Cum rămânea însă de una singură, o cuprindea disperarea şi inima-i sângera, zbătându-se în ghearele unor temeri chinuitoare în faţa aceleiaşi întrebări: ce se va întâmpla cu ei? Ce speranţe mai pot avea oare? Adevărul adevărat va răzbi la lumină şi prin piatră, răsărind drept, în toată statura lui: colo, în mijlocul Angarei, în locul cel mai adânc, pe firul ei cel mai iute – el se va înălţa din apă ca un arbore grăitor. Nu există putere care să-l ascundă. N-ar fi oare mai bine ca Andrei să iasă din ascunzătoarea lui şi să-şi recunoască vina? Doar există o credinţă cum că mai multă bucurie

aduce în ceruri unul care s-a pocăit, decât zece drept-credincioşi. Oamenii trebuie să înţeleagă şi ei că cel ce a căzut o dată într-un asemenea păcat greu, nu va mai păcătui câte zile va avea. Şi, văzând iarăşi în faţa ei chipul lui Andrei, tras şi alungit, cu o barbă câlţoasă, ochii lui afundaţi, cu o căutătură mereu pânditoare parcă, trupul lui încovoiat, îmbrăcămintea-i murdară; pomenindu-se după atâta umblet prin ploaie, în adăpostul acela întunecat şi umed ca o hrubă, cu miros muced, stătut – dând de toate astea, Nastiona se cutremură, covârşită de o nouă durere.

— Nu faci foc deloc, precum văd, lăsă ea să-i scape cu năduf.

— N-am sobă, zise el prudent, simţind-o cam pornită.

Cuprinsă de o tristeţe amară, care-i pustia trupul şi făcea să-i vâjâie capul, Nastiona gemu:

— Poate că n-ar trebui aşa, pe ascuns, ce zici, Andrei? Ar fi poate mai bine să ne arătăm în faţa lumii? Aş merge cu tine oriunde – unde te vor duce pe tine, mă duc şi eu. Nu mai pot să îndur ceea ce se-ntâmplă cu noi. Şi nici tu nu mai poţi aşa: să te vezi numai în ce hal ai ajuns. Ce-ai făcut cu viaţa ta? Cine ţi-a spus că te vor împuşca? Războiul s-a terminat... Şi aşa, ne-a fost de ajuns atâta prăpăd şi moarte.

Vorbea cu înfrigurare şi vedea cum chipul lui Andrei se depărtează de ea, cum trăsăturile feţei lui înmărmurite se schimonosesc într-un surâs răutăcios.

— Vrei să scapi de mine, rosti el cu voce dură. Foarte bine, dă-i drumul.

— Andrei! se înspăimântă ea.

— N-avea grijă, Nastiona, o să scapi, continuă el, stăpânindu-şi glasul, muindu-l şi mlădiindu-l până la un ton de consolare. Ai obosit, fireşte, cât poate îndura omul? E timpul să-i punem capăt. Îmi dau şi eu seama. O să scapi, Nastiona, dar nu aşa cum ţi-ai pus tu în gând. Zici că vrei să mă urmezi oriunde? surâse el şi mai acru, trăgând aerul adânc în piept pentru a-şi întări iarăşi glasul: Păi, tu ştii prea bine că, oricum, nu vei fi pusă la zid alături de mine. Eu însă ajung acolo singur. Tu ai să pleci, drăguţo, singură

acasă, ai să pleci având cugetul împăcat. E bine ticluit, n-am ce zice!

— Încetează, Andrei, încetează, te rog. Nu ţi-e ruşine?

— Chiar eu am să te scap, Nastiona, eu însumi. Curând, foarte curând; nu va trebui să aştepţi mult. N-am de gând să te chinuiesc aşa toată viaţa. Chiar mâine pot s-o fac, dacă aşa stau lucrurile, chiar şi acum, fără nicio zăbavă – Angara e colea. Şi nu va fi nevoie nici de îngropăciune, nici de altă bătaie de cap. Mi-am pregătit şi o frânghiuţă care poate ţine şi cinci inşi deodată. Chiar din luntrea ta mă arunc, iar tu va trebui să iei seama să nu ies cumva la suprafaţă. Tot ai de trecut Angara la înapoiere – mă iei şi pe mine în luntre. O jumătate de drum te ajut eu la vâslit.

Cu braţele lipite de piept, ca într-un gest de apărare, şi scuturând din cap cât putea, ca să nu audă şi să nu priceapă, Nastiona rosti, implorându-l:

— De ce-mi vorbeşti aşa, Andrei, de ce? Cu ce ţi-am greşit? Mă gândeam şi eu cum să facem ca să fie mai bine... nu ca să te îndemn ori să te silesc, ci pentru că nu ştiu cum e mai bine. Am spus ce mi-a trecut prin minte. Iar tu vii cu asemenea vorbe... pentru ce?

— N-am nevoie să fiu îndemnat, ştiu ce am de făcut. Ţi-am spus doar din prima zi, chiar de la început: nu! Şi n-ai să mă faci să dau înapoi, nu încerca. De la drumul pe care am pornit nu există întoarcere pentru mine. Degeaba stărui, n-ai să izbuteşti! ţipă el, fără a se mai stăpâni şi răstindu-se cu atâta pornire, încât ea a rămas înlemnită. Ce miloasă eşti: ai vrut cum e mai bine. Ştiu eu ce vrei. Ai găsit şiretlicul cum să-mi faci vânt; toată noaptea, cred, n-ai dormit frământându-ţi creierii şi uite că ai găsit – nici că se putea mai bine! Mi-ai adus şi sita, ca să mă apere de musculiţe când mă vor lega la mâini şi la picioare. Mă lipsesc de ea. Mă descurc eu şi fără sita asta a ta. Şi nu mai am nevoie de nimic; ţi s-a urât şi ţie să tot cari pentru mine lucruri şi merinde. Ajunge. Ai făcut destul, odihneşte-te. Şi să nu mai vii, tot n-o să dai ochi cu mine. Dar ţine minte un lucru: dacă spui cuiva că am fost pe aici, dau eu peste tine. Din mormânt şi tot vin să-ţi cer socoteală. Să nu uiţi asta,

Nastiona.

Nădăjduind să-l oprească, să-l mai potolească, ea făcu un pas spre dânsul, la care el lăsă să-i scape pe obraz o schimă scurtă de vădit dezgust şi-şi trase capul între umeri.

— Uită-te la mine un pic, Andrei – se rugă ea cu oarecare stăruinţă. Uită-te. Uită-te la mine, nu te ascunde. Priveşte-mă şi spune: semăn eu cât de cât cu aceea despre care vorbeşti tu? Ce-i cu tine, Andrei, ce ţi-a venit? Hai, spune: semăn?

— Poate că ai vrea să şi cad în genunchi în faţa ta? Să-ţi cer iertare pocăit: că recunosc, adicătelea, că te-am învinuit degeaba! sau ce altceva vrei să fac?

— Nu-i nevoie să te căieşti. Iar în genunchi îţi cad eu, numai să nu vorbeşti aşa cu mine. Să nu crezi în ceea ce ai îndrugat aici, nu te amăgi cu ceea ce e de necrezut. Cum ai putut să-ţi închipui că eu m-aş pune împotriva ta? Ce-i cu tine, Andrei, ce-i cu tine? Nu-i bine aşa, omule, nu se cade... Ei, hai, uită-te binişor la mine, sunt eu aşa cum spui tu? S-ar putea oare să nu vezi?

Şi fără a-şi lua ochii de la faţa lui, muşcându-şi buza ca să nu izbucnească în plâns, ea se ghemui, zguduită de năvala lacrimilor abia stăpânite.

— Adică să nu cred ce cred eu, ci să cred ce-mi spune dumneaei... Bună treabă, murmură el, întorcând capul descumpănit şi clocotind de o ciudă aprigă, oarbă împotriva tuturor şi a tot ce-l înconjura.

Se lăsă o lungă tăcere. Nastiona se ridică să plece, dar el nu se urni din loc, rămase în picioare aşa cum stătea – şi nici n-o însoţi.

N-o răbdă inima să rămână aşa decât trei zile. Şi la cel dintâi prilej, Nastiona, fără ştirea cuiva, coborî luntrea şi porni. Mai mult nu era în stare să îndure fără a şti ce se-ntâmplă cu el: l-o mai găsi oare acolo? mai trăieşte? Iar când, în plină noapte, bătu în gemuleţ şi el ţâşni afară, ea îi sări de gât nemaiputând de bucurie, uitând şi obida, şi supărarea, fericită că-l vede în faţă, că trăieşte. Mângâind-o şi aproape plângând şi el de bucurie, Andrei se afurisea, se lovea cu pumnii în cap pentru nerozia lui, o ruga cu

disperare să nu se supere, să nu creadă nimic din cele ce îndrugase, zicând că, dacă nu venea ea acum, el ar fi furat o barcă şi ar fi pândit-o dincolo, ca să-şi ceară iertare. Toate astea o făcură pe Nastiona să-şi piardă şi mai mult cumpătul; într-un târziu, ea murmură ca un fel de legământ:

— Dacă-ţi faci cumva seama, îmi curm şi eu zilele, aşa să ştii.

20

MAI DEPARTE TOTUL A MERS DE-A DURA CU o repeziciune crescândă ca pe o pantă povârnită.

În acea zi de sâmbătă, Nastiona pregăti baia şi, întrucât Semionovna se ferea să se spele într-o baie prea încălzită, intră prima. Dar nici nu apucă să-şi săpunească bine capul (Liza Vologjina împărţise cu ea o bucată de săpun de rufe), când se pomeni că cineva intră în tindă şi începe să se dezbrace; înlemnită, Nastiona desluşi oftatul gemut al soacrei sale. La repezeală dădu să se clătească la cap, ca să iasă din baie, spunând că a isprăvit cu îmbăiatul. Dar se răzgândi: de vreme ce soacră-sa a venit singură, înseamnă că trebuie ajutată şi n-o s-o lase să plece; aşa că, fie ce o fi: ce ţi-e scris în frunte ţi-e pus. De ce o fi venit oare taman acum? Niciodată nu mai făcuseră baie împreună! Ca şi cum ar fi potrivit-o înadins, ştiind că nu va fi deloc binevenită. Sau tocmai de aceea a căutat să vină acum, pentru că nu era aşteptată; o fi băgat ea de seamă anumite lucruri şi, prinzând împrejurarea, a hotărât să se convingă? Dacă e aşa, să vezi comedie! Nastiona se aşează pe prici, cât mai departe în colţ şi puse ciubăraşul lângă ea ca să-i mai acopere pântecele, ba făcu şi o încercare să şi-l tragă înăuntru pe cât se putea. Aş, cum să-l mai tragi când e

bombat şi rotunjit binişor, cum să-l ascunzi când bate la ochi prea tare ca să rămână nevăzut. Oricât te-ai strădui – se vede, ce mai – se vede cât colo.

Dar de această dată – minunea minunilor! – totul se termină cu bine. Semionovna fie că n-a observat nimic, fie că, observând, a socotit că nora ei s-a îngrăşat din altă cauză. Totuşi, de vreo două sau trei ori, în timp ce se îmbăiau, Nastiona surprinse căutătura iscoditoare a soacrei aţintită asupra ei şi atunci, adunându-şi toate puterile, se strădui să-şi sugă pântecul atât de tare, încât fălcile i se încleştară până la durere. Mai târziu, după ce se îmbrăcă şi ieşi din baie, îi păru rău că se ferise de ochii ei. Era cazul, dimpotrivă, să folosească această împrejurare prielnică şi sigură, ca să se arate în toată frumuseţea şi, dacă ar fi fost întrebată, să spună adevărul gol-goluţ. Ar fi fost mult mai bine ca soacră-sa să afle acest lucru chiar de la dânsa, decât din gura unor oameni streini de familie. N-ar fi aruncat în ea, desigur, cu un ciubăraş de apă clocotită; cât despre mânia, ocările şi ce ar mai fi urmat – n-avea decât să tune şi să fulgere; în schimb ea, Nastiona, s-ar fi eliberat, în sfârşit, de apăsarea acelei veşnice aşteptări, de acea frică ce devenea mai cumplită, mai insuportabilă.

Şi totuşi îmbăierea lor n-a trecut fără să lase urmări neplăcute pentru Nastiona. Soacră-sa începu de atunci s-o iscodească tot mai stăruitor cu privirea, care, după cum o cunoştea Nastiona, nu-i făgăduia nimic bun. Înseamnă că bătrâna bănuieşte ceva, altfel n-o cerceta cu atâta zel. Într-adevăr, de vreo douăzeci de ori pe zi o vedea pe soacră-sa cum se ridică în picioare şi o urmăreşte cu privirea, fără să mai ascundă în ce loc anume îşi aţinteşte ochii. Nastiona, ferindu-se de această privire, căuta să se strecoare repejor, cumva pieziş, acoperindu-şi pântecul cu braţele sau aplecându-se uşor cu pieptul înainte, ori punând pe ea haina largă a lui Andrei. Dar pântecele începuse de la o vreme a-i creşte ca o plămădeală, încât niciun şiretlic nu o mai ajuta să şi-l ascundă.

Şi, odată, pe înserat, când se aflau singure acasă – Semionovna dereticând mai mult prin odăi, iar Nastiona

robotind prin curte – soacră-sa, ca şi cum pentru prima oară ar fi dat cu ochii de pântecele Nastionei, o întrebă de-a dreptul:

— Ian aşcultă, fato, nu cumva eşti borţoasă? Prea te-ai umflat la burtă?!

Nastiona simţi cum îi sare inima din loc, gata să se rupă: acu-i acu... Iată-te ajunsă la drumul calvarului. Hai, Nastiona, treci peste prag, păşeşte. Nu mai poţi da înapoi: nici ascunzându-te, nici tăgăduind. Şi, cu aceeaşi vorbă, dar întoarsă cu latura ei dură, Nastiona răspunse:

— Da, sunt borţoasă.

— Ia te uită-ă! făcu Semionovna tărăgănat, mirată la culme, dar şi bucuroasă parcă de faptul că bănuielile i se adevereau. Şi, deodată, sări pe cât îi îngăduiau picioarele bolnave. Cuprinsă de o mânie cumplită, aproape sufocată, slobozi din gâtlej doar nişte sunete şuierate, nefiind în stare să scoată nicio vorbă, ci doar scuturând neputincioasă din cap. Spurcato! ţipă ea în cele din urmă şi Nastiona nu se dumiri chiar dintr-o dată că o făcuse „spurcată”. Ioleo-leo-leo-o! se văicări apoi bătrâna apucându-se de cap. Ţe ruşine, ţe ruşine! Doamne! Maica preţiştă! Pedepşeşte-o, pedepşeşte-o aţi pe loc. Şi-a ridicat coada căţeaua! N-a mai aşteptat! Şi trăieşte aşcunşă, şmerită, târâtură afurişită! O şă vină Andriuşka, când colo ea e gata, iapă deşfrânată... Nu ţi-a foşt ruşine? Ţi-ai pierdut minţile? Chiar aşa fără niţi o ruşine? Şă te năpădeaşcă viermii în locul aţela! Şi în veţii veţilor şă nu şcapi de ei. Că bine ţi-ar şta, tare bine! Dar speriată ea însăşi de aceste blesteme, Semionovna se opri şi, aproape înecându-se, întrebă cu o sclipire de speranţă: îmi umbli cumva cu minţiuni? Poate că nu-i nimic adevărat?

— Ba-i adevărat, bâigui Nastiona cu faţa împietrită de neputinţă, ştiind că altfel n-are voie să răspundă şi, fără să vrea, îşi împinse înainte pântecul.

— Auji la ea, ţe jiţe, gemu Semionovna. Ba-i adevărat, jiţe. Auji! De parcă aşa şe cade şă fie. N-o îneacă ruşinea – nu-u! Ţe, eşti pişică? O pişică dejmăţată? găsi ea un alt cuvânt şi, ca la o pisică ţipă arătând cu mâna spre uşă: Jâşt! Jâşt din caşă, dejmăţato! Şă nu te mai văd în caşa

aşta! Cară-te de aiţi: unde ai umblat, acolo şă te duţi. Când şe întoarţe Andriuşka – ţe-i şpunem? Pe ţine am ţinut în caşă? Pe ţine am aţiuiat şpre ruşinea noaştră? Când află şatul, şi o şă afle tot şatul, niţi vorbă – Dumnejeule mare! Te-am ghiţit eu, fato, chiar din prima ji te-am ghiţit ţe pramatie-mi eşti. Şi-a dat drumul haimanaua şi ne-a aduş plocon bucurie. Ţe mai aştepţi, piei de-aiţi până n-am puş încă mâna pe vătrai. Şă nu rămână niţi ij de tine în caşa aşta.

Nastiona părăsi casa numaidecât, doar cu ce era îmbrăcată la ceasul acela de seară. Luă la repezeală căldarea cu apă pentru viţel, pe care, buimacă, o lăsase pe trepte, şi o mută pe laviţă. Din casă continuau să curgă blesteme şi afuriseli şuierate; se opri un timp locului, nevenindu-i parcă să creadă că sunt strigate pe seama şi în urma ei şi că a fost chiar acum izgonită din casă cu adevărat; apoi, nehotărâtă, tot mai zăbovind şi aşteptând parcă ceva, deschise portiţa. În apropiere, pe un mic tăpşan, nişte băieţi jucau arşice. Printre ei se afla şi Rodka. Nastiona îl întrebă dacă maică-sa e acasă, la care acesta-i răspunse că era acasă când a plecat el şi că n-avea de gând să iasă nicăieri. În altă parte Nastiona n-ar fi avut la cine să se ducă. Şi s-a dus la Nadka.

Nu era supărată pe Semionovna – aşa cum se încâlciseră lucrurile, n-avea cum şi de ce să se supere. Trebuia să se aştepte la aşa ceva. Până-n ultima clipă, însă, Nastiona nădăjduia că, de vreme ce nu are nicio vină – că doar a umblat cu bărbatul ei – adevărul trebuia cumva să iasă la iveală şi s-o ferească de o răfuială cruntă ca asta. Nu râvnea la dreptate – era greu să-ţi dai seama acum ce e drept şi ce nu, ci se aştepta măcar la un pic de înţelegere din partea soacrei sale, la acea tainică presimţire a inimii sale de mamă, care s-o fi îmboldit să ghicească adevărul negrăit cum că pruncul, împotriva căruia s-a încrâncenat atâta, nu-i este străin. E cu putinţă oare ca sângele ei să nu-i fi şoptit nimic, să nu-i fi strecurat în inimă măcar o singură zvâcnire de bănuială? La ce te mai poţi aştepta atunci din partea celorlalţi oameni? Şi iată că buboiul, care

a copt atâta timp, trăgând din răbdarea şi tăria ei, a spart în sfârşit; dar rana rămasă nu poate fi oblojită cu nimic. Cât pot ajuta propriile ei amăgiri şi sărmana-i mângâiere la gândul că toate astea trebuie să le rabde pentru ceea ce ar urma să vină mai târziu? Şi care-i binele ce va să vie? Zadarnic, nimic bun n-o mai aşteaptă, nimic.

Inima Nastionei, odată prăbuşită, nu şi-a mai revenit: bătea slab, abia simţită, de undeva din afund. Sau poate că se ţinea doar cu inima care bătea în copilul din pântecul ei? De ea însăşi nu-i păsa deloc, dar trebuia să-l ferească pe copil; să nu fie atins de suferinţa care s-a abătut asupra ei; să-l poarte cu bine – nevătămat până în ziua când urma să apară pe lume. Poate că atunci oamenii, văzându-l, când vor avea ce să vadă, se vor pătrunde de milă şi nu-l vor alunga dintre ei cum a fost alungată ea din casa părintească după cei opt ani cât a trăit acolo. N-o durea faptul că s-a întâmplat aşa. Nu, nu durerea era pricina suferinţei pe care o încerca, ci obida şi ruşinea; şi nu de ea însăşi îi era ruşine, deoarece ştia prea bine drumul pe care a mers, ci se ruşina de felul cum s-a-ntâmplat, încât a ajuns să caute pe la streini un adăpost pentru noapte. Să plece din sat, n-are cum: e legată cu piedică dublă, şi de mâini, şi de picioare şi nici n-ar avea unde să meargă. Şi iat-o, rămasă singură-singurică.

Ajunse sleită la Nadka şi se propti greoaie de uscior, neîndrăznind să intre fără să aibă învoirea ei. Mai ştii poate că Nadka n-are să vrea s-o primească. Pe orice om, de aci încolo, trebuie să-l cunoască din nou: e de ajuns să te urneşti din locul pe care te-ai aflat şi cu care se obişnuiseră toţi ceilalţi, ca totul să se schimbe faţă de tine, oamenii să fie gata să te strige pe alt nume. Trebăluind lângă soba aprinsă, Nadka o întrebă:

— Ce ai rămas aşa pierită în prag?

— Mă primeşti să stau la tine un timp? răspică de-a dreptul Nastiona, nefiind în stare s-o lungească pentru a-şi pregăti mai pe îndelete rugămintea de a fi găzduită.

— Pe tine, zici?

— Pe mine.

Ridicând mâna în semn că nu-i arde de glume, Nadka se opri şi se uită la ea mai atentă:

— Ce-ai păţit?

— M-au alungat.

— Pe tine te-au alungat?

Nastiona arătă spre pântec:

— Se vede?

— Io-te-te-te-e, ce pătăranie, tărăgănă Nadka cu glas cântat a negrăită mirare. Chiar e adevărat ce spui? De la cine-l ai? Ia stai, stai! Nadka sări din loc, veni repede lângă Nastiona, o trase înăuntru, o aşeză pe laviţă şi, rămânând în picioare aplecată în faţa ei, vorbi cu sufletul la gură: Păi, cum vine asta? E adevărat, se vede. Şi nimeni nimic... De la cine-l ai, soro? Ti-i, ce ispravă! E cu cântec mare, femeie! Se iscă un tărăboi de pomină – cu surle şi tobe! Ce să mai vorbim! Cine te-a împănat astfel, soro?

— Duhul sfânt – ce n-ar fi dat Nastiona ca nimeni să n-o întrebe de nimic, să n-o tragă de limbă, să n-o sâcâie, s-o lase în pace! I se făcuse lehamite de toate.

— O fi el duhul sfânt, nu se lăsă Nadka, dar e bine de ştiut cum îl cheamă. Dacă nu-i cumva un secret, bineînţeles. Parcă n-am văzut niciun bărbat pe-aici. Ia, mai bine, spune tu totul dintr-o dată. Fără codeli şi ascunzişuri. Poate că vreau şi eu să-l pun pe sfântul ăsta la încercare?

— Nu-l mai ajungi din urmă, Nadka, hotărî Nastiona să îndruge, dându-şi seama că n-o să mai fi nevoită să dea explicaţii şi altcuiva, de vreme ce ştie Nadka: e prea de ajuns, ca să afle şi toţi ceilalţi. O făcea în silă, dar n-avea încotro, trebuia să spună ceva. Nu era primul, iar acum, desigur, nici ultimul păcat cu care îşi încărca sufletul. Ţii minte, a venit pe la noi un împuternicit? Când am semnat pentru obligaţiuni.

— Ei şi?

— Şi ce mai vrei, asta-i tot! se înciudă Nastiona. Am înhămat calul, am mânat şi... iată ploconul. Parcă mult îi trebuie omului când e priceput?

— Aşa e, ştiu, nu-i trebuie mult, se grăbi să fie de acord Nadka. Mult îţi trebuie pe urmă să descurci iţele. Nastiona,

Nastiona! Şi ce cuminte te arătai; la orice vorbă spusă mai de-a dreptul roşeai ca o fată mare. Poftim cuminţenie. Şi acum ce te faci? Dacă se întoarce Andrei? Te omoară pe loc.

— N-are decât. Dar ce mă tot ispiteşti ce şi cum? De unde să ştiu? Spune mai bine dacă pot rămâne o vreme la tine? Mă laşi ori nu?

— Rămâi, fireşte. Unde să te duci? Stăm împreună şi ne apărăm, la o adică. Bătrâna nu ţi-o iartă în ruptul capului. Toate oscioarele ei s-au încrâncenat acum împotriva ta. I-ai adus plocon un nepoţel, chicoti Nadka. De aia era mereu cu ochii pe tine şi te ţinea din scurt lângă dânsa. Pe muiere, însă, n-ai cum s-o împiedici într-ale ei. Muierea-i în stare să se păcălească şi pe ea însăşi, darmite să ducă de nas pe alţii. Cine şi-ar fi închipuit despre tine aşa ceva? Mare curaj ai avut, Nastiona! Nu te văd bine deloc de aci încolo. Te-ai nenorocit, Nastiona! Ei, ce să-i faci; vom trage împreună la carul nefericirii noastre. Eu, una, m-am deprins cu asta. Şi cum, ai plecat de acolo cu mâinile goale? N-ai luat nimic din lucrurile tale? Să mă duc eu să ţi le strâng şi să le aduc?

— Nu-i nevoie. O fac eu singură mai pe urmă.

— Singură. Am văzut eu ce eşti în stare tu singură. Şi nu te mai necăji atâta. S-au mai văzut şi altele, mai deocheate. N-a pierit nimeni de aşa ceva. Nu degeaba se spune: să n-aibă parte omul de atâta cât poate îndura. Ne descurcăm noi. Deocamdată însă muiere eşti doar cu numele. Să naşti mai întâi, să naşti şi pe urmă vedem noi. Zi cel puţin cum îl cheamă?

— Pe cine?

— Pe cine... pe cine altul? – pe ăsta al tău care te-a înscris la obligaţii? Mare crai! Ai întrebat cel puţin cum îl cheamă?

— Nu.

— Nici măcar numele nu-i ştii? Proastă mai eşti, Nastiona. Pe ce nume declari copilul? Uite ce înseamnă să n-ai habar de treburile astea! Dacă n-ai născut, nu ştii. Copilul trebuie înscris în metrică. Acolo o să te întrebe: pe ce nume? Nu-i nimic, născocim noi ceva. Până una-alta, îi găsim noi un

tată de ispravă.

Nadka mai oftă compătimitoare de câteva ori, o mai încurajă şi dispăru de-acasă. Oricum satul avea să afle tărăşenia. De ce să nu fie ea prima care să tragă clopotul! Iar Nastiona, rămasă singură, închise ochii şi, cu răsuflarea înecată de o durere cruntă, se prăbuşi pe laviţă. Ar fi izbucnit în hohote de plâns ca să-şi mai uşureze sufletul de această durere copleşitoare care se întinse prin toate mădularele trupului ei chinuit, dar se temea să nu-i facă rău pruncului cu atâtea lacrimi câte avea de vărsat. Şi mult timp se zbuciumă astfel pe laviţa aceea, ba sărind în picioare, ba căzând la loc, fără a-şi afla însă un pic de uşurare ori liniştire pentru sufletul ei chinuit.

Seara târziu a venit Miheici şi a chemat-o prin Nadka în ogradă. Se aşezase pe o buturugă noduroasă, cu urme de topor pe suprafaţa-i netedă. Nastiona se opri în faţa lui abia ţinându-se pe picioare, dar nu se aşează, putea astfel să se mai mişte, să se cumpănească de pe un picior pe altul, căci nemişcarea o apăsa cumplit. Cu degetele-i noduroase, tremurătoare, Miheici îşi umplu pipa, dar cu greu izbuti s-o aprindă cu amnarul, pâcâind din pipă des, ca să se înteţească jăraticul. În sfârşit, prinse în piept un fum gros dar se înecă, începu să tuşească horcăit, îndoindu-se din mijloc, încât părea că i se sfâşie măruntaiele. I-a trebuit mult timp să-şi recapete răsuflarea şi să se mai potolească. Nastiona aştepta. După câteva noi fumuri, de astă dată liniştitoare, Miheici ridică spre ea o privire înlăcrămată şi zise obosit, rugător:

— El e aici, Nastiona. Nu te ascunde, ştiu că e aici. Nu spune nimănui. Dar mie, numai mie, poţi să-mi spui. Ai milă de mine, Nastiona. Doar îi sunt tată.

Nastiona clătină din cap.

— Fă aşa ca să ne vedem măcar o singură dată, una singură şi atât; cea de pe urmă oară să-l văd. Te rog, Nastiona, pentru Dumnezeu, te rog. N-o să ai nicio iertare dacă nu mă ajuţi să-l văd... Vreau să-l întreb: ce nădăjduieşte el şi pe ce se bizuie. Ai? Nu ţi-a spus nimic? De ce îmi face de râs bătrâneţile? Cum a putut să ajungă la

o faptă ca asta? Am avut în neamul nostru tot felul de firi, dar ca să ajungă vreunul să se ticăloşească în halul ăsta nu s-a pomenit... şi ce ticăloşie! Vreau să stau cu el de vorbă, pune-ne faţă-n faţă, Nastiona, ceru el cu glas aproape ameninţător. Pentru Dumnezeu, ajută-ne să ne vedem. Trebuie întors din drumul pe care a apucat, până nu s-a ticăloşit încă de tot. Doar îţi dai seama şi tu: joaca asta a lui nu mai ţine. Trebuie să-i pună capăt. Ai milă de mine, Nastiona, ajută-mă. Şi ţie o să-ţi fie mai uşor după aceea.

Îngândurată, lăsându-se oarecum ispitită de implorarea lui, Nastiona clătină totuşi din cap, neînduplecată:

— La ce te gândeşti, tăticule? Ce pot eu să-ţi spun? N-am, nu am ce să-ţi spun. Nu-i nimeni aici, ţi s-a părut numai. Nimeni.

— Să nu minţi, Nastiona. Miheici se ridică şi bătu cu luleaua de picior, scuturând-o. Pe cine vrei tu să duci de nas? Am ţinut să ne înţelegem cu binele, între noi doi. De unde ai burta asta? De la el... Parcă nu te ştiu cum eşti tu cu adevărat. Povestea asta pe care ai născocit-o poţi s-o spui bătrânei, muierilor din sat, dar nu mie. Şi puşca ai dus-o lui, şi alte cele i-ai dus. Iată dovada – şi arătă cu luleaua pântecul Nastionei, aproape atingându-l şi trase repede mâna înapoi. Ce te faci cu el? Ce te faci – te întreb?

Dându-şi seama prea bine că n-ar trebui să-i scape din gură vorbele ce urma să le rostească, dar negăsind altceva, neştiind ce altceva ar putea să-i spună, hotărâtă fiind să curme, să pună astfel cât mai repede capăt acestei convorbiri şi să plece, să se prăbuşească iar pe laviţă, Nastiona mai făcu o sforţare şi, ca ultim mijloc necurat, sinistru, folosi un atu măsluit:

— Am trăit cu Andrei al vostru patru ani de zile şi nu s-a arătat nimic. Iar matale îmi spui acum că asta-i o dovadă.

Uluit, bătrânul clipi des din ochi, privind la ea cu groază, apoi se întoarse şi porni cu paşi greoi spre portiţă. Zărind parcă pe cineva în drum, se trase înapoi, dar, stăpânindu-se, îşi adună puterile, se smuci din loc, deschise hotărât portiţa şi părăsi ograda.

21

NASTIONA RĂMASE MULT TIMP NEMIŞCATĂ în culcuşul ei, prefăcându-se că doarme. Aşteptă până se ostoiră de tot Nadka şi copiii. Mai zăbovi o bună bucată de vreme pentru cazul că vreunul din ei ar mai da semne de nelinişte. Şi după ce se încredinţă astfel că toată lumea doarme, se ridică încetişor, îşi luă rochia, jacheta şi pantofii în mână şi, desculţă cum era, părăsi tiptil încăperea. Pe prispa cu cerdac, lângă peretele umbrit, îşi puse rochia şi jacheta, se încălţă şi, aşa, gata îmbrăcată, dar fără broboadă pe cap, se opri pe treapta de sus a scăriţei, adunându-şi parcă puterile şi voinţa, cumpănindu-şi încă o dată hotărârea: dacă trebuie să facă ceea ce îşi pusese în gând sau mai bine să se întoarcă în casă, să se culce în aşternutul ei şi să uite totul, fie chiar şi pentru un timp oarecare. Avea atâta nevoie de linişte şi pace, pe care de la o vreme încoace nu le mai regăsea.

Era o noapte cam sinistră: cu bură, ceaţă deasă şi întuneric beznă. În noaptea trecută plouase; de dimineaţă se pornise iarăşi o ploaie rară cu picături mari, măturate parcă de vânt de pe copaci: erau ultimele scuturături ale norilor sleiţi şi ploaia nu se mai întoarse; dar cerul a rămas ziua toată acoperit de o posomoreală haină, ce părea acum şi mai apăsătoare. În întunecimea deasă, clădirile aproape că nu se zăreau deloc; numai o privire aţintită mai putea desluşi, anevoie, casele din preajmă, sau poate că nici nu le desluşea, ci, deprinsă doar cu ele, ghicea unde sunt aşezate; cerul împovărat se lăsase atât de jos, încât se simţea jilăveala lui rece, cu totul alta decât cea de pe pământ, ca şi o adiere străină, învăluitoare. Era o noapte cu totul prielnică pentru cel ce ar fi vrut să umble ascuns de orice privire. Dar pe Nastiona o speria această linişte

adâncă, lugubră, care acolo pe Angara avea să pară şi mai înfricoşătoare.

Căci tocmai acolo, pe Angara, ţintea Nastiona să ajungă coborând din cerdac; noaptea şi numai pe vreme urâtă, ferindu-se de oameni, deprinsese ea demult să străbată acest singur drum. Cu paşi mărunţi ca să nu se poticnească ori să se lovească de ceva, trecu ea prin oborul viţeilor spre baia pe care acum trei zile încă o socotea şi a ei; dibuind pe întuneric, luă din tindă vâslele şi prăjina. Vâsla cea de cârmă o lăsă, întrucât nu învăţase încă s-o mânuiască bine. Nemaistând în casa socrilor săi, folosirea bărcii lui Miheici aducea a furt în toată regula, dar Nastiona n-avea altă cale de ales. E mai bine totuşi, decât să ia o barcă de la oameni cu totul streini: ar fi în stare să asmuţă câinii împotriva ei, ori să născocească cine ştie ce răutăţi peste ceea ce avea de pătimit. Simţindu-i parcă teama, undeva prin mijlocul satului hămăi de-a surda un câine, după care se luă şi un altul. Nastiona se opri speriată, se chirci lângă gard cu inima strânsă, aşteptând potolirea lor. Acum se temea de orice: de întunericul nopţii, deşi acesta o şi ocrotea în multe privinţe; de liniştea care, mai mult ca oricând, adâncă dar şi înteţitoare cum era, trăda neliniştitor cel mai mic sunet; se temea de acest lătrat, care mai mult ca sigur se stârnise din cine ştie ce nălucire de vis a vreunui câine adormit, deoarece amuţise pe dată; în toate i se năzăreau porniri răutăcioase, urzeli viclene, semne rele. Înaintă cu multă băgare de seamă, cocârjată aproape pe brânci, poticnindu-se la fiece pas şi ascultând cu luare-aminte; coborî malul povârnit, dar scrâşnetul prundişului sub picioare i se păru zgomotos, cum zgomotoasă, asurzitoare se dovedi şi alunecarea hârşâită a bărcii împinse în apă. Desprinzând-o de mal, Nastiona se răsturnă şi se ghemui în ea, lăsând curentul să poarte luntrea până mai jos de vatra satului.

Aici, pe Angara, noaptea părea totuşi ceva mai străvezie; suprafaţa apei răsfrângea o lucire sură venită din adânc, în care se arătau plescăind şi se pierdeau rostogolindu-se unduirile în mişcare. Puţin mai sus, deasupra unui strat opac, se aşternea în dungi suprapuse o altă luminozitate,

mai întunecoasă şi mai slabă, dintr-o sursă neştiută. După care începea bezna. Nastiona dibui cu privirea luminiţa lanternei de pe geamandura cea albă, la aşezarea căreia îl ajutase pe moş Matvei la a doua lor cursă; şi faptul că o vedea, că nu dispăruse, nu se stinsese, îi strecură în suflet un vag simţământ de uşurare. Zgomotul apei la răstoacă părea noaptea mai potolit, mai înfundat; în schimb fâşâitul neîntrerupt, încordat, însoţit de un şuier uşor al curentului se auzea acum limpede de tot. Orbeşte târcolea, abia înfiripată, adierea de vânt din preajma zorilor, stârnind vârtejuri iuţi şi pogorând apoi vlăguită.

Era timpul să pună mâna pe vâsle; oricât de burniţoasă era vremea, noaptea de vară e totuşi foarte scurtă. Când luase barca, Nastiona îşi făcuse socoteală s-o aducă înapoi înainte de a se lumina de ziuă. Dar acum era limpede că nu va izbuti să se întoarcă la timp. Prea mult a zăcut în pat, prea mult a zăbovit în pridvor şi prea mult a ţinut drumul furişat de la baie până la mal şi coborârea bărcii cu atâta fereală; prea mult a durat lunecarea bărcii în voia ei până la locul unde nu mai putea fi văzută. Timpul nu aştepta. Bine ar fi dacă s-ar întoarce măcar la lumina dimineţii, în tot cazul înainte de a se fi sculat oamenii şi de a fi pornit cu treburi pe malul apei: ca să nu fie nevoită să tragă barca la mal în văzul lumii şi să dea un nou prilej de bârfă pe seama ei. S-ar putea să fie pentru ultima oară când face acest drum cu barca, de aci încolo nu va mai fi nevoie. De-acum înainte soarta nu mai trebuie pusă la încercare – ajunge! Şi aşa se pare că ea, Nastiona, a dat greş pe undeva, luând asupra ei mai mult decât s-ar fi cuvenit – unde anume, când, în ce împrejurare? La ce bun să mai scormonească? N-are niciun rost. De-ar izbuti măcar să-l prevină pe Andrei, să cadă cu el la învoială, şi apoi – fie ce-o fi. Atâta oboseală cumplită se adunase în ea, încât o apuca uneori dorinţa să se depărteze cât mai mult de mal, să lepede vâslele, să se întindă pe fundul bărcii şi să închidă ochii, lăsându-se în voia curentului – s-o poarte ori-încotro, că mai rău decât acum tot n-ar putea să-i fie.

Trecuseră trei zile de când Semionovna o alungase din

casă, dar Nastionei tot nu-i venea să creadă că trăieşte aciuată pe la oameni, că nu-i este îngăduit, ca altădată, să treacă în odăiţa ei, să se schimbe şi, aşezându-se pe patul ei de lemn, să-şi mângâie cu sfială pântecul înainte de a se culca. Acum, când nu mai era nevoie să-l ascundă, când oricine, dacă avea chef, putea să-şi caşte ochii la el a mirare, ori cu bucurie răutăcioasă pentru taina pe care i-o dezvăluia, părea că începe să i se tocească, să se stingă până şi duioşia faţă de pruncul pe care-l poartă, până şi acel fior minunat de nelinişte ocrotitoare pentru viaţa lui abia înfiripată. Rămăsese în ea doar teama: ce se va-ntâmpla cu el? Nu era atât de uşor să îndure necontenit privirile ţepoase şi iscoditoare ale oamenilor – pironite, bănuitoare, răutăcioase. După cum ea însăşi nu era în stare să-şi dea seama că tot ce i se întâmplase e adevărat, la fel şi ceilalţi nu erau în stare să-şi închipuie că ea, Nastiona de acum, este aceeaşi Nastiona pe care o ştiuseră de atâta timp şi simţeau mereu nevoia să se încredinţeze cât de adevărat este zvonul: există aievea acel pântec, n-a scăzut, nu a dispărut? Nimeni, niciun suflet de om, nici măcar Liza Vologjina n-a încercat să-i mai dea puţin curaj: fii tare, adică, ţine-te, nu lua în seamă bârfelile; copilul e doar al tău, nu-i al altcuiva strein, ai grijă şi păzeşte-l; iar lumea, cu timpul, se va potoli. Dacă s-ar fi potrivit cât de cât cu anumite termene, n-ar fi fost de mirare ca până şi Liza să fi început să-l bănuiască pe Maxim al ei amestecat în toată povestea asta. Sau poate că s-a şi gândit şi a socotit – cine ştie! Katerina, nevasta lui Nestor, de pildă, a început să se uite chiorâş la ea, frământată de tot felul de presupuneri şi bănuieli; cum să se ducă la dânsa pentru a o încredinţa că Nestor al ei n-are niciun amestec?

Nu toată lumea dădea crezare poveştii cu împuternicitul – era şi de înţeles; dar acest lucru nu-i uşura cu nimic Nastionei situaţia. Faţă de femei, treacă-meargă; cu femeile îi venea mai altfel, întrucât nu se ştia vinovată faţă de ele, cel puţin. În înţelesul acelei vinovăţii cu care erau înclinate ele să-i măsoare fapta; de aceea putea să le privească drept în ochi fără nicio ruşine; nemăsurat mai greu îi venea

să facă faţă unor presupuneri mai mult sau mai puţin apropiate de adevărul ştiut de ea. Innokenti Ivanovici, de pildă, chiar la prima întâlnire după ce păcatul ei fu oblicit de toată lumea, o şi ispiti, îngustându-şi ochii şireţi, scormonitori şi dând din cap a înţelegere, când aruncă nada:

— Ar trebui să lămurim totuşi cine te-a procopsit cu aşa medalie, drăguţo? Nu crezi că aşa se cade?

Şi, cu privirea aţintită pe chipul ei, aştepta să vadă dacă nu surprinde cumva tresărirea vreunei vinişoare, dacă nu se dă de gol cumva.

— Lămureşte, lămureşte, Innokenti Ivanovici, îl înfruntă ea ca de obicei în ultima vreme, nelăsându-se prostită. Deocamdată pot să-ţi şoptesc că micuţul o să cam semene cu matale.

— Ptiu, scorpie! făcu el dând să plece, dar nu înainte de a-şi fi rostit avertizarea: Las-că lămurim noi cu cine o să semene.

Vorba lui sună prea ameninţător pentru dânsa ca să n-o îngrijoreze. Dar ce putea să facă ea, ca să înlăture primejdia pe care i-o vestea? Nu-şi putea închipui. Dealtfel, Nastiona nici nu-şi prea dădea seama ce se petrece cu dânsa; nu era în stare să-şi adune gândurile, să le închege într-o judecată cât de cât mai cumpănită şi care s-o ducă la o hotărâre: aşa cum părăsise uluită şi cu voinţa surpată cuibul ei, după ce Semionovna o beştelise şi o alungase, aşa rămăsese fără să-şi mai revină. Totul împrejur i se părea străin, pornit împotriva ei: pândind şi urmărind fiecare pas pe care ea îl făcea, iscodindu-i toate gândurile. Se mişca, umbla ca să nu înţepenească, să nu amorţească de tot; ieşea la muncă, rostea cuvinte când era întrebată, dar ce anume spunea, ce lucra, pe unde umbla – uita totul pe loc. Nopţile şi le petrecea aproape într-o continuă veghe, chinuită de o durere amară, strivitoare, când nu vedea mijind de nicăieri măcar o licărire de speranţă pentru aflarea unui drum salvator. La lumina zilei nu deosebea dacă e dimineaţă ori seară, într-atât era de năucită, ameţită, abătută. Nadka se vedea nevoită să strige la ea, s-o îndemne la câmp, la masă, la culcare. Nastiona se

supunea ascultătoare, făcea tot ce i se pretindea, ca apoi să rămână iară încremenită, cu privirea în gol, nevăzătoare, lipsită de viaţă. Un singur lucru îi întreţinea puterile şi veghea. Tot aştepta cositul fânului care urma să înceapă dintr-o zi în alta. Legase de vremea cositului, cândva atât de veselă, plăcută şi mereu dorită de dânsa, o credinţă nestrămutată că în acele zile tot zbuciumul ei chinuitor, tulbure, trebuie să se curme, să-şi afle un sfârşit. Ajunge – cât se mai poate îndura astfel?!

N-avea de gând să meargă în ziua aceea la Andrei; dar seara, întorcându-se de la o şezătoare, Nadka o luă chiar de la uşă:

— Auzi, Nastiona, ce se vorbeşte în sat pe seama ta... Cică ai fi borţoasă chiar de la bărbatu-tău şi nu de la unul strein.

Nastiona simţi cum o cuprinde un val de fierbinţeală din tălpi până-n creştet.

— De unde să-l fi luat oare pe al meu! se sili ea s-o întoarcă în glumă. Patru ani ar fi cam multişor să porţi fătu-n burtă!

— Innokenti Ivanovici umblă cu scorneli d-astea. De la el, se pare, a şi pornit zvonul, lămuri Nadka. N-are astâmpăr ghiujul. Dacă nu poate avea trecere la muieri altcum, încearcă şi el să se facă interesant prin alte cele. Tulbură apele cu născocirile lui.

— Dacă-i de la al meu, de la al meu să fie, se învoi Nastiona, ca şi cum ar fi spus: vorbiţi ce şi cât poftiţi, nu-mi pasă.

De abia mai târziu o răzbi frica: nesuferitul ăsta nu se lasă. Un om mai băgăreţ ca Innokenti Ivanovici nu găseşti în lumea întreagă. Va umbla cu iscoada până va răzbate la făgaş; dacă i-a intrat o dată în cap, nu se lasă cu una, cu două. Îşi face drum şi la raion, îl caută pe împuternicit şi, din vorbă-n vorbă, îi face şiret cu ochiul: că, adică, la Atamanovka lumea se aşteaptă curând să aibă de pe urma lui un spor la prăsire. Acela se va lepăda, bineînţeles, de orice amestec, se va jura, va face gură şi atunci vorba lor va lua o întorsătură serioasă. Nu, Andrei trebuie să plece

îndată – oriunde, ori-încotro, dar să plece fără zăbavă. Sau, să se predea: dacă o face de bunăvoie, e mai mare nădejdea să fie cruţat. Doamne, se ştie doar: cât de mult s-ar desfăşura firul, ajunge odată la capăt. În ce belea s-a vârât Andrei ăsta... în ce belea... Şi la ce bun? Chiar dacă pleacă acum, dacă dispare pe vecie, ca şi cum nici n-ar fi fost vreodată – Nastiona nu mai ştia nici ea ce ar vrea! – asupra copilului tot va cădea acea faimă rea, de care voia el, ca tată, să-l ferească; totuna se va spune că pe vremuri umblau zvonuri cum că tatăl său a fugit de pe front în timpul războiului. Şi hula asta nu se poate cu nimic şterge... Aşa e făcut omul: spune-i despre cineva cum că e născut din diavol, de crezut, va crede sau nu, dar despre diavol n-o să uite; ba o să găsească poate şi o sută de probe că-i chiar din diavol, din necuratul, înseamnă că şi copilul se va naşte purtând dangaua ruşinii de care nu va putea să scape nicicând, toată viaţa. Şi uite că nici în această privinţă nu va fi cum au vrut ei; nimic nu le reuşeşte. Iar cu păcatul părintesc moştenit astfel, ce viaţă mai poate avea el între oameni!? Şi nu le-o va ierta niciodată. Şi-i va blestema pe bună dreptate!

Ce neagră-ntunecime e peste tot; ce beznă fără licăr de lumină! Şi câtă apăsare vine de sus, din cer. Nu mai există nici maluri: numai apă şi apă, care în orice clipă poate, fără a se opri, să se desfacă din mers şi iar să se contopească. Şi nu-ţi poţi da seama: mai luminează oare, nu s-a stins cumva flacăra sfioasă a geamandurii, care ba mijeşte, ba dispare. Noaptea deasupra apei pluteşte un iz de ţărână ca într-un vechi cimitir răscolit de ape, când simţi în gât înecându-te jilăveala lui acră şi mucedă, iar sufletu-ţi se ghemuieşte spăimântat într-un colţişor, ascunzându-se de nişte chemări nedesluşite; şi ţi se pare atunci că din clipă în clipă va răzbi din adânc un glas, care îţi va spune ceva cumplit de adevărat, tăindu-ţi orice poftă de a pluti mai departe.

Nastiona cufunda lin, fără plescăit, vâslele şi le trăgea cu grijă prin apă, împingând barca înainte. I se părea că înaintează cu totul neauzită, fiind atentă la orice sunet – de

pe apă, de pe mal, sau strein de tot, de pe alt tărâm – bănuitoare faţă de orice, gata pentru orice. Şi când dinspre mal veni un zgomot scurt, ca şi când s-ar fi ciocnit un lemn de altul, ea îl prinse îndată şi încremeni. Şi-n aceeaşi clipă desluşi zgomotul clar şi hârşit de barcă trasă pe prundiş. Apoi clipocit de apă tulburată, după care se făcu iar linişte; curând însă auzi bătaia uşoară, ritmică a unei singure vâsle.

Nu încăpea nicio îndoială: cineva se luase pe urmele ei. O pândise, aşteptase să pornească şi acum se lua după dânsa. Cine să fie oare – Miheici sau un străin? Prin apropiere, chiar la piciorul malului abrupt se mai aflau două bărci – una a lui Innokenti Ivanovici, cealaltă a Agafiei Somova – nefiind prinse cu lacăt, oricine putea să pună mâna pe una din ele. Nastiona rămânea nemişcată; curentul îi întoarse luntrea şi o purta la vale, vâslele lăsate libere brăzdau lunecând suprafaţa apei. Nu mai putea să-şi continue drumul: de vreme ce ea aude zgomotele de pe mal înseamnă că şi cei de acolo o aud pe dânsa.

Cealaltă barcă, pierzând urma Nastionei, se potoli un timp, apoi vâsla de cârmă îşi reluă munca. Nastiona se dumiri numaidecât că ar putea să se îndrepte spre mal potrivindu-şi vâslitul la bătăile lopeţii celuilalt. Până la mal era o distanţă bunicică, dar ceva mai jos înainta în matca Angarei un grind pietros de care curentul se izbea cu zgomot. Să ajungă ea până acolo, că mai departe poate vâsli în voie, având doar grijă să nu i se izbească vâslele de bord. Un plescăit ritmic, urmat de un clipocit se auzi abia perceptibil în dreptul Nastionei, o întrecu şi amuţi iarăşi undeva în apropiere, aşteptând ca Nastiona să se dea de gol, apoi fără multă zăbavă, porni mai departe.

Nastiona avu senzaţia că începe a se lumina de ziuă: în văzduh apărură pale subţiri, ruginii. Spre dimineaţă aerul se mai răci, iscând un suflu premergător vântului de jos; dincolo de bord îşi aşternea tremurul uşor un început de briză. Ferindu-se mereu, Nastiona ajunse la grind şi, cu ajutorul prăjinii, împinse barca la mal. Acum n-ar fi trebuit să se ascundă, ci, dimpotrivă, să facă zgomot cât mai mult, trântind, izbind, ca să ştie cel ce o urmărea că ei nici prin

gând nu i-a trecut să traverseze Angara, ci, neavând somn, îi veni să facă o plimbare cu barca de-a lungul malului, ca să-şi mai uite necazurile. Obosise, i se făcuse lehamite de tot şi de toate. De ar veni mai repede sfârşitul; orice sfârşit e mai bun decât o viaţă ca a ei. Tare ar fi vrut să doarmă, dar ştia că, din cauza nereuşitei, a faptului că nu izbutise să ajungă la Andreevskoe, îi va fi cu neputinţă să adoarmă. Păcat numai că în felul acesta îşi făcuse un mare rău: trădase Angara.

Coborî pe uscat şi, nu se ştie de ce, urcă sus pe malul înalt. Într-adevăr, se lumina de ziuă: colo, spre măgura din zare se arătară pe cerul întunecat dungi alburii. Noaptea se urnea din loc; părea că şi vremea dă semne de nerăbdare – poate spre o zi mai luminoasă, trăgând după ea posomoreala aceea sumbră şi grea ca de plumb. Noapte apăsătoare şi cruntă; într-o noapte ca asta se chinuie şi cei cu sufletul curat, darmite ea, Nastiona, al cărei suflet nu mai poate decât să tânjească, plângând şi tânguindu-se fără pic de nădejde.

Deodată, simţi că-i fuge pământul de sub picioare; scoase un ţipăt şi se agăţă cu mâna de o cruce de lemn mult aplecată. Dumnezeule mare, în ce loc nimerise? Unde se află?! În cimitirul înecaţilor! Cuprinsă de groază, îşi simţi tot trupul străbătut de fiori de gheaţă; picioarele i se muiară şi n-o ascultau. Târâş, ieşi din mormântul prăbuşit şi se rostogoli jos pe pantă până la barcă. Doamne, ai milă de mine! Ce a fost asta?! De unde şi până unde se abătu pe capul ei şi pacostea asta? Nu-i ajung necazurile şi spaimele care o apasă necontenit de la o vreme încoace? Fără a se mai gândi că poate fi auzită, puse mâna pe prăjină şi mână din răsputeri luntrea în sus, cât mai departe de locul acela groaznic, înspăimântător.

Cimitirul fusese înjghebat în vară de Mişka-argatul, care, încă înainte de război, se pripăşise la Atamanovka. Venit dintr-un orfelinat, adolescentul de atunci era acum un flăcău în toată firea.

În ultima vreme, ca niciodată, apa aducea multe cadavre de înecaţi – de ce oare? – doar războiul se terminase,

speranţele prindeau aripi, sau poate că arca vieţii făcuse un viraj înclinându-se prea mult, astfel încât nu toţi au reuşit să rămână în picioare şi cei slabi au căzut în Angara? Cine ştie... Mişka-argatul, poreclit astfel pentru că la început îşi dusese zilele argăţind pe la alţii, nu se da în lături nici de la o îndeletnicire cu totul neobişnuită – pescuitul cadavrelor; le agăţa, le trăgea la mal şi le îngropa într-un loc ales de el. Pentru treaba asta sovietul sătesc îi plătea zece ruble de fiecare mormânt. Câştigul îi conveni: zile întregi Mişka-argatul rătăcea cu barca pe fluviu, căutând cu privirea-i rapace ca de uliu prada. Până acum avea îngropaţi în cimitirul lui patru înecaţi; îi îngropa de mântuială, fără prea mare osârdie şi grijă – atâta cât îi trebuia ca sovietul să-i dea adeverinţă că înecatul a fost îngropat.

Nastiona tremura ca varga. Şi tot timpul cât ţinu drumul ei de întoarcere pe luntrea împinsă cu prăjina, ea nu izbuti să se liniştească. Ştiuse doar, ţinea minte prea bine: ziua-n amiaza mare ocolea de departe acel loc, se temea să se uite măcar în partea aceea. Şi uite că acum s-a băgat acolo noaptea. Ba a mai călcat şi peste un mormânt şi s-a prăbuşit în el. Ce poate să însemne asta? Cutremurându-se de spaimă şi de silă, începu să se teamă de ea însăşi: se umpluse de noroi, de noroiul acela... şi se apucă să se cureţe, să-şi spele mâinile pe care le înfipsese în pământul lutos şi lipicios al mormântului. Şi tot i se părea că mâinile-i miroseau a drojdie.

Nu uitase, totuşi, să verifice: urmăritorul ei luase barca Agafiei Somova.

22

A DOUA ZI, NASTIONA NU S-A MAI DUS LA lucru. A rămas acasă şi Nadka. Nimic rău nu era într-asta,

de vreme ce chiar în dimineaţa următoare începea cositul fânului şi era firesc ca oamenii să-şi facă în ajun pregătirile necesare. În sfârşit, veni pentru Nastiona şi vremea cositului mult aşteptat în care îşi pusese osebite speranţe de izbăvire străluminată, deşi nu întrezărea cum anume putea să-i fie acest răstimp de ajutor. Era doar cositul fânului... când încerca de obicei un simţământ de trăire înseninată, sărbătorească, pe care i-l dădea cositul de orice fel. Îi plăcea să iasă la câmp înainte de răsăritul soarelui, păşind pe iarba înrourată; să se oprească la marginea parcelei sale, proptindu-şi coasa în capul brazdei şi, dintr-o primă încercare, să reteze scurt o pală subţire de fân, ca după aceea să tragă în plin, simţind cu întreaga-i făptură freamătul suculent al ierbii tăiate. Îi plăcea fâşâitul sec şi icnit al cositului de după-amiază, când dogoarea e încă în toi şi braţele după hodină se pornesc mai alene, dar odată puse în mişcare, îşi recapătă vigoarea şi-i dau zor, uitând că săvârşesc de fapt o lucrare trudnică şi nu sunt prinse doar într-un simplu joc. Plin de neastâmpăr pătimaş, sufletul se înflăcărează şi, pe negândite, te pomeneşti înaintând voios, retezând iarba cu un zel avântat şi pe măsură ce dobori polog după polog, ai senzaţia că te înfigi, te înşurubezi cu fiece mişcare într-o trăire adânc intimă, care a fost o vreme dată uitării. Îi plăcea până şi greblatul pe arşiţa toropitoare, când fânul adunat se rostogoleşte cu foşnet sec şi frânt, răspândind deasupra fâneţei cosite mireasma densă, ameţitoare a feluritelor ierburi şi flori. Îi plăcea căpiţarea zorită a fânului, când ochii cată mereu cu teamă la cer să nu dea vreo ploaie ori să nu te apuce înserarea cu poloagele încă în brazdă. Îi plăcea forfoteala voioasă în jurul stogurilor sau şirei – îi plăcea totul, de la început până la sfârşit, din prima şi până la cea din urmă zi.

Dar cea de atunci era o altă Nastiona. Alta era Nastiona de odinioară, în schimb cea de acum părea şi mai nerăbdătoare, aşteptând cositul fânului cu o speranţă înfrigurată, de neînţeles, şi cu o credinţă oarbă, ca şi cum de asta depindea soarta ei. Negreşit, îşi zicea Nastiona, pradă acestei închipuiri, negreşit în zilele de coasă totul se

va limpezi: cum şi unde să trăiască, cu cine să se-nvoiască, pentru cine-n suflet vrajbă să adune, cui să dea închinăciune. O îmbată dorinţa să iasă în zori ca altădată, singură-singurică, în capul hatului cu iarbă până la brâu, să intre în ea cu coasa şi să tragă pală după pală, fără oprire, până ajunge cu brazda culcată, hăt, în celălalt capăt al fâneţei. Şi abia de-acolo să întoarcă privirea peste cărarea deschisă şi să răsufle uşurată. Nu degeaba se spune că munca îl bagă pe om în mormânt, dar tot munca îl hrăneşte până la mormânt şi îl ocroteşte. Principalul e că-l ocroteşte.

Dar toate astea au fost ieri; astăzi, însă, după noaptea de zbucium, în care n-au lăsat-o să traverseze Angara, ca să-l vadă pe Andrei, ea se simţea cu totul descumpănită: oboseala se prefăcu în disperare, acceptată acum ca semn al răzbunării. Nu mai dorea nimic, nu mai spera nimic, în sufletu-i secat se furişă o sfârşeală greţoasă. Ceea ce încă ieri i se arăta posibil, luminos, astăzi dispăruse după un zid întunecat. Nu închisese ochii toată noaptea; capul îi vâjâia de durere – şi nici măcar de durere, ci de o sleire chinuitoare; o apăsare dureroasă părea că se aşază pe locul unde purta fătul şi nici n-avea cum să ştie dacă aşa se-ntâmplă de regulă ori e un semn că îşi vătămase copilul. „Ai cam luat-o razna, se dojeni Nastiona înciudată şi pierdu pe loc şirul gândurilor. Aşa-ţi trebuie.”

Nu făcea nimic, nu se apuca de nimic, se învârtea prin casă fără niciun rost, cu braţele atârnând vlăguite; ieşea pe uliţă şi iar intra în casă, măsurând odaia cu paşi şovăielnici, de parcă aştepta ceva, căuta ceva şi nu găsea, nemaiavând răbdare să aştepte. Prindea şi o lua în braţe pe micuţa Lidka, o strângea la piept, o mângâia, o giugiulea cu atâta stăruinţă, încât bietul copil începu să se ferească de dânsa.

— Ai căpiat sau ce-i cu tine? Pe-unde ai hăimănit toată noaptea? o luă la rost Nadka.

Nastiona nu se miră, nu se sperie: aşa e, a hăimănit; de ce să n-o întrebe?

— Umblam să mă strecor la omul meu, apoi m-am răzgândit, răspunse ea. Când spui adevărul, nu-ţi mai dă nimeni crezare. Or, pentru dânsa e mai uşor să spună ceea

ce este adevărat. S-a săturat de atâta minciună. 1 s-a făcut silă de toate.

— Ai căpiat, ce mai... hotărî Nadka. Naiba să te ia, dacă nu înţelegi de vorbă bună. Naşte-l odată şi nu te mai perpeli atâta. Doar ai de născut un copil, un pui de om, nu un pui de javră.

Noroc de Nadka asta, ea cel puţin n-o alungă. Pe altcineva, Nastiona nici nu avea aici. Şi-apoi, nici n-ar fi drept să se plângă de ceilalţi. Ea singură a plecat de la ei, s-a desprins singură din rândul oamenilor. Mai poate spune ceva, când şi faţă de femeia asta, care se poartă cu ea omeneşte, cu inima deschisă, ea se ascunde şi minte, de parcă i-ar fi cel mai mare duşman? Nadka e încrezătoare, nu se îndoieşte de spusele ei, dar vine o vreme când o să-şi dea seama că a dus-o de nas, şi n-o s-o ierte. Iată deci cum i s-au încurcat iţele de tot; şi n-are nicio scăpare.

Către prânz, strecurându-se pe cărări dosnice, apăru iarăşi Miheici şi o chemă afară, în ogradă. Era grăbit şi-i trânti de-a dreptul tot ce avea de spus, fără pic de milă sau de căldură, răspicat şi cu privirea aţintită în ochii ei:

— Ascultă, fato. Dacă el e aici, spune-i să plece cât mai repede, ori să facă ce-o vrea până nu l-au prins încă. Oamenii par să pună ceva la cale. Innokenti Ivanovici îi dăscăleşte şi comandă. Nestor a plecat azi la Karda. Nu-i a bine...

Nastiona n-a scos o vorbă. Dând să plece, Miheici întoarse capul şi adăugă cu aceeaşi voce seacă, aspră:

— Îmi vine să te afurisesc, fată, cum nu m-ai lăsat să-l văd, şi să schimb cu el o vorbă, dar şi aşa s-au abătut pe capul tău destule ponoase. Păcatul pe care l-ai săvârşit o să te apese greu şi n-ai cum să scapi de el. Şi aici Miheici, fără să vrea, îşi vărsă amarnica amărăciune: d-apăi şi el, halal fiu, n-am ce zice: i-a fost frică să dea ochi şi să schimbe o vorbă cu tatăl său. Ce să mai spun...

Şi, dând din mână a nemărginită jale, bătrânul sări peste gardul de nuiele, săltându-şi caraghios piciorul beteag.

Înmărmurită, Nastiona rămase încă multă vreme stană de piatră în mijlocul ogrăzii, încercând să desprindă din

noianul de gânduri o anumită hotărâre de vajnică şi neapărată trebuinţă; dar nicicum nu izbutea s-o dibuie, căci firul acestui gând nedesluşit se încâlcea de fiecare dată în minte şi se pierdea în gol. Gata – s-a mistuit în foc totul, iar scrumul nu rodeşte. Şi-apoi, ce s-ar mai putea face? E prea târziu.

Acum nu-i mai venea să creadă nimic: nici că Miheici a trecut pe la dânsa, nici că astă-noapte a urmărit-o cineva pe Angara. I se părea că toate astea le născocise singură, cu mintea ei bolnavă, şi că uitase de propria ei născocire. Înainte vreme, când o apuca urâtul, îi plăcea să-şi închipuie că i se întâmplă tot felul de încurcături hazlii şi uneori se lăsa în voia acestui joc într-atâta, încât cu greu mai putea apoi să deosebească adevărul de neadevăr. Tot aşa s-o fi întâmplat şi acum. Capul îi vâjâia, gata parcă să plesnească. Încerca să alunge orice gând, să stea nemişcată – nu mai avea la ce gândi, nu mai avea încotro să-şi îndrepte paşii. Ajunge.

Pe-nserate, Nadka veni cu o ştire nouă: sosise în sat miliţianul Burdak. Nastiona primi vestea în tăcere, dar şi cu oarecare îndoială: o fi sosit – n-o fi sosit. Nimeni nu poate să ştie cu adevărat. Dacă te potriveşti la vorbele lor, îţi împuiază capul. Şi chiar dacă a sosit – ce mare grozăvie? Câte treburi nu-l pot aduce la Atamanovka pe un miliţian. Să prindă ceva peşte, de pildă, ori să-i mai strunească pe cei rămaşi în urmă cu livrarea cotelor către stat. E sectorul lui şi-i liber să apară în fiecare zi. Şi dacă a sosit – e bun sosit, ce-i cu asta?

Se culcă devreme şi, cu toată foiala copiilor Nadkăi, adormi iepureşte, cuprinsă de un somn îndurerat. Taman la ţanc, aşa cum îşi pusese în gând înainte de a se fi culcat, se trezi brusc, de parcă ar fi înghiontit-o cineva. Se simţea odihnită şi cu puterile refăcute; avea capul limpede. Nu ştia cât timp a dormit şi cât anume a trecut din noapte. Ornicul din perete se oprise, tăcea; Nastiona însă era încredinţată că nu întârziase şi că ceilalţi nu i-au luat-o înainte. Se îmbrăcă fără nicio fereală şi tot aşa, fără fereală, ieşi din casă trăgând uşa după dânsa. Când nu te ascunzi, nu te

fereşti de nimic, îţi merge din plin, iar reuşita îi era de astă dată necesară cu orice preţ...

Abia acum băgă de seamă că peste zi se înseninase oarecum, că pe bolta cerului se zăreau sclipind stelele. Noaptea era calmă, cu vălu-i întunecos subţiat de o lumină sărăcăcioasă, egală, prin care ochii izbuteau să răzbată binişor. Dar şi mai liberă se simţi privirea aici, pe Angara, cu patul ei drept şi întins. Nastiona coborî luntrea de pe mal în apă, se desprinse de uscat şi puse îndată mâna pe lopeţi. Trebuia să se grăbească, să-i dea de ştire bărbatului său, să-şi ia rămas bun de la el. Pentru totdeauna, sau pentru un timp oarecare – nu se ştie.

Ce ruşine... De ce oare o apasă ruşinea asta cumplită şi faţă de Andrei, şi faţă de oameni, şi faţă de ea însăşi? De unde a putut ea să adune atâta vinovăţie pentru o asemenea ruşine?

Ce uşoară şi plăcută e viaţa în zile fericite şi ce amară, chinuitoare este ea în zile de nenoroc! De ce nu i-a fost dat omului să-şi adune din timp de unele, ca să uşureze cu ele povara celorlalte? De ce între ele se cască totdeauna o prăpastie? Unde erai tu, omule, cu ce jucărele te încântai când ţi se hărăzea soarta? Cum de te-ai învoit la ea? De ce ai lăsat, fără pic de chibzuială, să-ţi fie tăiate pe rând aripile, tocmai atunci când aveai cel mai mult nevoie de ele, tocmai atunci când trebuia să fugi de nenoroc nu pe brânci, ci în zbor neîntârziat?

Nastiona vâslea şi cu un sentiment de supunere, de resemnare se învoia la tot ce se întâmpla; aşa se cuvine, pesemne, a meritat-o... Încredinţează-i omului netrebnic, după o viaţă trăită, o a doua viaţă şi tot nu va învăţa cum să trăiască. O-o, câtă linişte, câtă tihnă e în ceruri! Noaptea trecută însă a fost cutremurătoare. E groaznic când ochii nu desluşesc nimic în întuneric: ţi se pare că din clipă în clipă trebuie să ţi se-ntâmple ceva. Să fie chiar adevărat ce se spune, că stelele văd de la înălţimea lor cu mult înainte ce se va întâmpla sub ele, aici jos? Unde oare or fi zărind-o pe Nastiona dincolo de această noapte şi ce ştiu ele despre soarta ei? Cam slab licăresc astăzi steluţele – cum ar putea

să întrezărească ceva cu mult înainte?

Nastiona vâslea, chinuită de atâtea gânduri – neobişnuite, deşarte – gânduri ce-i depăşeau puterile, şi se mira că mintea ei se mai străduie a căuta răspuns la ele. Simţea în suflet un freamăt sărbătoresc, de bucurie, dar şi de tristeţe negrăită totodată, ca la auzul unui cântec vechi, duios, când nu mai ştii ale cui sunt acele voci: ale celor în viaţă acum, ori ale celor care au trăit cu o sută, cu două sute de ani în urmă. Amuţeşte un cor, intonează al doilea, iar de departe îşi vesteşte intrarea şi un al treilea...

Orice s-ar spune: minunat e să trăieşti; e înspăimântător să trăieşti; e ruşinos să trăieşti.

Şi deodată, în toiul acestei îngândurări, la auzul ei ajunseră alte voci, câtuşi de puţin cântătoare. Întoarse capul mirată şi văzu pe mal câţiva oameni.

— Uite-o acolo, acolo! striga Nestor. Pe apă se auzi bine ce se vorbeşte şi cine vorbea. Nestor mai adăugă şi un cuvânt usturător, injurios pe seama ei, după cum a înţeles prea bine Nastiona. A tulit-o, ca să ne-o ia înainte. N-o să-ţi meargă, porumbiţo, n-o să-ţi meargă. Te ajungem.

— Coborâţi şi cealaltă barcă, răsună acum glasul lui Innokenti Ivanovici. Mai repede, mai repede, ce vă moşmondiţi atâta?

— Te-ajun-gem noi!

Speriată, Nastiona dădu să vâslească din răsputeri, dar după două-trei lovituri puternice renunţă şi lăsă lopeţile din mână. Încotro să meargă? Şi ce rost ar mai avea? Şi aşa se depărtase destul de mult, la ce să se mai zbată!

Era frântă de oboseală. De ar şti careva ce sfârşită este şi cât ar vrea să se odihnească! Să nu-i fie teamă, să nu-i fie ruşine, să nu aştepte cu frica-n sân ziua următoare, să se simtă liberă de tot, pentru totdeauna, să nu mai ştie nici de ea însăşi, nici de alţii, să nu mai ţină minte nici pic din ceea ce i-a fost dat să îndure. Iat-o, în sfârşit, fericirea cea mult dorită, dobândită prin chin – de ce nu crezuse oare mai înainte că această fericire există? Ce mai căuta, pentru ce se zbuciuma? Zadarnic a fost totul, zadarnic.

Ruşine... oare înţeleg toţi ce ruşinos e să trăieşti când

altul în locul tău ar fi ştiut să-şi croiască o viaţă mai bună? Mai e cu putinţă, după toate astea, să priveşti în ochii oamenilor?... Dar va pieri şi ruşinea, va fi dată uitării, şi o va izbăvi şi pe dânsa...

Se ridică dreaptă, în picioare şi privi spre plaiul Andreevskoe de pe malul opus. Dar vederea acelor locuri era ascunsă de pâcla întunecoasă a depărtării.

Bărcile se apropiau. Acum, acum, să nu fie prea târziu...

Făcu un pas spre bord şi se uită în apă. De departe, din afund, izvora un licăr luminos – ca într-o poveste îngrozitor de frumoasă – în el se legăna înfiorat cerul. Câţi oameni au cutezat oare să ajungă acolo şi câţi alţii se vor mai hotărî s-o facă!

De-a curmezişul Angarei pluti o umbră întinsă; se trăgea noaptea de plecare. În urechi năboia un plescăit limpede, mângâios şi îmbietor, din care se revărsau în clinchet cristalin zeci, apoi sute, apoi mii de clopoţei... Zvonul lor crescând chema pe cineva la sărbătoare. Nastionei i se părea că se cufundă în toropeala dulce a unui somn odihnitor. Cu genunchii sprijiniţi de bord, se apleca din ce în ce mai mult, aţintind privirea ochilor larg deschişi – ochi ce-i fuseseră daţi să privească mulţi şi mulţi ani înainte – în adâncuri şi văzu cum la fund de tot se iscă o flăcăruie ca de opaiţ aprins.

— Nastiona, să nu faci asta! Nastio-o-o-na! mai auzi ea glasul disperat al lui Maxim Vologjin – tot ce i-a mai fost dat să audă – şi se rostogoli încetişor în apă.

Se despică Angara clipocind, luntrea se clătină, la lumina slabă a nopţii se legănară, lărgindu-se, cercuri line. Dar Angara năvăli zorită, le strivi, le înghiţi şi n-a mai rămas în acel loc nici măcar o crestătură de care să se poticnească curgerea nestăvilită a puhoiului.

Auzind larmă pe fluviu şi bănuind că s-ar putea să aibă vreo legătură cu el, Guskov sări ca ars, îşi adună în grabă lucrurile şi, cu mişcări deprinse, readuse la repezeală adăpostul în stare de părăsire şi se mistui în taiga. Pentru asemenea împrejurare, venită prin surprindere, avea

dinainte pregătit un refugiu ascuns – ostrovul Kamennîi. Acolo, în peşteră, nu-l găseşte nici dracul. Fugea şi de pe acum îşi făcea socoteala – cum e mai bine: să-şi înjghebe o plută uşoară ori să şterpelească de undeva o bărcuţă, ca să treacă pe ostrov.

În a patra zi după cele întâmplate, apa lepădă pe mal, aproape de Karda, trupul Nastionei. S-a dat de veste celor din Atamanovka. Cum Miheici zăcea pe moarte, fu trimis Mişka-argatul, care o aduse pe Nastiona cu barca, înapoi în sat, şi se pregăti gospodăreşte s-o îngroape în cimitirul înecaţilor. Femeile însă nu îngăduiră una ca asta şi o înmormântară între morţii lor, doar că ceva mai la margine, lângă gardul şubrezit de vreme.

După înmormântare, femeile toate se adunară acasă la Nadka şi acolo vărsară câteva lacrimi, la o foarte cumpătată masă de pomenire. Erau lacrimi de jale pentru Nastiona.